BIRKA

I.

HJALMAR STOLPES GRAFUNDERSÖKNINGAR

BESKRIFNA AF

GUSTAF HALLSTRÖM

UTGIFVET AF KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

FÖRSTA HÄFTET

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
1913

BIRKA

BIRKA

I.

HJALMAR STOLPES GRAFUNDERSÖKNINGAR

BESKRIFNA AF

GUSTAF HALLSTRÖM

TECKNINGARNA UTFÖRDA AF

O. SÖRLING

UTGIFVET AF KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN
MED ANSLAG AF BERGERSKA FONDEN

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
1913

C. Gripenhielms karta, tryckt i Bjärköarätten, Hadorphs upplaga 1687.

FÖRORD.

Efterföljande undersökningar utfördes hufvudsakligast åren 1874—1879 och 1881 af fil. doktor Hjalmar Stolpe.

Stolpe var från början naturhistoriker och det var också för rent naturhistoriska undersökningar han 1871 för första gången besökte Björkö. Han säger själf i sin första uppsats om undersökningarna: »Min första resa till Björkö var föranledd af behofvet af att för kompletterande af en under arbete varande öfversikt af bernstenens geologiska historia, undersöka, under hvilka förhållanden den därstädes sedan långliga tider kända bernstenen förekommer.»

Snart nog förbyttes dock det ursprungliga intresset i ett annat. »De företeelser som därvid mötte mig, syntes mig så märkliga, att min uppmärksamhet snart nästan helt och hållet drogs ifrån resans egentliga syftemål.»

Ännu i den ansökan till det statsanslag, som Stolpe personligen sökte hos Kungl. Maj:t för följande års undersökningar, ingå de naturhistoriska forskningarna i motiveringen. Det gällde nämligen att »dels söka utröna de förhållanden under hvilka den utanför öns nordvästra kust af ålder kända bernstenen förekommer, och dels genom pröfning i den på samma ö befintliga så kallade »svarta jorden» samla material för ett närmare studium af så väl de i landet varande

husdjursrasernas historia som äfven andra forntida kulturförhållanden» — — —

Undersökningarna år 1872 fullföljdes också med det 2 000 kr. stora statsanslaget enligt den gifna planen under två månader, vidare under 1873 med ett lika stort anslag.

Under dessa tre första år berörde undersökningen så godt som uteslutande Svarta jorden och stranden därutanför. År 1873 undersöktes dock ett dussin grafhögar i Kugghamn (däraf säkert n:ris 220—229 i efterföljande beskrifning). Grafundersökningarna togo emellertid fart först hösten 1874 och fortsatte sedan under hela här ovan angifna tid. Åren 1874—1875 bekostades undersökningarna af statsverket med årliga anslag af 4 500 kr. Åren 1876—80 höjdes det årliga anslaget till 5 000 kr. 1880 års anslag användes dock först 1881. Af statsanslagen 1874—1875 tillföllo 2 000 kr. Stolpe själf i arvode, hvilken summa de följande åren höjdes till 2 500 kr.

Åren 1888, 1889, 1890 och 1895 företogos äfven åtskilliga undersökningar. Åren 1888—89 ägnades särskildt åt kartläggningsarbeten. De stora grafältsplanerna och några andra större kartor, som återfinnas här nedan, utfördes då af herr J. Nordstrand.

Stolpes många andra vidtomfattande uppgifter hindrade honom emellertid från att fullfölja dessa arbeten. I smärre publikationer har han dock lämnat årliga redogörelser för de flesta af arbetsåren. Hans uppsatser rörande Björköundersökningarna äro:

Naturhistoriska och archæologiska undersökningar på Björkö i Mälaren. Öfversigt af K. Vet. Ak. Förh. 1872. N:o 1. Stockholm 1872. 25 sid.

Naturhistoriska och archæologiska undersökningar på Björkö. II. Redogörelse för undersökningarna år 1872. Öfversigt af K. Vet. Ak. Förh. 1873, n:o 5. Stockholm 1873. 77 sid.

Björköfyndet. Beskrifning öfver fornsaker från Nordens yngre järnålder funna på Björkö i Mälaren. I. Redogörelse för undersökningarna under åren 1871—1873 (med fransk resumé). Stockholm 1874. 8 sid. Endast 1:sta häftet utkommet.

Grafundersökningar på Björkö. Tidskr. för antropol. och kulturhist. Bd I. N:o 10. 1876. 22 sid.

Sur les découvertes faites dans l'île de Björkö, med ett inlägg af R. Virchow. Compte-rendu du congrès archéologique de Stockholm 1874. II. p. 619. 22 sid. Stockholm 1876.

Sur l'origine et le commerce de l'ambre jaune dans l'antiquité. Compte rendu du congrès archéologique de Stockholm 1874. II. p. 777. 12 sid.

Meddelanden från Björkö. K. Vitterh. Akad. Månadsblad år 1878: n:o 78, p. 671. 14 sid., år 1880: n:o 99, p. 33. 9 sid.

Arbetsberättelser för åren 1878 och 1879, afgifna till K. Vet. Akad. De finnas i sammandrag tryckta hos O. Montelius: Den förhistoriska fornforskningen i Sverige 1878—1879 i Sv. Fornm. för. tidskr. B. IV. p. 176—179.

Grafundersökningar på Björkö 1881. Sv. fornm. fören. tidskr. Bd. 5. p. 53. 11 sid. Stockholm 1882.

Björkö i Mälaren. En vägledning för besökande. 24 s. Stockholm 1888.

Björkö i Mälaren. Sidorna 51—55 i O. Montelii »Vägledning för besökande i Statens Histor. Museum». 10 uppl. Stockholm 1912.

Björkö. Artikel i Nordisk fam. bok. 2:dra uppl. Stockholm 1904.

Dessutom åtskilliga tidningsuppsatser, såsom i Ny ill. tidning 1873 och 1889.

Det viktiga arkeologiska material, som Stolpe bragte i dagen, väckte genast ett stort uppseende och af allt att döma slappnade icke detta efter det besök som under den internationella arkeologiska kongressen i Stockholm 1874 föranstaltades till Björkö. En kort redogörelse för denna färd finnes införd i kongressens Compte-rendu I, p. 35. En något längre redogörelse med en sammanfattning af Stolpes föredrag trycktes under titel: *Excursion à l'île de Björkö* i de små dagsrapporterna under kongressen (som n:o 6. 4 sid.).

En sammanfattning af intrycken återgafs i ett föredrag af prof. R. Hartman i Berl. Gesellsch. f. Anthropologie d. 28 nov. 1874: *Funde auf Björkö,* med ett inlägg af R. Virchow, (Zeitschr. f. Ethnologie B. VI. p. 9—13). En liknande sammanfattning gjordes af J. M. (Joh. Mestorf) i Correspondenz-Blatt der deutsch. Ges. f. Anthr. etc., april 1874 p. 27—32: »*Die Ausgrabungen auf der Mälarinsel Björkö*»*.

* Exkursionen och föredraget refererades f. ö. i alla de i utlandet utgifna sammandragen öfver kongressens arbeten. Så t. ex. hos: *E. Bellucci:* Il congresso di arch. ed antrop. a Stocolma. Firenze 1874, p. 57—61. *E. Magittot:* Lettres de Suède, écrites a l'occasion du congrès d'anthrop. et d'arch. 1874, p. 28—29 (extr. de journal »le XIX:e Siècle», sept. 1874, Paris). *J. Kraszewski:* Congrès internat. d'anthrop. etc. 1874. Notes de voyage. Paris 1874, p. 56—59. *G. Cotteau:* Congrès internat. d'anthrop. etc. Auxerre 1874 p. 23—28 (Communiqué à la Soc. des sciences histor. et natur. de l'Yvonne, nov. 1874). *J. de Baye:* Congrès internat. d'anthrop. etc. Paris 1875, p. 57—58. *H. Schaffhausen:* Bericht über den intern. Congress f. vorgesch. Anthrop. etc. in Stockholm. Archiv f. Anthropol. B. VII. p. 284—285. *J. Mestorf:* Der internat. archäol. und anthrop. Congress in Stockholm. Hamburg 1874, p 48—57. *I. Undset:* Den arkæolog. Kongres i Stockholm. Christiania 1874, p. 60—61. *A. S. Ouvaroff:* Une trouvaille faite à l'île de Biorko. Trudy IX, p. 14. Procès verbaux. Moskva. Dessutom [K. André]: Die vorgeschichtliche Stadt Birka in Schweden, »Globus» XXVI. N:o 15. 1874. p. 239—240.

Någon större samlad framställning af undersökningarna, i samband med ett vetenskapligt bearbetande af materialet, har icke kommit till stånd. En sådan var starkt påtänkt och äfven planerad. Ofvanstående »Björköfyndet» var sålunda första häftet i ett större lagt arbete som skulle behandla undersökningarna i Svarta jorden och deras betydelse.

Under gräfningarnas gång samt äfven långt efter deras afslutande fortgick och fortgår afbildandet af fynden i och för den slutgiltiga publiceringen. Särskilda statsanslag ha för detta ändamål äskats och erhållits. Af detta illustrationsmaterial har under årens lopp äfven ett och annat, som icke förr publicerats af Stolpe, blifvit användt i skilda arkeologiska arbeten.

Till den på grund af Stolpes undersökningar uppkomna litteraturen om Björkö-Birka kunna, utom smärre artiklar af *O. Montelius* (Ny ill. tidn. 1872), *H. Hildebrand* (K. Vitterh. Ak. Månadsbl. 1872) m. fl. fogas arbeten af:

L. C. Wiede: Nytt svar på den gamla frågan: Hvar låg Ansgarii Birka? Norrköping 1876.

H. Hildebrand: Hvar låg Ansgarii Birka? Månadsbladet 1877, p. 433—439.

H. Hildebrand: Nordens äldsta mynt. Månadsbladet 1885, p. 122—134.

G. Hallström: Björkö. Den geogr. topogr. statist. beskrifningen »Sverige». Bd. 4. 1907, p. 541—5.

S. Ambrosiani: Hvarför och när uppstod Stockholm? Varia 1907.

K. Stjerna: Lund och Birka; ur Historisk tidskrift f. Skåneland. Bd 3. 1909.

H. Schück: Birka. Inbjudningsskrift till prof. P. G. D. Granqvists installationsföreläsning. Ups. 1910.

G. Hallström: Kortfattad beskrifning öfver den till statsinköp föreslagna marken [å Björkö] samt dess betydelse; ur K. Maj:ts proposition till Riksdagen angående inköp af vissa delar af ön Björkö. 1912. Propos. nr 50. p. 4- 9.

I arkeologiska öfversiktsarbeten behandlas Björkö-Birka mångenstädes. Jag vill här endast nämna: *O. Montelius:* Les temps préhistoriques en Suède. Paris 1895. p. 230—233. *B. Salin:* Uppland. Skildring af land och folk. Stockholm 1905. p. 194—197.

Några år efter Stolpes död (27 jan. 1905), då alltså förhoppningarna om att undersökaren själf skulle utge sitt verk blifvit gäckade, uppdrog Vitterhetsakademien åt undertecknad (1909) att redigera Stolpes anteckningar samt att inventarisera och beskrifva det stora materialet för att efter hand publicera det hela.

Det för vetenskapen viktigaste materialet härrör från grafundersökningarna. I Svarta jorden gjordes visserligen vidtomfattande gräfningar, men de anteckningar, som kommit Akademien tillhanda från dessa gräfningar äro för få och kortfattade för att göra materialet ur Svarta jorden fullt vetenskapligt fruktbringande. Därför har synts lämpligt att här börja med publicerandet af grafvarna.

Vid beskrifningen af Björkögrafvarna, af hvilka c:a 1100 blifvit undersökta, följes den numrering som Stolpe själf gett. Dock kan ibland hända att eftergräfning långt senare skett på ett tidigare undersökt fält och alltså låga och höga nummer kunna beteckna intill hvarandra liggande grafvar. Därför blir tyvärr stundom ett sammanhängande parti splittradt i beskrifningen och kan dyka fram under beskrifningens lopp på flera ställen. Nödiga hänvisningar komma dock att upphjälpa detta missförhållande.

Redan a priori är emellertid ett sammanhängande graffält uppdeladt på flera afdelningar, som kanske ej heller komma så omedelbart intill hvarandra i beskrifningen. Detta är beroende på att Stolpes undersökningar i allmänhet följt ägofigurerna, sålunda i Hemlanden: Fredr. Anderssons hemland, Steffanssons hemland o. s. v., hvilka alltså icke beteckna skilda graffält utan delar af ett enda sådant, de s. k. Hemlanden.

Hvad graffältskartorna beträffa, är det oftast omöjligt att identifiera de undersökta grafvarnas lägen å dessa, utan får man nöja sig med att kunna identifiera dem såsom hörande till den eller den gruppen. Kartorna utfördes som ofvan är nämndt, först 1888—1889, alltså 7—15 år efter de stora undersökningarna. De större siffrorna å graffältplanernas högar beteckna identifierade grafnummer, de smärre beteckna högarnas höjd, uttryckt i fot.

Vid beskrifningen af hvarje särskild graf följes, så vidt möjligt är, anteckningarna.

Grafplanerna äro af artisten O. Sörling renritade efter Stolpes ofta förträffligt utförda arbetsritningar. Fram till graf 464 saknas dock i allmänhet dylika, men någon gång finnas i anteckningsböckerna planskisser, hvilka ibland med smärre behöfliga ändringar renritats och införts i texten. En del planer äro ritade af O. Sörling.

Ett nummer i beskrifningen motsvarar oftast *en* graf, ej sällan förekomma emellertid *flera brandgrafvar* eller *flera skelettgrafvar* i en och samma hög, ibland äfven *en eller flera brand-*

grafvar jämte en eller flera skelettgrafvar. I dylika fall sammanfattas alla grafvar, funna i en och samma hög, under ett nummer.

Det fotografiska illustrationsmaterialet från ön har tagits af undertecknad.

Med undantag af de på fotografisk väg framställda bilderna är hela illustrationsmaterialet penntecknadt eller ritadt på trä af artisten *Olof Sörling* och stockarna skurna af xylografen *Evald Hansen*. Klichéerna äro utförda å *J. Cederquists* kemigrafiska anstalt. Artisten Sörling har under årens lopp äfven bidragit till tydande af många svårförstådda fragment af föremål. Likaså de senaste åren akademiens konservator *E. Sörling*, som haft hopsättandet och konserverandet af föremålen om hand.

För de första 50 grafvarna ha för öfversiktens skull allt grafgodset ritats, till och med olika typer af spikar och nitnaglar, men ej otydliga fragment. Sedan har endast (särskildt efter graf 70) medtagits de mer intressanta föremålen. Planscherna framställa föremålen i $^2/_5$ af verkliga storleken, lerkärlen dock $^1/_5$. Stundom förekommer någon ornerad lerkärlsbit i skalan $^2/_5$. Naturliga storleken står angifven i texten, där äfven vissa figurer af särskildt intresse äro insatta.

De vidlyftiga benbestämningarna äro utförda af kand. *L. Hedell*, brödfragmenten äro undersökta af prof. *G. Lagerheim*, fruktdelarna af byråchefen *A. Lyttkens*, m. fl., de arabiska mynten af prof. *C. J. Tornberg* och prof. *Es. Tegnér*, ett par hartsfragment af prof. *Alb. Vesterberg*, m. m.

För värdefulla upplysningar om öns topografi och fornlämningar har jag att tacka min på Björkö sedan många år bosatta bror, konstnären *Gunnar Hallström* samt för upplysningar angående Stolpes gräfningar dennes arbetsförman, den öfver 80-åriga *Joh. Eriksson* på Björkö.

Stockholm i mars 1913.

Gustaf Hallström.

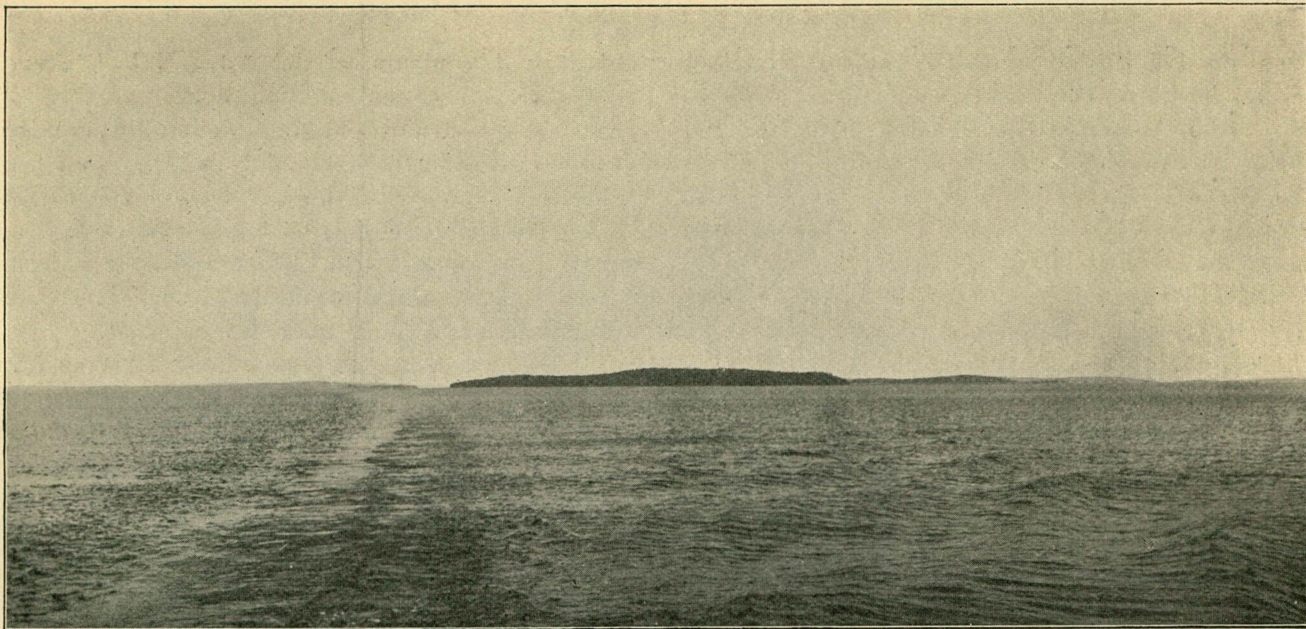

Fig. 1. Björkö från sydost. Gustaf Hallström foto.

BJÖRKÖ OCH DESS FORNLÄMNINGAR.

Fritt och förnämt höjer sig Björkö öfver Mälaren mellan dess två stora fjärdar, Södra Björkfjärden och Hofgårdsfjärden[1]. I nordost ligger Munsö på 2,5 kilometers afstånd, 2,3 kilometer i öster Ekerö, 5 kilometer i sydost Södertörn, 6 kilometer i sydväst Södermanland. I nordväst ligger Adelsö, skiljd från Björkö genom det endast en half kilometer breda Lindbysundet. Afståndet till Stockholm, som ligger rakt österut, är fågelvägen 3 mil, afståndet till Södertälje i söder 1,5 mil.

Björkö ligger på 59° 20′ nordlig bredd och tillhör Adelsö socken, af Färentuna härad, Stockholms län. Det räknades dock under medeltiden till Trögds härad af nuvarande Upsala län. Det har alltså i historisk tid ständigt hört till landskapet Upland, om också växelvis till de delar däraf, som vi af gammalt kalla Attundaland (eller »Attundalands Rodh») och Fjärdhundraland. Ingen anledning finnes att antaga att förhållandet under forntiden varit olika det under medeltiden utan har antagligen Björkö äfven under hednatiden räknats till »Trögden».

Björkö och Adelsö ligga emellertid ej endast på gränsen mellan de två nämnda stora folklanden och dessa två nämnda härad (under den tidigare medeltiden: Trögdh eller Trögdhbo hundare och Færingö thinglagh), utan äfven på gränsen mellan Upland och Södermanland, en gräns, som fordom gick än närmare Björkö än nu. Det i öster liggande Ekerö räknades nämligen förr, åtminstone under medeltiden[2], till Södermanland och var då äfven medels ett sund vid den nuvarande gården Kärsösund[3] skildt från Munsö, hvarmed det nu hänger samman. Ännu flyter vid högvattenstånd vatten genom det dike, som i våra dagar markerar det gamla sundet[4]. Där Södermanlandsgränsen närmar sig Björkö mötas

[1] På den äldsta karta som varit mig tillgänglig, märkt »And. Blom 1685» och förvarad i K. Landtmäteristyrelsens arkiv A $\frac{183}{1}$ kallas äfven denna fjärd för »Biörk Fiählen». [2] Enligt *L. Salvius:* Beskrifning öfver Sveriget, 1741, I, p. 212, skall Ekerö »för 70 År sedan hördt til Södermanland». [3] Ej vid Kärsödrag som *Ambrosiani* uppger (cit. arb. p. 69). »Det numera alldeles igenvallade Kærsesund (1380) eller Kersösund (1432) skilde ej blott Munsön från Ekerön, utan därmed också Upplands lagsaga från Södermanland». (*Styffe,* Skandinavien under unionstiden, 3 uppl., p. 376. Jfr äfven ibid. p. 273, not 5). [4] Om detta sund skrifver *Vallmark* (En resa på Mälaren, Stockholm 1844, p. 52) att det »uppgrundats eller förvandlats till ett obetydligt vattendrag, hvilket, om vi rätt minnas, nu öfverfares på en liten bro». Omöjligt torde icke vara att ännu vid särdeles starkt högvatten få en båt att flyta genom detta dike. På Björkö lefva än i dag personer, som med båt rott fram genom Kärsösund, och i friskt mannaminne lefva berättelserna om huru i förra hälften af 1800-talet bönderna i de kringliggande socknarna vid det allt mer igenväxande sundet utförde dagsverken för att uppehålla en konstgjord genomfart så länge som möjligt. Bestämdt uppges att denna väg var den mest använda vid färder till och från Stockholm. Antagligen gick denna väg då äfven fram norr om Lindö (Malmö) vid Lofön. På så vis kunde farleden gå inom helt och hållet upländska vatten, ett antagligen icke oviktigt förhållande i de äldsta tiderna. Lindön räknades under medeltiden till Södermanland.

äfven de två Södermanlandshäradena Svartlösa och Selebo (Öfra Tör eller Yfra Thöör — 1409 — och Sylbo hundare eller hæradh, Styffe). Att märka är emellertid att ifrågavarande del af Selebo härad — de två Enhörnasocknarna — under den äldre medeltiden räknades till »Öknabo hundare», nu Öknebo härad (Styffe).

Invid gränsen till 4 härad (hundare, tinglag eller skeppslag) och två landskap, dessutom på gränsen mellan två upländska folkland och nära det tredje[1] låg alltså Björkö. Det är mer än troligt att detta läge spelat en afgörande roll i sitt läge i centrum af det östra Mälarbäckenet med dess stora och mäktiga bygd hade ön sitt läge just i skärningspunkten mellan Svealands i forntiden viktigaste förbindelseleder. Den ena österifrån genom Stockholms strömmar och i Mälarens längdriktning in i västra sjöbäckenet. Den andra från söder öfver Tälje tvärs öfver Mälaren in i Fjärdhundraland åt nordväst och Tiundaland och Attundaland mot norr och nordost.

Utom den än i dag användbara farleden från Björkö till Sigtuna—Upsala, nämligen norrut genom Svinsundet och så norr om Munsö och

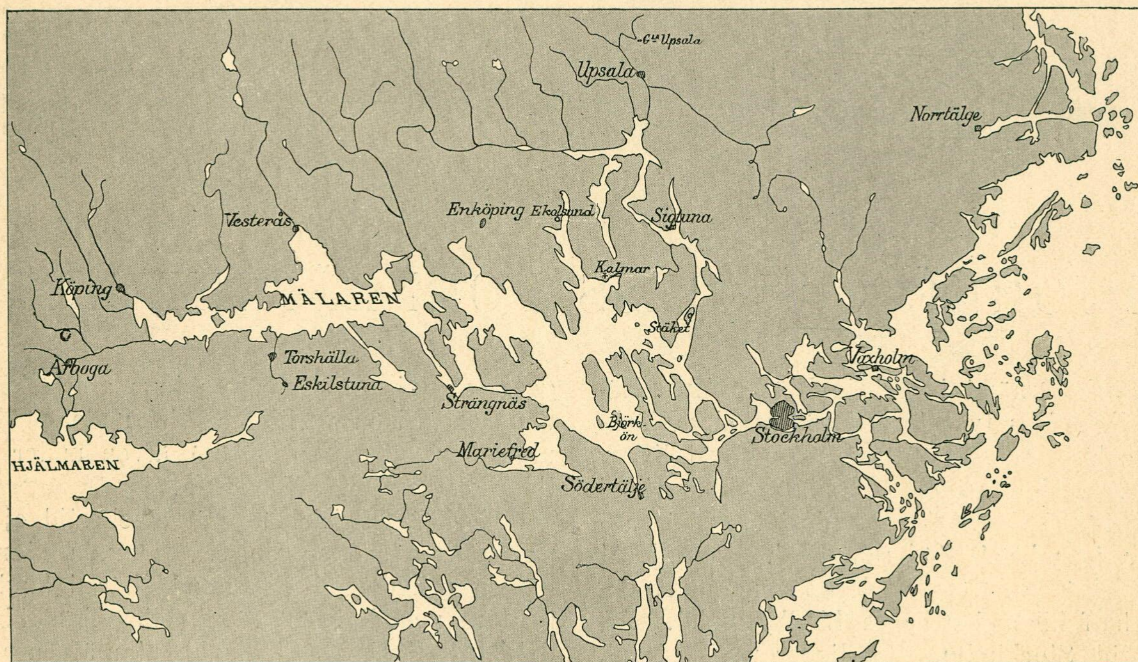

Fig. 2. Karta öfver Mälaren och dess omgifningar.

öns historia. Se härom t. ex. Ambrosiani (lit. arb.).

»Färingöarnas» särställning gentemot fastlandet finnes ännu i dag bevarad i uttryckssätt i dagligt tal. Då Björköbon säger »Upland», menar han alltså fastlandet i nordväst, d. v. s. Trögden. Någon gång får man höra »Stora Upland» eller »Storlandet»[2].

Äfven ur en annan synpunkt har läget varit af afgörande betydelse för ön, nämligen med afseende på förbindelseleder och färdvägar. Utom Svartsjölandet samt vidare norrut genom Stäket fanns, ej otroligt, en farled rakt åt norr från norra Björkfjärden, nämligen i Ekolsundsvikens förlängning, in i de nordligaste Mälarfjärdarna. Se *fig. 2.* Styffe (p. 355) tyckes antaga att de gamla Habo och Bro hundare i forna tider varit alldeles kringflutna[3]. Namnet Draget på den relatift smala landhals, som skiljer Ullevifjärden i norr från Kalmarviken af norra Björkfjärden i söder, se *fig. 2*, tyckes för öfrigt peka på en kommunikationsväg af annat slag och än ginare. Den söderifrån kom-

[1] Endast 2 mil i norr ligger nämligen invid norra Björkfjärden den sydligaste socknen af det gamla Tiundaland, Kalmar socken i Håbo härad. Se *fig. 2.* [2] Enligt *V. Dahlgren:* »Försök till Antiqv. Topogr. Beskrifning öfver Färentuna Härad» 1851, MS. i Vitterh. Akad. Top. Ant. Arkiv uppges, p. 21. »Storlandet» som en i Skå socken, Svartsjölandet, använd benämning på fastlandet i söder (Bockholms-Sätralandet). Jfr om dessa benämningar »Folkloristik mosaik af tre bland 1896 års »landsmålare» i Uppland», (*Ambrosiani, Grip. Kruuse*) Upl. Fornm. Tidskr. XIX, 1898, p. 20. [3] Flera leder ha här antagligen förenat de södra och norra fjärdarna. Se beskrifningen t. geol. kartbl. »Sigtuna». 1865, p. 7—8.

Fig. 3. Björkö och fjärdarna däromkring.

Efter Generalstabskartan.

mande handelsvägen till Upsala och Distingsmarknaden strök säkert förbi Björkö.

Vid tal om handelsvägar får man icke glömma vintervägarna. Hvad som gällde Birkas läge i skärningspunkten mellan de förnämsta vattenvägarna, gällde i lika hög grad isvägarna, särskildt höst och vår. Intressant är därvidlag att se, hur än i våra dagar vintervägarna gå öfver Björkö eller under högvintern strax utanför. Bönder från t. ex. Trögd lämna på väg till »Tälje» Björkö som sista land och då de vända åter är det det första land de styra på. I forntiden gick Björkö och det nyss omnämnda Draget mellan Kalmarviken och Ullevifjärden.

Skäl ha med styrka framhäfts för att Björkö fått sin betydelse just såsom en förort till Upsala, en ort där lejd togs och gisslan gafs för vidare färder till denna ort. Se *Schück*, ofvan citerade arbete. Liknande åsikter ha redan förut framlagts af prof. *H. Hjärne*[1].

Genom Stolpes vidtomfattande undersökningar har den gamla traditionen om staden Birkas läge på Björkö blifvit ovedersägligen fastslagen. Ännu efter de två första årens viktiga undersökningar

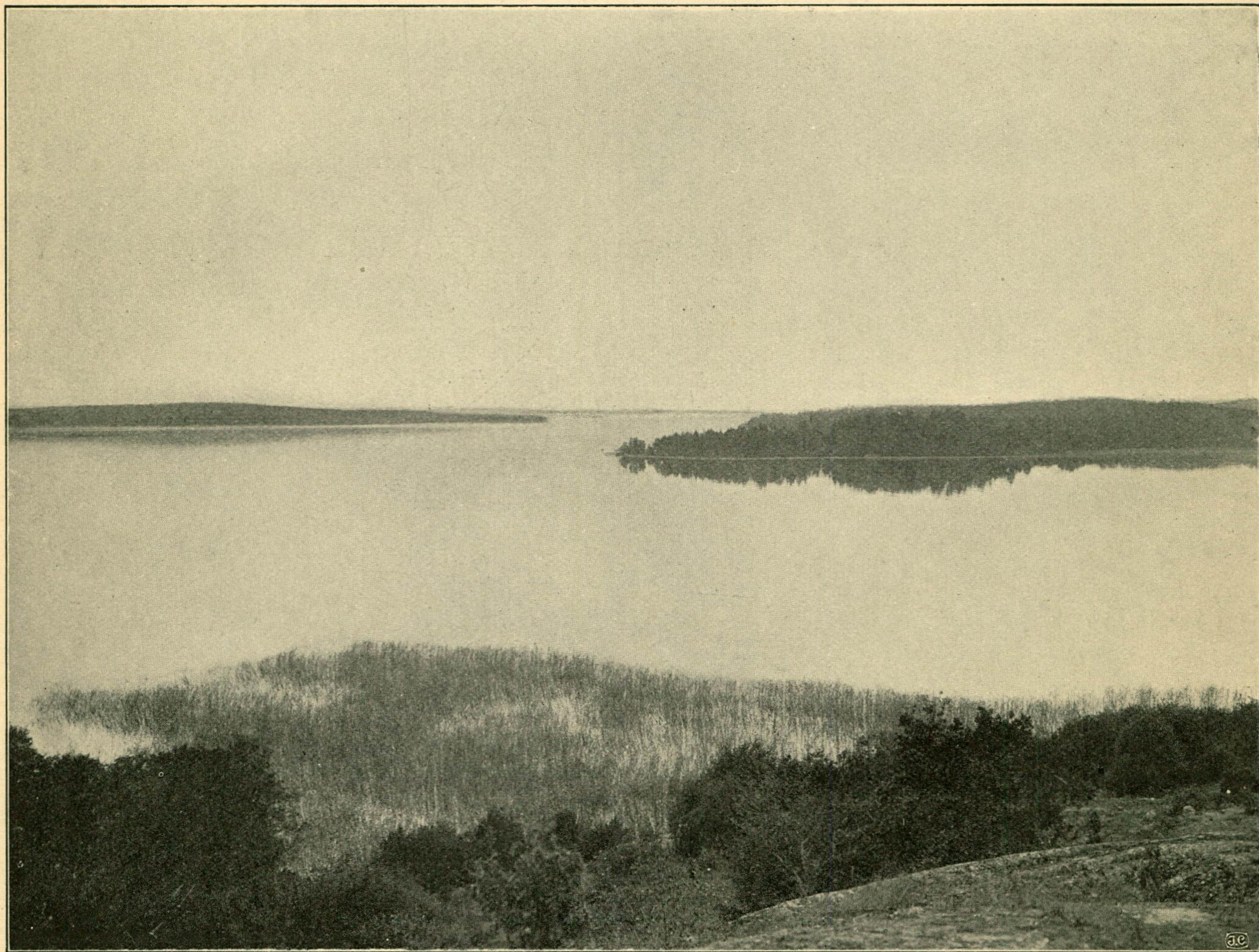

Fig. 4. Utsikt åt öster, mot Kolsundet, från Borgberget. Gustaf Hallström foto.

antagligen vintervägen mellan Roden och inre Mälaren just öfver Björkö-Adelsö och till och från Distingsmarknaden, som ju hölls midt i vintern, strök rakaste och jämnaste vägen söderifrån öfver — endast Svarta jorden — tvekade emellertid Stolpe att bestämdt uttala detta[2]. Först i slutet af »Grafundersökningar på Björkö», 1876, identifierar han Birka med Björkö. Redan d. 3 februari

[1] Såväl i skrift, »Kyrkliga inflytelser inom Sveriges äldre statsrätt», i Bidrag till Sveriges Medeltidshistoria, tillägnade C. G. Malmström, Ups. 1902, p. 4, not 1, som i offentliga föreläsningar 1904.

[2] Jfr hans två första skrifter, likaså i uppsatsen i Ny illustr. tidn., maj 1873.

1872 — alltså på grundval af endast första årets undersökningar — häfdar dock *O. Montelius* i Ny illustr. tidn. denna gamla åsikt och samtidigt äfven *Hans Hildebrand*[1].

Staden Birkas uppkomst, dess blomstring, dess fall samt dess betydelse för svensk vikingatidshistoria är icke här platsen att skildra. Jag öfvergår till beskrifningen af ön och dess fornlämningar.

Själfva ön är numera ungefär 3,7 kilometer lång och omkring 1,5 kilometer bred. Angående dess bygnad och öfriga mer speciella naturhistoriska förhållanden, hänvisas till en kommande sakkunnig utredning. För de geologiska frågorna, se tills vidare beskrifningen till det geologiska kartbladet »Södertelge», 1862, af *A. E. Törnebohm.*

Öns två hufvuddelar, se kartan *fig. 3*, sammanhänga medels en 700 m. bred, låg ängsmark, »Storängen», som förr utgjorde botten af det sund, som här strök fram. Efter afvägning sommaren 1912 synes Storängens höjd öfver Mälarens normalvattenstånd icke öfverstiga 2 meter. Jämför detta med hvad nedan sägs om fornlämningarnas lägsta nivåer.

Den södra delen af ön bär än i dag, ehuru nästan bortglömdt, ett särskildt namn, »Grönsö», det gamla namnet på detta ursprungligen isolerade parti. Det vanliga namnet nutilldags är rätt och slätt »skogen». Namnet Grönsö lefver dock kraftigt kvar i benämningen »Grönsö hage», som är en numer igenväxt gammal odling på nordöstra sidan af södra ön.

Södra Björkö är bergig och skogig och har aldrig före våra dagar varit bebyggd. En del rösen finnas emellertid här och några af dem ha af Stolpe uppfattats som grafrösen. Han nämner (Grafundersökningar på Björkö 1876, p. 2) fyra rösen, belägna på öns södra hälft, »där de äro de *enda* fornlemningarna». Af dessa ligger ett, »Inga graf» kalladt, på högsta punkten af ön, en punkt, som är synlig i bakgrunden å fig. 5, ett i hagen strax söder om Kattsviken, ett tredje nordost om Köpmanskär på sydvästra stranden och det sista på Gisseludden i sydost. Om »Inga graf» se nedan. Röset söder om Kattsviken är 40 fot i diam. och 4 fot högt, af i allmänhet stora stenar. I midten ligga de största stenarna, 3 à 4 stycken af 4—5 fots längd. Röset vid Köpmansskär har en diam. af 24 fot och en höjd af 3 fot. Röset på yttersta bergshöjden af Gisseludden är ett stort, lågt röse af minst 50 fots diam. Det är platt och stenarna äro kringkastade. Stolpe tror att det möjligen gifvit anledning till historien om »vårdkasen» på Gisseludden[2].

Ett antal andra röseliknande bildningar kunna dessutom spåras i hagarna straxt söder om Kattsviken, men dessa äro dock synnerligen problematiska som fornlämningar. Stolpe har 1874 undersökt två af cirka 15 stycken sådana, som finnas i »Östergårds kohage», men utan resultat. Undersökningen företogs »i tanke att de regelbundna jordhöjningarna (omkring 0,5 fot höga), som alla lågo i samma väderstreck, voro grafvar». Formen var spetsoval med en längd af cirka 14 fot och en bredd af 5 fot. Riktningen var ungefär NO—SV. Åtskilligt med rätt stora stenar fyllde dem. De tyckas af Stolpe uppfattas som »rotvältor». De omtalas i anteckningarna under namn af »de Kjellmarkska grafvarna».

En grupp grafvar som omtalas af *Dybeck*[3] såsom belägna på södra ön, kunna som Stolpe påvisat redan 1876[4] icke där anträffas. Helt säkert har Dybeck här gjort någon förväxling med någon helt annan ort, emedan några grafvar med det utseende han afbildat ej alls äro att träffa ens på norra ön.

Utom de mer eller mindre problematiska fornlämningarna måste man emellertid på södra ön fästa sig vid ortnamnen, hvilka äro af visst intresse och äfven tidigt ådragit sig forskares uppmärksamhet. Ett namn som Köpmansskär, om en udde i sydväst, återfinnes redan på de äldsta kartorna och bör kunna, som en del namn på öns norra del, sammanställas som minnen efter en gammal med ön förbunden skeppsfart. Sjöborg m. fl. nämner äfven Köpmansvik, ett som jag tror ej nu användt namn på viken norr om Köpmansskär.

Några intressanta fynd äro gjorda på södra ön. Det första af dessa känner man endast efter hörsägner och gjordes vid plundring af den nyss nämnda »Inga graf». Denna är ett röse[5], som är afbildat hos Sjöborg[6] och som efter uppmätning 1875 har en diameter af 33—45 fot och en höjd af 5,5 fot. I rösets topp är efter plundringen en långsträckt grop, hvari en stenhäll af 4,7: 2,2: 0,5—1,5 fot, resp. längd, bredd och tjocklek. Rösets flesta stenar äro cirka 1,5 fot långa. Utmed västra kanten större stenar. Så väl

[1] Vitterh. Akademiens Månadsblad, februari 1872. [2] Jfr *Sjöborgs* Samlingar för Nordens fornälskare, 1822—30, III, p. 22. [3] »Mälarens öar», Stockholm 1861, p. 12, pl. VIII: 3. [4] »Grafundersökningar», p. 2, not. [5] Det är otvifvelaktigt detta som af *A. Blad* i hans inträdestal i K. Vitterhetsakademien 21 jan. 1812 (Ak. Handl. X, p. 222) kallas »ett tämmeligen väl behållet Domarsäte, ömsom uppå stället kalladt Konung Ingos graf och Domarsäte» — —. Det finnes endast en fornlämning på hela ön som möjligen kan få namn af domarring, men den har mig veterligt intet namn och har alldeles förbisetts af hvarje forskare hittills. Den ligger på norra ön, norr om Ormknös. [6] Pl. 36, fig. 117.

läget, på öns allra högsta punkt, som de andra angifna förhållandena karaktärisera röset såsom en bronsåldersgraf. Den än i dag lefvande traditionen uppfattar den äfven som en graf och här skall ligga begrafven en kung Inge eller en drottning Inga.

Redan å *C. Gripenhielms* karta, som finnes tryckt i Bjärköarätten, Hadorphs uppl. Stockholm 1687, står detta röse utsatt med angifna namn. Med tacksamhet ha våra äldre historieskrifvare uppsnappat detta namn Inge, som blir Ingo, Ingo I, Yngve Frej, stamfader för Ingævones o. s. v.[1] Dalin talar t. o. m. om ett »dombref» med denna konung Ingos namn, daterat Björkö.

Plundringen af denna graf har förmodligen försiggått någon gång i förra hälften af 1700-talet. Sjöborg[2] skrifver härom: »Enligt tradition, sednast meddelad af en Gubbe på stället Hans Ersson, som för flere år sedan dog vid 80 års ålder, har en bonde i Kon. Carl XII:s tid i detta griftrör funnit en kista af kåppar och däruti ett benrangel med ett bälte af guld om lifvet. Af kistan lät bonden göra sig flere kåpparkärl, men gördelen tog hans Dotter och prydde sig därmed, då hon gick i kyrkan, —— hvarest en af Kon. Carl XII:s bussar Bergenfeldt, som då bodde i eller vid Kyrkobyn Hofgården, fick se samma bälte och köpte det, och lär denna officerare varit son af Kongl. Räntmästaren Peder Bergenfeldt, som dog på Bona gård 1650 och är begrafven i Munsö Kyrka».

Som så mycket annat synes Sjöborg i detta fall ha till sagesman öfverstelöjtnant G. J. Dahlström, i hvilkens »Anteckningar öfver Björkön i Mälaren 1817»[3] samma sägen, om också ej fullt så utförlig, meddelas. Där heter det: »en bred gördel af guld». Köparen kallas Bergfeldt.

R. Dybeck (cit. arb. p. 12) omnämner denna tradition och framställer möjligheten af att bondens dotter hette Inga och att röset däraf fått

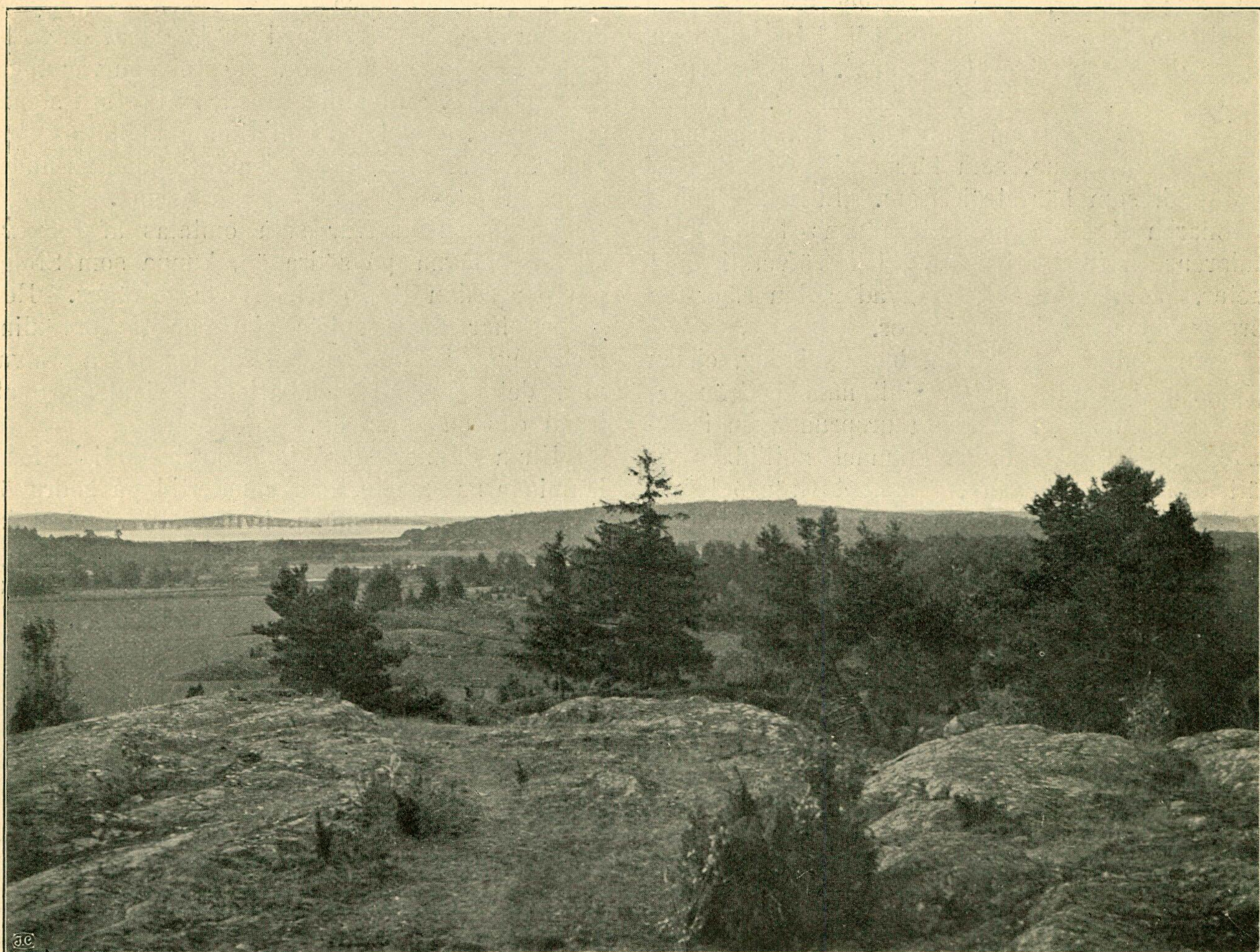

Fig. 5. Utsikt från Borgen åt sydost och Stockholmsfarleden. Gustaf Hallström foto.

[1] Jfr t. ex. *Mehmer;* Exerc. acad. de Birca. Ups. 1727, p. 14.
[2] Samlingar III, p. 22.
[3] K. Bibl. Topogr. Afskr., eft. orig. i Ups. Vet. Soc. Saml.

namn. Detta antagande kan dock ej vara riktigt, eftersom namnet på grafven synes vara gammalt. Om traditionen har verklighet bakom sig, torde fyndet ha gjorts efter Mehmers besök, som ej gjorts senare än 1727, ty hvarken han eller tidigare besökare (t. ex. Hadorph, Peringskiöld) omnämna detsamma, ehuru andra fynd och sägner omtalas. En af Karl XII:s krigare kan det alltså ha varit, som förvärfvat »guldbältet», men det synes icke ha varit någon Bergenfeldt, emedan[1] denna ätt utslocknade redan 1658 med hofjunkaren Johan B., en son till den ofvannämnda räntmästaren.

Dybeck[2] meddelar äfven en sägen om en annan plundring af samma röse: »Två män gingo en gång till röret, för att leta skatter, och en liten barfota flickunge fick följa med. Männen stodo upputi röret, flickan stadnade på marken nedanför. Nu upphofs den ena sten efter den andra, dervid så illa åtbars, att en stor sten af våda nedslungades och föll på barnets ena fot, som krossades. Hon nedföll till marken och låg der och gret. Men skattsökarne brydde sig intet derom, utan blefvo än ifrigare, då de ner i röret mötte jord och fingo begagna spadar. De togo så kraftiga spadtag, att flickan snart hade en bra jordhög kring sig. Om männen funno något, 'kan man intet så noga veta', men flickan hittade i den kring henne nedvräkta mullen »både ett och annat».

[1] enligt Anrep. [2] cit. arb.

Det intressantaste till våra dagar bevarade fyndet från »Grönsö» är emellertid det guldfynd, som anträffades i nov. 1874 under en rotvälta af Björköbon Anders Lund och som nu förvaras å Statens historiska museum under inv. numret 5405. Det består af »två tjocka, massiva armringar, förenade genom en vårdslöst hopböjd, mångkantig ten; å den ena (den större) ringen hänger en liten ring, allt af guld». Hela fyndet väger 1 skålp. och 24,35 ort (= 528,7 gr.) med en guldhalt varierande mellan 94,1—96 % och inlöstes för en summa af 1,425 riksdaler. *Fig. 6.*

Den låga och breda ängsmark, som nu förenar öns två hälfter, har tydligen, som nämnts, under tiden för staden Birkas bestånd utgjort botten af ett sund. Därigenom förklaras lätt hur denna mark totalt saknar fornlämningar och därmed ges också en helt säkert afgörande förklaring, hvarför den södra ön är så fattig på sådana.

Huruvida detta sund var trafikerbart för fartyg och ej blott för smärre båtar är svårare att afgöra. Jag håller dock för troligt att åtminstone äfven smärre skutor kunnat taga sig fram denna väg under den tid då Birka blomstrade. Detta styrkes af nivåerna för öns fornlämningar. Det visar sig nämligen att de stora graffältens lägsta partier ej gå längre ned än 5 meter öfver nuvarande lågvattenstånd (1912). Ett (två?) isoleradt grafröse omedelbart norr om Svarta jorden ligger dock på 3,5 meter höjd. Det är öns lägsta fornlämning, om jag undantar dem som ha att göra

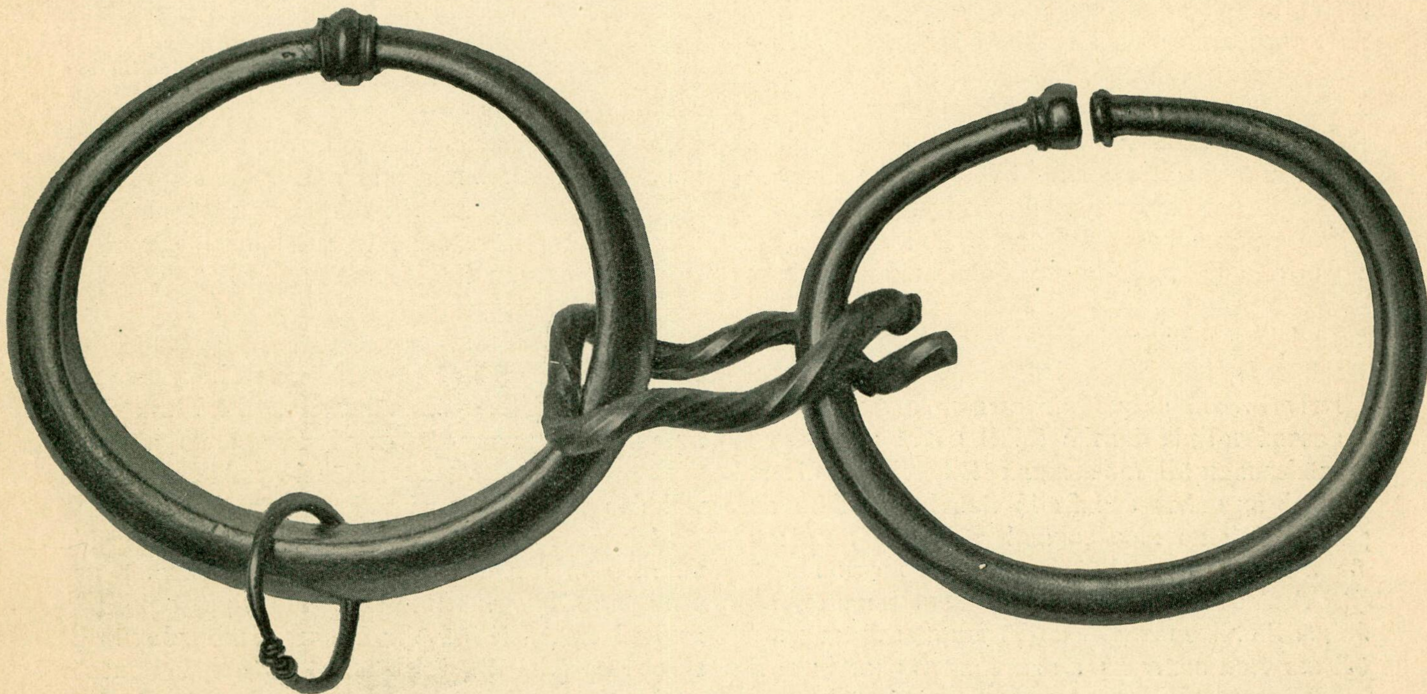

Fig. 6. Guldringar, funna å södra delen af Björkö. 1/1. J. Cederquist foto.

med den gamla stadens hamnanläggningar. Lägsta punkt af nuvarande Svarta jorden ligger lägre, men i hvad mån detta öfverensstämt med de äldre förhållandena är ännu ej utredt. De angifna höjderna för grafhögar å Björkö öfverensstämma med hvad vi veta om dylika företeelser i Uppland. A. Högbom[1] meddelar härifrån efter A. Erdmann[2] nivåer, såsom: 4 meter för en ättehög vid Skå kyrka, 4,3 meter för en fast runristning vid Sundbyholm i Bromma, 5,2 meter för en dylik på Aspö. De två förstnämnda (resp. 4,1 och 4,4 meter) meddelas äfven efter A. Erdmann af O. Frödin[3] samt dessutom högar på cirka 4 meters höjd ö. h. vid Husbacka i Börstil. Hans där efter uppgift af T. Arne meddelade nivå af cirka 2 meter ö. h. för grafhögar vid Rangsta i Sorunda, Södertörn, är den lägsta kända siffra för dylika företeelser i dessa trakter, men står möjligen i samband med den oregelbundenhet i jordskorpans rörelse som just gjort sig märkbar i trakten söder om Stockholm[4]. I nämnda uppsats af Högbom framkastas möjligheten af att skillnaderna i Mälarens nivåer under historisk tid åtminstone delvis (och tidvis) haft andra orsaker än landhöjningen.

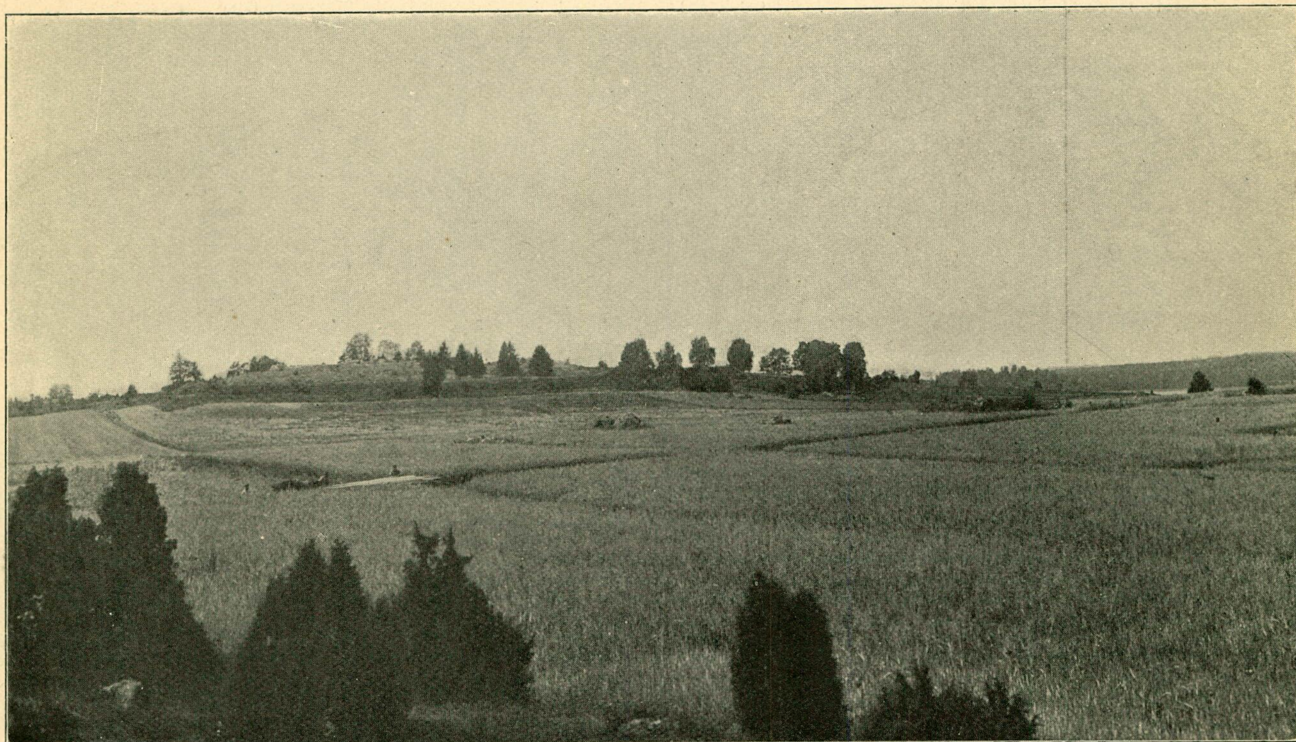

Fig. 8. Borghöjden från öster (bilden tagen från Grindsbacka). Gustaf Hallström foto.

Fornlämningarna ha koncentrerat sig på den norra ön, det egentliga *Björkö*, och där har man också sedan århundraden observerat dem[5] och däraf tidigt dragit den slutsatsen att de äro lämningar af staden Birka, där år 829 för första gången i Sverige kristendomen predikades af Ansgarius.

Äfven på norra ön ha vi emellertid — innan vi öfvergå till de stora fornlämningsgrupperna — att märka några isolerade fornlämningar af samma art som dem på södra ön.

Sålunda i »*Västergårds kohage*», det skogsparti, som ligger längst österut och som sträcker sig fram mot de små gårdarna, »Hagen» kallade, som ligga här på östra kusten. I denna skog äro tre fornlämningar(?) iakttagna. Två rösen ligga i södra delen och äro låga och platta samt af 15—19 fots diameter. En låg hög af 12 fots diameter ligger i norr, nära gärdesgården intill vägen från Kärrbacka.

I skogspartiet norr om, det s. k. *Långnabba*, se *fig.* 7, finnas tre rösen. Ett är platt och stort, med en diameter af 46 fot samt bygdt af stora stenar. Flera af stenarna, i synnerhet i kanterna, äro cirka 5 fot i diameter. I midten mindre

[1] I »Uppland», Ups. 1905, kapitlet »Land och vatten», p. 49. [2] Bidrag t. kännedomen om Sver. kvart. bildningar. 1868, p. 294. Här uppges för fornlämningar i Kugghamn å Björkö en höjdsiffra af 5,8 meter. [3] Ymer 1906, En svensk kjökkenmödding, p. 34 ff. [4] Se öfversikt af K. Vet. Ak. Förhandl. 1855, n:o 7; 1872, n:o 9. [5] Dessa äldre observationer vill jag sammanföra med de äldre undersökningarna på ön till en särskild afhandling i samma serie som denna. Min mening var från början att detta material skulle ingå som ett inledande kapitel till föreliggande arbete, men det har under behandlingen svällt ut alltför mycket. Härmed vill jag då äfven sammanföra en studie öfver öns *historia efter* forntiden.

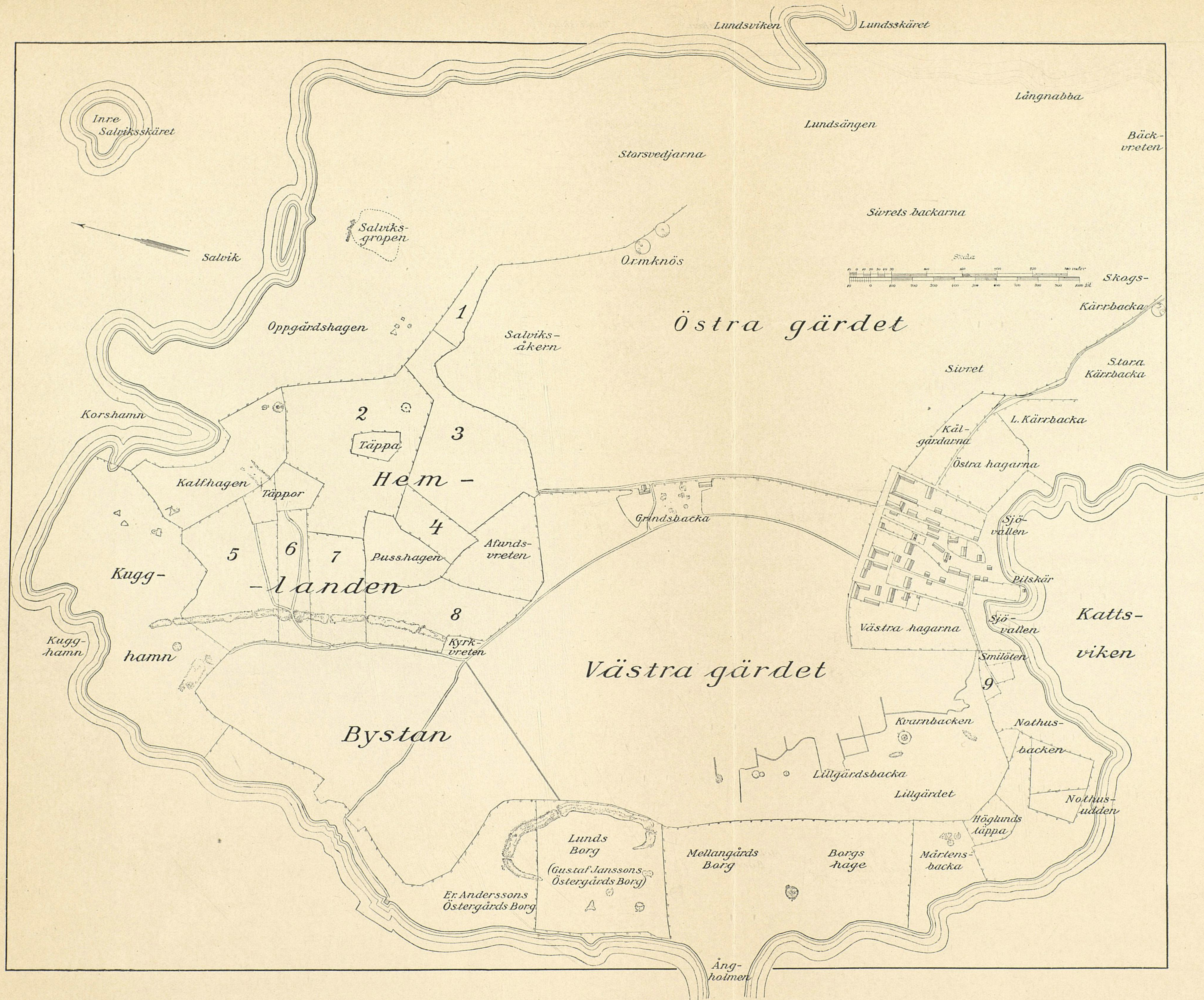

Fig. 7. Orienteringskarta öfver norra Björkös olika partier, upprättad af J. Nordstrand.
Beteckningarna utsatta af G. Hallström.
Ägofigurernas former äro från tiden före skiftet (1897—1900), alltså de samma som vid tiden för Stolpes gräfningar.
Siffrorna beteckna: 1. Snålbiten. — 2. Steffanssons (Västergårds) hemland. — 3. Siv. Björklunds stora (Storgårds) hemland — 4. Gustaf Janssons lilla hemland (C. E. Björklunds d:o). — 5. Östergårds hemland. — 6. Västergårds hemland (Siv. Björklunds lilla eller Västergårds hemland). — 7. Fredr. Anderssons hemland (Mellangårds d:o). — 8. Gust. Janssons stora hemland (C. E. Björklunds d:o). — 9. (Väster om byn) Nybyggstäpporna.

stenar, utom en, som är jordfast och 7 fot i diameter. Invid en 10 fots hög sten därintill är ett mindre röse, 12 fot i diameter. Ännu ett stort röse finnes här, cirka 30 fot i diameter, som vid ena sidan visar en regelbundet elliptisk förhöjning af mindre stenar, 15 fot lång, 5 fot bred. Alla dessa »fornlämningar» äro beskrifna efter Stolpes uppgifter från 1874. Ingen af dem är undersökt. De äro, liksom flera af de på södra ön, mer eller mindre problematiska som fornlämningar.

När man från dessa nu afhandlade partier vandrar västerut utmed gränsen mellan den skogsmark, Kärrbacka, som sträcker sig fram mot byn och Kattsviken, samt de nu begynnande större åkermarkerna, når man snart fram till punkter, där den vidsträcktaste utsikt öfver öns samtliga fornlämningsområden utbreder sig. Längst bort i nordväst, på andra sidan Östra och Västra gärdet reser sig Borgen med Bystan inunder, som det centrala. Till vänster, söder därom, gå de höjder som vi kalla Mellangårds borg, Lillgärdsbacka m. fl. bortom byn och ända ner mot Kattsviken, allt bildande ett, fordom än mer, sammahängande parti af stora graffält. Till höger om Borgen och Bystan ligga de stora hagar vi kalla Hemlanden, som, till en början skarpt afgränsade mot åkermarken västerut och söderut, så småningom i norr och öster öfvergå i strandskogen. Hemlanden bilda ett sammanhängande graffält, öns väldigaste, samt har en gång sammanhängt med det från vår ståndpunkt i förgrunden liggande Grindsbacka graffält, där ladorna stå. Möjligt är, och flera tecken tyda därpå, att de två väldiga graffältsgrupper, vi sålunda se, det ena till höger, norr och öster, om Borg, det andra till vänster, söder om, en gång hängt samman med hvarandra tvärs öfver det breda Västra gärdet. På så vis få vi Borgen och Bystan alldeles kringgärdade af graffält och det hela blir en sammanhängande fornlämningsgrupp af enastående fyllighet och mäktighet, sådan som vi icke känna från någon annan plats i Nord-Europa.

Hur vidt dess yttersta gränser gått, är för närvarande svårt att säga. Alldeles omöjligt är ej att tänka att graffälten närmast väster om byn en gång kunnat fortsätta öfver den mark, där byn nu står och upp emot Kärrbacka[1], vår utsiktspunkt. Vidare att graffältet i Hemlanden eller från Grindsbacka sträckt sig åt sydost och öster öfver Salviksåkern och Östra gärdet fram mot Ormknös och att på så vis äfven de på dessa två nämnda punkter befintliga graffälten stått i ett obrutet samband med det hela.

Men åtskilligt tyder dock på att så icke varit fallet, utan att vi, utanför den väldiga fornlämningsgruppen, som täcker öns västra och norra delar, ha att tänka oss ett i alla tider förefintligt tomt bälte. Utanför detta 150—350 meter breda bälte ha vi då att lägga märke till flera isolerade fornlämningspartier, hvilka äro att tyda hvart och ett för sig. Eftersom dessa partier ligga oss närmast vid vår vandring från söder till norr, öfvergår jag till en beskrifning af dem.

Kärrbacka, där vi befinna oss, är en skogsbacke, som reser sig ganska brant från Kattsvikens strand. Det är af ålder delat i Skogs-Kärrbacka, norr om körvägen, Stora Kärrbacka, längst i söder, och Lilla Kärrbacka, närmast byn. Det graffält, som här finnes, kan lämpligen delas i två grupper. Den första ligger i *Stora Kärrbacka* straxt söder om körvägen och innehåller några grafvar af mera ovanlig art. Högst i öster ligger tätt intill vägen ett stort stenröse af omkring 20 meters diameter och 2 meters höjd, starkt skadadt i öster och söder. Med sitt läge högst på backen och med vid utsikt åt alla håll, har det starkt tycke af ett bronsåldersröse. Grunden, grusbacken, samt de relativt små stenarna i röset gör dock att man säkrast för denna graf till järnåldern, men då en äldre del af denna.

Utmed vägen åt nordväst samt något åt väster, ligga ifrån detta röse 7—8 grafvar spridda efter en sträcka af cirka 150 meter. Tre af dem äro stora, särdeles vackra tresidiga grafvar med insvängda, stensatta sidor och större stenar i hörnen. Sidorna ha en längd af cirka 20 meter. Ett par äro tämligen oskadade, men den längst i nordväst illa medfaren. Intill den senare ligga två små fyrsidiga stensättningar och straxt på andra sidan vägen, i *Skogs-Kärrbacka*, en liten tresidig dylik. Intill den längst i sydost liggande trekanten, som endast ligger 30 meter väster om det stora röset, ligger en rund, låg, af stora stenar uppfylld graf af c:a 13 meters diameter. Till dessa grafvar ansluta sig ytterligare några, i sydost från det stora röset, som nyligen blifvit upptäckta vid den skogshuggning, som här gått fram.

De fem större grafvarna i nu beskrifna grupp ha afgjordt genom sin allmänna karaktär och sitt spridda läge en annan karaktär än de flesta andra grafvarna på ön. Vi känna endast en tresidig graf till på ön af samma stora och eleganta form, intet sådant röse utom »Inga graf», endast ett par sådana platta, runda, jordblandade rösen af stora

[1] Så anser t. ex. Sjöborg, p. 22.

stenar. Ingen undersökning har här ägt rum, men antagligen skattgräfning. På annat ställe[1] har jag framställdt möjligheten af ett här befintligt äldre graffält, äldre än öns andra, och anslutande sig till den forntida byn, som jag då antar ha legat på sin nuvarande plats eller ett stycke längre åt sydost, alltså på sluttningen af Kärrbacka ner mot Kattsviken eller det gamla sundet. Detta styrkes af spår af äldre bostäder och nu igenlagda täppor (»Ängstutäppa»), som ligga på södra sluttningen af nu behandlade skogsbacke.

Endast 50 meter nordväst om föregående grupp ligga de tätt samlade grafvarna i *Lilla Kärrbacka.* De äro c:a 30 till antalet, de flesta undersökta 1874 och 1881.

I en mycket tät grupp ligga här öfver 20 grafvar, till hvilka 4—5 i själfva vägen ner till byn samt på andra sidan vägen, i *Skogs-Kärrbacka,* ansluta sig. De bestå alla af låga stensättningar med jord och stenfyllnad, de flesta fyrsidiga, minst 2 spetsovala (skeppsformade), ett par runda samt en tresidig. Alla äro små, de spetsovala sålunda c:a 8 meter långa. Undersökningen gaf alls inga eller särdeles magra fynd, de flesta ur skelettgrafvar. C:a 15 meter i söder ligga några smärre mer eller mindre förstörda, runda och obestämbara stensättningar. Den östligaste af dessa undersökt (inga fynd).

Hela detta fält, liksom de fynd som här anträffats, pekar på öfvergångstiden mellan heden och kristen tid (1000-talet). Kanske vi här har den gamla byns yngsta grafvar? I detta sammanhang är af intresse att i byn anträffats stycken af en *korstecknad* runsten, alltså af en typ tillhörande 1000-talet.

Vandrar man härifrån norrut öfver åkrarna och de s. k. Sivretsbackarna, där inga fornlämningar äro kända, når man fram till det s. k. Ormknös, från början en benämning på en af grafhögarna här, men med tiden ett namn på hela backen.

Jag förbigår i denna beskrifning en egendomlig vallformad naturbildning, som från Sivretsbackarna går ner mot Lundsängen, hvilken af åtskilliga forskare, t. ex. Sjöborg, uppfattats som en konstgjord vall och ett försvarsverk.

Ormknös är ett isoleradt graffält liksom Kärrbacka, men af annan typ. Läget är dock ungefär detsamma, högst på en grusbacke med vidsträckt utsikt. Öfverst ligga två väldiga högar af c:a 20 meters diam. och 3 meters höjd, den västligaste något större än dessa mått[2]. De visa kraftiga spår efter grafplundring och synas vara byggda till stor del af sten. Emellan dem ligger en mycket starkt förstörd graf, som är omgifven af en skadad stenkrets af 9 meters diam. Denna graf beskrifves af Dahlström[3] som en »rundel af uppresta stenar med en högre i midten». Straxt väster om den största högen ligger en tredje stor, skadad hög, 14 meter i diam. och 1,5 meter hög. Tätt söder och sydost om dessa 4 grafvar ligga 4—5 mycket små, fyrsidiga och runda stensättningar på sluttningen åt Östra gärdet.

På motsatta sluttningen och på andra sidan rågången, alltså i *Storsvedjarna,* ligger, endast ett par meter från de stora högarna och i riktning SO—NV, en stor, men starkt skadad skeppssättning, c:a 25 meter lång, den enda i sitt slag på ön. Den har egendomligt nog ej iakttagits af Stolpe. Ingen undersökning har skedt å detta graffält.

Den tredje isolerade fornlämningsgruppen ligger i *Oppgårdshagens* östra del, ungefär rakt norr om föregående. Den är icke tidigare omnämnd af någon, ej heller af Stolpe, och består af ett par stenkretsar, den ena liten och fylld af jord och sten, den andra 10,5 meter i diameter och af omkring 26 stycken stora, fritt liggande klumpstenar. Intill dessa kretsar ligga ett par små låga grafhögar. Hela gruppen är väl dold af skog och ligger på en afsats af sluttningen mot sjön.

Nästan lika isolerad ligger, nordväst om föregående grupp, den mångomtalade *Salviksgropen.* Den består af ett möjligen en gång af människohänder fördjupadt parti af en gammal långsträckt, nu alldeles torrlagd lagun, som skyddats utåt af en mycket smal och hög strandvall. Den naturliga öppningen midt på denna vall är nära 30 meter bred, men har under någon period af öns historia blifvit spärrad af en tämligen låg bank af ditförda stenar. Denna bank går alltså i vallens längdriktning och är 2—4 meter bred. Midt på densamma är nu en smal öppning där vattnet från den sumpiga Salviksgropen har sitt utlopp. Huruvida denna öppning varit afsedd från början är svårt att nu afgöra.

Den sänka, som visar den gamla lagunens utsträckning, är c:a 250 meter lång och 60—70 meter bred. Den ungefär i dess midt liggande »gropen» är nästan kvadratisk med en sida af c:a 60 meter. Den upptar sålunda hela lagunens bredd. Mynningen af »gropen» ligger ungefär 1,5 meter öfver Mälarens yta. Både innanför och

---

[1] »Kortfattad beskrifning etc.» (cit. i förordet) p. 5. [2] Detta efter Nordstrands karta. Enligt Sjöborg (p. 17) är den östligaste, »själfva Ormhögen» den största (jämför äfven hans figg. 110—114) med »90 steg i omkrets och 10 alnars lodrät höjd». [3] Cit. arb. i MS. — Så utritas den äfven af Sjöborg, fig. 114, men kallas redan då »oordentlig och illa medfaren».

utanför mynningen är marken ganska vattensjuk, dock beväxt med alar, som göra att marken snabbt växer igen.

Flera förklaringar på denna egendomliga företeelse ha framförts. Här är icke platsen att relatera dem, jag vill dock fästa uppmärksamheten vid att Dahlberg på det kartkoncept[1] han förde med sig till Björkö för att därå inlägga nya fornlämningar för sin karta i Sueciaverket har vid »Sahlwijksgropen» med blyerts tillskrifvit: »Båtstelle».

Innan jag går in på detta, vill jag emellertid först tala om det till synes isolerade grafffältet i *Grindsbacka*, mellan Östra och Västra gärdet. Detta fält ligger på en låg, stenig backe, skarpt kringskuren af vägar och åkrar. Den har i långliga tider burit halmstackar, lador och annat, hvilket allt jämte odlingen starkt bidragit till fornlämningarnas utplånande. Öfver 60 grafvar äro här anträffade, de allra flesta undersökta af Stolpe 1878—1879. Fältet består af uteslutande runda och fyrsidiga grafvar, mer eller mindre

Fig. 9. Grafvar i Östergårds Hemland. Gustaf Hallström foto.

Ett 60-tal meter sydväst om »gropen» ligger ett nytt isoleradt graffält i *Oppgårdshagen* med 15—20 högar, små treuddar och andra stensättningar. Detta fält kan dock godt ses i samband med det stora Hemlandsgraffältet, som ligger endast omkring 25 meter längre bort åt sydväst. Omkring 40 meter väster om lagunens vastända, alltså c:a 150 meter väster om »gropen» och i samma Oppgårdshage kommer en verklig arm fram af det stora Hemlandsgraffältet.

[1] Helt enkelt Gripenhielms orginalkarta. Förvaras i K. Bibl.

tydligt kringsatta med stenar. Grafvarna ligga i allmänhet mycket tätt liksom i Lilla Kärrbacka, med hvars graffält detta har en stor likhet i de flesta afseenden, äfven i fråga om grafinnehållet.

Som marken i åkern mellan detta fält och Hemlanden visar att den en gång varit af samma beskaffenhet som i Grindsbacka är det antagligt att graffälten här hängt ihop. Till yttermera visso visa de från Hemlanden åt detta håll i åkern utskjutande »impedimenten» några graflämningar.

Likaså tyckes förhållandet varit åt väster och nordväst från Grindsbacka, alltså närmast väster om den här löpande körvägen.

Öfver dessa spår af försvunna grafvar eller grafält nå vi fram till öns största grafsamling, *Hemlanden*. Det egenartade vackra namnet, till hvilket jag tror mig äga en förklaring, betecknar en stor beteshage, nu bevuxt med framför allt björkskog. Endast sydligaste delen bär tallskog, hvarför det också kallas »tallhemlandet». Längst åt söder är marken utan någon nämnvärd lutning, men det öfvervägande partiet visar en sakta sluttning åt norr. Hela området, som är af 550 meters längd och 400 meters bredd, är uppfylldt af grafvar af olika slag, mest vanliga högar.

Både med afseende på markförhållanden och grafvar ansluta sig direkt till detta område flera andra, och alla måste betraktas tillhopa för att man skall få öfverskådlighet öfver denna storartade plats. Sålunda ha vi i nordväst *Kugghamn*, äfven den en stor beteshage, dock mest bevuxt med barrskog. Dess längd är öfver 400 meter, dess bredd c:a 150 meter. Hela dess östra och södra del är uppfylld af grafvar. Äfven i västra eller sydvästra delen finnas en del fornlämningar. I norr, omslutande Korshamn, ligger *Kalfhagen* och i öster *Oppgårdshagen*. Den förras västra och södra, den senares västra delar hysa de yttersta af ifrågavarande stora grafälts grafvar. Om ett par andra i Oppgårdshagen befintliga fornlämningsgrupper, se ofvan. Sist i sydost ha vi en liten smal hage, *Snålbiten*, som bär de yttersta utlöparna åt detta håll af hela fältet.

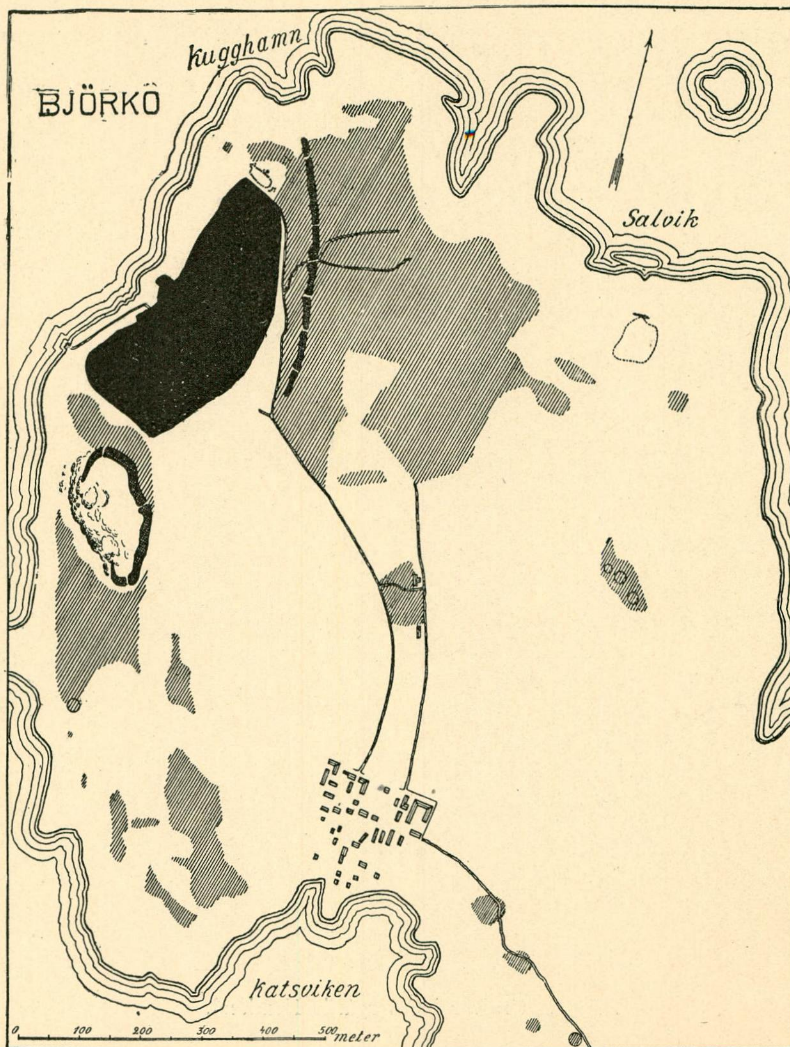

Fig. 10. Orienteringskarta öfver norra öns fornlämningar. Efter hopsättning af J. Nordstrands specialplaner jämte några tillägg. Det svarta betecknar Bystan och vallarna, det streckade grafälten. De långa, grofva linjerna äro vägar.

I sin helhet få vi ett sammanhängande grafält af öfver 600 meters längd, N—S, och 600 meters bredd, V—O, dock, som ses af *fig. 10*,

utan något slags geometrisk form. Hela det af grafvar upptagna området torde uppgå till omkring 17 hektar. Häri äro icke medräknade de i Hemlanden inneslutna större eller mindre odlingarna, hvilka bevisligen till sin största del täckts af grafvar, sålunda *Afundsvreten*, *Pusshagen* och de tre *Hemlandstäpporna*. Dessa utgöra öfver 2,5 hektar. Om vi härtill lägga ungefär 0,5 hektar för de bevisligen af grafvar upptagna delarna af *Salviksåkern* i sydost, få vi alltså *ett en gång sammanhängande graffält af minst 20 hektars yta*.

Man känner emellertid en del förhållanden, som tydligt peka på att detta graffält äfven sträckt sig betydligt långt åt söder öfver det *Västra gärdet* fram mot graffälten söder om Borg och ofvan har talats om antagligheten för ett samband med Grindsbackafältet. På så vis skulle kunna beräknas minst dubbelt ofvan angifna storlek för det graffält som antas ha omslutit staden. Om antydningarna till ett öfver Västra gärdet en gång gående graffält, se nedan.

Hemlanden äro, eller rättare sagdt voro, efter sina ägare uppdelade i flera bitar, hvilka bära sina ägares namn, eller gårdarnas namn, ofta båda. Sålunda t. ex. Steffanssons hemland, Östergårds hemland, Sivert Björklunds Storgårds hemland, o. s. v. Stolpe har vid sina gräfningar och sina anteckningar följt dessa ägofigurer, hvilkas lägen den stora orienteringskartan *fig. 7* visar.

Inalles kunna å detta stora graffält, alltså äfven medräknat Kugghamn och de andra angränsande partierna, räknas omkring 1,600 ofvan jord synliga grafvar. Ofvan jord synliga fornlämningar inom samma område äro dessutom den stora vallen, stensättningarna samt några stenar med skålformiga fördjupningar.

Flera grafvar finnas dock, än dem som synas vid en vandring öfver markerna. Stolpe har nämligen framför allt mellan vallen och Svarta jorden, men äfven i själfva vallen samt något öster om denna, anträffat närmare 150 grafvar under flat mark, alla skelettgrafvar och synnerligen rika. Dessa grafvar undersöktes 1879 och 1881. Förnyade undersökningar böra ytterligare öka nämnda antal.

Grafhögarna i Hemlanden ha tidigt ådragit sig uppmärksamheten och vi finna hur redan J. Loccenius[1] på 1600-talet talar om hur en »quidam curiosus» lät uppkasta en grafhög, antagligen här. Många högar ha under århundradens lopp blifvit genomplundrade, ej få blefvo undersökta af A. Seton på 1820-talet och till sist har Stolpe här låtit undersöka omkring 500. De flesta ha visat sig vara brandgrafvar, mera sällan ha skelett anträffats och äro dessa i många fall att karaktärisera som efterbegrafningar.

Utom den vanligaste formen å dessa grafvar, runda högar med eller utan fotkedja och endast sällan med rest sten i toppen ha vi att å detta stora graffält anteckna några andra former. Sålunda tresidiga med mer eller mindre tydligt stensatta sidor, inemot ett 50-tal, alla utom en ganska små och illa formade. Endast en är af storlek som de i Kärrbackafältet här ofvan beskrifna och har vackert inbuktande sidor. Ett 15-tal äro fyrsidiga och högst 4 spetsovala eller skeppsformade. Härtill komma några ovala, hvilka dock för det mesta visa sig vara bildade af två hopväxta runda högar. Här, i Kugghamn, ligga de lägst observerade grafvar jag känner från Björkö. Det är två isolerade rösen längst åt väster och ganska nära stranden och de ligga 3,6 meter öfver normalvattenstånd. De nordligaste grafvarna i Kugghamn ligga c:a 6 meter högt, några grafvar därintill, längst västerut i Kalfhagen,ligga 5 meter öfver vattnet.

De största högarna i Hemlanden öfverstiga något 20 meter i diam. med en höjd af 2 meter. Ett par högar gå upp till 2,5 meters höjd.

I väster begränsas området (af synliga grafvar) medels en lång vall af jord och sten. Västerom denna finnas endast enstaka högar bland de här befintliga stensättningarna. Bland och i dessa stensättningar, liksom i själfva vallen, finnas dock som nämnts grafvar, ej synliga ofvan jord. — Vallen är naturligtvis att betrakta som ett värn eller en gräns för den innanför liggande staden, hvilken den omsluter med en svag buktning. Den börjar nere i Kugghamn i norr omkring 60 meter från stranden och löper genom alla de västra Hemlanden för att till sist sluta i den lilla *Kyrkvreten* i söder, på gränsen mellan Svarta jorden och Västra gärdet. Längden är omkring 500 meter. Bredden varierar mellan 7—12 meter, vid några af de 6 genomgångarna samt å ett par andra ställen finnas dessutom ett slags utvidgningar i vallen, hvilkas bredd uppgår till högst 16 meter. Höjden är relativt obetydlig, 1,5—2 meter, se *fig. 15,* (högst c:a 3,3 meter), men har gifvetvis varit större. Läget, på vattendelaren af backen, samt de förstärkningar i höjd som vi ha att tänka oss skulle dock kunnat göra vallen till ett användbart försvarsverk, trots att sluttningen inåt staden är starkare än utanför vallen. Men massorna af

[1] Brevis Descriptio Suetiæ. Hdskr. i K. Bibl. Se härom mera i följande arbete.

grafhögar där utanför förminska försvarsmöjligheterna till ett minimum, om en fiende en gång fått fäste där. Af Stolpes gräfningar här och hvar i vallen har framgått att man förstärkt vallen med öfverstjälpta båtar. Af de sex öppningarna synas åtminstone ett par vara ursprungliga, se *fig. 15.* De äro 2—4,5 meter vida.

I norra kanten af Hemlandsfältet ha vi att märka några stensättningar af intresse. Den ena är den s. k. »kyrkan» i Kalfhagen, nära och midt för innersta ändan af Korshamn. Se *fig. 7.* Den består af två paralella rader af relativt små stenar, liggande på mot sjön sluttande gräsmark. Längden är c:a 30 meter, bredden ej fullt 15 meter. Den kan, som redan Stolpe påvisat, icke utgöra grundval till något hus. Namnet kan möjligen vara sekundärt och ha uppfunnits af någon, som just nere vid *Kors*hamn sökt lämningar efter en kyrka[1]. En liknande stenläggning, 16(—25) meter lång och knappt 3 meter bred, ha vi i östra delen af samma hage. — En verklig husgrund tycks dock finnas i närheten, nämligen längst österut i Steffanssons hemland, se planen öfver detta i det följande, efter graf 90. Den är rektangulär, af c:a 30 meters längd och med en största bredd af ungefär 12 meter, är byggd af stora klumpstenar och har det inre fylldt af jord och sten.

Liknande företeelser finnas flera straxt väster om den långa vallen och de uppfattas också här af Stolpe som »sannolikt grundmurar till byggnader». Den största af dem ligger på gränsen mot Kugghamn. Nedanför denna, i riktning mot sjöstranden i väster, går på ganska sluttande mark en lång stenläggning af snarlik art med den nyss afhandlade »kyrkan». Stenarna äro dock flera och större. Största längd är c:a 50 meter, bredd 20 meter. Den synes sammansatt af flera, af hvilka den lägsta möjligen är en graf. Den finnes utsatt på kartan *fig. 7.* Dess lägsta punkt ligger 5 meter öfver vattenytan.

Utom alla nu beskrifna fornlämningar finnas ett 10-tal större och mindre stenar med skålformiga fördjupningar. Häraf äro säkert iakttagna 8 stycken i Östergårds hemlands norra del och en i angränsande parti af Kugghamn. De

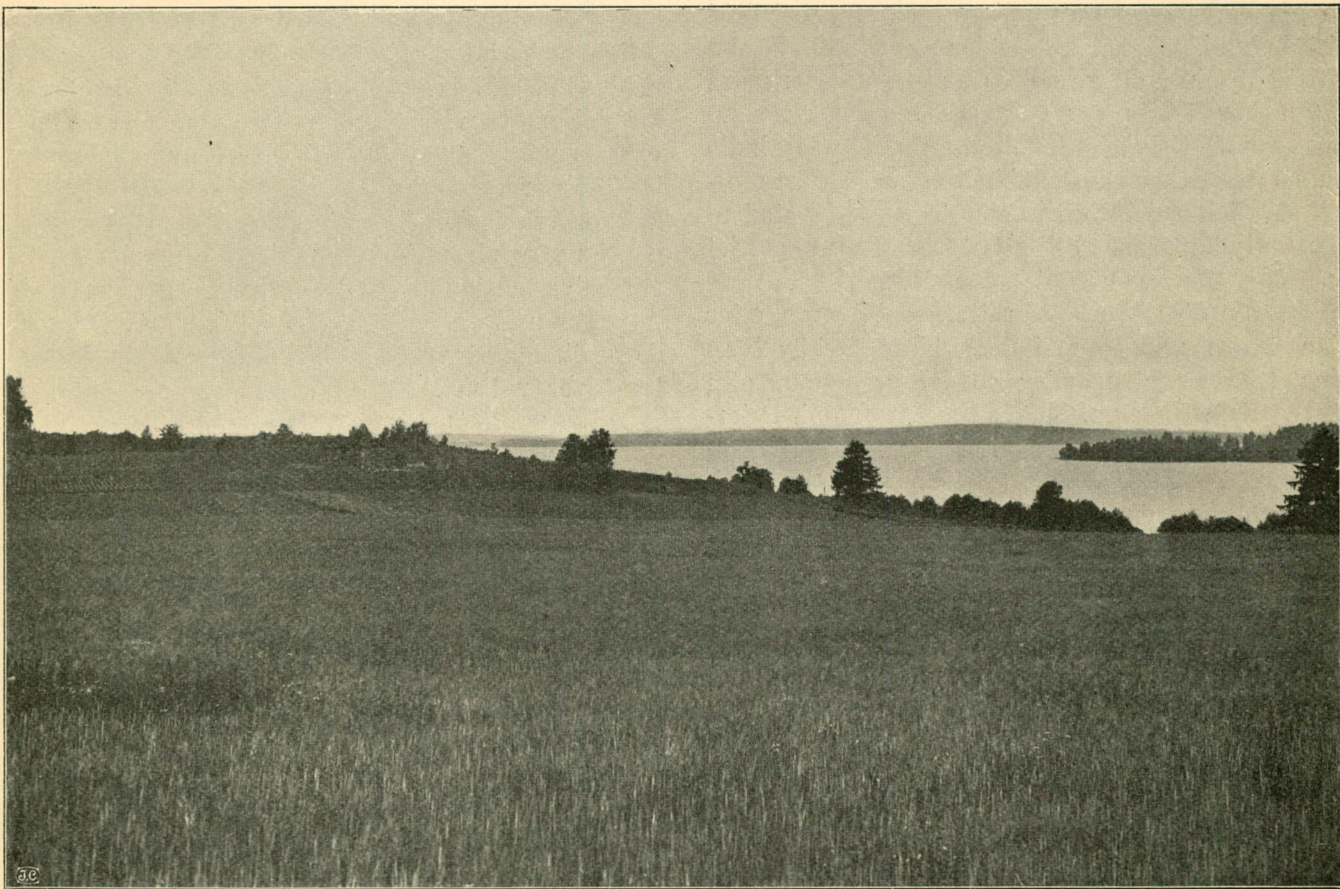

Fig. 11. Bystan från en punkt midtpå dess östra sida. Gustaf Hallström foto.

[1] Se härom t. ex. Sjöborg, p. 16, som just säger sig ha upptäckt stenläggningen här 1821. Han kallar den dock icke »kyrka».

ligga alltså alla på ett begränsadt område[1], omkring 75 meter långt. Flera af stenarna ha möjligen *placerats* intill grafhögar, andra åter äro jordfasta. Hålorna äro stora, ända till 34 centimeter i diam. och 7 cm. djupa, men äro ganska få på hvarje sten, minst en, högst åtta. Dylika stenar äro ännu ej kända från annat ställe af ön.

Till sist vill jag nämna att i västra delen af Kugghamn låg den plats, som af Dahlberg å hans karta i Sueciaverket uppges bära den »lund där man fordom offrade åt gudarna».

Nedanför den östra vallen utbreder sig nu den gamla stadsplatsen, *Bystan* eller *Svarta jorden*. Jag vill icke här ingå på en närmare beskrifning af denna egenartade bildning utan endast ge en allmän skildring af dess yttre beskaffenhet. Arealen af de nuvarande åkrarna, med däri liggande små ej odlade eller ej odlingsbara partier, är 9,1 hektar. Men stadsområdet bör räknas än längre. Sålunda ända fram till den östra vallen. Det område här, som under stadens bestånd säkert var användbart för stadens innevånare[2], kan uppskattas till ungefär 3 hektar. Hur långt stadsområdet sträckt sig upp på platån norr om Borgen, till vänster å *fig. 11*, är svårt att nu afgöra. Här ha vi med undantag af grafvarna en likbränningsplats(?), men inga spår af bygnader eller kulturlager. I söder är Svarta jordens gräns svår att draga. Tänka vi oss vallen utdragen i en båge fram till midten af borgvallen bör dock ytterligare ett stycke jord här tillfalla området »intra muros».

Stadens gamla areal måste vi uppskatta till minst 12 hektar, alltså drygt 24 tunnland, förmodligen dock åtskilligt mer. Hela längden, från borgvallens nordligaste punkt räknadt och till nordligaste punkt af östra vallen, är nära 600 meter, största bredd nära 300 meter.

Hela området sänker sig sakta och nästan likformigt ner mot en punkt midt på långsidan, åt sjön, se *fig. 11*.

Stolpe har här företagit gräfningar framförallt 1871—1874 och 1878. Första året företogos spridda gräfningar här och hvar, andra året däremot på ett samladt område af nära 650 kv.m., tredje året gräfdes c:a 260, fjärde 780 och sista året 1,500 kv.m. Inalles torde sålunda tre kvarts tunnland vara genomgräfdt. Kulturlagrets tjocklek växlar betydligt, djupast 2,5 meter, och hvilar på ett fotstjockt gruslager, som åter ligger ofvanpå ett märgellager af omkring 2,5 meters mäktighet. Därunder kommer fast berg eller grus. — Svarta jorden synes sluta 20—25 meter från den nuvarande stranden, ofvanpå en i allmänhet tydligt markerad kant, hvars lägsta partier ligga på cirka 2 meters höjd öfver vattnet. Att af detta låga mått draga någon slutsats torde dock vara förhastadt innan undersökning skett, emedan lutningsförhållanden, odling och vägbyggen kunnat draga ned en hel del ytlager till en lägre liggande nivå.

Svarta jorden har mycket tidigt fäst uppmärksamheten på sig och redan från 1600-talet ha vi antecknade rika fynd härifrån. Undersökningar ha gjorts flera före Stolpe. Att nämna särskildt är den analys, som Berzelius gjorde af konsistensen af denna jord, samt de undersökningar som geologerna Erdmann och Törnebohm företogo 1859 och 1861.

I stranden nedanför Bystan äro sedan gammalt iakttagna en del lämningar, som antas en gång ingått i stadens båtbryggor eller andra hamnanläggningar. Så en mängd i vattnet neddrifna pålar af ek och furu, hvilka stått dels på, dels helt nära stranden ute i vattnet. De ute i vattnet stodo djupast på ett par fots vatten. Pålarna iakttogos från ångbåtsbryggan (utanför västra ändan af Bystan, se *fig. 7*) fram mot Kugghamn. Nu äro emellertid de flesta af dessa pålar förstörda af isarna och endast en och annan finnes kvar.

Midt nedanför lägsta partiet af Bystan, midt på dess långsida, finnas några i själfva stranden och vinkelrätt mot denna liggande långsträckta stenrösen. Stolpe anser dem uppkomna genom upprensning af de nuvarande båtlägena, men den stora mängden stenar och deras läge, sedt i samband med pålarna, göra det troligt, att vi här ha att göra med stenkistor för någon gammal anläggning.

Till sist må nämnas att denna strand nedanför Svarta jorden och Kugghamn sedan 1600-talets första år varit känd som bärnstensförande. D. v. s. att efter nordliga stormar ej sällan smärre bärnstensstycken, bearbetade eller ej, här drifvas i land. Äfven andra fynd kunna här göras.

Åt sydväst stiger Bystans mark sakta upp mot en platå framför och norr om Borgen. Den del af denna platå, som är belägen mellan Bystan och Borgen, ett område af ungefär 50 meters bredd och 160 meters längd, visade sig vid Stolpes undersökningar alldeles uppfylldt af grafvar, de flesta ej synliga ofvan jord. Alla voro skelettgrafvar och synnerligen rika. Här gräfdes under

[1] Konstnären Gunnar Hallström på Björkö har fäst uppmärksamheten på att de alla ligga på nordsluttning intill ett gammalt, nu mycket igengrodt källsprång.

[2] Straxt ofvan har ju här omtalats åtskilliga husgrunder.

loppet af åren 1876—1878 närmare 200 sådana grafvar. Endast en dylik finnes ännu känd, med säkerhet ogräfd.

På ett lägre plan i väster af detta område och 14,5 meter öfver vattnet med vidsträckt utsikt västerut, ligger den plats som Stolpe kallar »*förbränningsplatsen*», bålplatsen, där liken brändes. Af platsen genomgräfdes 4—5 kvadratmeter.

Omedelbart intill detta fält och öfver Bystan reser sig *Borgen*, om hvars dominerande läge såväl öfver staden och ön som Mälarfjärdarna

Åt nordost sluttar berget sakta och täckes snart af de från dälden i öster stigande jordmassorna. På denna sida har ett angrepp mot höjden med lätthet kunnat företagas, jfr *fig. 8*, och har därför här en väldig vall af stora stenar och jord upplagts som, anslutande sig direkt till de branta partierna å norra och södra ändarna af västra bergväggen, i en kraftig båge omsluter berget i nordväst, norr, öster och söder, se *fig. 7*. I vallen finnas tre öppningar, som synas ursprungliga, säkrast dock den norra, den s. k. Kungsporten. Höjden öfver vattnet midt i denna

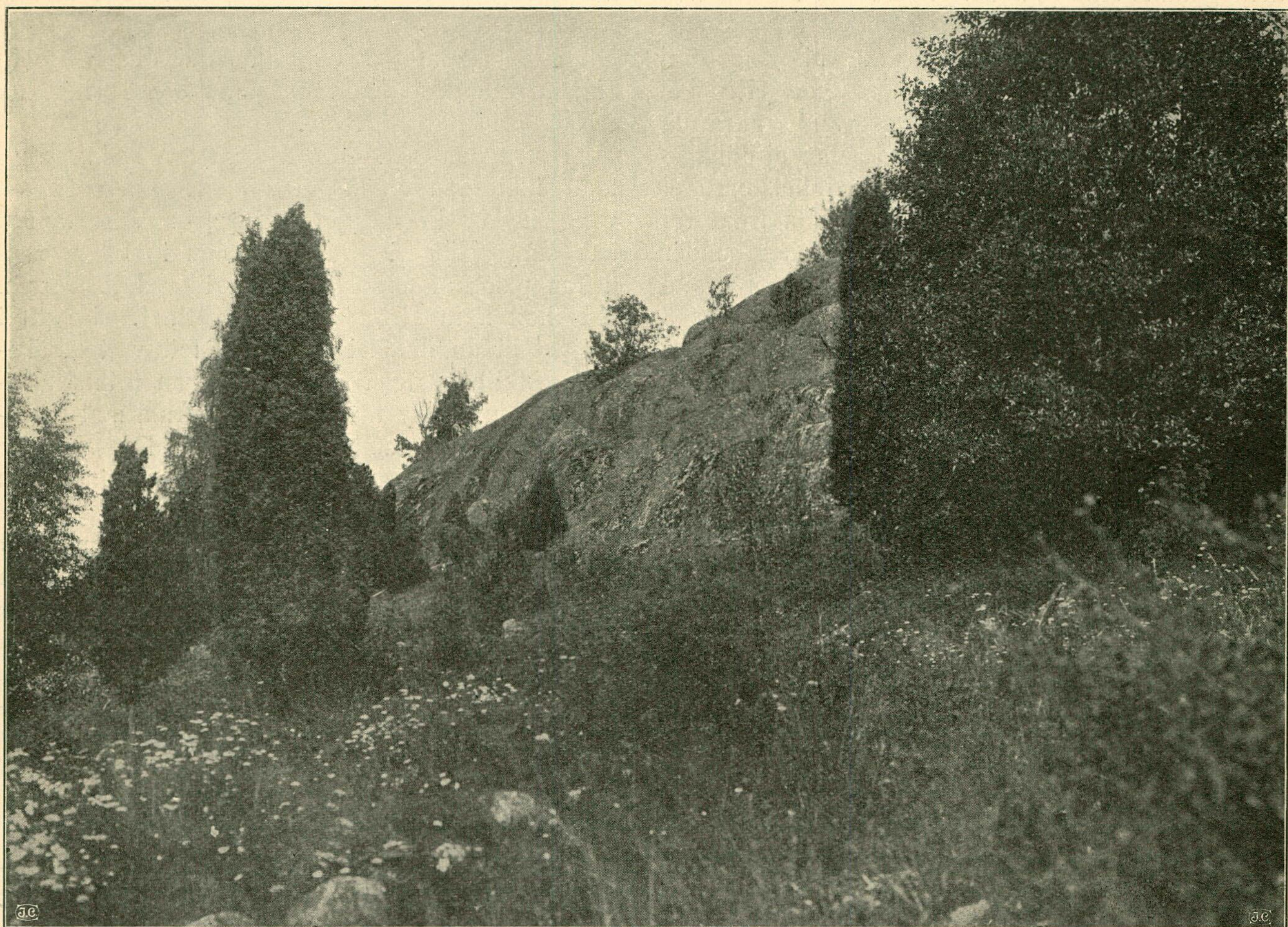

Fig. 12. Borgbergets brantaste parti i väster. Gustaf Hallström foto.

däromkring ofvan är taladt. Den gneissklippa, på hvilken Borgen är lagd, stupar efter sin västra långsida, särdeles dess mellersta del, ganska brant, se *fig. 12*. Hela bergets högsta höjd är fullt 30 meter, med två nästan lika höga toppar, den norra en hårsmån drygare. Från den norra punkten, platsen för Ansgariimonumentet, är utsikten *fig. 4*, öfver Mälarens västra farleder, tagen. Från den södra punkten härrör utsikten öfver södra ön och Stockholmsfarleden, *fig. 5*.

»port» är 22 meter, hvilket mått äfven ungefär anger höjden för den gräsplan, som numera upptar det inre af Borgen nedanför bergsluttningen. Denna slätt har en största längd af omkring 160 meter och en bredd af omkring 40 meter, men är i södra ändan, där berget närmar sig vallen, mycket smalare. Å denna slätt synas inga fornlämningar ofvan jord. Ett 10-tal brandgrafvar under flat mark ha dock här anträffats. En synlig fornlämning har dock här funnits och det är

en liten *runsten*[1] med rökstensrunor, som anträffades af Sjöborg år 1821 »inne uti skansen åt bärgssidan». Den förvaras nu å Statens historiska museum. Stenen var ursprungligen större, men blef af Seton afslagen för att lättare kunna handteras. Skriften är dock oskadad. Dess nuvarande utseende ses af *fig. 14*.

Någon systematisk undersökning af Borgens inre har icke företagits, lika litet som af dess vallar. Borgens areal är åtskilligt större än den jämna marken utmed vallens insida. Från innerkant af norra och södra »porten» är sålunda cirka

Borg, liksom den egentliga Borgen efter den gård dit den fordom hörde kallades *Östergårds Borg*, deladt på två afdelningar efter sina respektive ägare, se *fig. 7*. Graffältet ligger mest å den förra marken, men den arm som går fram mot nordväst ligger å den senare.

Inalles räknas här omkring 220 grafhögar af olika former, mest runda. Omkring 7 äro tresidiga, däraf en som närmar sig utseendet af de få med insvängda sidor vi känna från ön. Den är dock ej så stor. Ett par grafvar äro fyrsidiga, ett par båtformade och ovala, men alla utan utpräglad form.

Fig. 13. Grafvar och rest sten i Mellangårds Borg. Gustaf Hallström foto.

195 meter och största bredden, från östra »porten» och till branten i väster, nära 100 meter.

Vallens groflek är i allmänhet ungefär 12,5 meter, men varierar något, från 8—15 meter. Höjden har jag mätt vid norra porten. Där är vallen utifrån, öster om porten 4,5 meter hög, väster därom 2,5 meter. Inifrån är måttet i öster 2 meter, i väster 1,7 meter. Midt på vallen österut är det utvändiga måttet något större än vid porten.

Söder om Borgen och sträckande en arm väster om densamma fram mot dess midt ligger ett nytt graffält. Marken kallas *Mellangårds*

Några högar äro rätt stora, intill 17 meter i diameter och 2,5 meters höjd. Några resta stenar finnas stående på högarna. Den å *fig. 13* synliga har endast en svagt markerad hög under sig. Den lägsta öfver vattenytan liggande högen å detta graffält ligger cirka 6 meter högt. Största delen af detta graffält är genomgräfdt af Stolpe framför allt åren 1876—1877.

I den därpå åt söder följande *Borgs hage* ligga längst i sydost fyra högar, som ansluta sig till ett graffält, som sträcker sig öfver *Mårtens backa* och *Höglunds täppa*. Detta graffält står och har säkert en gång stått i än bättre förbindelse, öfver grafvarna å *Nothusudden* och *Nothusbacken*, med graffältet å *Kvarnbacken* och

[1] Afbildad hos t. ex. Sjöborg pl. 34, fig. 108. Storleken är där den ursprungliga.

Lillgärdsbacka. Detta, sålunda af små åkrar och täppor splittrade graffält, har af spillrorna att döma varit ganska ansenligt. Det har en gång, efter hvad äldre kartor och i åkern gjorda fynd ange, stått i förbindelse med de nyss beskrifna grafvarna i Mellangårds Borg. Om dessa alla grupper hört tillsammans, hvilket jag anser vara obestridligt, få vi ett enda väldigt graffält af cirka 500 meters längd och 200 meters bredd, där *numera* omkring 400 grafvar äro synliga.

Inom de sist uppräknade delarna af graffältet (Borgs hage – Lillgärdsbacka) räknas inalles 180 synliga grafvar, mest runda högar. Närmare 20 tresidiga och ett par små fyrsidiga finnas äfven, dessutom 4 stora skeppsformade af 18—24 meters längd, mer eller mindre skadade. Bäst bevarade äro två straxt intill platsen för den gamla kvarnen. Ett par små grafvar af denna typ finnas äfven. — Den största runda högen mäter cirka 18 meter i diameter, den högsta 2 meter i höjd. Stolpe har här gräft ett stort antal högar mest 1876—1877. Äfvenså A. Seton på 1820-talet.

Öster om sist beskrifna graffält och Borgen samt norr om byn, utbreder sig nu det stora *Västra gärdet.* I hur hög grad detta en gång upptagits af fornlämningar, är naturligtvis för närvarande svårt att uttala sig om. Bevisligen ha högar förstörts i kanterna af Kvarnbacken och Lillgärdsbacka, likaså i åkrarna mellan Lillgärdsbacka och Mellangårds Borg, där jag själf undersökt resterna af en graf, likaså antagligen mellan Lillgärdsbacka och Borg. Straxt intill sydöstra kanten af Borg ligga ännu i Västra gärdet ett par större högar och cirka 100 meter rätt öster från dessa träffades för en del år sedan vid dikesgräfning en skelettgraf. Andra dylika fynd från denna åker omtalas af byborna, likaså i litteraturen ända från 1600-talet. Likaså visas än i dag och ha äfven af Stolpe omnämnts en del egendomliga ringformade figurer, som bildas i gräsväxten eller säden här och hvar i detta gärde. De uppfattas, och antagligen med rätta, som härrörande från den annorlunda jordmån, som en bortodlad grafhög ger. De stenrösen, som, numera dock sällan, här ses, kunna vara rester efter dessa grafvar. Huruvida grafvarna gått in på själfva Svarta jorden torde vara ovisst, dock är att märka att Stolpe vid sina gräfningar där stundom anträffade benrester af människa. Ett par litteraturuppgifter om samma sak kunna möjligen afse grafvar i kanterna af Svarta jorden eller i dess förlängning, Västra gärdet. Åtminstone Sjöborg ansåg ju att staden sträckt sig öfver hela detta såväl som öfver Östra gärdet, ända fram till den vallformade naturbildningen ned mot Lundsängen i öster. Att verkliga graffält funnits innanför vallarna, d. v. s. på stadsområdet, ha vi dock ofvan sett.

Till sist är att nämna en fornlämning, som möjligen haft sin plats i eller i närheten af byn. Det är den korstecknade runsten, hvaraf två stycken nu finnas i byn och ett par andra på Historiska museet. Utom denna och den från Borg äro under de sista åren två små runstensfragment anträffade, antagligen af olika stenar, det ena i Svarta jordens västra parti, det andra i ett af stenrösena i Bystastranden.

Efter uppräkningen af de fasta fornlämningarna, vill jag, som så många förut, fästa uppmärksamheten på äfven en del på norra ön förefintliga ortnamn, som äro af gammalt datum. Sådana äro Bystan, Borg, Kugghamn, Korshamn, Salvik och innesluta de otvifvelaktigt i sig minnen från den gamla stadens tid.

Sammanfattar man, hvad ofvan sagts om undersökta partier på ön, visar sig att af graffälten västerut så godt som intet återstår oundersökt, att österut däremot omkring 1,000 grafvar i Hemlanden, allt öster om Östra gärdet samt i Stora Kärrbacka återstå.

Ofvanstående beskrifning öfver ön och dess fornlämningar afser ej att utgöra en uttömmande skildring, utan en orientering, framför allt för de efterföljande grafundersökningarna. Den vill dock äfven ge en bild af det hela, uppställd så, att den kan tjäna till hjälp vid en vandring på ön.

Gustaf Hallström.

Fig. 14. Runstenen från Borg. $^1/_2$. J. Cederquist foto.

MATERIALET TILL FÖRELIGGANDE ARBETE.

För föreliggande arbete, Stolpes grafundersökningar, består materialet framför allt af hans gräfningsanteckningar och planer samt de framgräfda fornsakerna. Dessutom, ehuru i mycket ringa mån, Stolpes här ofvan i förordet angifna tryckta uppsatser.

Att de senare ej kunna så mycket komma till användning här, beror på att de med sitt mycket begränsade utrymme helt naturligt mera ge summariska referat af gräfningarnas gång och resultat än de skildra de enstaka grafvarna. Ur dessa uppsatser kunna endast omkring 50 grafvar efter noggrannt jämförande med de skrifna anteckningarna möjligen identifieras och sålunda vara till hjälp vid beskrifningen. I endast omkring tio fall har grafnumret utsatts och i endast ett par fall har grafbeskrifningen varit fullständig,

Hvad det insamlade grafgodset beträffar, var en del af detta vid mitt arbetes början utställdt i Statens historiska museum. Askarna, hvari dessa saker ligga, eller sakerna själfva äro utom i ytterst sällsynta fall försedda med grafnummer. Ofta låg dock fynd ur samma graf på olika hyllor eller, lika ofta, i olika skåp. Eftersom ingen nummerordning eller konsekvent gräfningskronologisk följd iakttagits vid uppställningen, blef mitt första arbete med det arkeologiska materialet att uppsätta en förteckning på de utställda föremålen. Fynd ur 222 grafvar voro utställda utom äldre graffynd. Allt eftersom grafbeskrifningen fortskrider, ordnas nu — tills vidare — grafvarna i nummerföljd.

Endast i sällsynta fall hade grafvarna sitt grafgods något så när fullständigt utställdt. För nästan alla låg hufvudparten, jämte alla de icke utställda grafvarnas innehåll, magasineradt. Som magasinslokal tjänade och tjänar tyvärr ännu på grund af museets sorgliga trångboddhet framför allt det s. k. Björkörummet i Nationalmusei jordvåning. Fynden voro här upplagda på hyllor å väggarna eller i massor af lårar på golfvet och, trots all god vilja, måste det sägas att föremålen — särskildt järnsakerna — icke haft det hälsosamt här. Bättre ha de saker legat, som förvarats i diverse skåp och lådor i våningen ofvanpå, i eller intill arbetsrummen, äfvensådesom förvarats i östra källaren. Ganska stora fyndpartier ha nämligen förvarats å dessa andra nu nämnda lokaler och det torde icke vara omöjligt att ännu något kan vara att finna i de små, opraktiska, mörka och öfverfyllda magasineringsställen som Statens historiska museum har till sitt förfogande. För dylika eventualiteter ber jag att i tid få gardera mig, emedan på grund af anförda orsaker, som icke stå att upphäfva, möjligheter till öfverraskningar finnas. Särskildt är naturligtvis detta fallet, då grafgods ur en och samma graf i regel icke har hållits tillsammans.

För uppordnandet af grafgodset ur de 1,100 Björkögrafvar som undersökts, var nödvändigt att skaffa nytt utrymme, liksom äfven för ett arbetsrum intill materialet. I samband med inredandet af konserveringslokaler för museet försiggick därför genomgripande omflyttningar inom och nyinred-

ningar af magasinslokalerna jämte öfverförandet af väldiga mängder — framför allt antropologiskt material — till de nya lokaler, som för detta och andra ändamål anskaffats. Allt detta arbete drog ungefär ett år.

Härvidlag visade sig att skelettmaterialet från Björkö var tämligen ringa mot hvad jag väntat mig, men jag kan ännu icke afgöra om något saknas, emedan detta material, som framför allt härrör från grafvar efter de 400 första, genast måste undanpackas för att bereda utrymme åt själfva grafgodset.

Detta grafgods är inlagdt i cigarraskar eller paket och smärre dosor och i allmänhet väl signeradt. Några gånger förekomma sidoserier med samma numreringssätt, arabiska siffror, eller nya serier med romerska siffror. Dessa serier vållade ofta synnerligen stora svårigheter vid identifieringen. Någon enstaka gång förekom annat beteckningssätt, t. ex. lokala hänsyftningar, i sådana fall har identifieringen tills vidare omöjliggjorts. I öfver hundra fall ha askar, paket eller serier af fyndpaket (eller askar) saknat hvarje beteckning eller haft alldeles oförståelig sådan. För denna stora grupp har särskild förteckning med uppräkning af föremålen uppgjorts till hjälp för efterforskandet, då något fattas. Någon gång anträffas till slut fynd, säkert hänförda till vissa grafvar, utan att dock omnämnas i anteckningarna.

Ej sällan ha fynden, å locken på askarna eller å utsidan af paketen eller å löst inuti liggande lappar, kortare eller längre notiser af värde för grafbeskrifningen. Oftast härröra dessa anteckningar från Stolpe själf, men i icke så få fall från hans arbetsförman Johan Eriksson.

Af de hela lerkärlen äro omkring 75 % upptagna ur grafvarna, utan att deras innehåll undersökts och ha de på så sätt till nu förvarats. Detta har jag ansett vara gynnsamt för beskrifningen, emedan noggrannare observationer nu ha kunnat göras än som af anteckningarna att döma gjordes i fältet.

I allmänhet äro de brända benen och kolen ur brandgrafvarna lagda i skiljda förvaringsrum, så framt kolen varit stora. Eljest ligga de bland benen. Bland dessa äro naturligtvis endast sällan de brända djurbenen utsöndrade, utan ha af undertecknad omkring 90 % af nedan beskrifna material å museet utplockats. Bland dessa benpartier, som sålunda noga genomgåtts (i allmänhet två gånger) har stundom en och annan ny fornsak anträffats, sålunda t. ex. fragment af nya lerkärl, nitnaglar, spikar, pilspetsfragment, pärlor o. s. v.

Att vid gräfningarna ej allt på platsen har kunnat synas i sömmarna så noga, att det kunnat till arten bestämmas, är självklart. Vid den nu pågående inventariebeskrifningen och det i bredd därmed löpande konserverings- och rengöringsarbetet samt aftecknandet har därför mycket af intresse kommit i dagen, som ej förut kunnat iakttagas. Särskildt stor hjälp har jag därvid haft af artisten O. Sörling och konservator E. Sörling.

Hela arbetet har utförts som ett vanligt inventeringsarbete med nyinkommet material, alltså med renritning af befintliga planer, tecknande af grafgodset, konserverande samt utställande eller magasinerande af fynden.

Som af ofvanstående synes, ha fynd- och fornsaksbeskrifningarna af många orsaker icke kunnat forceras. Särskildt gäller naturligtvis detta ett första häfte af en publikation som denna, innan det för materialet mest passande beskrifningsschemat växt fram och framför allt innan öfversikt af materialet har vunnits, lokaler för detsamma beredts o. s. v.

De arkivaliska källorna ha varit af tre slag, anteckningsböcker eller på lösa papper nedskrifna uppgifter, kartor och planer samt notiser å paketen eller askarna. De sistnämnda har jag ofvan talat om. Likaså om graffältskartorna (i förordet), hvilka utfördes framför allt åren 1888—1889 af J. Nordstrand. På grund af att alltför många år då förflutit sedan gräfningarna skett, hade emellertid de då utsatta nummerstickorna nedruttnat, så att ingen möjlighet fanns att få annat än ett mindre antal af de undersökta grafvarna indentifierade på kartorna. Detta kommer tyvärr att i hög grad försvåra och på vissa punkter att omöjliggöra framtida undersökningar. Å vissa af de efter ägofigurerna uppdelade graffältsgrupperna har Stolpe kunnat identifiera en del grafvar, nämligen i Mellangårds Borg, Lunds Borg, Tallhemlandet (= Gustaf Janssons stora hemland), Siv. Björklunds Stora hemland, Afundsvreten, Lilla Kärrbacka. I de flesta af dessa äro dock endast ett mindretal bestämda, utom i Tallhemlandet, där de flesta, om icke alla synas identifierade. En enda graffältskarta, den af Stolpe själf(?) utförda öfver det rika graffältet norr om Borgen (= Er. Anderssons Östergårds Borg), synes fullt motsvara anspråken på en dylik karta i identifieringsafseende. Alla ej uppräknade kartor sakna identifieringar af de gräfda grafvarna och det har endast lyckats mig att under arbetets gång, på grund af i anteckningarna gifna antydningar, bestämma läget för ett fåtal af dem. Detta har

emellertid försvårats af att de mått Stolpe uppger i anteckningarna och de som kartorna ange icke stämma med hvarandra, emedan grafvarna efter undersökningen fått andra proportioner.

Egendomligt är att de under år 1888, samma år som kartorna började utföras, och därpå följande år gräfda grafvarna icke identifierats på kartbladen.

Kartorna synas uppgjorda hvar för sig och först därpå öfversiktskartan sammanjämkad efter dem. Ej alla fornlämningsgrupper på ön äro utmärkta. Utom de på södra ön, öfver hvilken karta ej finnes, saknas sålunda en vacker skeppssättning i Storsvedjarna straxt intill Ormknös samt ett mindre graffält med 2 vackra stenkretsar (den ena en domarring?) österut i Oppgårdshagen. Öfversiktskartan är tyvärr inkonsekvent uppställd i några afseenden och i viss mån förringas därför den nytta man kunde ha af den i framtiden. Sålunda är å stora sträckor åkermarken icke begränsad från afrösningsjorden, hvilket gör det svårt att använda sig af den som orienteringskarta i terrängen.

Bortsedt från dessa fel äro dock dessa kartor synnerligen öfversiktliga och klart och vackert tecknade och komma att bli till en ovärderlig hjälp för orientering, när skogen får växa igen öfver graffälten.

Angående gräfningsplanerna har jag på närvarande stadium af mitt arbete icke hunnit fram till massan af dem och kan därför icke yttra mig ingående därom. De anses emellertid allmänt representera det bästa i Stolpes goda arbetsmetoder och de planer jag hittills haft att göra med jäfva icke detta. Han anses ha infört rutpapperet för planritningar och det är ju en stor tidsbesparing som därigenom vinnes. Hvad noggrannheten af Stolpes planritningar beträffar i förhållande till hans samtida eller hans närmaste föregångare på 1860- och 1870-talen, därom vågar jag icke döma. Det synes mig dock som om noggrannhet vid planritningar, där sådana utfördes, icke heller saknades hos andra vid museet arbetande vid samma tid. Minst lika stor noggrannhet, som den Stolpe visade, synes äfven å grafplaner, utförda i vårt södra grannland redan på 1860-talet.

En arkeolog af våra dagar saknar emellertid ett par viktiga saker vis à vis Stolpes grafplaner. Först att han aldrig — annat än i skiss och detta ytterst sällan — tecknar i profil. För det andra att han aldrig — äfven här annat än i skiss och detta ytterst sällan — planritar brandgrafvar. Af den orsaken är det som t. ex. de första hundratalen af grafvarna lida sådan brist på planer, hvilket åter har till följd att en lång och tröttande, ofta svårförståelig grafbeskrifning måst tryckas. Både för läsare och utgifvare hade det varit klarare och mera koncist att ha haft åtminstone en ritning i plan att tillgå. Först från och med graf 464 börja grafplanerna (endast enstaka fall därförut). Stolpes uppfattning angående gräfningsplaner för brandgrafvar framgår af bil. 2 här nedan.

De flesta skelettgrafvar äro dock planritade. Som framgår af nedan uppställda listor finnas af Stolpes alla gräfda grafvar 414 med särskildt utförda planer. Härtill komma små utkast till dylika för ett 90-tal grafvar i anteckningsböckerna.

Anteckningarna äro, där sådana för den respektive grafven finnas, hvilket ju är det vanliga, för det mesta uppställda i en kort och klar form. Stundom för kort, men sådant kan naturligtvis förklaras, liksom äfven då beskrifningen krånglar in sig och blir motsägande, som ibland händer. I sådana fall kunna ju omständigheterna ha varit sådana att anteckningen har *måst* blifva lidande. Ibland ge anteckningarna endast ett grafnummer och intet vidare. Sådant händer synnerligen ofta. Jämför t. ex. n:r 8 och 9 af nedan uppräknade anteckningsböcker. De där felande numren ha ej alls behandlats. I de flesta fall gäller detta emellertid skelettgrafvar, och stå anteckningarna då att läsa i kanterna på grafplanerna[1]. Eljest får man gå till fyndpaketen eller får man af fynden själf hämta upplysningar. Föremålsbeskrifningar finnas som helt naturligt är[2] icke, utan äro de i det följande utförda af undertecknad. De bestämningar af ben och annat som stå angifna i Stolpes anteckningar, oftast efter endast en besiktning vid grafven, har jag icke kunnat stödja mig på, utan har allt benmaterialet, som i förordet nämndes, bestämts af kand. L. Hedell och de andra bestämningarna af andra därstädes nämnda personer, m. fl. Kand. Hedells bestämningar äro oerhördt omsorgsfullt utförda. Jag har tyvärr måst i någon mån till formen afkorta dem, men hoppas på en samlad framställning längre fram af detta material.

I ett par fall ha anteckningarna förts af bon-

[1] Värre blir det när ordningen kommer att ge ut Stolpes undersökningar i Svarta jorden. För dessa saknas större anteckningar och finnas endast ett par ofullständiga kartor öfver Svarta jorden, där *några* af undersökningsfälten inlagts, några korta, löst nedkastade notiser och ett par planskisser i de senare årens anteckningsböcker. Från de viktiga åren 1871—72 finnas inga som helst anteckningar i Akademiens arkiv. [2] Utom för ett par grafvar i de tryckta uppsatserna samt grafvar 1161—1162. Dessutom för 12 grafvar på 900—1100-talet af serien af T. J. Arne.

den Johan Eriksson i Västergården, hvilken var Stolpes arbetsförman. Sålunda år 1875 för graf 160—187 (utom fem stänkvis däremellan), år 1879 en samling af 60 grafvar från 700—900-talet af serien, år 1889 fyra högar (antagligen 1163—1166). Dessutom har han i många fall gett notiser å paketen.

Stolpes öfriga anteckningar äro gjorda på lösa lappar eller lösa ark och innehålla sammanställande anteckningar angående grafgods, en och annan notis angående gräfningarna samt framför allt identifieringsförsök. Dessutom finnas ett par förarbeten till Stolpes redan utgifna uppsatser samt — liksom här och där i anteckningsböckerna — litteraturhänvisningar för jämförande fornsaksstudier.

I nummerföljden för grafvarna är ett hopp från 218 till 300, tydligen beroende på en felberäkning. I denna lucka komma så vidt möjligt är grafvar utan nummer att inpassas. Sålunda 1—10 från 1873 (= 220—229).

Genast från början af mitt arbete insåg jag svårigheten af att använda mig af anteckningarna i det skick de befunno sig. Jag sidonumrerade dem därför (hufvudnumrering hade redan förut skett för topograf. antikvar. arkivets räkning af T. J. Arne) och uppsatte därefter ett vidlyftigt index på 42 helsidor med hänvisningar uppordnade topografiskt efter öns olika delar, ett tidsödande, men tacksamt och nödvändigt arbete.

För att ge ett begrepp om de metoder, som Stolpe utarbetade och följde under sina gräfningar, bifogar jag här nedan som bilaga en af honom författad promemoria för grafundersökningar. Som den föreligger i ofullbordadt skick, fogar jag därtill ett uttalande af honom ur hans uppsats i »Ny illustr. tidning» 1889.

En afdelning af Stolpes anteckningar kallas »Äldre fynd i Statens Historiska museum. Äldre uppgifter om Björkö» och innehåller utom fullständiga afskrifter af inventarierna, rörande fynd från Björkö i museet fram till Stolpes tid, en samling citat till och afskrifter ur äldre författare från och med Adam af Bremen. Denna samling har varit mig till god hjälp vid utarbetandet af ett snart utkommande arbete, men är långt ifrån fullständig. Jag har vid hvarje särskildt citat, som varit kändt af Stolpe, eller af honom gjort excerpt, anmärkt detta.

Denna nu nämnda afdelning är naturligtvis en påbörjad materialsamling till det tillämnade Björköarbetet. Största delen af detsamma har för öfrigt redan fått sin användning i Stolpes smärre uppsatser.

Endast ett enda utkast finnes i Stolpes anteckningar till ett stort lagdt Björköarbete. Trots dess fragmentariska skick har jag ansett lämpligt att aftrycka det i slutet af detta kapitel, emedan det inger ett begrepp om hur Stolpe tänkt sig det hela. För den händelse att han tänkt sig arbetet som ett i alla dessa punkter uttömmande och med kritisk apparat försedt arbete skulle det hela ha blifvit ett synnerligen stort verk.

Förteckning å arkivalia.

Anteckningar:

1. Björkö 1873. Pärmbok 12:o. Diverse anteckningar från Svarta jorden; undersökningar af 13 grafhögar (= 218—230) i Kugghamn. Beräkning öfver grafantalet, uppmätningar af och anteckningar om fornlämningar m. m. Hänvisningar till litteratur och jämförande material.

2. Björkö 1874. Pärmbok 12:o. Diverse mätningar och anteckningar. Grafvarna 1—9 samt I—XXXVII [= 188—217, 406, 412, 414, 422, ?, 433, 441]. Det mesta af de få upplysningarna om Svarta jorden finnes i denna bok. Å två lösa lappar diverse anteckningar.

3. Björkö 1875. I. Pärmbok 12:o. Grafvar 10—16, 24, 32—93. Å två lösa lappar diverse anteckningar om graf 24.

4. Björkö 1875. II. Pärmbok 12:o. Grafvar 94—167, 169, 171, 176. »Inga graf» m. m. Å sju lösa lappar diverse anteckningar.

5. Björkö 1875. III. Pappershäfte med anteckningar af J. Eriksson. Grafvarna 160, 161, 164—165, 167—168, 170, 172—175, 177—187.

6. Björkö 1875. IV. Smalt häfte med pappærspärmar. Grafvarna 1—22 (= 10—31), 63, 68, 83. Div. anteckningar.

7. Björkö 1876. I. Pärmbok 12:o. Grafvarna 301—357, 359—364, 366—392, 394—411, 414—416, 418—451, 465. Grafräkning, m. m. Dessutom å 4 lösa lappar div. anteckningar.

8. Björkö 1876. II., 1877, 1878. Grafvarna 452—462, 467, 469—471, 473, 477—487, 489—492, 494—496, 500—505, 509—510, 516, 525, 527—528, 533, 541, 546, 548, 555, 557, 572, 574—576, 578, 580, 589—590, 593, 598, 603—604, 608—611, 614, 617, 622, 626, 628, 630, 632, 634, 636—648, 669—674, 679—680, 688—693, 695. Dessutom korta notiser (för en

stor del af de föregående också endast sådana) om 532, 534, 537—581 och om en gräfning i Svarta jorden. Div. anteckningar. En särdeles inkrånglad och svåranvändbar källa, framför allt emedan nummerordningen aldrig följes. Dessutom å 8 lösa lappar diverse anteckningar.

9. Björkö 1879, 1881. Pärmbok 12:o. Grafvarna 662—663, 667, 675—678, 681—682, 686—687, 696, 700—706, 708—710, 712—726, 628—783, 786—788, 790—792, 796—798, 803, 805—806, 810—811, 815—816, 818, 820, 827—829, 832—835, 837—839, 851, 853—854, 943—964, 969, 970—973, 983. För det största antalet af dessa grafvar endast ytterst korta notiser om läget och grafgodset. Dessutom 3 lösa lappar med div. anteckningar, där bl. a. grafvar 878, 940—941 behandlas.

10. Björkö 1879. Pappershäfte med anteckningar af J. Eriksson. Grafvar 682(?), 741, 784, 795, 802, 805, 809, 813—817, 821, 826, 859, 862—863, 866—870, 875—876, 881, 889, 891—892, (894), 899, 902, 906—908, 910—917, 921—929, 931, 934—939, 942, 964(?). Dessutom några anteckningar af Stolpe, bl. a. från en gräfning 1888.

11. Björkö 1881. Pärmbok 12:o. Grafvar 955, 961, 964—965, 969—971, 981, 991—992, 995—1003, 1005, 1008—1010, 1015—1017, 1019—1021, 1023—1024, 1026—1029, 1034—1035, 1037—1042, 1045—1048, 1050—1053, 1055—1061, 1064—1065, 1070, 1073, 1075, 1079—1081, 1083, 1085—1086, 1089, 1091, 1095—1104, 1106—1107, 1110, 1117—1124. Dessutom notiser (å ett par ord) om grafgods å ett större antal mellanliggande grafvar. De flesta af de uppräknade äro äfven mycket knapphändigt behandlade. Planskiss öfver grafvarna i L. Kärrbacka. Div. anteckn. Likaså å 4 lösa lappar.

12. Björkö 1888, 1889, 1895. Pärmbok 12:o. Grafvarna 56, 1126, 1128, 1136, 1138—1144, 1146—1148, 1150, 1153—1162.

13. Björkö 1889. Löst halfark med anteckningar af J. Eriksson. Grafvar 1—4 [= 1163—1166?].

14. Diverse anteckningar å 18 större eller mindre blad eller lappar. Framför allt identifieringsförsök och nummerserier.

15. Diverse anteckningar å 13 större eller mindre blad eller lappar. Anteckningar för utställningar, minneslistor, förarbeten till »Meddelanden fr. Björkö», litteraturuppgifter för jämförande studier.

Anm. Under arbetets tryckning har jag till sist fått kännedom om några korta berättelser och packningslistor från gräfningarna. Förvaras i K. Vet. Akad. bibl., inhäftade i protok. bilagorna. Oväsentliga för grafbeskrifningarna.

16. Björkö. Äldre fynd i Statens Historiska Museum. Äldre uppgifter om Björkö. Anteckningar å 30 ark, blad eller mindre lappar. Jfr föregående sida.

17. Uppgift å mätningarna på graffälten. Sifferlistor å $1^1/_2$ ark. Uppgjorda af J. Norrdstand?

18. Div. anteckningar. Framför allt identifieringsförsök samt uppräkningar i olika syften, nummerserier. Utkast till Björköarbete (tryckt nedan i *bil. 1*). P. M. för gräfningar (tryckt i *bil. 2*). Två planskisser från gräfningar i Svarta jorden. Beskrifningar af grafgods ur två grafvar (1161—1162). En lapp med anteckningar af J. Eriksson. Några litteraturuppgifter.

14—18 i ett gemensamt konvolut.

19. Bok med vaxdukspärmar. Två sidor (p. 14—15) beröra gräfningar på Björkö 1895. En graf beskrifven af O. Almgren. Ett par notiser af Stolpe. Resten berör icke Björkö.

30. Under arbetets gång bland fynden påträffade anteckningar å (hittills) fem lösa blad och lappar. Af liknande art som 14, 15 o. s. v.

Grafplaner:

I. Bok i folio, innehållande planritningar och planskisser öfver den blottade grafven i *146 grafvar* från n:r 83 till n:r 661 (en af dem onumrerad). Innehållande dessutom ett afdrag af Zieglers karta 1532, af Gripenhielms 1687, en originalkarta af Gerss 1826 öfver fornlämningarna på norra ön, en originalkarta öfver Borgen 1826 af samma.

II. Bok i folio, innehållande planritningar och planskisser öfver den blottade grafven i *145 grafvar* från n:r 664 till n:r 959. Dessutom en graf från år 1888 (ritad af O. Sörling och E. Ekhoff) samt en obestämd graf.

III. Bok i folio, innehållande planritningar och planskisser öfver den blottade grafven i *116 grafvar* från n:r 960 till 1162. Dessutom ritning och läge för en älfkvarn.

IV. Lösa planer för *5 grafvar* (86, 89, 91, 92, 94), anträffade under arbetets gång.

Inalles finnes alltså särskilda ritningar för *414 grafvar*. Till dessa komma, särskildt för de 400 första grafvarna, en del mer eller mindre summariska skisser i anteckningsböckerna (c:a 90 st.).

Kartor:

A. Stor portfölj. Däraf 15 stycken renritade. Storlek ungefär 59×76 cm.

I. Bystan, stranden och östra vallen. Stenläggningarna innanför vallen samt impedimenten i bystan äro inlagda. Skala 1 : 800.

II. Kugghamn. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

III. Östergårds hemland, Västergårds hemland, Mellangårds hemland, två af Hemlandstäpporna. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

IV. Gustaf Janssons lilla hemland, Gustaf Janssons stora hemland (Tallhemlandet), Afundsvreten, Pusshagen. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

V. Kalfhagen med Korshamn. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

VI. Steffanssons hemland med en Hemlandstäppa. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

VII. Oppgårdshagen med Salviksgropen. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

VIII. Sivert Björklunds Storgårds hemland, Snålbiten. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

IX. Ormknös. Grindsbacka. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

X. Skogskärrbacka, Stora Kärrbacka, Lilla Kärrbacka. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

XI. Nothusudden, Nothusbacken, Höglunds täppa, Lillgärdet, Kvarnbacken, del af Lillgärdsbacka. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

XII. Lillgärdsbacka, Mårtensbacka, Borgs hage. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

XIII. Mellangårds Borg. Fornlämningarna. Skala 1 : 400.

XIV. Lunds Borg, del af Västra gärdet. Fornlämningarna. Dessutom af Erik Anderssons Östergårds Borg hvad som tillhör själfva borgen. Denna är sålunda fullständigt inlagd i detta blad. Skala ej utsatt, men är den samma som å föregående (1 : 400).

XV. Öfversiktskarta öfver ägofigurerna å de af fornlämningarna upptagna delarna af norra ön. Borgen, östra vallen samt en och annan fornlämning inlagda. Skala 1 : 1600.

Härtill komma i samma portfölj två ej renritade kartor, utförda af Stolpe(?):

XVI. Östergårds Borg. Fornlämningarna. Märkt »Karta öfver kristna begrafningsplatsen n:r 1». Skala 1 : 200. Storlek 66×93 cm.

XVII. Bystan med östra vallen. Inlagda äro, men skematiskt, stenläggningarna innanför vallen, några grafvar i Kugghamn, ett par af Stolpes gräfningsområden. Märkt »Karta öfwer s. k. Swartajorden och Ruin af Skansbyggnad m. m. från 800-talet». Skala 1 : 400. Storlek 94×165 cm.

B. Konceptkartor i mindre portfölj.

XVIII, a, b, c. Borg. Koncept till XIV här ofvan. Skala 1 : 400.

XIX, a, b, c. Kugghamn. Skala 1 : 400.

XX, a. b, c. Kalfhagen. Skala 1 : 400.

XXI, a, b, c. Salviksgropen. Skala 1 : 400.

XXII, a, b, c, d. Planskisser för stenrader i Svarta jorden. År?

Dessutom finnes en föreläsningskarta, utförd af Stolpe öfver ön och dess fornlämningar, men den har intet originalvärde.

För öbeskrifningen ha, utom nu angifna arkivalia efter Stolpe, mina egna studier såväl på ön, som på museet och i bibliotek och arkiv legat till grund. Sedan 1896 har intet år gått, utan att jag flera gånger besökt Björkö. Ofta har jag vistats där flera dagar och veckor i sträck, någon gång flera månader. Långt innan jag anade att föreliggande arbete skulle blifva mig anförtrodt, insamlade jag ett eget observationsmaterial från ön samt gjorde vidlyftiga biblioteks- och arkivstudier. Från denna tid härrör t. ex. mina afskrifter af gårdsarkivet i Östergården, utdrag ur jordeböckerna m. m. från kammararkivet, anteckningar efter uppgifter af Joh. Eriksson i Västergården o. s. v., allt material, som kommer till synes i detta och framför allt följande arbete. Från denna tid härrör också min kännedom om öns fornlämningar samt upptäckten där af ej förr kända sådana. För själfva beskrifningen af ön och dess fornlämningar har jag därför icke behöft följa någon annan, har endast tagit vederbörlig hänsyn till Stolpes och hans föregångares primäruppgifter och naturligtvis undersökningarnas hufvudresultat.

Kummelnäs februari 1913.

Gustaf Hallström.

Bil. 1. Utkast till ett större lagt arbete om Björkö. Signeradt »18: 27» bland Stolpes anteckningar. Endast löst redigeradt af undertecknad.

»*Ön.* Läge, kommunikationer, storlek, natur, uddarnas namn, marschrouter (obs. särskild marschroute — genom hemlanden, Kugghamn, »kyrkan», Kärrbacka).

Synliga fornlemningar: Borgen, vallarna, graffälten, Svarta jorden ?(Runstenar)?, offerstenarna nära Kugghamn.

Bernsten, [i] sjön, [i] Sv. jorden, pålar vid stranden.

Äldre undersökningar. Mina undersökningar. Borgen (monumentet), Svarta jorden (ben, fornsaker, spår af hus, gator, tillkomstsätt, betydelse), brända grafvar, obrända d:o (manliga och qvinliga, i högar, ej i högar, sätt att finna [det senare slaget], sätt att gräfva). [Obrända grafvar af] 2 slag[1], innehåll. Hedna och kristna grafvar.

Grönsö. Ingas hög. Tillfälliga fynd (Lunds[2]).

Kulturskildring. Ansgar och Birca. Bircafrågan. Unne[3]. Adalvard. Beröring med Dorestad (vin, glas, lerkärl, frankiska mynt, fornsaker [t. ex.] emaljer, spännen). Min undersökning der[4] 1880, Frideborg, Cathle (Kathla), (stadens forna betydelse).

Öns nyare historia. Kongressen 74. Anders Anderssons berättelse[5], Personska processen och dess följd, Storskiftet och Stryket [?]. Det moderna Björkö (Farbröder och Fastrar)». Å baksidan står »Birca = Birka, tunnl. = hektar, fot = meter».

Detta utkast måste vara yngre än 1883, året för Personska rättegången. Ett äldre utkast är tillhäftadt det nyss aftryckta och lyder som följer:

»*Björkö.* Öns beskaffenhet. Vägvisare, Borgen, graffältet, södra ön. Historik öfver gräfningarna (Hadorph, Seton). Svarta jordens fynd. Grafundersökningar.

Kulturskildring. Birca (öfverblick öfver Bircafrågan). Ansgar. Unne. Adalvard d. y. Birca och Wijk bij Duurstede. Frideborg och Katle. (Vin, glas och lerkärl från Dorestadum).

Det moderna Björkö (Farbröder och Fastrar). Storskiftet och Stryket. Farbror Anders historia.»

Bil. 2. En med »18: 31» signerad promemoria för arkeologiska grafundersökningar. Synes skrifven på 1890-talet.

»*P. M.*

Grafhögar med brända lik. [Sänkning i midten (= obr.)]. Uppmätning (diam., ej omkrets, höjd), stensättning (»fotkedja»), stenars antal, storlek och gruppering antecknas helst före undersökn. I fall af större intresse aftecknas de. Efterses om de hafva urhålkningar (jfr Björkö, Östergårds hemland).

Torf afgräfves (försigtigt), lägges åt ena sidan. [Gräfningen] börjas från ena sidan, hvilken, beror af terrängen, dock å större fält beqvämt om man kan taga alla [grafvar] från ett håll [och] vid den nivå, man har skäl att antaga vara den ursprungliga markens. Förklaring. Början i centrum är skattgräfvares och grafroffares metod. (Ex. från Björkö, Erdmanns graf[6]).

Urschaktningen tages så bred som möjl., dels enär ej är sagdt att begrafn. träffas reg. i midten, dels af prakt. skäl för bortskaffande af jord. Vid höga högar iakttagas dessutom att dagöppningen tages mycket vid, för att medgifva sluttande väggar, t. förek. af ras.

Anträffade stenar kringgås helst, tills man förvissat sig om att ej flera äro i viss ordn. inlagda i högen.

Efter anträffande af brändt lager får *endast* knif användas. Sättet att föra knifven. [I kanten står tillagdt:] Borstar.

I de flesta fall torde läget af de anträffade föremålen, perlor, bronsfragment etc. vara likgiltigt. Planritning öfver deras läge således obehöflig. För viktigare, mera i ögonen fallande föremål, som ligga i krukans närhet, är dock skäl att uppgifva läget i förh. t. krukan; de *kunna* näml. vara med någon viss afsigt placerade.

I vanliga fall, då högen uppkastats öfver sjelfva likbränningsplatsen, äro de brända benen och fragmenten af prydnader m. m. på sin höjd hopsopade.

Krukans ställning? I midten, i kanten af br. lagret eller utanför. I högens centr. eller vid dess kant? Omgifven af stenar? Upplagda som mur l. hvalf? Stenflisa som lock? Upp och nedvänd kruka som lock? Krukor på hvarandra. Krukans innehåll. Påståendet att förnämligast hufvudskålsbenen lagts i krukan (Dybeck?). Inneh. lika ofta djurben (hund, katt, höns). Obrändt tuppskelett tvärs öfver kruka (Bjö.). Sönderslagna krukor i br. grafvar.

Brända ben utan kruka, mellan stenar med

[1] Här en teckning, som utmärker dels den manslånga kistan, dels den stora timrade kammaren. [2] Namnet på den, som gjorde fyndet af de stora guldringarna på södra ön. [3] Här en hänvisning till det ställe i Ann. f. nord. oldk. 1858, där anträffandet af Unnes epitafium i Bremen omtalas. [4] I Vijk bij Duurstede i Holland. [5] Antagligen menas härmed den vackra sagan om flickan med silfverkransarna, som Stolpe upptecknat i en af sina anteckningsböcker. [6] N:r 89 här nedan

eller utan betäckning. Särskild likbränningsplats (ex. gr. Björkö). Hålen efter stakarna.

My. ofta föga br. ben och kol, otillr. för att förklara br.»

Beträffande skelettgrafvar har Stolpe i Ny ill. tidn. 1889 (p. 461. »Ett och annat om Björkö i Mälaren») gett ganska ingående anvisningar. Jag upptar här endast följande:

»Att söka 'fast vägg' hör till grafundersökningskonstens första grundregel. — — — — — fortsätta vår gräfning, afrödjande lager för lager allt under det vi tid efter annan känna efter hur långt vi hafva till botten; ty längre än högst $^1/_2$ fot från grafvens botten får man ej pröfva med spade, utan då måste man gripa till en slö och trubbig tälgknif, för att ej skada fynden. Dessa lämnas orubbade på sin plats, eller om de af någon anledning måste borttagas, markeras platsen med träpinnar.

Sedan kommer afritningen. — — — — — Jag lägger därför en i fot och halfva tum indelad stång långs midten af grafven och mäter från denna baslinie antingen med tumstock eller med ett graderadt vinkelmått, vinkelrätt ut till alla punkter, som skola fixeras. Det blifver ofta en oändlighet af mätningar, men så har också ritningen, utförd på rutpapper i $^1/_{10}$ skala, nästan samma vitsord som grafven själf.»

HEMLANDEN.

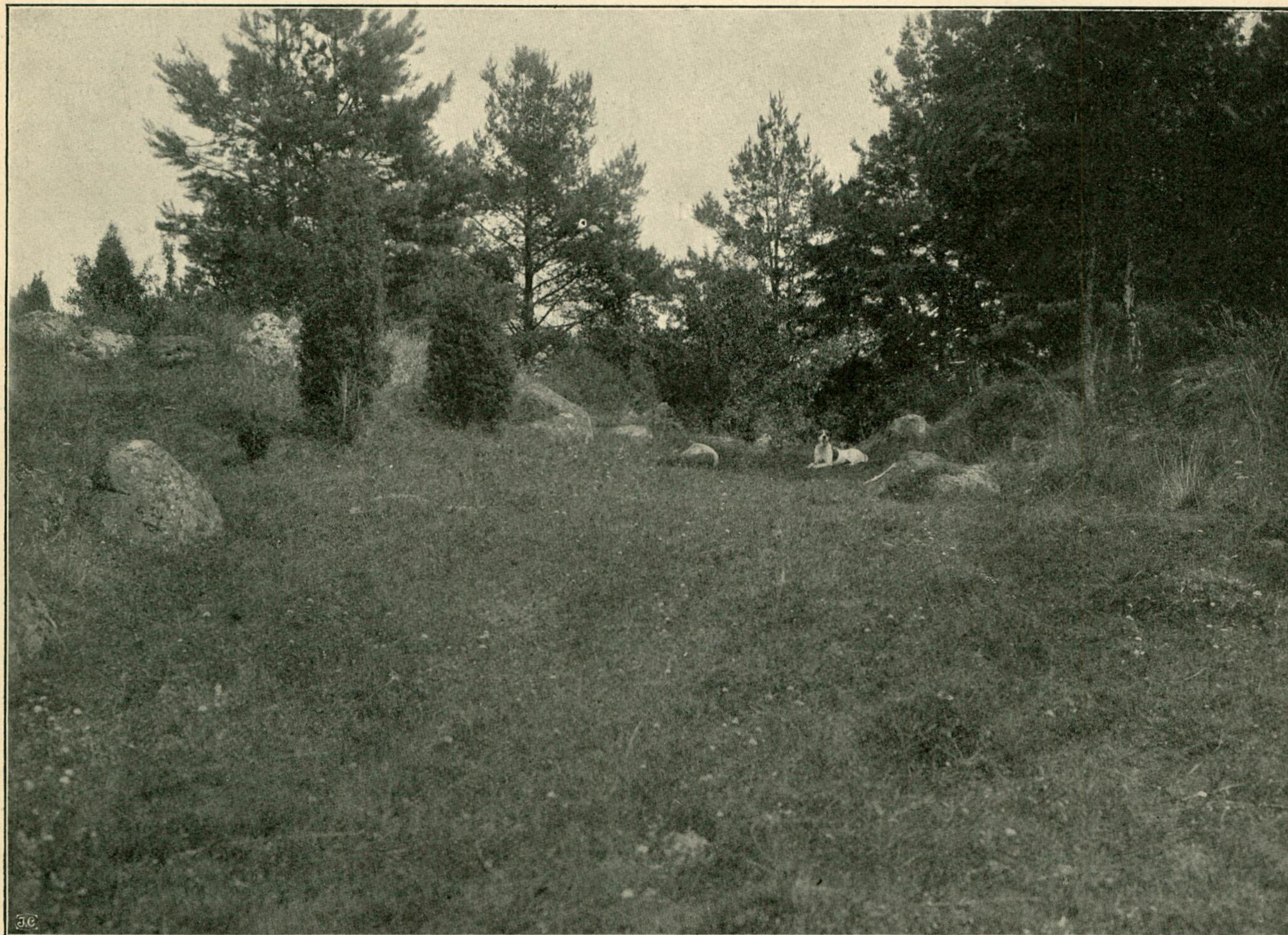

Fig. 15. »Port» i östra vallen i Fredrik Anderssons hemland. Bilden tagen från väster. Gustaf Hallström foto.

Fredrik Anderssons hemland.

Detta hemland, som sedan efter arfvingen äfven kallas *Alfred Petterssons hemland* eller *Mellangårds hemland,* är, som kartan (fig. 7) visar, beläget midt på västra hälften af det stora Hemlandsgraffältet. Det sträcker sig i ONO—VSV från Svarta jorden öfver den östra vallen (jfr fig. 15) och in i hagarna till en längd inalles af 164 meter och en bredd af 81 meter. Österut sänker sig marken och blir ganska vattensjuk. Största partiet faller, som kartplanen (fig. 16) visar, österom vallen och här ligga äfven så godt som alla högarna. Endast en del skelettgrafvar samt några egendomliga stensättningar (husgrunder?) synas väster om vallen.

Här företogos undersökningar år 1874 (graf 1—9) och 1875 (graf 10—90). Redan 1861 gräfdes här en hög (efterföljande n:o 89) af prof. A. E. Erdmann. Äfven 1879 företogos gräfningar, mest väster om vallen. Ett 30-tal grafvar gräfdes äfven år 1888. Dessa senare undersökningar behandlas i fortsättningen i den nummerordning de fått af Stolpe.

Hela antalet synliga grafvar är omkring 130. Därtill komma cirka 20 grafvar under flat mark (skelettgrafvar). Af hela antalet har tyvärr endast 22 stycken säkert kunnat identifieras å graffältsplanen (fig. 16).

1. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 14 fot, höjd knappt 1 fot.

På 1,5 fots djup och 5 fot från norra kanten stod ett *lerkärl.* Inga stenar kring detta, men några stenar (0,5—1 fot i diam.) här och där i högen. Om det öfriga nedan förtecknade grafgodsets läge är intet antecknadt. I grafven anträffades *brända ben* (äfven *djurben*), *kol, järnbrodd, järnbeslag, järnten,* ett *lerkärl,* ett obränt *djurben.*

Grafven innehöll:

Brodd af järn, med fastrostade trärester. Längd 3,6 cm. *Pl. I: 3.*

Järnbeslag, div. fragment. *I: 2, 4—6.*

Järnten i 2 stycken, smal, böjd (ring?, 2,5—3 cm. diam.) *I: 1.*

Lerkärl, af 0,7 cm. tjockt, tämligen fast gods, något bemängdt med sandkorn. Höjd 13,5 cm., största bredd 16,4 cm., mynningsvidd 13,2 cm. Tämligen väl bevaradt, ytfärg gulaktig. Mynningskanten är utvikt och upptill afplattad. *I: 7.*

Brända djurben, af:

katt (Felis domesticus, Sch.): metatarsale III, h., fragment.

fågel: några klufna, ej närmare bestämbara fragment.

Obrändt djurben, metatarsalben af *får* (Ovis aries, L).

2. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 13 fot, höjd 1,5 fot.

I midten stod på 1 fots djup ett *lerkärl,* ej omgifvet af stenar. Undersöktes vid inventariseringen; var fylldt med jord, *brända ben* (äfven *djurben*), *kol, kambitar.* Utomkring kärlet hittades *brända ben* af *människa* och *djur, kol, en järnring, en spik, ett järnbeslag, kambitar.*

Grafven innehöll:

Spik eller *nitnagel,* fragm., 4 cm. lång. *Pl. I: 9.*

Järnring, i ett 10-tal bitar. Urspr. diam. c:a 13—14 cm., 0,5 cm. tjock. *I: 8.*

Järnbeslag, platt med omböjd ända, 1,8 cm. långt. *I: 11.*

Kambitar, ett 30-tal (däraf c:a 20 funna utanför kärlet). Ornerade. Tre st. centimeterslånga järnnitar, med fastrostade benrester höra helt säkert till kammen. *I: 12.*

Lerkärl, litet, af 1—1,3 cm. tjockt, illa brändt och poröst gods, tätt bemängdt med sandkorn. Endast botten i behåll (8,2 cm. diam.), på insidan konvex. Öfre partiet synes ha varit inböjdt. *I: 10.*

Brända djurben: obetydliga, ej närmare bestämbara fragment af *däggdjur* och *fåglar.*

3. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 23 fot; höjd 3 fot.

På 1,5 fots djup 2 *lerkärl,* 1 fot från hvarandra i ett *brandlager,* »ej mycket brändt.» Inga stenar kring kärlen. Lerkärlet *a* undersöktes vid inventariseringen. Det var fylldt af jord och smärre stenar (ofta skörbrända), *brända ben, kol.* Lerkärlet *b* undersöktes samtidigt. Var fylldt med jord, en och annan sten, *brända ben* (tämligen mycket) och *kol* (endast några partiklar). Utomkring lerkärlen anträffades *brända ben,* ett *bronsbeslag,* ett *järnfragment.*

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, platt, omböjdt fragment med 2 nitar af brons. *Pl. I: 13.*

Järnfragment, 1,8 cm. långt, nit? *I: 14.*

Lerkärl a, af c:a 2 cm. tjockt, ovanligt dåligt, ej genombrändt gods. Endast större delen af botten i behåll. Resten söndersmuladt. Bottenbredd 16 cm. De brända benen ofta fastsittande vid kärlets insida och omöjliga att fullt skilja från detta. *I: 15.*

Lerkärl b, af 0,8—0,9 cm. tjockt, bättre brändt gods; ytan gul. Bottenbredd 16 cm. *I: 16.*

Brända djurben, ett par. Ett antagligen af *fågel.*

4. Brandgraf.

(Pl. I.)

Stor *hög* af lera, närmast »Pusshagen». Diam. 32 fot; höjd 5 fot.

I toppen alldeles uppe i torfven anträffades ett *lerkärl.* Dessutom anträffades *brända ben,* en *nitnagel, spikar,* »knappt något *kol* eller aska».

Grafven innehöll:

Nitnagel, 4 cm. lång. *Pl. I: 18.*

Spikar, fragment af 3 st. små. *I: 19.*

Lerkärl, i bitar, af 0,6—0,9 cm. tjockt, godt gods. Bottenbredd c:a 9 cm. På buken en lindrig afsats. Kanten något utvikt. *I: 17.*

5. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 15 fot; höjd 1 fot.

I midten 7—8 stenar (1—2 fot i diam.), helt och hållet täckta af torfven. Botten sur. På en af stenarna låg en *hängprydnad* af brons. En *dylik* låg invid en annan af stenarna, på 1,5 fots djup, i leran. Dessutom anträffades *brända ben* och *kol.*

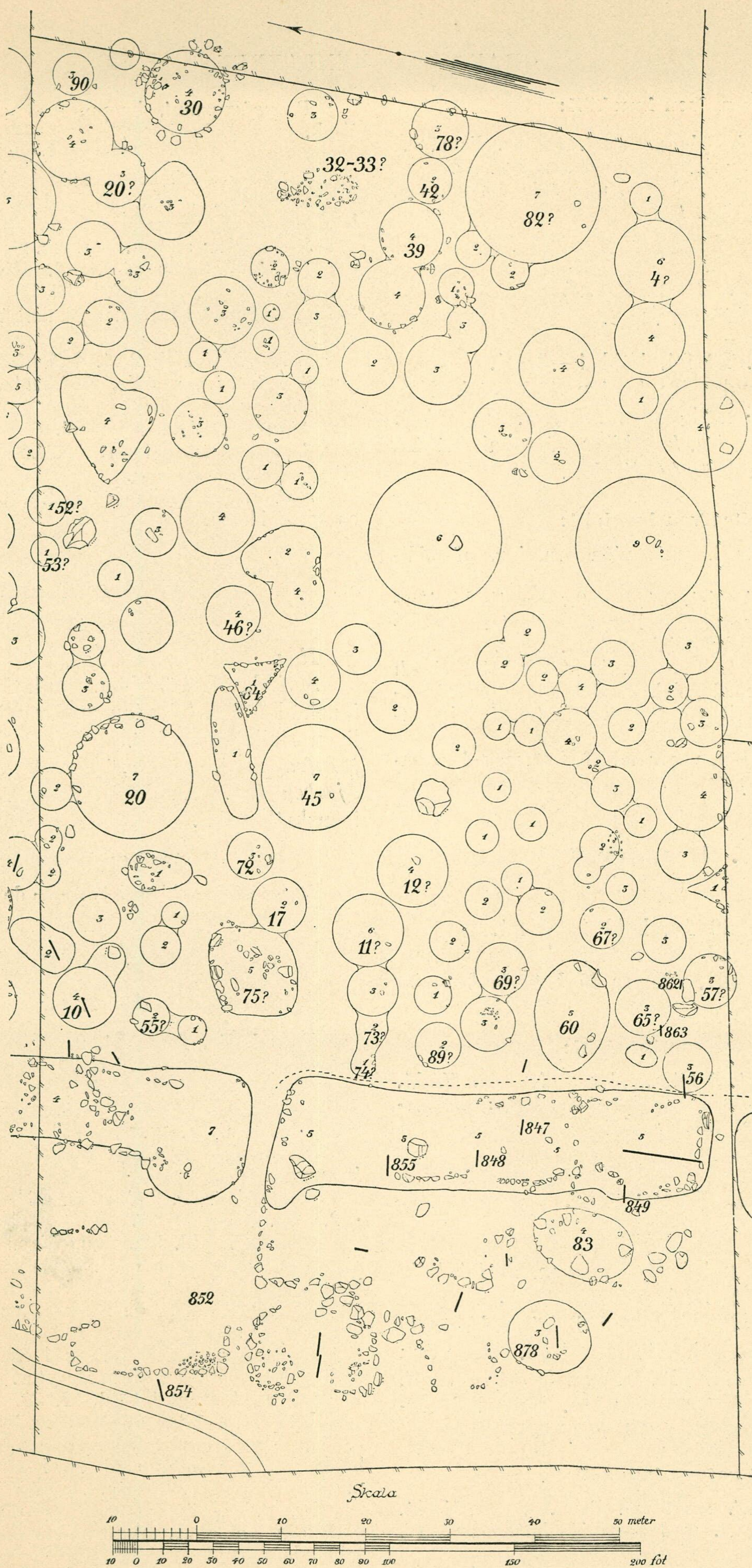

Fig. 16, Plan öfver Fredrik Anderssons hemland.
De små siffrorna beteckna grafvarnas höjd, räknadt i fot,
de stora beteckna grafvarnas nummer.

Grafven innehöll:

Hängprydnad af brons, rund, 2,8 cm. diam., 0,2 cm. tjock, utan ornering; med ögla. *Pl. I: 20.*

Hängprydnad(?) af brons, utan ögla, 2,6—2,7 cm. diam., 0,05 tjock. *I: 21.*

6. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 23 fot, höjd 1—3 fot.

4 fot från sydvästra kanten ett *lerkärl.* Kolblandad sand »i närheten» af kärlet. Dessutom »föga *ben» (brända), kol,* bitar af annat *lerkärl, kambitar,* några *brända djurben.*

Grafven innehöll:

Kambitar, 2 st. små, utan ornering, af midtskifvan.

Lerkärl a, trasigt, af 0,5—0,7 cm. tjockt, tämligen dåligt gods, med dåligt formad yta. Bottenbredd c:a 12 cm. Kant inböjd. *Pl. I: 22.*

Lerkärl b, litet, af 0,7 cm. tjockt, mycket godt och väl brändt gods med gulaktig, slät yta. Bottenbredden tycks ha varit c:a 8 cm. Kanten inböjd, aftunnande. *I: 23.*

Brända djurben, några få, af ej närmare bestämbara *däggdjur* och *fåglar.*

7. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 20 fot, höjd 1—3 fot.

1 fot djupt stod ett *lerkärl.* Jorden närmast »obetydligt svärtad». Några få *brända ben* och *kolfragment.*

Grafven innehöll:

Lerkärl, stort, i bitar, af 0,7—1,1 cm. tjockt, tämligen dåligt gods. Botten 1,6 cm. tjock. Bottenbredden c:a 17 cm. *Pl. I: 24.*

8. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög, »stödd mot berget». Diam. 20 fot, höjd 2 fot på nordvästra, fria sidan.

I östra kanten lågo tämligen rikligt med *brända ben* och spridda *lerkärlsbitar* af 2 kärl. Dessutom anträffades i grafven *kol* (föga), *bronsfragment, spik, kambitar, brända djurben.* Bland de senare 3 fragment af *spelbrickor af ben.*

Grafven innehöll:

Bronsfragment, c:a 3 cm. diam., 0,2 cm. tjockt. Kantbit af beslag(?), med 3 tydliga längdåsar. *Pl. I: 25.*

Bronsfragment, knopp, 0,85 cm. lång, 0,5 cm. tjock, profilerad. *I: 29.*

Järnspik, 3,2 cm. lång. *I: 26.*

Järnfragment, 2 cm. långt (spik?) *I: 30.*

Kambitar, 5 st., däribland en kamtand, 2,4 cm. lång. Två bitar ornerade med 2 längdlinjer. *I: 28.*

Spelbrickor af ben, 3 fragm. sönderbrända. *I: 31.*

Lerkärl a, bitar af 0,4—0,8 cm. tjockt, hårdt och väl brändt gods, gul- och rödaktigt till färgen. Tycks ha varit af medelstorlek, med dåligt formade väggar. *I: 27.*

Lerkärlsbitar b, 2 st. små af c:a 0,8 cm. tjockt, poröst och sämre gods, uppblandadt med sandkorn.

Brända djurben:

däggdjur, några fragment.

dufhök (Astur palumbarius, L.): två klor, afbrutna ett stycke från spetsen.

stjärtand (Daphila acuta, L.): ett fragment af h. os coracoideum.

9. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög.

Spridda *lerkärlsbitar* anträffades. Grafven innehöll för öfrigt utan angifvande af läget: tämligen rikligt med *brända ben, kol, bronsfragment, järnfragment, pärlor, glasbit, kambit, brända djurben* (få). En del af dessa fynd gjordes vid igenskottningen.

Grafven innehöll:

Bronstråd, vriden i tvärgående och längsgående spiraler (se *fig. 17*). *I: 34.*

Fig. 17. 1/1.

Bronskedja, fragment, 2—2,5 cm. långt, af små, omböjda bronstrådbitar. *I: 33.*

Järnfragment, de flesta efter *nitnaglar* (ett par dylika kunna urskiljas), 3—4,5 cm. långa. Spår af trä å den ena. *I. 35.*

Järnfragment, obetydliga, af ring med små *torshammare. I: 38.*

Karneolpärlor, 8 st. aflånga, längdfacetterade, 1,3—2,6 cm. långa. *I: 36.*

Glasbit, bränd, blå, förmodligen efter pärla.

Kambit, streckornerad. Insågningen af tänderna har skett efter hopsättandet af sidostycken och mellanstycken att döma af de märken, som synas å denna bit, som är af sidostycke. *I: 32.*

Lerkärl a, i bitar, af c:a 1 cm. tjockt, tämligen godt gods med illa formade ytor. Bottenbredd c:a 13 cm. Kant svagt inböjd. *I: 39.*

Lerkärl b, bitar af ett (eller två?) kärl. Af c:a 0,8 cm. tjockt, tämligen godt gods. Kanten svagt utböjd. Ett par bitar med c:a 1 cm. tjockt gods, ha mycket rå (afflagrad?) yta. *I: 37.*

Lerkärl c, bitar af 0,45—0,7 cm. tjockt, ovanligt godt och fint gods, aftunnande uppåt, med släta väl arbetade ytor af gulaktig färg. Kanten synes ha varit

svagt utböjd. Ornering 1,2 cm. under mynningskanten af 3 parallela, vågande linjer. *I: 40.*

Brända djurben, några få af *däggdjur.*

10. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. I.)

Hög i NV. hörnet af hemlandet invid och innanför vallen. Jfr kartan *fig. 16.* Diam. 26 fot, höjd 4 fot.

Öppnades från Ö. Lös sand och klappersten. Södra två tredjedelarna genomgräfda. *Brandlager* hela vägen med en mängd *brända ben* och *kol.* Brandlagrets midt låg på 3,5 fots djup.

I SV kvadranten öfver en yta af 7 fots längd och 5 fots bredd gjordes fynd af *bronsfragment, bronsbeslag, järnnubbar, spik, nitnaglar* m. m., *glasbitar, kambitar, lerkärlsbit, brända djurben.*

Ofvanpå brandlagret, på 2 fots djup, anträffades *obrända ben* af *människa* och *nötkreatur, spikar, nitnagel,* gulaktig *sten.*

På 2,5 fots djup, ej i brandlagret, anträffades en *orthoklaskristall.*

I. **Brandgrafven innehöll:**

Bronsfragment, 7 st., af beslag. Två *(Pl. I: 53, 57)* äro af ursprunglig storlek, men starkt förbrända. Spår af ornering. Båda ha nitarna i behåll. Dessa äro af brons, men hafva nithufvudena af järn, fyrkantiga. Det tredje fragmentet är endast en klump, men de 4 sista äro ändstycken till sådana beslag som n:o 1 och 2 och ej mer förstörda än att orneringen mer eller mindre tydligt framträder. (Se *figg.*

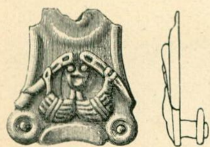

Fig. 18. 1/1.

Fig. 19. 1/1.

18—19). Alla ha sina nitar i behåll (à 3 st. med det fyrkantiga järnnithufvudet, en af dessa med en rest af trä vid niten). *I: 56, 58—60.*

Bronsfragment af annat slags beslag. Öfversidan ornerad (djurornamentik), se *fig. 20.* Öfversidan konvex,

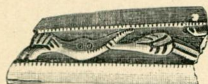

Fig. 20. 1/1.

undersidan svagt konkav med 2 längsgående refflor. Biten är afbruten i båda ändar, men för öfrigt mycket väl bevarad. *I: 51.*

Bronsfragment, ett randbeslag, bestående af en efter längden omböjd bronsplåtremsa, 3,8 cm. lång. Funnen på 2,5 fots djup i brandlagret. *I: 54.*

Nitnaglar, 3 st. En c:a 6 cm. lång, de andra c:a 3 cm. *I: 41, 43, 45.*

Spik, en 7,5 *(I: 42)* och en 3,5 cm. lång.

Järnnubbar, 5 st., 1,3—1,6 cm. långa, med kullriga 0,6 cm. breda hufvuden. *I: 48.*

Spikögla, 3,2 cm. lång. *I: 46.*

Järnfragment, 3 st. små, platta; af beslag? *I: 49.*

Glasbitar, 3 st. små, af 1/2 mm. tjockt, grönaktigt gods. Den ena skadad i eld, men på en af de andra ses att den tillhört ett relativt litet kärl. Godset af samma beskaffenhet som de vanliga trattformiga bägarnas. Funna 2,5 fot djupt. *I: 47.*

Kambitar, 2 st. små, ornerade med 2 breda insänkta ränder, längsgående. Funna 2,5 fot djupt. *I: 50.*

Lerkärlsbit, liten, af 0,5—0,8 cm. tjockt, tämligen godt gods.

Brända djurben af:

får (Ovis aries, L.): fragment af underkäk samt 4 kindtänder.

däggdjur (obestämbart): fragment af refben.

fågel: några fragment (bl. a. en humerus).

II. **Skelettgrafven innehöll:**

Obrända ben af människa (humerus).

Nitnagel, 5,5 cm. lång.

Spik, 4 st., 6—9 cm. långa, med vidsittande trärester.

Sten (bränd lera?) gulaktig, afbruten. Största längd 6,3 cm., 2 cm. tjock. Undersida slät. *I: 55.*

Obrändt ben af *nötkreatur* (Bos taurus, L.): ett större fragment af h. humerus.

Ej i brandlagret men på 2,5 fots djup hittades en *orthoklaskristall,* röd.

11. Brandgraf.

(Pl. II.)

Stor *hög,* nära vallen. Diam. 33 fot, höjd 5 fot. 4 stenar synliga ofvan torfven i toppen. I sydvästra kanten 4—6 stenar af 1 fots diam. synliga. Rätt i öster synes i sluttningen en stenläggning, 6,5 fot lång, 3 fot bred i ena och 5,5 fot bred i andra ändan. *Fig. 21.*

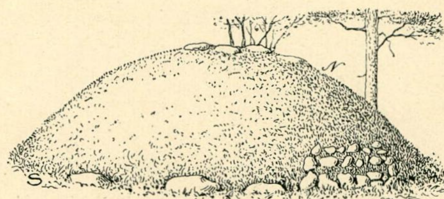

Fig. 21.

Högen öppnades från sydväst. Grus och sten. Gräfningen försiggick i två omgångar; den först upptagna gången, som var 7 fot bred, vidgades nämligen med 4 fot och, då man inträngt lika långt som första gången, vidgades hela gräfningen till en bredd af 16 fot »öfver hela högen».

Vid första gräfningen anträffades nära V. kan-

ten ett »*svart lager*» på 1,5 fots djup, hvilket sträckte sig till 11 fot från östra kanten.

I brandlagret låg en mängd *brända ben.* De voro spridda öfver hela lagret, äfven åt kanterna, men hufvudsakligen samlade på en yta af 4 fot i diam. (där lerkärlet *a* stod). Vidare *kol* (föga), ett rundt *silfverbeslag*, ett fragment af *silfverbeslag*, en *silfvernit*, *5 kambitar*, *3 järnnubbar*, *nitnaglar*, *lerkärlsbitar* (f), en bit af ett *bryne*. En bit af ett annat *bryne* låg straxt ofvanpå brandlagret.

6 fot från kanten funnos *obrända tänder af nötkreatur* straxt ofvanpå det brända lagret. På 1 fots djup anträffades *obrända oxben* (underkäk etc.) och *ben af svin*, spridda här och där.

Midt i högen, stod på 1,5 fots djup ett *helt lerkärl a*, täckt af en flat, mindre sten. Kärlet undersökt vid inventariseringen. Det var fylldt till randen af jord och grus med en och annan *bränd benbit* och *kolsmula*. C:a 4 cm. från dess botten låg en större *järnring* med rester af uppträdda *torshammare*. Därunder låg ett tätt och hårdt lager *brända ben*.

Kring kärlet lågo 7 små *silfverbeslag, spikögla* af järn, *järnbeslag, nitnaglar, glasbit, 5 kambitar*, 2 bitar af ett *skedskaft* af ben, 2 fragment af *benpärlor, brända djurben* (katt.)

4 fot från kärlet *a* lågo här och där i brandlagret bitar af *lerkärl* (g, h).

Vid den andra gräfningen, som också började i sydvästra kanten, anträffades ett *brandlager* 10,5 fot från högens utkant. Lagret gick i hop med det förra på 1,5 fots djup. Var i början mycket svagt. Det sträckte sig 17 fot åt öster, ända till stenläggningen på östra sidan (»fortsätter möjligen under denna»). Lagrets bredd i N.—S. 12 fot; det ligger midt i högen på 1,5 fots djup. Det blef svartare åt Ö. och var allra svartast med en mängd stora *kol* vid östra sidan, invid stenläggningen. Lagret af *brända ben, kol* och *kolstybb* var på detta senare ställe 0,5 fot tjockt och nätt och jämnt skyldt af torfven. (Dock synes ej stenläggningen ha undersökts).

2,5 fot SO. om kärlet *a* träffades ett *lerkärl b*, med »raka väggar» på 1,5 fots djup. Det låg på sidan, med bottnen åt Ö. Omkring kärlet stod (låg på kant) en större *järnring* med uppträdda *torshammare*. »Ringen hade legat horisontalt kring kärlet, men rest sig då detta föll omkull». Vid detta kärl började *brända ben* och *nitnaglar* och fortsatte till östra ändan af lagret.

1,5 fot Ö. om kärlet *b* lågo bitar af en *lertrissa* i samma lager 1,5 fot djupt. Något längre mot Ö. funnos 2 *lerkärlsbitar c*. 2 fot nordost om kärlet *a* anträffades i samma lager ett stycke hopvriden *silfvertråd*, en *bronsring* med vidhängande fragment af *nål*(?) af brons, $1^1/_2$ *glaspärla*, allt inom ett område af 0,5 fots diam.

I brandlagrets Ö. ända hittades nära stenläggningen på 0,5 fots djup 3 bitar af ett svartaktigt *glänsande ämne* (slagg?). Vid samma stenläggning hittades i brandlagret äfven 1 bit *slagg* och en större *järnklump* (fragment af hammare?).

I kanterna af brandlagret (men ej i dess midt) hittades *obrända ben.*

3,5 fot nordost om kärlet *a* träffades ett annat *brandlager*, 1,5 fot under det förra. Mycket grusblandadt och matt, 5,5 fot i NO—SV och 3 fot bredt.

Innehöll mycket *brända ben* spridda öfver hela lagret, *nitnaglar*, 2 *broddar* samt 2 *glasbitar*, hvilka lågo »1 fot från lagrets början». — 4 fot NO. om kärlet *a* »stodo» i detta lager bitar af ett *lerkärl d* och 2 fot längre åt NO. ett någorlunda helt *lerkärl e* nära detta undre lagers NO. kant.

Kärlet *e* undersöktes vid inventariseringen. Det var fyldt till brädden; öfverst groft grus med stenar (intill 5 cm. diam.). Något mer än till hälften fyldt med *brända ben*. Öfverst bland dem lågo fyra större och mindre *glasbitar* (nu hopsatta till en) efter en trattformig bägare.

Det öfre brandlagret sköt åtminstone 1 fot öfver det undre mot norr. Det undre lagrets norra kant låg på 3 fots djup.

Grafven innehöll:

Brända ben i stor mängd i båda brandlagren, dock mest i det undre. I det öfre voro de hufvudsakligen koncentrerade på en yta af 4 fots diam., i det undre mera jämnt spridda. — Kärlet *a* innehöll ej mycket ben, kärlet *b* däremot mycket.

Kol anträffades här och hvar i båda brandlagren och i kärlen, men endast i smärre smulor. Åt Ö. i det öfre brandlagret anträffades kol i stor mängd och i stora stycken.

Silfverbeslag till dolkfäste(?), stort sedt cirkelrundt, löftunnt; 2 cm. diam. och försedt med 4 silfvernitar i kanten, af hvilka endast en är oskadad, 0,4 cm. lång. Beslagets öfversida prydd med inslagna koncentriska ringar (se *fig.* 22). Orneringen störd af nithufvudena. *Pl. II: 26.*

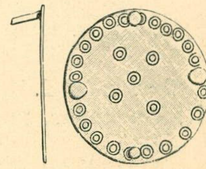

Fig. 22. $^1/_1$.

Silfvernit, ursprunglig längd 0,7 cm., 0,1—0,15 cm. tjock, med 0,3 cm. bredt, kullrigt hufvud. Omböjd i spetsen. *II: 18.*

Silfverbeslag, 2 st., båda af samma typ med kolrester mellan nitarna (se *fig. 23*). *II: 20, 23.*

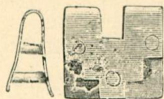

Fig. 23. 1/1.

Silfverbeslag, ett liknande fragment af tunnare gods, med endast ett nithål. Inslagna cirklar. *II: 22.*

Silfverbeslag, liknande fragm., med kvarsittande nit i det andra nithålet. Nithufvudet omsorgsfullt gjordt, med markerad kant. *II: 21.*

Silfverbeslag, liknande fragm., men utan ornering. *II: 19.*

Silfverbeslag, fragm., buktande, med inslagna cirklar. *II: 16.*

Silfverbeslag, omböjdt och snedklämdt, med 2 nitar i hvardera ändan, det ena paret sittande högre upp än det andra. *II: 15.*

Silfverbeslag, fragm., med pressade ornament och en kvarsittande nit med omsorgsfullt utarbetadt hufvud (se *fig. 24*). *II: 14.*

Fig. 24. 1/1.

Silfvertråd, fragm., vriden till spiralögla. *II: 17.*

Bronsnål(?) fragm., hängande vid en *bronsring*. *II: 37.*

Nitnaglar, ett 40-tal, 2—4,5 cm. långa. 7 st. äro från undre brandlagret. *II: 12.*

Spiköglor, 5 st. fragm., c:a 1,5 cm. breda öfver öglorna. Intill 3 cm. långa. *II: 11.*

Spikar, 6 st. Ett fragm. är 6,5 cm. långt. 4 äro nubbar (däraf 3 af smäckrare slag) 1,8—2,6 cm. långa. Spår af trä. *II: 7—9.*

Järnbeslag, 4 fragm., platta; det ena möjligen en nitskifva, ett obestämbart. C:a 1 mm. tjocka. Spår af trä. *II: 10.*

Järnbeslag, hasp eller ögla till gångjärn eller dylikt, c:a 0,4 cm. tjockt. Ändarna afplattade. *II: 6.*

Järnbeslag, 6,4 cm. långt, 4 cm. högt i ena och 2,3 cm. högt i andra ändan. 1,2 cm. bredt. Nu i stycken. *II: 2* (jfr teckning, *2 a*).

Broddar, 2 st. från undre brandlagret. *II: 1, 1 a.*

Järnring med uppträdda *torshammare*, funnen stående på kant omkring det kullfallna lerkärlet *b*. Den är bruten i flera stycken, hvaraf 4 äro bevarade. Diametern synes ha varit 14—15 cm., tjockleken 0,3—0,4 cm. De upprullade ändarna haka i hvarandra. På ringen hänga — nu samlade på ett ställe — en mängd (10—15) små hammartecken, alla starkt förrostade. *(II: 3)*. 4 kunna dock urskiljas (ett af dessa är löst från ringen). De äro mycket enkla. *II: 3 a.*

Järnring af samma slag, funnen inuti kärlet *a*, nu bruten i stycken, men synes ha nedlagts åtminstone tämligen hel. Är något mindre än föregående. Ändarna upprullade och haka i hvarandra. Af hammarteckneu finnes endast spår kvar af 3—4 stycken. *II: 4.*

Järnklump, c:a 6 cm. diam., något afplattad; fragment af yxa eller hammare?

Slagg, ett stycke af half knytnäfves storlek.

Glas, 4 smärre nu hopsatta stycken af trattformig bägare (underdelen). 0,1—0,25 mm. tjockt gods. Funna i kärlet *b*. *II: 27.*

Glas, 2 bitar, den ena skadad i eld, den andra (3,5 cm. lång) visar mynningskant af ett kärl med tämligen vid mynning. Kanten något förtjockad, eljest ej fullt 1 mm. tjockt och af grönaktig färg. Funna i undre lagrets kant. *II: 24, 24 a.*

Glasbit, 1—1,2 cm. diam., ej fullt 1 mm. tjock; grönaktigt gods. Funnen i öfre brandlagret. *II: 25.*

Glaspärlor, 1½, af grönt gods, runda. Den större (och halfva) är afplattad uppifrån. *II: 38.*

Glas eller *slagg*, 3 bitar af ett svartaktigt, glänsande ämne. Undersökt af prof. Alb. Vesterberg (1912), hvars utlåtande här aftryckes:

»*Massa*, mörkt gulbrun, glänsande, halfgenomskinlig, hård som glas, spröd, något porös (åtminstone på ytan), svårsmält, men dock smältbar i gaslåga. Innehåller *kiselsyra* i stor mängd. Ej brännbar. *Förvittringsskorpan* är lösare, matt och ogenomskinlig, gråsvart, smälter ej i gaslågan.

Sp. v. bestämd å hvar bit för sig:

a.	b.	c.
2,38	2,43	2,34

Siffrorna antagligen något för låga i följd af massans porositet.

Undersökningen visar otvetydigt, att föremålen alldeles icke bestå af harts [som först antogs] utan af mörkfärgadt *glas* eller *slagg*.»

Kambitar, 12 st.; ett par bitar äro från det rundade, bindande sidostycket med hvar sin kvarsittande 0,7—1 cm. långa bronsnit. Dessa styckens undersida konkav. Resten från mellanstycket (en bit med bronsnit). Öfverkanten rundad och försedd med sneda inskärningar. Ett sidostycke har cirklar med midtpunkt. *II: 29.*

Benpärla(?) fragm. Triangulärt tvärsnitt. *II: 28.*

Skedskaft af ben, fragm., rikt ornerad i bandteknik (se *fig. 25*), 4,1 cm. lång, 1,7 cm. bred, 0,3 cm. tjock. Baksidan slät och ryggad. En inristadt **T**-formigt märke på baksidan. *II: 30.*

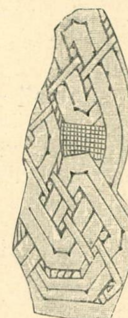

Fig. 25. 1/1.

Brynsten, fragm., 5,1 cm. långt. Låg strax ofvanpå öfre brandlagret. *II: 40.*

Brynsten, fragm. något större, 5,8 cm. l.; funnet jämte krukbitarna *f*. *II: 39.*

Lertrissa i många stycken (gå ej att hopsätta) 2—3 cm. tjock. *II: 31.*

Lerkärl a, ganska väl bevaradt. 15 cm. högt, c:a 18 cm. vidt, af 0,7—0,8 cm. tjockt, tämligen väl brändt gods, gulaktigt. Botten jämn. Kant utvikt. Täckt af en sten, 15,5—21 cm. bred och lång, 4 cm. tjock. *II: 41.*

Lerkärl b, 7 cm. högt, c:a 11 cm. vidt, af c:a 1 cm. tjockt, ljusgult, dåligt gods. Formen klumpig, slarfvigt gjord. Ej raka »väggar», som S—e säger i grafbeskrifningen, utan utbuktande upptill, mynningen invikt. Botten jämn. *II: 36.*

Lerkärl c, endast 2 bitar, af förmodligen *olika* kärl. Gods c:a 0,8 cm. tjockt, godt. Den ena rödaktig, den andra gråhvit.

Lerkärl d, 7,2 cm. högt. Bitar af 0,7—1,2 cm. tjockt, tämligen dåligt gods, rödaktigt. Botten jämn. *II: 35.*

Lerkärl e, någorlunda helt, 14 cm. högt, c:a 15 cm. vidt, af 0,8 cm. tjockt, ganska godt gods. (*Fig. 26.*)

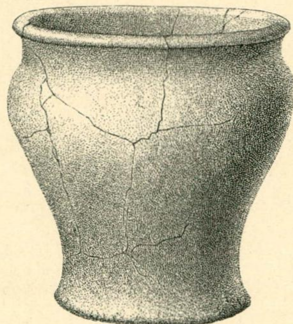

Fig. 26. $^1/_4$.

Botten är under något så när jämn, invändigt höjer den sig starkt mot midten. *II: 5.*

Lerkärl f. Bitar af ett mindre kärl af 0,8—0,9 cm. tjockt, dåligt brändt gods, med färg växlande från gult (ytan) till rödt (massan). Kant utböjd. *II: 34.*

Lerkärl g—h, bitar af 2 kärl. Af det ena endast en kantbit, med rakt uppstående, aftunnande kant. Gods gulaktigt, ej vidare godt, 0,7—1,1 cm. tjockt. *II: 33.* Af andra kärlet (*h*) 5 bitar, af 0,6—0,8 cm. tjockt, godt gods, gul- (och röd-) aktigt. Kant inböjd. *II: 32.*

Flinta, en mindre bit (ett par cm. lång), hårdt bränd. (Anträffades jämte kärlet *f* vid inventariseringen).

Äggskal? obetydliga rester, funna i kärlet *a.*

Brända djurben af:

hund (Canis familiaris L.): fragment af diverse ben, såsom af h. tibia, caput femoris, metacarpal- och metatarsalben, kotdelar, tåphalanger. En stor ochen liten individ.

katt: v. astragalus, fragment af v. tibia, h. humerus, h. radius, metacarpal- och metatarsalben m. m. Ett fragment af caput femoris funnet i kärlet *a.*

får: ett fragment af underkäk.

nötkreatur: fragm. af kindtand från öfverkäk.

däggdjur och fåglar, obetydliga, ej bestämbara fragment. Ett fågelben äfven från kärlet *a.*

Obrända djurben, många (intet i det egentliga brandlagret) af:

nötkreatur: fragment af det fasta kraniet samt af därtill hörande lösa bitar, fragm. af h. underkäkshalfva, af hornkvicke, af h. scapula, af h. och v. bröstbenvinge, af h. och v. tibia, fem fragm. af refben.

svin (Sus scrofa domestica, Erxleben): fragment af h. radius, två fragm. af refben, fragm. af metatarsale och af kota. Samtliga benen äro af unga djur, men om mer än af ett, kan ej afgöras.

12. Brandgraf.

(Pl. I.)

Hög närmast sydost om föregående. Diam. 26 fot, höjd 4 fot.

På toppen, straxt Ö. om medelpunkten, en stor sten; den öfver torfven synliga delen 3 fot i diam. Jordmån: hård lera och småsten.

Invid södra sidan af den stora stenen, på 1 fots djup lågo *brända ben* (däribland ett *brändt djurben*), *kol* (föga) och *nitnaglar* i ett *brandlager,* 4 fot långt, Ö—V., och 2 fot bredt.

Grafven innehöll:

Nitnaglar och *spikar,* ett 10-tal, alla mer eller mindre skadade, 4—6 cm. långa. *Pl. I: 61—62.*

Järnfragment, af beslag (?), 3,5 cm. långt, platt. *I: 63.*

Brändt djurben, af *hund,* fragment af klophalang.

13. Skelettgraf och brandgraf.

(Pl. I.)

Hög. Diam. 16 fot, höjd 1 fot.

Jordmån: hård lera och sand. 2 stora stenar synliga i torfven, 2 fot öster om medelpunkten. En sten i Ö. kanten. 2 fot V. om midtstenarna låg på 1,5 fots djup (på högens botten) ett *människokranium* med vänstra sidan ner och hjässan mot SO. (*Fig. 27*). — 3 fot SO. om kraniet

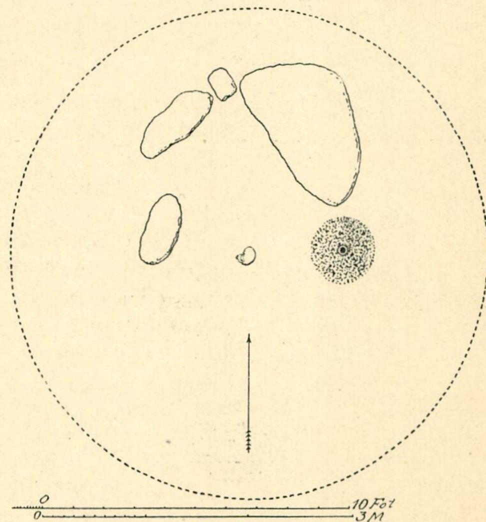

Fig. 27.

lågo på samma djup 2 obrända bitar af *extremiteter.* 2 fot ONO. från kraniet började ett *brandlager* och 1 fot in i detta stod ett *lerkärl* på samma djup som kraniet. Det innehöll *brända ben* och en *kambit.* Omkring kärlet lågo *brända ben* (bitar af kranium), *pärlor,* ett *bronsbeslag,* bitar af en *oval spännbuckla, 2 bronsringar, järnten, spik, glasbit,* allt på 1 fots djup. Brandfläcken 2 fot i diam. Gräfningen sållades.

Skelettgrafven innehöll:

Kranium, högra uppåtvända sidan intryckt.
Extremiteter,, 2 fragment.

Brandgrafven innehöll:

Spännbuckla, 4 brända fragment af oval, dubbelskalig dylik. *I: 68, 69.*

Bronsbeslag, enkelt, omböjdt, med 2 nitar af brons. Kolrester i den genom omvikningen uppkomna öglan. *I: 65.*

Bronsring, 1,5 cm. diam., af enkel bronstråd med ändarna upprullade ett hvarf kring hvarandra. *I: 72.*

Bronsring, lik föregående, men af dubbel tråd och skadad. *I: 71.*

Spik, 3—4 stycken (fragm.), c:a 2 cm. långa, med runda, platta hufvud. *I. 70.*

Järnfragment (efter en eller två tenar?), en del smärre bitar, af hvilka de bredare (0,4—0,5, cm. breda, 0,2 cm. tjocka) möjligen bildadt en ring. *I: 73.*

Glas, ett stycke af foten till en bägare(?). Kanten ansvälld och ihålig. *(Fig. 28).* Stycket utgör *ej* ett cirkelsegment; detta dock möjligen beroende på att stycket varit i eld. Godset gulgrönt, 0,35 cm. tjockt. Kanten 0,5 cm. tjock. *I: 66.*

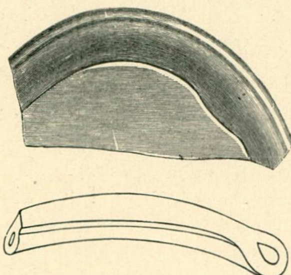

Fig. 28. 1/1.

Pärlor, 9 st. Fyra af blått, en af gråhvitt, en af brungrått, inuti blååktigt glas, 2 obestämbara. 1 af karneol, rund facetterad. (*Fig. 29*), *I: 74, 75.*

Ytterligare två pärlor, men ej anträffade vid inventariseringen.

Kambit, med en rest af alla de tre skifvorna, sammanhängande på en bronsnit. Utgör ett ändstycke, orneradt med streck och koncentriska ringar.

Lerkärl, trasigt, ej anträffadt vid inventariseringen.

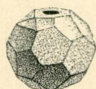

Fig. 29. 1/1.

14. Brandgraf.

(Pl. II.)

Hög. Diam. 15 fot, höjd 2 fot.

4 stora stenar synliga i torfven i högens västra hälft. Midt i högen på 1,5 fots djup ett *brandlager,* 5 fot i NO—SV, 3 fot bredt. Innehöll några få *brända ben* och spridda *nitnaglar.* Under detta lager en sten af 2,5 fots diam. och under denna på 2,5 fots djup ett annat *brandlager,* 1,5 fot i diam. *(Fig. 30).* Innehöll *brända ben, kol,* 2 *vikter(?), nitnaglar, spik, glaspärla, kambit, lerkärlsbitar.*

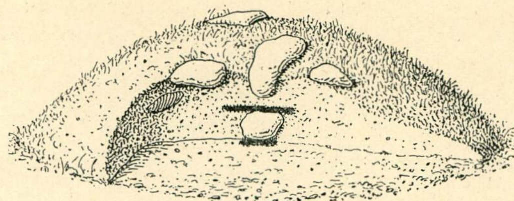

Fig 30.

Grafven innehöll:

Vikter(?) 2 st., den ena af *järn* med *brons*beläggning *(Pl. II: 45),* den andra af *bly* med *brons*beläggning *(II: 44),* resp. 1,6—1,7 cm. diam. Starkt skadade af eld.

Nitnaglar, ett 15-tal ur öfre och 3—4 ur undre brandlagret. Alla mycket förrostade, 3—4 cm. långa. *II 47.*

Spik, c:a 4 cm. lång, ur öfre brandlagret. Rundt, platt hufvud. *II: 46.*

Glaspärla, gul, ytterst liten (4 mm. diam., 3 mm. hög). *II: 43.*

Kambit, af sidostycke (konvex). Streckornering. *II: 42.*

Lerkärl, en del stycken af groft, dåligt gods, gulaktigt, uppåt aftunnande (upptill 0,85, nertill 2,1 cm. tjockt). *II: 49.*

Lerkärlsbit af annat kärl. Bottenbit. Godset som föregående, men 0,7—1,1 cm. tjockt. *II. 48.*

15. Brandgraf.

(Pl II.)

Hög. Diam. 19 fot, höjd 3 fot.

Jordmån: lös sand och sten. Öppnades från öster. I midten på 3 fots djup ett *brandlager,* 6 fot i NV—SO, 3,5 fot bredt. I detta lågo talrikt med *brända ben,* mycket *kol, bronsbeslag, bronsfragment, järnfragment, brodd, nitnagel, kambit, lerkärlsbitar,* ett stycke *bränd lera, brända djurben,* ett *obrändt ben.*

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, 2 st. hjärtformiga, båda skadade af eld, det ena dock tämligen helt *(fig. 31).* Tycks vara pressad bronsplåt, 2,1 cm. hög, 2,4 cm. bred, kanten omvikt åt baksidan, där 3 bronsnitar sitta, med nithufvuden af järn. *II: 57.*

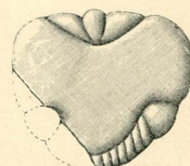

Fig. 31. 1/1.

Bronsbeslag, litet hjärtformigt, 1,25 cm. högt, 1,2 cm. bredt, af pressad bronsplåt. Ornering ytterst otydlig (pärlstaf kring kanten?). En bronsnit med hufvud af samma metall. *II: 56.*

Bronsfragment, obetydligt. *II: 54.*

Järnfragment med tydlig rygg och från denna en nedåt aftunnande skifva med krum egg. Rester af uppstående piggar (?). *II: 51.*

Järnbrodd, bred, starkt förrostad. *II: 50.*

Nitnagel, en half. *II: 52.*

Kambit, sidostycke, orneradt. *II: 53.*

Lerkärlsbitar, af 0,8 cm. tjockt, medelgodt gods, smutsgult. Mynningen till hälften i behåll. Diam. 9 cm. Höjden tycks ha varit c:a 5,5 cm. Kant rundad. *II: 58.*

Lerkärlskärfvor(?) af annat, hårdare brändt och rödgult gods. Om det varit ett lerkärl, har botten varit 1,7 cm. tjock.

Bränd lera, ett stycke af tegelliknande konsistens. *II: 55.*

Brända djurben, af *däggdjur* och *fåglar*, ej närmare bestämbara.

Obränd benbit.

16. Brandgraf.

Hög. Diam. 14 fot, höjd 2 fot.

En flat sten på toppen. Jordmån: sandig, lös. 2 fot väster om den flata stenen hittades på 1 fots djup *brända ben.*

Grafven innehöll:

Brända ben, några ytterst få bitar.

17. Brandgraf.

(Pl. II.)

Hög. Närmast V. om n:o 72. Diam. 19 fot, höjd 2 fot.

Sandig jordmån. 1,5 fot under kullens topp anträffades tvänne stenrader, parallela, hvardera af 3 stora (1—2 fot långa) stenar, bildande en 3 fot bred gång (Ö—V), belagd på botten med 8—9 st. fotstora stenar. *Fig. 32.* På 3 fots

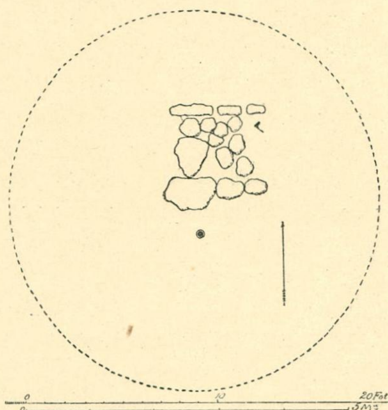

Fig. 32.

djup, under och norr om den nordvästligaste stenen fanns ett *brandlager* af 1,5 fots diam., med *brända ben, kambitar, pärla.* — 2 fot norr om den norra stenraden, 2 fot nordost om brandlagret, stod på en mindre, flat stenflisa och täckt af en större, flat sten ett *lerkärl* (sönderklämdt), fylldt med jord, *brända ben* och *kol.* (Undersökt vid inventariseringen). Benen anhopade i ett, ett par cm. tjockt lager på kärlets botten.

Grafven innehöll:

Järnbeslag, skadadt; största längd: 8,7 cm., bredd 5,5 cm., tjockl.: 0,3 cm. Spår af trä utmed den ena (bibehållna) smalsidan. Där finnas äfven 2 nitar. Dessutom spår af 3—5 nitar på öfversidan. *(Pl. II: 59).* På undersidan äro fästade två beslag af järn, det ena liggande platt intill, det andra rest på kant. *(II: 59 a).* Låsfragment?

Pärla, röd, af hårdt fast ämne (ej gärna glas). *II: 60.*

Kambitar 3 st. två af sidostycke, en af mellanstycke. De två äro ornerade. I den ena en kvarsittande järnnit, 1,5 cm. lång. *II: 61.*

Lerkärl af 0,7—1,3 cm. tjockt, dåligt brändt gods, utvändigt gult, massan svart. Höjd: mer än 11 cm. (kanten ej kvar), vidd: 15 cm. Orneradt med groft inskurna linjer. Kanten invikt med spår af ornering. Botten höjer sig något mot midten invändigt. *II: 62.*

Lerkärlsskärfvor, 3 st., af annat kärl. Godset c:a 1 cm. tjockt, dåligt brändt, svart rand i midten, eljest rödgult. *II: 64.* En bit är ornerad med intryckta cirklar. Dessutom synas på samma bit ett par mörka fläckar, möjligen spår af *målning*(?) *II: 63.* Denna bit ser ut att vara af annat gods än de två andra.

18. Brandgraf.

(Pl. II.)

Hög invid vallen strax norr om den s. k. Erdmanska grafven (n:o 89). Diam.: 19 fot N—S, 16 fot O—V. Höjd: 2,5 fot på N. sidan, 1,5 fot på S. sidan.

Gräfd till 3 fots djup. Full med sten. På 1 fots djup anträffades ett sönderklämdt *lerkärl*, stödt emot en mindre sten. Kärlet undersöktes vid inventariseringen. Föll vid upptagandet ur papperet alldeles sönder. *Brända ben* lågo anhopade nederst och funnos endast enstaka längre upp i fyllningen. Några *kolsmulor* upptill. Som det synes midt i kärlet låg en *ring af järn med torshammare.*

Intet spår af brandlager. Bredvid lerkärlet, på dess södra sida, låg en *järnknif* och 1 fot därifrån en *nitnagel.*

Grafven innehöll:

Järnring, i stycken. Har varit 14—15 cm. diam. och c:a 0,2—0,4 cm. tjock. Ena ändan är lagd i en ögla och den andra böjd till en krok, som hakar i öglan. På ringen äro uppträdda ett antal små *torshammare* (minst 5 stycken), hvaraf 2 äro något så när i behåll. *Pl. II: 65.* Järnbiten *II: 65?* hör möjligen till ringen.

Järnknif, 10,6 cm. lång, däraf tången 5,4 cm. *II: 66.*

Nitnagel, c:a 3,5 cm. lång. *II: 68.*

Lerkärl, af c:a 0,8 cm tjockt, ganska dåligt gods, gulaktigt. Sidorna starkt utböjda. Kant ej bevarad. *II: 67.*

19. Brandgraf.

Hög. Diam. 14 fot, höjd 2,5 fot.

Bestod till största delen af stenar, 1—2,5 fot i diam. Mellan stenarna sand och mylla. En stor sten synlig i torfven. På 0,5 och 1,5 fots djup anträffades några *brända* och *obrända ben.* På 2 fots djup ett *brandlager* ungefär 1 fot i fyrkant. Innehöll några små *brända ben* och *kolbitar.* Nära norra kanten på 2 fots djup anträffades en *spikspets* och ett par *kolbitar.*

Grafven innehöll:

Spets, af järn (spik), 1,3 cm. lång.

Obrända ben af:

nötkreatur: fragment af v. metacarpale och några med detta samhörande mindre bitar, 2 fragm. af ulna, ett fragm. af metatarsale och 3 fragm. af rörformiga ben, ej närmare bestämbara.

får: ett klufvet fragm. af metatarsale.

20. Brandgraf.

(Pl. III.)

Stor *hög* vid norra gärdesgården. Diam. 48 fot, höjd 6 fot. (Enl. kartan har högen en höjd af 7 fot samt en fotkedja å norra hälften).

Består af sand och sten (mycket). Stora stenar från 3 fots djup till bottnen. Gräfd mellan stenarna till 5 fots djup. På 2,5 fots djup anträffades 3 små svarta fläckar på 6 fots afstånd från hvarandra.

Fynd: *brynsten*(?) på 3 fots djup, 2 *brända benbitar* på 3 och 4,5 fots djup, 4 fot från hvarandra. På 5 fots djup träffades ett *brandlager* med stora *kol* och mycket *brända ben.* Lagret 5 fot diam. 4 verktum tjockt. Midt i lagret, omgifvet och krossadt af 1—2 fot stora stenar, ett *lerkärl* med *brända ben.* Stora stenar rundt omkring, tydligen brända. C:a 36 *spelbrickor* (brända) lågo rundt omkring lerkärlet, jämte *nitnaglar.* Dessutom åtskilliga *brända djurben.*

Grafven innehöll:

Nitnaglar, endast en anträffad vid inventariseringen. *Pl. III: 2.*

Spelbrickor af ben, mer eller mindre skadade af eld. Antalet är minst 36. Formen något växlande, dock i hufvudsak efter de tecknade exemplaren. *III: 3—5.*

En bricka *(III: 5)* är försedd med ett *bronshufvud,* ett inslaget stift eller dylikt. Äfven en annan bär spår af brons, men på sidan (endast på ytan). Undersidan har varit slät och afputsad och alltid försedd med ett hål. — Storleken varierar ganska betydligt, från 1,8—2,4 cm. diam. Ett fragment visar att åtminstone en bricka varit betydligt större, antagligen c:a 3,5 cm. i diam.

Brynsten eller *slipsten,* fragment af kvartsit, c:a 14 cm. långt, 7—8 cm. bredt och 5 cm. tjockt. *III: 1.*

Lerkärl i bitar, af ganska godt gods med gulaktig utsida. Tjockleken varierande, bottnen c:a 1,9 cm., väggarna 1,1—1,4 cm. tjocka. Har tydligen haft en mycket elegant form. Kanten ornerad med rutande snedstreck. *III: 6, 6 a.*

Brända djurben af:

häst (Equus caballus L): ett fragment af caput humeri, ett fragment af underkäk, samt en annan obestämbar bit.

hund: condylus vecipitalis, fragm. af scapula, 2 ländkotor, fragm. af v. tibia, fragm. af metacarpale V höger, 5 fragm. af tåphalanger, en svanskotkropp. Allt af stor individ.

får: 2 fragm. af metacarpale eller metatarsale, 3 fragm. af tåphalanger.

21. Brandgraf? (Kenotaf.)

På en svag jordhöjning, knappt märkbar, stodo 2 *stenar resta,* 2,5 fot höga. *Fig. 33.* Gräfd till 2 fots djup. En svag *brandfläck,* 1 fot diam., på

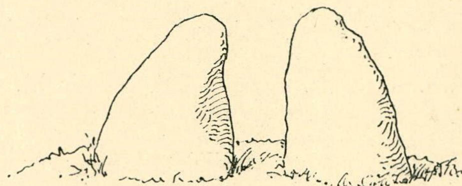

Fig. 33.

bottnen, under en stor sten, »bakom» den större resta stenen. Jordmån: sand. Flera stora stenar omkring de resta, men ej synliga ofvan jord. *Inga fynd* gjordes.

Den ena stenen fullkomligt platt i bottnen, 4 fot hög, från detta bottenplan räknadt. Under stenen en svag, mörk strimma med mycket små *kolpartiklar* (bl. a. en tumslång bit af en 1,5 linier tjock kvist).

22. Brandgraf.

(Pl. III.)

Hög. Diam. 19 fot, höjd 2 fot.

6 fot från nordöstra kanten en stor sten, 5 fot lång, synlig till hela sin längd i torfven. SO därom upptages högens krön af ett lager stenar af 0,5—2 fot diam., hvaraf de flesta voro till en del synliga i torfven. Stenlagret ungefär 5 fot i fyrkant. Lös sand mellan stenarna.

Längs efter den stora stenen ett 3 tum tjockt *brandlager* af 2 fots bredd, innehållande stora

kol, en mängd *brända ben*, omkring 10 *nitnaglar*. Det starkt kolhaltiga lagret låg på 2 fots djup.

Grafven innehöll;

Nitnaglar, 10 st. hela, jämte fragment af flera, hvaraf några dock kunna vara *spikar*. Längd: 3—5 cm. En nagel har nitats genom ena ändans omböjning och utplattning, ej med lös skifva. *III: 7.*

23. Brandgraf.

(Pl. III.)

Hög. Diam. 20 fot, höjd 1,5 fot. Jordmån: hård lera (måste bearbetas med järnspett). Öppnades från nordost. Innehöll en mängd stora stenar (1—2 fot i diam.) af hvilka flera voro synliga på ytan; var m. a. o. ett lerblandadt stenröse. 4 fot från nordöstra kanten träffades på knappt 1 fots djup ett tunnt lager af kolblandad lera på 1 kv.-fots yta. Detta *brandlager* innehöll något *brända ben*, *kolpartiklar*, *nitnaglar*, *järnsprint*, *lerkärsbit*.

Grafven innehöll;

Nitnaglar, 1 hel och 2 fragment, den hela 5,5 cm. lång. *Pl. III: 8.*

Järnsprint, 3,9 cm. lång, 0,6 cm. tjock, fyrkantig, afspetsande åt ena ändan. *III: 10.*

Lerkärlsbit, kantbit af c:a 0,7 cm. tjockt, tämligen godt gods. Kanten svagt inböjd. *III: 9.*

I anteckningarna bebådas en fortsättning på dessa, men en sådan kan ej anträffas i papperen.

24 A och B. Brandgrafvar.

(Pl. III.)

Hög. Diam. 25 fot, höjd 3 fot. Öppnades från norr. Jordmån: sand och grus med några stenar, 1—2 fot i diam.

Nära norra kanten träffades på 1,5 fots djup ett *brandlager* (matt) af 3 fots diam., som aftunnade och försvann utan att sammanstöta med följande.

Nära midten af högen, 10 fot från västra och norra, 15 fot från östra kanten, anträffades straxt under torfven en mycket svart *brandfläck* (*A*) 2 fot i diam., 2 tum tjock. Där anträffades *brända ben*, en *järnnyckel*, samt »däromkring och under» på en yta af 2 fots diam. (hela brandlagret) en mängd *järnsaker*, nämligen *nitnaglar*, *kisthandtag*, *vikter*, *beslag*, *brodd*, *knif*, *trefot*, vidare *bronsspänne*, *bronsring* (liten) *kambitar*, *pärlor*, *lerkärlsbitar a* (öfver hela brandlagret) samt *brända djurben*.

Anteckningarna sedan något svårtydda (motsägande uppgifter). Tydligt emellertid att en omgräfning skett.

4 fot söder om brandlagret *A* träffades *ett dylikt B* på 2 fots djup, af 4 fots diam. Innehöll: mycket *brända ben*, *kol*, *nitnaglar*, *spik*. Midt i lagret stod ett *lerkärl* (b), med en flat sten (nött på undersidan) midt ofvanpå. Lerkärlet, undersöktes vid inventariseringen, var till $^4/_5$ fylldt med *brända ben*, ganska tätt packade och ovanligt stora. En fot norr om lerkärlet lågo *glasbitar* och en *flintbit*, 0,5 fot öster om kärlet en *bronsring*, 1 fot söder om kärlet en *bronsnyckel* och en *bronskedja*. *Kambitar* lågo spridda kring lerkärlet. Dessutom anträffades i lagret ytterligare en *järnring*.

Grafven A innehöll:

Bronsspänne, rundt, 5,15 cm. diam., platt. Kanten är något upphöjd, c:a 0,5 cm. bred, 0,1 cm. tjock och ornerad med en något degenererad repstaf mellan 2 paralella linjer. Innanför denna fals är fästad en genombruten skifva med djurornamentik. *Pl. III: 30.*

Hela spännet är af alldeles samma typ som ett, funnet i graf 1161 på Björkö. Storlek, ornering och uppbyggnad af spännet äro de samma. Repstafven

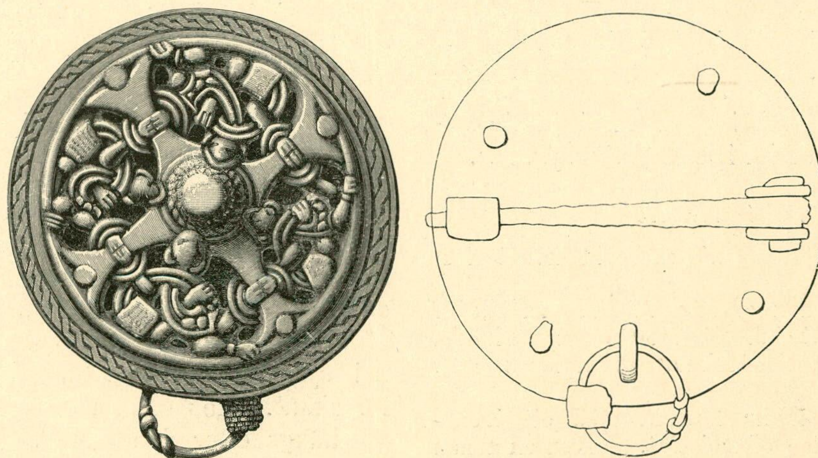

Fig. 34. $^1/_1$. (Graf 1161.)

på nämnda spänne är dock bättre markerad. Jfr *fig. 34.* Jfr. äfven ett spänne från Madar, Skee s:n, Bohuslän (Bohusl. bidr. I. sid. 331, där typen närmare behandlas).

Spännet skadadt och lappat på undersidan. Lappen är i kanten uppböjd och bildar ett af de två nålfästena. Järnnålen borta, endast hufvudet kvar mellan fästena. Nålhållare borta, spännet där uppfläkt i kanten. Liksom på det andra Björköspännet finnes nära kanten midt mellan nålfästen och nålhållare en med spännet gjuten, stående ögla, hvari sitter en rest af en *järnring.*

Bronsring 1,6–1,8 cm. diam., 1,5 mm. tjock. Ändarna upprullade ett à två hvarf kring ringen. *III: 25.*

Nitnaglar, af två slag. Af det vanliga slaget finnas ett 20-tal, 3—3.5 cm. långa med stora 4-kantiga nitskifvor. *III: 11.*

Det andra slaget utgöras af 4 st. 1,1—1,3 cm. höga nitar, förmodligen till ett skrin eller dylikt. *III: 29.*

Spikar, c:a 75 st. intill 5,5 cm. långa. *III: 33.* Obs. 4—5 st. med hufvudet bildadt genom att ena ändan af spiken omböjts och utplattats. *III: 21.* Några visa trärester.

Beslag af järn, förmodligen kant- och bandbeslag till skrin. C:a 10 fragment. *III: 16—19.* Ett är omvikt och tydligen ett kantbeslag, med trärester i vikningen.

Fjäder af järn, 12 cm. lång, 1,7—2,3 cm. bred, omböjd. Å den långa, afbrutna delen är ytterst spår af en rundad böjning; i denna spår af en nit. Förmodligen till ett lås. *III: 43.*

Knif, 11,5 cm. lång, däraf tången 8,5 cm. Bladet afbrutet. *III: 46.*

Broddar, 2 st., c:a 1,9 cm. breda öfver plattan. *III: 31.*

Handtag till skrin, 2 st., fragmentariska, ursprunglig längd c:a 8 cm., med 1 cm. bred rygg. *III: 15, 20.* Jfr samma form i Vendelgrafven n:o VII (dock där större). Det ena handtaget har på ryggen två längsgående fåror. *III: 15 a.*

Handtag till skrin? af samma storlek, men klumpigt och defekt. Af annan typ. *III: 14.*

Trearmadt järnföremål (*brodd?*) Spetsen bevarad endast å ena armen. Största bevarade längd: 7 cm. *III: 36.*

Nyckel af järn. Det ena haket i axet är bevaradt, de andra två afbrutna. Största längd 16,2 cm. I ändan en ring, nu söndrig, dess ändar tycks ha varit upprullade på ringen. *III: 13.*

Sax, fragment, 6,4 cm. långt. *III: 22.*

Järnfragment, 5,5 cm. långt, 0,5 cm. bredt, nedböjdt i båda ändar. *III: 24.*

Järnfragment (efter ring?) 4 cm. långt, 0,2 cm. tjockt (platt). *III: 23.*

Järnsprint, fragment, 6,5 cm. lång, fyrsidig, spetsar af nedåt. *III: 32.*

Vikter, 2 st., den större rund, 1,6 cm. diam., afplattad, c:a 1,1 cm. hög. Den andra ser ut att ha varit kubisk (l. pentaedrisk?), omkr. 0,9 cm. diam. *III: 34—35.*

Järnring, 2 cm. diam., 2—3 mm. tjock. *III: 44.*

Pärlor, 6 st. af glas, gula. En är tredubbel, 3 äro dubbla. Storleken 0,7—0,8 cm. diam., utom en (enkel) som är 5,5 mm. *III: 37—41.*

Pärlor, 2 st. af lera, röda, vanlig form. *III: 42.*

Kamrester af ben, 15 bitar utan ornering. Spår af bronsnitar. Kamtänderna fint skurna, med spetsoval genomskärning. *III: 45.*

Lerkärlsbitar a, af 0,7 cm. tjockt, tämligen väl brändt gods, gulrödt. Kanten med en liten väl markerad utvikning; den är på insidan (0,3 cm. under randen) prydd med en längsgående, smal ränna. En mängd små bitar. *III: 26—28.*

Brända djurben, några små af *hund:* femur h. öfre delen, tibia h. nedre delen, calcaneus h. 1, 2 fragment af kotkroppar och 2 fragment af refben m. m. Samtliga bendelarna efter liten, men gammal individ.

Grafven B innehöll:

Nyckel af brons, 6,5 cm. lång med en ring, som nu är lös och i 2 stycken, omkring 1 cm. i diam., 0,2 cm. tjock. Jfr *fig. 35* och *Pl. III: 48.*

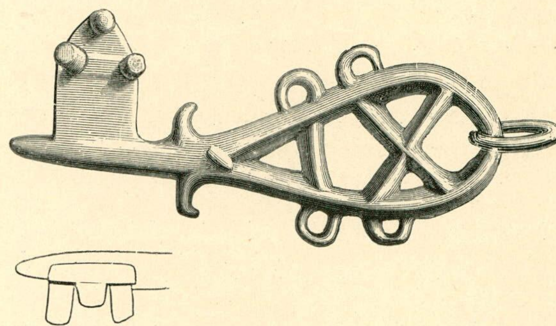

Fig 35. 1/1.

Bronsring?, 2 fragm. Diam. c:a 1,3 cm. *III: 53.*

Bronskedja, 6 länkar af ringar, 0,8–1,2 cm. diam., omkr. 0,2 cm. tjocka. Länkarna vanligen af 2 dylika ringar, en dock af 3 och en af en enda. *III: 52.*

Bronsring, stor, ej anträffad vid inventeringen. Jfr teckningen *III: 54,* efter skiss af Stolpe.

Nitnaglar, c:a 25 st., 3,5—5 cm. långa. *III: 56.*

Spik, 30—35 st., intill 6 cm. långa. *III: 57.* Ett 15-tal utgöras af ett slags kraftig tums-*nubb* med runda, stora hufvud. *III: 58.*

Järnring, 2 cm. diam., 0,2 cm. tj. *III: 47.*

Glasbitar, 6 st. af 0,5—1,5 mm. tjockt, grönt gods. Den tjockaste biten visar rundning som från smaldelen af en trattformig bägare. *III: 55.*

Kambitar, 13 st., med en del kvarsittande centimeterlånga bronsnitar. Öfverstycket orneradt i linjemönster, utgående från nitarna. *III: 49—50.*

[Stolpe talar om *fodral* till denna kam, möjligen misstag].

Flintbitar, 3 st., den största 5 cm. lång, bränd. *III: 51.*

Lerkärl b, 14 cm. högt, bottenbredd 14 cm., mynningsbredd 19,5 cm., af 0,9 cm. tjockt, dåligt gods. *III: 59.*

Brända ben, af:

får: femur. v., nedre delen; tibia, v., nedre delen, af liten, men gammal individ; astragalus, samhörig med föregående; calcaneus, v., bakre delen; m. m.

däggdjur och *fågel,* obetydliga fragment, som ej kunna närmare bestämmas.

25. Brandgraf.

(Pl. III.)

Liten, låg *hög*, knappast synlig. En sten synlig i NV kanten. Jordmån: sand, grus och några stenar 0,5—1,5 fot i diam.

I midten fanns på 1 fots djup ett *brandlager*, 3 fot i diam., med några få, spridda *brända ben* (däribland *brända djurben*) något *kol*, några *lerkärlsbitar, kambitar.*

Grafven innehöll:

Kambitar, 9 st., däraf 5 ornerade. De båda öfverstyckena ha haft olika genomskärning. *III: 60, 61.*

Lerkärlsskärfvor, ett 15-tal små bitar. Godset c. 0,8 cm., ljust, ej vidare godt brändt. *III: 62.*

Andra skärfvor (tydligen af annat kärl) visa ett svartaktigt, omkring 0,45 cm. tjockt gods. Kant utböjd. *III: 63.*

Brändt djurben af: *fågel,* tåphalang.

26. Brandgraf.

(Pl. III.)

Hög. Diam. 22 fot, höjd 2,5 fot.

Några små stenar synliga i torfven. Jordmån: sand, grus och sten af 0,5—2 fots diam. En sten af 3 fots diam., som låg 6 fot från N kanten, var ej synlig på ytan.

Midt i högen på 2 fots djup *ett brandlager* (»bra nog brändt») med små *kolbitar.* Lagret 3 fot i diam. Midt i lagret stod ett *lerkärl (a).* Däromkring *brända ben,* ej mycket, äfven *ben af hund, bronsfragment, nitnaglar, spik, kambitar.* 2 bitar af *bergkristall* lågo straxt invid kärlet, på dess östra sida. Kärlet undersökt vid inventeringen. Innehöll spridda *brända ben* (äfven *ben af höns).*

2 fot N. om kärlet *a* hittades i samma brandlager bitar af ett *lerkärl b.*

Nära södra kanten låg på 0,5 fots djup, innan man ännu träffat brandlagret, en krökt *kniftånge(?)*

Grafven innehöll:

Bronsfragment, 3 st. af ring(?), diam. c. 2,5 cm., 0,2 cm. tjock. *Pl. III: 65.*

Nitnaglar, c:a ett dussin, i allmänhet 3,5—4 cm. långa, en dock 2 cm. lång. *III: 68, 69.*

Spikar ungefär lika många, 2—4 cm. långa. *III: 67.*

Järnfragment (kniftånge?), omböjdt, ena ändan afplattad. *III: 66.*

Kambitar, 13 st., hvaraf 7 från de ornerade öfverstyckena. En bevarad tand är af 2,2 cm. längd. *III: 64.*

Bergkristall, nu fem bitar.

Lerkärl a, trasigt, af 0,7—0,8 cm. tjockt, tämligen godt gods, inre hälft svartbränd. Kant starkt utvikt. *III: 71.*

Lerkärl b, endast 20—30 smärre bitar, af 0,7—0,8 cm. tjockt, godt gods med gul utsida. Halsen rännformigt inbuktande. Kant utvikt, rundad. *III: 70.*

Djurben af:

hund, metacarpale III, v (klufvet fragment), tåphalang samt fragment af rörformigt ben.

däggdjur: så fragmentariska, att de ej närmare kunna bestämmas.

tamhöns (Gallus gallus, L.): ett par fragment af tarso-metatarsale h., en öfre och en nedre del, den senare med sporrkärna, således af *tupp.*

Ytterligare ett par benfragment, sannolikt äfven af höns.

27. Brandgraf.

Hög. Diam. 20 fot, höjd 2,5 fot.

I midten en stor liggande sten, 5 fot lång, 3 fot bred med ena ändan synlig ofvan torfven. I söder en tall.

Intet brandlager, intet fynd. Möjligen kan något finnas under tallen, gräfningen måste afbrytas för dennas skull.

28. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 23 fot, höjd 3,5 fot.

Jordmån: sand och sten, hvaraf de flesta af 1—2 fot diam. och 3 à 4 af 3 fots diam. Öppnad från SV mot NO. Från medelpunkten kröktes mot SO, där ett 5 fots *brandlager* anträffades på 1—1,5 fots djup. Lagret begränsades på SO. sidan (just i högens kant) af en 3 fot lång och 2 fot bred sten.

I brandlagret *brända ben* (ej rikligt), *kol* (ganska mycket) och *nitnaglar.* I dess NV. kant lågo på 1 kv.fots yta bitar af ett *lerkärl.*

Grafven innehöll:

Nitnaglar, c. 7 st., däraf kanske några *spikar,* 3—5,5 cm. långa. *Pl. IV: 1.*

Lerkärlsbitar af 0,8 cm. (kantbit) tjockt, tämligen dåligt gods. *IV: 2.* Kanten ser ut att vara någon smula inböjd. Några äro bottenbitar (möjligen till ett annat lerkärl), intill 1,5 cm. tjocka, af illa brändt gods.

Brända *djurben* af:

hund: Två svanskotor samt ett fragment af refben.

fågel: några fragment af rörformiga, ej närmare bestämbara ben.

29. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 23—28 fot, höjd 5 fot.

En tall vid NV. och en vid SO. kanten. Jord-

mån: sand och sten, hvaraf 4—5 med 3 fots diam. 2 stenar synliga i torfven.

Öppnades från SV. Först sedan man kommit något öfver midten (mot NO.) träffades på 3 fots djup ett *brandlager* (med några få *kolbitar*) af 4 fots diam., tunnt, »bara en skålla». I lagret anträffades några få *brända ben* (äfven *djurben*), ett halft *kufiskt silfvermynt*, bitar af *bronskedjor, beslag, ringar, hängprydnad, knapp, spikögla,* div. *fragment*, allt af brons, *järnfragment*, c:a 170 brända och obrända *pärlor*, bitar af *kam, skifferbryne, lerkärlsbit, kärnor* af frukt.

Midt ofvanför brandlagret, på endast 1,5 fots djup var ett mindre *brandlager* (svagt antydt) af 1 fots diam. Innehöll intet.

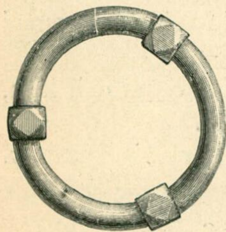
Midt öfver detta låg, synligt i torfven, en mindre sten, hvarunder anträffades en liten rund *bronsplåtbit*, 2 tum under högens yta. Därinvid en mindre *brandfläck*, tydligen efter risbränning.

5 fot från SV. kanten träffades i sanden på 1,5 fots djup ett stympadt *silfvermynt*. Intet brandlager därstädes.

Grafven innehöll[1]**:**

Kufiskt silfvermynt, $^1/_2$. Ett umajjadiskt kalifmynt, präglad i *Vasit* mellan åren 86—131 efter Hedschra (= 705—749 e. Kr.)

Silfvermynt (Pehlevi), stympadt, slaget för den sassanidiske fursten *Chosrew II*, som regerade mellan åren 591 och 628 e. Kr. (årtalet bortbrutet, präglingsorten problematisk).

Fig. 36.

Bronsbit, rund, platt; af myntform; c:a 1,4 cm. diam. *Pl. IV: 9.*

Bronsringar, 2 st; 2,8 cm. diam. af 0,3 cm. tjockt, trindt gods. *(Fig. 36).* De ha tre utvidgningar på regelbundna afstånd af kubisk form med afsneddade hörn *IV: 3—4.*

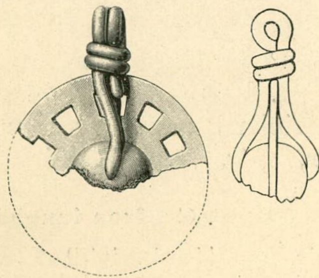
Bronsring, 1,8 cm. diam., af enkel bronstråd med omlagda ändar. *IV: 7.*

Bronskedja, flera fragment, det längsta c:a 51 cm. långt. *IV: 10.*

Knapp af brons med ögla. *(Fig. 37). IV: 6.*

Hängprydnad af brons, i form af ett hjul med 8 ekrar och ett skarpt markeradt hjulnaf. *(Fig. 38).* Sönderbränd. Diam. c:a 2,5 cm., tjocklek 0,1 cm. Ögla af bronstråd löper genom nafvet.

Fig. 37.

Fig. 38.

Remändbeslag af brons, i 2 bitar. 5,1 cm. l., 1,7 cm. bredt upptill. Rikt orneradt. Upptill å det fyrkantiga öfverstycket synas 2 bronsnitar. Starkt skadadt af eld. *IV: 5.*

Likarmadt bågspänne af brons. Endast ett fragment. Starkt brändt.

Bronsfragment, brända, otydliga, möjligen till föreg.

Bronsfragment, 3 st. flätverk af smal bronstråd.

Bronsfragment, 2 sammanvecklade, smala bronstrådar.

Bronsfragment, af smal bronstråd, bildande en ögla eller ring (för infattning?) Saknas.

Spikögla af brons, c:a 2 cm. l. *IV: 8.*

Järnbitar. Saknades vid inventeringen.

Pärlor, c:a 170 st., mest af glas. De flesta mer eller mindre skadade af eld. En liten pärla är uppträdd på en *bronstråd* (fragm.).

Kambitar, till 2 kammar. 11 st. från brandlagret ha tillhört en ornerad kam med långa tänder. Orneringen består af längd- och tvärstreck samt cirklar. Spår af järnnitar. Ett fragment anträffades 1 fot öfver brandlagret. *IV: 13.*

Skifferbryne, i 2 bitar (fragment). *IV: 14.*

Lerkärlsbit. Saknas.

Brända djurben af:

däggdjur: obetydliga, ej närmare bestämbara fragment.

tamhöns: fragment af tibia v., radius h., tarsometatarsale (med sporrkärna, således af *tupp*).

fågel, obetydliga fragment, ej närmare bestämbara.

Kärnor, 7 halfvor af skogskörsbär, Cerasus avium f. silvestris.

30. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Liten *hög*. Diam. 12 fot, höjd 2 fot. Bestod af sand och sten.

En större jordfast sten synlig i ytan.

På 2 fots djup anträffades ett c:a en tums tjockt *brandlager*, sträckande sig öfver hela norra hälften af högen. Det begränsades mot söder och sydost af den stora stenen. Däri några få *brända ben* (däraf ett *djurben*), några större stycken *kol*, 2 *vikter* af järn, *pilspetsar, knifvar, beslag, nitnaglar, spik* m. m.

Något utanför det underliggande brandlagret hittades på 1,5 fots djup en *obränd benbit*.

Grafven innehöll:

Vikt af järn med spår af *brons*beläggning, c:a 2 cm. diam., 1,2 cm. hög (skadad). *Pl. IV: 18.*

Vikt af samma typ (spår af *brons*), diam. c:a 1,7 cm., höjd obestämbar (skadad). *IV: 19.*

Järnklumpar, möjligen rester af *vikter*, 1,5—2 cm. diam., 1 cm. höga. *IV: 22, 23.*

Pil, tväreggad. 11,8 cm. lång, 2,1 cm. bred i eggen. Jämt afsmalnande mot skaftändan, som är

[1]) Om grafinnehållet i denna graf, se Stolpe: Grafundersökningar, 1876, p. 19.

6

0,55 cm. bred, 0,45 cm. tjock. Smalsidor med skarpa kanter. *IV: 17.*

Pil, af samma typ, 13,6 cm. lång, 1,9 cm. bred i eggen, som möjligen ej varit alldeles tvär, utan något rundad. Bladet tunnt (0,25 cm.); har liksom den tjockare skaftändan skarpkantade smalsidor. *IV: 16.*

Pil, lancettformig, 14 cm. l., 1,9 cm. br., spår af af fastrostadt trä. *IV: 28.*

Pil, fragm., lancettformigt, med spår af midtås? 7 cm. l., 2 cm. br. *IV: 20.*

Div. järnfragment, ett par möjligen tånge till pilar. *IV: 15, 21, 30.*

Knif, bladet 7,6 cm. l., 1,3 cm. br. *IV: 27.*

Ringfragment(?) af järn, c:a 0,7 cm. tj. *IV: 29.*

Beslag af järn, omböjdt. Saknas.

Beslag af järn med dubba skifvor, förenade genom två nitar. *IV: 24.*

Spik och nitnaglar, 5—6 fragment. *IV: 25, 26.*

Div. järnfragment, obestämbara.

Brändt djurben, af *däggdjur,* men ej närmare bestämbart.

Obränd benbit, ej bestämbar.

31. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Stor *hög.* Diam. 32 fot, höjd 4 fot.

Otydlig fotkedja af c:a 20 större stenar, de största på norra sidan (en af 4 fots längd, 1,5 fots höjd). Bestod af sand och en mängd sten (0,5—3 fot i diam.). En stor jordfast sten straxt öster om midten.

Öster om denna sten på 2 fots djup ett tydligt *brandlager* af 2 fots diam., *väl* 2 tum tjockt. Däri rikligt med *brända ben,* några små *kolbitar, lerkärlsbitar, nitnaglar, spik, kambitar,* $^1/_2$ *pärla.*

Lerkärlsbitarna lågo samlade på en flat sten (2 fot l., 1 fot br.), hvarpå äfven större delen af brandlagret hvilade. Brandlagret fortsätter med en svag, svart färgning ända utåt högens kanter.

Grafven innehöll:

Nitnaglar c:a 50 st. 2,2—4,4 cm. l. Några äro antagligen *spikar. Pl. IV: 33, 34.*

Kambitar, 3 st, en ornerad. En bit möjligen af något annat föremål. *IV: 31.*

Pärla, $^1/_2$, af hvit karneol. Facetterad i 5 à 6-kantiga fält, 0,45 cm. diam. *IV: 32.*

Lerkärlsbitar, några få, obetydliga bitar. En kantbit visar ett fast, c:a 0,6 cm. tjockt gods. De öfriga äro af åtskilligt gröfre och sämre gods.

Brändt djurben, ett kotfragment, ej närmare bestämbart.

32—33. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Bilda tillsammans en aflång *hög,* eller ett röse, på berggrund.

Högens längd 36 fot $(N^{10^{\circ}}VS^{10^{\circ}}O)$. Största bredd 19 fot. Höjd 2 fot.

Berghällen ojämn med större fördjupningar som blifvit utfyllda genom röset. Detta hufvudsakligen af sten, de största 4 fot, flertalet 1,5 fot. Något grusfyllning.

32. Detta parti antogs vara särskild graf och gräfdes först. Genomgräfdes till 2 fots djup. Sand och sten. Omkring 4 fot från norra kanten träffades på 1,5 fots djup en liten *lerkärlsbit,* som trampades sönder.

33. Ungefär midt i den aflånga högen låg på 1 fots djup ett *bryne* och 1 fot väster därom på 1,5 fots djup ett krossadt *lerkärl,* kullstjälpt. Ibland skärfvorna några få *brända ben* och *kolsmulor.*

Grafven innehöll:

Bryne, stort, vackert. Saknades vid inventariseringen.

Lerkärl, rödbrändt, med vågande och horisontal linjeornering. Bitar finnas till ungefär halfva kärlet. Höjd 13,3 cm., mynningsbredd c:a 13. Största bredd 16, bottenbredd 7,8 cm.

Gods 0,7—0,9 cm. tj., ganska godt. Kvartskorn här och där. *Växtaftryck. IV: 35.*

Lerkärlsbit, ur första afdelningen, af 0,65 cm. tj. gods, sönderbrändt. Vågornament. Tillhör möjligen föregående kärl.

Brändt djurben af *däggdjur,* svårt att identifiera.

34. Kenotaf.

Platt *hög,* kringsatt med 12 stenar i en ej fullt tydlig fyrkant af 9 fots sida.

Genomgräfd till 1,5 fots djup. Sand och lera, blandade med hufvudstora stenar.

Grafven innehöll intet, ej ens spår af brandfläck.

35. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Platt och låg *hög.* Diam. 12 fot, höjd 1 fot,

På södra sidan 3 stenar i kanten, ej tydligt följande denna. Genomgräfd till 2 fots djup i midten. Sand och sten. 3—5 stenar af 2 fots längd.

Vid södra kanten anträffades på 1 fots djup ett *brandlager* af 2 fots diam., tunnt. I lagrets norra kant (= 3 fot från högens södra kant) stod ett *lerkärl.* Lagret innehöll dessutom några *brända ben,* däribland några *fågelben,* några tumstora *kolbitar, spik, järnnål,* ett stycke *sten* med slipad sida.

Grafven innehöll:

Spik, c:a 14 st., intill 9 cm. långa. Åtskilliga stukade i spetsen och med rester af trä. *Pl. IV: 37.*

Nål af järn, 5,1 cm. lång, 0,4 cm. tj. *IV: 36.*

Lerkärl, trasigt, saknades vid inventariseringen.

Lerkärlsbit, liten (af föreg.?), dåligt brändt gods, uppblandadt med kvartskorn.

Sten, sandstensfragment, c:a 4—5 cm långt, bredt och tjockt. Ena sidan visar en tydlig slipyta med en markerad profilering. Den svaga rundningen af denna yta utvisar det ursprungliga stycket varit ganska stort. (»stenklot»?)

Brända djurben af *fågel*, några obestämbara fragment, däribland ett af ett tarso-metatarsale.

36. Brandgraf (och skelettgraf?)

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 14 fot, höjd 3 fot.

Vid södra kanten en sten af 2,5 fots diam. Synlig äfven i torfven. På toppen af den kullriga och väl formade högen 6—8 stenar synliga ofvan torfven. Sand och sten af 0,5—2 fots diam. Det hela hade karaktären af ett röse, öfverhöljdt med grus. Genomgräfd till 4 fots djup, från toppen räknadt. Ingenting anträffades.

Vid förnyad undersökning anträffades i västra kanten eller snarare utanför denna ett litet tunnt, svart *brandlager* af 2 fots längd och 1 fots bredd i riktning mot bredvidliggande hög. Innehöll ett par små *brända benskärfvor*, några stycken *kol*, *nitnaglar*, ett *järnbeslag*.

Grafven innehöll:

Nitnaglar, $3^1/_2$ st., intill 3,5 cm. långa. *Pl. IV: 38.*

Beslag, af en 2,3 cm. lång, 1 cm. bred, 0,15 cm. tjock järnplåtbit, med en nit genom ena rundade ändan. *IV: 39.*

37. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 15 fot, höjd 1,5 fot.

Ingen fotkedja. Bestod af grus och sten, däraf 4 stora i högens midt, men ej synliga ofvan torfven. — Emellan tre af de stora stenarna på 0,5 fots djup ett litet *brandlager* med några ytterst få *brända ben* och *kolpartiklar*. Midt i detta lager, som hade en diameter af 1 fot, lågo bitar af ett krossadt *lerkärl* och däromkring ett *bronsspänne*, en *bronsmärla*, *spikar*, *glaspärlor*.

Grafven innehöll:

Spänne af brons, 5,6 cm. långt, 2,5 cm. bredt. Nål af järn, alldeles förrostad. Djurornamentik. *(Fig. 39). Pl. IV: 40.*

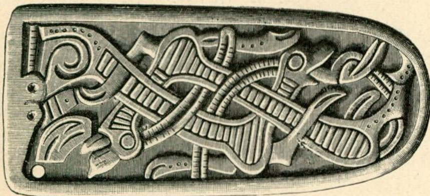

Fig 39. $^1/_1$.

Märla af brons, 0,8 cm. lång, 0,6 cm. bred, af tunn bronsten.

Spikar, 2 fragment med hufvud. *IV: 41.*

Pärlor af glas, 8 st., däraf 6 små gröna, 0,35 cm. diam.

Lerkärlsbitar, af 1—1,1 cm. tjockt, dåligt gods. Kant afrundad. *IV: 42.*

38. Brandgraf.

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 21 fot, höjd 2 fot. Genomgräfd till 3 fots djup i midten. Sand, lerig åt södra kanten. Ej mycket sten.

Vid norra kanten började på 1 fots djup ett *brandlager A* som sträckte sig utefter östra sidan, 8 fot långt, 3 fot bredt. I sin södra ända blef det svartare öfver en ungefär 4 kv.-fots yta. I denna intensivare brandfläck träffades under en fotslång sten ett krossadt *lerkärl*; däromkring obetydligt med *brända ben*, några större *kolbitar*, en *örslef*, ett *nålhus*, *nitnaglar*, en *flintbit*. I lerkärlet ljus mylla till brädden och några få *brända benbitar* midt i. Undersökt vid inventeringen.

Längre söderut, vid södra kanten, låg på 1,5 fots djup ett nytt *brandlager B* af 3 fots diam., svagare färgadt. I norra delen af detta ett *lerkärl* (som förstördes vid gräfningen) och däromkring rikligt med *brända ben* och 2 *pärlor*.

Grafven innehöll:

Örslef af brons, 8,5 cm. l. med ring af *järn* (2,4 cm. diam.). Hälften af ringen borta. *Pl. IV: 43.*

Nålhus af brons med bronsring (fragmentarisk, diam. 2 cm.). Längd 5,8 cm., cylinderns diam. 0,8 cm., väggen 0,1 cm. tjock. Cylindern bruten i 2 delar. *IV: 44.*

Nitnaglar, c:a 80 st.; 2,4—4,2 cm. långa. Några äro *spikar*, den längsta 8 cm. *IV: 53.*

Järnnubb, 2,6 cm. lång.

Järnföremål, 4,4 cm. l., 0,9 cm. största bredd, 0,5 cm. tj. Å teckningen är pjesen sedd från smalsidan. Nyckel? *IV: 48.*

Järnfragment, 3 cm. l., 0,6 cm. br. Hör antagligen tillsammans med föreg. *IV: 47.*

Järnfragment till föreg.? *IV: 49.*

Järnögla, fragm., c:a 3 cm. l. *IV: 45.*

Järnögla, fragment. *IV: 46.*

Järnbeslag, platt (fragm.), 3 cm. l., 0,12 cm. tj. *IV: 50, 51.*

Pärlor, 2 st. af glas, blåa, den ena rund, platt, den andra längdfacetterad med 5 åsar. 1 cm. hög. *IV: 55, 54.*

Lerkärl (A?), vidd 17 cm., bottenbredd 12 cm. Höjd mer än 9 cm. Gods 1,1—1,6 cm. tjockt, dåligt. Kantbit 0,7 cm. tjock, lätt inåtböjd. *IV: 57.*

Lerkärlsbitar (B?) efter kärl med 10—11 cm. mynningsvidd. Gods c:a 0,75 cm. tjockt, rödgult i ytan, kärna svart. Yta tämligen fast, kant svagt utvikt. *IV: 56.*

Flintbit, bränd, 3,8 cm. lång. *IV: 52.*

39. Brandgraf (och skelettgraf?)

(Pl. IV.)

Hög. Diam. 25 fot, höjd 5 fot. Mot södra sidan en fotkedja af 8 stenar af 1—1,5 fots diam., på 1—2 fots afstånd från hvarandra. *Fig. 40.*

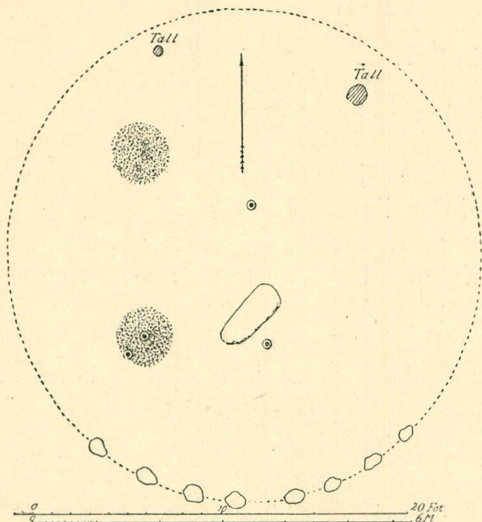

Fig. 40.

Jordmån: grus och lera, mycket hård. I midten låg på 4 fots djup en sten (NO—SV), 4 fot lång, 2 fot bred och tjock. Intet under densamma.

1 fot öster om stenen stod på 4 fots djup ett *lerkärl a,* utan brandlager omkring. Undersökt vid inventariseringen. Halfva kärlet fylldt med *brända ben* (äfven ett ben af *tamhöns*). Hårdt packadt. Däröfver fin mylla och mycket småsten till en knytnäfves storlek.

4 fot från stenen, 10 fot från södra kanten och 5 fot från kärlet *a* stod på 2 fots djup ett *lerkärl* b^1, omgifvet af ett 3 fots *brandlager.*

Kärlet undersökt vid inventariseringen. En hop *brända ben* lågo vid bottnen vid ena sidan, omgifna af ett svart lager, några *järnfragment* ofvanför. Mycket grus i fyllningen.

Brandlagret mycket brändt, men bestod mest af sot och föga kol. Det var 3 tum tjockt. Vid kärlet lågo *brända ben* (ytterst få, tänder af homo), ett *myntfragment,* några bitar af oval *spännbuckla, bronsring, rund bronsskifva* med sirater, *nitnaglar, järnbeslag, glasbit, pärlor, kambitar, fruktkärna,* brända *fågelben.*

Ej fullt 1 fot från kärlet *b* lågo 20—30 bitar af ett tredje *kärl* b^2 på samma nivå och i samma brandlager.

4 fot norr om stora stenen, 10 fot från norra kanten af högen stod på 1,5 fots djup ytterligare ett *lerkärl c,* utan brandlager omkring.

Undersökt vid inventariseringen. Halfva kärlet fylldt af *brända ben.* Däribland ett par *pärlor* och *kolsmulor.* Benen blandade med svärtad, fin mylla. Öfverst jord och småsten till en half knytnäfves storlek. Här lågo äfven några få *brända ben* och en *järnbit.*

1,5 fot nordväst om detta kärl träffades på 2 fots djup ett litet *brandlager,* 2 fot bredt, endast obetydligt svärtadt. Innehöll några *brända ben* (äfven tand af *nötkreatur*) några *kolbitar* och *lerkärlsbitar d.*

3 fot nordväst om kärlet c lågo på 1 fots djup *obrända ben* af homo.

Grafven innehöll:

Obrända människoben, humerus.

Brända ben, ej mycket i kärlet *a,* åtskilligt kring b^1, ganska mycket inuti detta, en bit tillsammans med b^2, åtskilligt i *c,* något tillsammans med *d.*

Kol, några smulor ur krukorna *a,* b^1, *c,* några större stycken ur brandlagret *b.*

Myntfragment ($^1/_4$), af anglosaxisk typ, dock med tyska drag (reversen har bokstäfver i midten, denna är ej 4-delad).

Oval spännbuckla, dubbelskalig, fragmentarisk. *Pl. IV: 60.*

Bronsring med de två ändarna lagda förbi och om hvarandra. Fragment 1,6 cm. diam. 0,2 cm. tjock. *IV: 64.*

Bronsplatta, rund, 4 cm. lång, 3,7 cm. bred, 0,15 cm. tjock med pålagda ornament. *Fig. 41. (IV: 66.)*

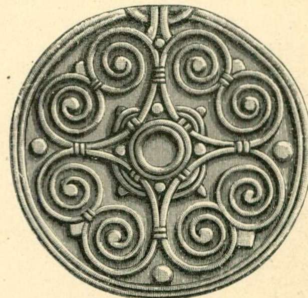

Fig 41.

Baksidan slät. Har i kanten, omedelbart bakom den å bilden synliga, för detta ändamål markerade platsen i orneringen, spår af en förstärkning, som kanske en gång fasthållit en ögla l. d.

Järnbeslag, tunnt, omvikt med en ändarna förenande järnnit. Gick alldeles sönder i konserveringen.

Broddar, 3 och en half, af 2,2—3,7 cm. längd. *IV: 67, 68, 72.*

Nitnaglar, 7 st., 3,2 – 5 cm. långa.

Järnfragment, ett funnet jämte kärlet *b*², ett inuti b¹.

Glasbit, kupig, 1,95 cm. lång, 0,08 cm. tjock, af genomskinligt, något grönaktigt gods.

Pärlor, 70 st., däraf 31 st. af *karneol:* (5 prismat. intill 2,2 cm. l., *IV: 73.* 1 cylindrisk, 8 mångkantiga, *IV: 69, 71,* 8 runda, *IV: 63,* 9 platta, *fig. 42. IV: 62*).

15 af *bergkristall:* (3 mångkantiga, 2 runda däraf 1 med rest af *metalltråd, IV: 70,* 10 platta, *fig. 43, IV: 61*).

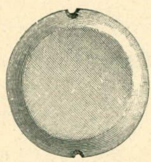
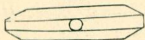

Fig. 42. 1/1.

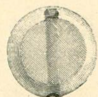
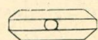

Fig. 43. 1/1.

24 af *glas*(?), mest runda.

Kambitar, af 3 skifvor, förenade med järnnitar. Möjligen efter två kammar. Enkel linjeornering. *IV: 65.*

Lerkärl a, 15,25 cm. högt, 19 cm. vidt, bottenbredd 12 cm. Gods ganska fast, 0,75 1,55 cm. tjockt, yta smutsgul. Under den något utvikna kanten går en tydligt markerad urkälning. *IV: 58 a.*

*Lerkärl b*¹, 17 cm. högt, 20–21 cm. vidt. Gods c:a 1 cm. tjockt, täml. dåligt. Väggarna först starkt utsvängda, sedan uppåt kraftigt inböjda. *IV: 58.*

*Lerkärl b*², i småbitar, gods c:a 1 cm. tjockt, ej vidare godt.

Lerkärl c saknas.

Lerkärl d, endast ett par bitar. Gods 0,7 cm. tjockt, hårdt, gulrödt. *IV: 58 b.*

Brända djurben af:

nötkreatur, obetydligt fragment af kindtand;

svin, öfre delen af metacarpale IV, v., af ung individ;

får, bakersta kindtand å höger underkäk;

hund, os pisi forme h.; astragalus: v. en del af trochlean;

däggdjur, obestämbara fragment;

tamhöns, fragment af tibia, v. och h., af humerus, af h. tarso-metatarsale, af metacarpale II v., af radius, af 2:dra fingrets sista phalang, tummen samt en klophalang af os coracoideum h. och v., af pelvis, h. (med del af acetabulum), af svanskota;

fågel, några smärre obetydliga fragment, hvaraf märkes ett fragment af ett tarso-metatarsale.

Skogskörsbärskärna.

Frö, antagligen af Vicia villosa.

40. Brandgraf.

(Pl. V.)

Låg *hög.* Diam. 18 fot, höjd 3 fot. Något aflång (O–V).

På södra sidan 2 små stenar i kanten med 6 fots mellanrum. 9 fot från östra kanten en stor tall. Öppnades från väster. Jordmån: lera, mycket hård. 2 fot från västra kanten träffades på 2,5 fots djup ett *brandlager,* sträckande sig 4 fot åt öster med en bredd af 2 fot. Mycket svart i början, dock endast *kolsmulor.* Innehöll tämligen rikligt med *brända ben, nitnaglar,* en *järnkrampa* samt några *brända ben.* Lagret sträckte sig fram mot tallen, på hvars andra sida stod ett nästan helt *lerkärl* på 1,5 fots djup, ej omgifvet af brandlager eller annat. Innehöll rikligt med *brända ben* till halfva sin rymd. Benen voro tvättade. Undersökt vid inventariseringen.

Grafven innehöll:

Nitnaglar, fragment af ett 10-tal. *Pl. V: 6.*

Järnkrampa, 4,9 cm. lång, 2,7 cm. hög. *V: 3.*

Järnbeslag, c:a 4 fragment.

Pilspetsar, fragment av minst två med lancettformiga blad. *V: 4, 5,* (*1?*)

Järnfragment, några små obestämbara.

Lerkärl, c:a 9 cm. högt, 14 cm. vidt (mynningen 12,5 cm.), bottenbredd 9,8 cm. Af c:a 0,9 cm. tj., tämligen groft gods, svart i brottet. Kant inböjd. *V: 2.*

Obrända ben, ett par. Saknas.

41. Brandgraf.

(Pl. V.)

Låg, aflång *hög,* väster om n:o 43. Längd (N–S) 14 fot, höjd 2 fot.

I hvardera ändan en större sten och dessutom en i nordvästra kanten. Mellan ändstenarna löpte 2 stenrader, nästan bildande båtform, men otydligt. Mellanrummet fylldt med lera, grus och hufvudstora stenar. Bredd på midten emellan stenraderna 5 fot.

Hårdarbetad. Genomgräfd till 2 fots djup i midten. Gräfningen började i norr, men först i södra ändan träffades invid ändstenen på 1/2 fots djup ett tunnt, svagt färgadt *brandlager* af 1 fots diam. Små *kolbitar,* dessutom ytterst få brända *benskärfvor, spikar, lerkärlsbitar, brända djurben.*

Grafven innehöll:

Spikar, fragment af högst 3, intill 8 cm. långa. *Pl. V: 8.*

Lerkärlsbitar, 6 små af 0,7–1,1 cm. tjockt, groft gods. *V: 7.*

Brända djurben. Saknas.

42. Brandgraf.

(Pl. V.)

Hög. Diam. (N–S) 18 fot, (O–V) 17 fot, höjd 2 fot.

En större sten (1,5 fot) synlig i torfven vid norra och en (1 fot) vid sydvästra kanten. Öppnad från söder. Lera, sand och kullersten. Inga större stenar i midten. Genast vid kanten träffades på 1 fots djup ett starkt färgadt *brandlager*, som sträckte sig genom hela högen till norra kanten. Bredden 6 fot.

Innehöll mycket *brända ben* och några få *kolbitar* öfver hela lagret. Vidare *nitnaglar*, dock mest i södra ändan. 2 fot från södra kanten låg en *kambit*. 6 fot från samma kant på brandlagret ett skadadt *lerkärl a*, hvaraf flera bitar förut hittats (intill 3 fot från kärlet) både söder och norr om detsamma. Undersökt vid inventariseringen. Sammanfallen före undersökningen. Fylld med *brända ben*, däribland en bränd glasklump efter *pärlor* och ett *fågelben*, grus och jord. Stenar intill 1 tum stora. 4 fot väst-nordväst om detta kärl lågo flera bitar af *ett annat b*, äfven i brandlagret och på 2 fots djup. Mellan dessa båda, ungefär 1 fot från *b*, lågo ett par bitar af ett tredje *lerkärl c*. 4 fot norr om *b* lågo i brandlagret 2 bitar af ytterligare ett *kärl d*, endast 2 fot från brandlagrets norra ända. Dessutom en bränd glasklump af *pärlor*.

Grafven innehöll:

Nitnaglar, c:a 5 st., intill 6 cm. långa. *Pl. V: 16.*
Spik, 6 cm. l. *V: 17.*
Järnfragment, 4 cm. l., 2,9 cm. br., 0,3 tjockt, (nithufvud?)
Järnkrampa, liten, bågformigt böjd med spetsig ända, 1,5 cm. l., 0,5 cm. största bredd. *V: 14.*
Glaspärlor, två sammanbrända klumpar.
Kambitar, 2 fragment af midtskifvan. *V: 13, 15.*
Lerkärl a, c:a 12 cm. högt, bottenbredd 13 cm., gods 0,9 cm. tj., svart med ljusare skroflig yta, med insprängda sandkorn. Kant svagt utböjd. *V: 9.*
Lerkärl b, c:a 11 cm. högt, bottenbredd c:a 10,5 cm. Gods mörkt, groft men hårdt, med sandkorn, 1 cm. tjockt. Halsen 0,75 cm. tj., kraftigt markerad. *V: 12.*
Lerkärl c, bottenbit, bottenbredd c:a 8 cm. Godset groft med sandkorn. 0,8 cm. tjockt. *V: 10.*
Lerkärl d, 2 bitar af öfverdelen, den ena af mynningen. Gods godt, gulrödt, c:a 0,75 cm. tjockt. Orneradt i vågornament. *V: 11.*
Brända djurben af:
däggdjur, klufna, obetydliga fragment, ej närmare bestämbara;
fågel, 4 klufna fragment.

43. Brandgraf.

(Pl. V.)

Hög. Höjd 3 fot.

Lerblandad och stenig, mest kullersten. 4—5 större stenar af 2 fots diam. i midten. Under stenarna träffades, 2 fot från norra ändan ett *brandlager*, sträckande sig med en bredd af 3 fot utefter västra kanten af högen.

Blottadt till 6 fots längd, fortsätter vidare under en grof tall, som står 2 fot från högens södra kant. Högens östra halfva saknar brandlager. I brandlagret, som på midten ligger på 3 fots djup, träffades något *brända ben*, däraf några ben af *däggdjur*, mycket *kol*, däribland tydligen af björk, nämligen bark af en armstjock gren eller stam. Midt i högen och i östra kanten af brandlagret lågo bitar af ett *lerkärl*. Det var omgifvet af de stora stenarna, som klämt sönder det. Dock ingen sten öfver, ej heller under. Midt i lagret lågo 3—4 *nitnaglar* kringspridda öfver en yta af 2 fots längd och 1 fots bredd. 2 fot söder om dessa träffades under tallen en liten *yxa* (l. hammare) på 2,5 fots djup. 0,5 fot söder därom låg (också under tallen) ett *ringspänne* af järn, sönderbrutet (en bit saknades vid anträffandet). Dessutom en *kambit* anträffad.

Grafven innehöll:

Nitnaglar 3—4 stycken.
Yxa eller hammare af järn, 7.5 cm. lång, 3 cm. bred. Fastrostad vid ett stycke koladt trä, som ej är rest af skaft, oaktadt det delvis fyllde skafthålet. *V: 21.*
Ringspänne af järn, 5,8 cm. diam. Groflek: 0,65 cm. Tornen 15,2 cm. lång, ursprungligen ännu längre. Ett par kolbitar fastbrända. Ringen öppen med ändarna förtjockade till 1 cm. *V: 18.*
Kambit, ändstycke, orneradt med tvärstreck. *V: 20.*
Lerkärl, fragm., gods c:a 0,7 cm. tjockt. Kant rundad. *V: 19.*
Brända djurben af *däggdjur*, två obetydliga fragment.

44. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. V.)

Hög. Slät och jämn. Diam. 21 fot, höjd 3,5 fot.

Ingen sten synlig ofvan jord. Bestod af lera, grus och större stenar. 2 fot från kanten träffades ett svagt markeradt *brandlager*, som sträckte sig 4 fot inåt högen med 4 fots bredd. Partiet längst in låg 3 fot djupt. Innehöll intet. På brandlagret inga stora stenar, men vid dess norra kant och midt i högen ett röse af stora stenar af 6 fots längd och 3 fots bredd. Största stenen 3 fot lång och 1,5 fot bred och tjock. Under röset en *grop* af samma längd och bredd och 2,5 fot djup, fylld med större och mindre stenar, från en knytnäfves storlek till 1 fot. Mellan de tätt packade stenarna var sand.

Gropens väggar och botten ytterst hårda (lera och sten), men fyllningen lösare. Botten (= alfven) ogenomtränglig. Ursprungliga jordytan (högens botten) äfven mycket hård. Gropens riktning SV—NO. I den NO ändan en stor sten 3,5 fot hög, bredare än gropens bredd. Norra kanten stensatt med flera, intill 2 fot stora stenar. Västra ändan klädd med smärre sten. Södra kanten mindre stenklädd. I gropen inga spår af ben. På botten lågo flera *pilar* af järn, hoprostade till knippen, och *spikar*, spridda öfver gropens hela botten.

Norr om gropen anträffades en mörk strimma, antydande ett *brandlager* på 1 fots djup från högens topp.

I detta lager *brända ben*, däribland en delvis bränd *tand af häst* och några större *kolstycken*. Lagret fortsätter norrut, på 1—2 fots djup, fläckvis som om grafven blifvit rubbad. Midt öfver gropen ej minsta spår af brandlager.

I dessa fläckar hittades sparsamt med *brända ben*, en *kambit* och en *nitnagel*. Fläckarna sträckte sig öfver den återstående delen af högen.

Grafgodset sammanblandadt.

Grafvarna innehöllo:

Spikar och nitnaglar, c:a 35 stycken af intill 6 cm. längd, några med trärester (tvärträ såväl som längdträ). *Pl. V: 34, 36.*

Ringar, 2 st. af järn, c:a 2,7 cm. diam. lågo bland pilarna, alltså möjligen ur gropen. *V: 23.*

Beslag af järn, 2,9 cm. l., 0,6 br., med nedböjda och omböjda ändar, anträffadt bland pilarna. *V: 22.*

Pilar, omkring ett dussin, ursprungl. längd c:a 12 cm. 5 spetsar af samma typ äro nästan hela. 11 st. ha rester af skaftet kvar. Alla visa samma skaftning: en afsats, hvarpå följer en kort tånge, som insatts i hål i skaftändan. Möjligen äfven spår af en kort omlindning öfverst i skaftändan. Två knippen finnas, en på 3, en på 6 pilar. Båda knippena hafva spår af *trä* rundt om sig (*koger?*) *V: 24—33.*

Kambit. Litet ändfragment till sidostycke. Ornerad med tvärstreck.

Brända djurben af *häst*, kindtand från underkäk.

Obrända ben, en del stycken af:

nötkreatur: fragment af mandibulare v., af scaphocuboideum och af bäckenet;

däggdjur: ett par obestämbara fragment.

Antagligen är här en efterbegrafning. Visserligen omtalar Stolpe inga ben i gropen, men å andra sidan finnas bland de tillvaratagna benen en del obrända ben. Grafgodset i gropen är ej brändt (se pilarna och spikarna, hvilka alla anträffades i gropen).

Stolpes iakttagelse om att brandlager *b* såg rördt ut, bekräftar äfven antagandet om efterbegrafning.

45. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. V.)

Stor *hög.* Diam. 38 fot, höjd 6 fot.

Inga stenar synliga i toppen. Öppnades från söder; sand och mycket kullersten, de senare mest i midten, där lerkärlet anträffades.

Obrända ben af menniska (femur v. etc.) och djur anträffades spridda på 2—3 fots djup.

I midten af högen på 5,5 fots djup ett *brandlager* af 0,5 fots tjocklek och 4 fots diam. Innehöll mycket *brända ben*, däribland af *djur*, några större och en mängd smärre *kolbitar.* I midten ett *lerkärl a*, omgifvet och öfverhöljdt af några större stenar. Ingen sten under. Omkring kärlet lågo 2 *bronsfragment*, 2 *broddar*, 1 *järnbeslag*, 3 bitar af *bryne, kambitar, nötskal.* 1,5 fot söder om brandlagret lågo några små *lerkärlsbitar b* af annat kärl. 1 fot ofvanför kärlet träffades en vacker *brynstensbit.*

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, som varit 3-flikigt. Den ena fliken, som antagligen varit längst, är nu afbruten. Längd öfver de 2 armarna 3,25 cm. *Pl. V: 44.*

Bronsbeslag, af tunn plåt, omböjd med en nit förenande de 2 ändarna. 2,4 cm. bredt och långt. *V: 46.*

Bronsfragment, ett par små af plåt, obestämbara. Ett rundt, med pärlstaf kring kanten, gick sönder i konserveringen. *V: 42.*

Järnbeslag, fragment, omböjdt, 0,5 cm. bredt, 0,1 cm. tj., 1,65 cm. långt med en nit i omböjningen. Gick sönder i konserveringen.

Beslag, likt föreg. 1:8 cm. långt, 0,6 cm. högt. Liknar äfven en brodd. *V: 40.*

Järnbrodd, 2,7 cm. lång. *V: 39.*

Nitnaglar, 2 hufvud samt en nitbricka. *V: 38.*

Bryne, 2 fragm. af grå skiffer, rätvinkligt. *V: 47.*

Bryne, fragm., rombisk genomskärning med afrundade hörn, 1,5 cm. i sida. Grå brunflammig skiffer.

Bryne, ett 5 cm. l., smalt fragment. *V: 45.*

Kambitar, 2 st. små, med streck- och cirkelornament. *V: 43.*

Lerkärl a. Endast ett par fragment i behåll. Rödaktigt, groft gods.

Lerkärlsbitar b, 6 st., af tydligen minst tre kärl.

1) Kantbit af 0,25—0,4 cm. tjockt, gulrödt, godt gods. Ornerad med 4 linjer i vågornament. Ofvanför detta ett markeradt mynningsparti. *V: 37.*

2) Kant- och bottenbit af 0,7—0,9 cm. tjockt, gult gods, genombrändt, men groft formadt. Kant svagt inböjd. *V: 41.*

3) 2 kantbitar af 0,6 – 0,7 cm. tjockt, sämre gods. Kant rak eller svagt inböjd.

Den sjette biten 1 cm. tj. Gods dåligt, tillhör möjligen n:o 3, men troligast ett *fjärde* kärl.

Nötskal, Coryllus avellana, 3 halfvor, brända.

Brända djurben af:

häst: kindtänder från underkäk, några hela och några fragmentariska, två fragment af underkäk samt några andra obestämbara ben;

hund: fragment af maniculare-lunatum v., af radius v., os pisi forme h: helt, tre tåphalanger, hvaraf en hel, två svanskotor, af hvilka den ena hel. Alla af medelstor individ;

däggdjur: ej närmare bestämbara fragment;
fågel: obestämbara fragment;
obrända djurben, af:
nötkreatur: fragment af mandibulare; kindtand, den bakersta i h. underkäk, af ung, men rätt stor individ; fragment af humerus h., af femur, af refben samt af rörformiga ben;
svin: fragment af mandibulare v. n. med 3 kvarsittande kindtänder, två fragment af hörntand från underkäk, öfre hälften tibia v., två ländkotor samt ett fragment af kota.

46. Brandgraf.

(Pl. V.)

Hög, närmast sydost om de 2 resta stenarna vid norra gärdesgården. Diam. 21 fot, höjd 4 fot.

Något innanför kanten en fotkedja af 11 stenar, mer eller mindre synliga. I midten 2 platta stenar, den ena 2 fot, den andra 3 fot i diam.

Öppnades från söder. Sand och grus och sten, från en knytnäfves storlek till 1 fot. 3 fot från södra kanten ett *brandlager* på 1,5 fots djup, 4 fot bredt och 5 fot långt i riktning inåt samt 3 tum tjockt. Innehöll mycket *brända ben,* äfven *djurben,* föga *kol, nitnaglar, spikar, brodd, spiköglа,* obrända *kambitar* och 2 *lerkärl.*

Kärlet *a* stod midt i högen på 3,5 fots djup på brandlagret och krossadt af större stenar. Kärlet *b,* någorlunda helt, stod 0,5 fot NV om *a* och var kringsatt med stenar. Det lutade mot en sten åt NV och var täckt af en »flataktig» sten af 1 fots diam. Ingen sten under. Strax på andra sidan *b* slutade brandlagret. Kärlet *b* undersöktes vid inventariseringen och innehöll åtskilligt med *brända ben,* några *kolsmulor,* 3 *nitnaglar,* 4 *spiköglor,* 4 *spikar.*

Några *djurben* anträffades i den uppkastade högen. Vid inventariseringen anträffades *lerkärl c,* som ej nämnes i anteckningarna.

Grafven innehöll:

Järnbeslag, åtskilliga fragment af järnplåt med nitar. *Pl. V: 49, 57, 58.*

Nitnaglar, omkring 150 st. (3 ur kärlet *b*), 1,8—5,6 cm. l. *V: 53.*

Spikar, ett 20-tal, intill 4 cm. l. (4 st. ur kärlet *b*). Några af dem äro långa *nubbar. V: 56, 59, 60.*

Brodd, 3 cm. l. *V: 48.*

Spiköglor, 5 st. (4 ur kärlet *b*) intill 4,7 cm. l. *V: 50—52, 55.*

Kambitar, 7 st., några ornerade med enkla linjer. *V: 54.*

Lerkärl a, af 0,6 cm. tjockt, dåligt gods, kant rundad. *V: 61.*

Lerkärl b, c:a 16 cm. högt med inböjd kant. Gods c:a 1 cm. tjockt, groft och dåligt brändt. *V: 63.*

Lerkärl c. Bottenvidd 11 cm. Höjd 12 cm. nästan rakt uppstående. Väggens kant svagt utvikt öfver en svagt markerad hals. Gods 0,7—0,9 cm. tjockt. Starkt uppblandad med sandkorn. *V: 62.*

Brända djurben af:
hund: (liten, men gammal individ): exoccipitale v. med condylus occipitalis, fragment af radius h., af ulna, af tibia v., astragalus h. och v. (af den senare blott trocklean), maniculare-lunatum, v. 1, två fragment af kotkroppar, fragment af calcaneus v., af metacarpal- eller metatarsalben, af rörformiga ben samt af refben, två tåphalanger.
hund: (medelstor individ): os zygomaticum h., tibia h., fragment af sex kotkroppar, tre fragment af refben;
däggdjur: några ej närmare bestämbara fragment;
fågel: några obetydliga fragment, ej möjliga att närmare bestämma.

47. Brandgraf.

(Pl. V.)

Stor platt *hög.* Diam. 26 fot, höjd 3 fot.

2 stenar synliga ofvan torfven, en ute i södra kanten och en annan, af 1,5 fots längd, 5 fot från samma kant. Öppnad från NO. Östra hälften hård lera, västra hälften lös sand. Mycket sten i den sandiga hälften, den andra nästan fri från större stenar.

6 fot från västra kanten ett *brandlager* på 1 fots djup, starkt kolhaltigt. 6 fot bredt, 8 fot långt, inåt högen. Midtpartiet på 1,5 fots djup. I brandlagret lågo spridda *brända ben,* ganska mycket *kol, bronsfragment, nitar, spikar, pärlor,* ett *bryne.* Ett *obrändt ben* är också funnet i högen.

Grafven innehöll:

Armbygel af brons, i 3 fragment. *Pl. V: 71.*

Bronskedja, ett dussin små fragment af en c:a 0,4 cm. tjock kedja, flätad af 3 trådar. Jfr nedan om glaspärlorna. *V: 70.*

Bronskedja, fragment af en c:a 0,6 cm. tjock kedja.

Bronsfragment, ett dussin små obestämbara; ett med spår af ornament.

Nitnaglar, saknades vid inventariseringen.

Spikar af järn, ett 10-tal, intill 4 cm. långa. Den minsta, en *nubb,* 2 cm. l.

Brodd, liten, 1,8 cm. lång.

Glaspärlor, ett 50-tal. Många svårt brända. C:a 25 hvita eller svagt gröna, 2 gula, 5—6 blåa, alla dessa små, platta. *V: 69.* 5—6 äro större, polykroma *V: 67, 68.* I en större hopsmält glasklump synes fragment af samma smala bronskedja som ofvan.

Bryne, c:a 8,5 cm. långt, smalt, utan särskildt afsedd form. *V: 66.*

Obrändt ben af *nötkreatur:* humerus h., fragment.

48. Brandgraf.

Hög, sydväst om n:o 47. Diam. 27 fot, höjd 3 fot.

En sten synlig i torfven 5 fot från sydöstra kanten. Högen öppnades från V. och genomgräfdes helt och hållet till 4 fots djup. Sand, något lerblandad och något stenig. Sten intill 1,5 fot stora. I midten en stor jordfast sten af mer än 4 fots höjd. Dess största tjocklek 4 fot. Stenen ej synlig ofvan jord. 2 fot sydost från midtstenen började ett *brandlager* af 5 fots diam. och 3—4 tums tjocklek på 3 fots djup. Mycket svart och kolhaltigt. Innehöll litet *brända ben*, några *kambitar*, en *glasbit*, en *brynsten*. 8 fot från kanten och c:a 5 fot från midtstenen lågo på 0,5 fots djup en öppen *bronsring* och en *nitnagel* på 0,5 fots afstånd från hvarandra.

Norr om stenen på olika djup (1—3 fot) flera *obrända ben*.

Grafven innehöll:

Kol mycket. Saknas.
Bronsring (»ringspänne») öppen. Saknas.
Nitnagel, saknas.
Glasbit, saknas.
Kambitar, saknas.
Obrända djurben af *nötkreatur:* ett par obetydliga fragment af femur.

49. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. V.)

Kullrig vacker *hög*. Diam. 22 fot, höjd 3 fot. En 1,5 fot lång sten synlig i torfven nära södra kanten. Högen öppnades från väster. Sand och något kullersten (inga stora).

På 1 fots djup ett mindre *brandlager b*, c:a 2 fot i kvadrat. Låg ej fullt i midten utan något åt V.; innehöll *brända ben*.

På 2 fots djup lågo midt i högen mellan brandlagren några *obrända ben* af *människa* (fragm. af rörformigt ben), *nötkreatur* och *svin*.

På östra sidan om lagret *b* träffades på 2,5 fots djup och ungefär midt i högen en *nitnagel* och 1 fot öster därom en »*sinka*» af järn.

2 fot från västra kanten började på 2 fots djup ett *brandlager a*, som följde hela norra sidan. Längd 13 fot, bredd 7 fot. Innehöll *brända ben*, ej mycket, några större *kol* (däraf fragment af *bröd*), *nitnaglar*, *spikar*, 3 *pärlor*, 1 *brynstensbit*, 6—7 *lerkärlsskärfvor*. På sin inre kant låg brandlagret 3 fot djupt.

Grafven innehöll:

Nitnaglar och *spikar*. Inalles 15. Nitnaglarna 2,5—4 cm. l., spikarne intill 4,3 cm. *Pl. V: 72, 74.*
Sinka af järn, 4,2 cm. l. *V: 73.*
Pärlor. 3 st. större. 2 af glas, polykroma. En af röd lera. *V: 75; 76.*
Bryne, fragm., c:a 6 cm. l. *V: 77.*
Bröd? kolnadt fragm.[1]
Lerkärlsbitar 6—7, däraf anträffades endast 3 små vid inventariseringen. Resten af ett litet kärl, kant utvikt. Gods 0,6 cm. tj., dåligt.
Brända djurben, (ur såväl *a* som *b*) af:
nötkreatur: några fragment af kindtand (möjligen ej bränd, men ur brandlagret);
hund: processus zygomaticus af pars squamosa v., del af ledytan mot underkäken med processus postglenoideus, fragment af ulna v., af tibia h., af calcaneus h., calcaneus v. (hel), 2 fragment af kotkroppar, en klophalang, ett fragment af refben, fragment af rörformiga ben. Alla hithörande ben af hund äro af liten, men gammal individ;
däggdjur, obetydliga ej närmare bestämbara fragment;
fågel, obetydliga ej närmare bestämbara fragment.
Obrända djurben af:
nötkreatur: klufven del af rörformigt ben;
svin: fragment af kindtand.

50. Kenotaf eller skelettgraf.

(Pl. V.)

Hög. Strax V om de 2 resta stenarna (n:o 21). Diam. 16 fot, höjd 2 fot.

Grus och sten. Södra hälften fylld med stora stenar, hvaraf flera synliga ofvan torfven. I midten 6 fyra fot stora stenar. Föröfrigt ligga fotstora stenar i mängd öfver hela högen, dock mindre mot norr. Genomgräfd till 2,5 fots djup. Vid norra kanten på 1 fots djup lågo 4 *obrända ben* och en *järnbit*.

Grafven innehöll:

Järnfragment, 0,2 cm. tjock järnskålla, 3,2 cm. bred (urspr. bredd) och c:a 4 cm. l. *Pl. V: 78.*
Obrända ben af:
nötkreatur: nedre hälften af humerus v., ett litet fragment af rörformigt ben;
svin: hälften af tibia h.

51. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög. Diam. c:a 17 fot.

Öppnades från norr. Bestod af hård lera, med något kullersten spridda här och hvar. Ett *brandlager* anträffades 3 fot från »kanten» på 1,5 fots djup med en längd af 5 fot och en bredd af 2 fot. Tunnt, endast sot, inga kol. Innehöll *brända ben*, 1 *bronsfragment*, *lerkärlsbitar* (a), *nitnaglar*, 1 *järnbeslag*.

Straxt innan brandlagret nåddes, lågo på 1,5 fots djup 2 *obrända kreatursben*.

3 fot från slutet af brandlagret och 6 fot från högens södra kant träffades på 0,5 fots djup bitar

[1] På grund af sjukdom har prof. Lagerheim ej i tid hunnit bestämma detta. Analys lämnas i fortsättningen.

af ett trasigt *lerkärl b* under en sten af 1 fots diam. Kärlet har varit fylldt med *brända ben* och *kol,* hvaraf åtskilligt ännu satt kvar vid väggarna. Däribland en *kambit.* Bland lerkärlsbitarna *brända ben* och $3^1/_2$ *spikar.* Under lerkärlet ett *knifblad.*

Grafven innehöll:

Bronsbeslag fyrflikigt, 2 cm. långt och bredt, af $^1/_2$—1 mm. tjockt bronsbleck med en c:a 0,8 cm. lång bronsnit genom ett hål i midten. Nithål äfven ytterst i de 4 flikarna. Öfversidan prydd med inslagna cirklar. *Pl. VI: 1.*

Nitnaglar, 5 st., c:a 3,5 cm. långa. *VI: 6.*

Spikar, 4 st., en liten och afbruten har hufvud af utstukad omböjning, 3 st. äro 7—12 cm. långa; den längsta omböjd, har haft spetsen nitad i trä. *VI: 3.*

Järnbeslag med 2 nithål, af millimetertjockt järnbleck, 4,8 cm. l., 1,8 cm. br.

Knif, 7,4 cm. l. *VI: 2.*

Kambit, del af öfverbeläggningen, kupig, 2,3 cm. l. Hål för järnnit i ena ändan.

Benfragment, af ensidig kam?, ornerade. Tjockleken (större förut) nu intill 0,9 cm., den ena biten visar en rundad kant. Den andra biten visar endast 2 grupper koncentr. ringar.

Spelbrickor, 4 fragm. af halfsfäriska dylika, 1,75 cm. diam.

Lerkärl a. Endast några fragment efter ett lågt skålformigt(?) kärl af gulrödt, fint gods, men med dålig kärna. Hals rakt uppstående från den utbuktande kroppen. Ornering i vacker snörornamentik. *Fig. 44. VI: 5.*

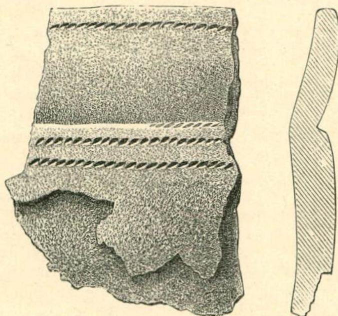

Fig. 44. $^1/_2$.

Lerkärl b, i stycken. Af mörkt, fast gods 0,6—0,8 cm. tjockt. Höjden minst 13 cm., bottenbredden 8—9 cm. Rikt ornerad. Orneringen börjar c:a 3 cm. från botten och hela sidan uppåt täckas af rundt omlöpande streck, liksom på en »jydepotte». Ofvanför dessa vidtager ett vågmönster af 3—4 parallelt löpande, hastigt dragna streck. Kanten utböjd i nästan rät vinkel mot sidan. *VI: 7.*

Lerkärlsbit c. Liten kantbit af ett tredje kärl (låg bland bitarna af *b*) af rödaktigt, gröfre gods, 0,7—0,8 cm. tjockt. Kanten ganska starkt utböjd. *VI: 4.*

Brända djurben af:

hund: framtand 1, ulna fragm. af h. och v., astragalus h. och v., calcaneus h. och v., den senare fragm., fragm. af metacarpale eller metatarsale (klufven), 4 tåphalanger, allt af liten och gammal individ;

gräsand, Anas platyrhyncha L. (= Anas Boschas L.): os coracoideum v. öfre delen, humerus v. fragm., ulna fragm.

Obrända kreatursben af:

nötkreatur: caput humeri;

get: (Capra hircus L.): mandibulare v. fragm. med 3 därtill hörande kindtänder. Af rätt stor individ.

52. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög invid midten af norra gärdesgården »bakom den stora stenen». 2 krokiga tallar i NO. invid gärdesgården. Diam. 16 fot. Höjd 1,5 fot.

Inga stenar synliga ofvan torfven. Ingen fotkedja. Öppnades från söder. Bestod af lerblandad sand, lös och lätt att arbeta. Ej mycket sten, den största 1 fot. Invid västra fjärdedelen träffades på 1,5 fots djup ett *brandlager* af 3,5 fots diam., med *brända ben* (en tåphalang, den yttersta, af människa är *ej* bränd), en *bronsring,* några spridda *nitnaglar.* I sydöstra delen af brandlagret, alltså ungefär midt i högen, stod på 1,5 fots djup ett helt *lerkärl a,* ej skyddadt af stenar. Lerkärlet undersökt vid inventariseringen; fylldt till brädden med jord och några smärre stenar. Inga ben i öfre hälften men den undre hälften var tätt packad med *brända ben.* En fot söder om kärlet, alldeles i utkanten af brandlagret låg bronsringen. 2 fot från kärlet *a* mot nordväst stod under en mindre sten ett krossadt *lerkärl b,* omgifvet af *brända ben.* En bränd *spelbricka* af sten(?) låg alldeles invid kärlets s. sida. En fot väster om kärlet *b* stod på 1 fots djup ett fragmentariskt *lerkärl c,* 1,5 fot innanför brandlagrets nordvästra kant och 4 fot från samma kant af högen. 2 fot söder om *a* och på samma djup anträffades en *lerkärlsbit d* och midt emellan *b* och *c* ytterligare en *lerkärlsbit e.*

Grafven innehöll:

Bronsring, 2,7—3,2 cm. diam., c:a 0,4 cm. tj., har möjligen varit hel, men visar nu en öppningsspringa. *Pl. VI: 8.*

Nitnaglar, 8—10 st. Starkt förrostade. 3—4 cm. l.

Spelbricka? af sten(?), ett kritartadt tätt och tungt ämne. Har form af en defekt spelbricka, 2,1 cm. hög. 3,1 cm. bred.

Lerkärl a, höjd 15,7 cm., bottenbredd 10,2 cm., största bredd 16,5 cm. Gods c:a 1 cm. tj., groft med sandkorn, rödgult. *Växtaftryck. VI: 10.*

Lerkärl b, i bitar. Gods 0,7—0,8 cm. tj., svart, fast, men täml. groft, yta glansig, svartbrun.

Lerkärl c, Litet, starkt förvittradt. Bottenbredd 5,6 cm. Gods rödaktigt, groft och löst, 0,7—0,8 cm. tjockt. *VI: 9.*

Lerkärlsbit d, af groft, hårdt, c:a 0,8 cm. tj., rödaktigt gods med mycket sandkorn.

Lerkärlsbit e, triangulär liten bit, 2,3 cm. i sida, af fint och fast, 0,3 cm. tj. gods, ljusgult. Synes snarast tillhöra ett kärl af yngre ursprung.

Brända djurben, några få af:

tamhöns: radius fragm.; halskota fragm.

53. Brandgraf.

Hög. Straxt väster om n:o 52. Diam. 13 fot, höjd 2 fot.

På västra sidan en stor tall i utkanten af högen. Ingen fotkedja, men 3 stenar synliga något innanför sydöstra kanten, en dylik mot norra sidan invid gärdesgården.

Genomgräfd från SO. till 4 fots djup. Bestod af lerblandad sand, åtskilligt stenig (intill 1,5 fot stenar). Under rötterna till tallen började ett *brandlager* visa sig, för öfrigt ingenting i hela högen.

Undersökningen öfvergifven för trädets skull.

54. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög, närmast väster om n:o 53. Diam. 20 fot. Höjd 2,5 fot.

Ingen fotkedja, en stor sten af 3 fots höjd med endast spetsen synlig i torfven, stod straxt norr om midten. En stor sten nära norra kanten invid gärdesgården synlig ofvan torfven. Öppnad från SV. Sand, ej mycket, och sten. Genast vid SV. kanten träffades på 0,5 fots djup ett 5 fots *brandlager A*, 1 tum tjockt och intensivt sotsvart. Däri träffades några få *brända benskärfvor* (äfven efter *hund*), en del större *kol, en sinka af järn*, några andra *järnbitar* och 2 brända *flintbitar*. Vid lagrets NO. kant stod på 0,5 fots djup ett trasigt *lerkärl a* omgifvet af några *brända benskärfvor*.

Kärlet undersökt vid inventariseringen, fylldt med jord som blef allt mer *kol-* och sotblandad mot bottnen. Där äfven en del otvättade *brända ben* (äfven efter *hund*).

Öster om lerkärlet mot kanten af brandlagret låg en brakteatliknande *järnprydnad* med ögla.

3 fot öster om lerkärlet började ett annat *brandlager B*, 3 tum tjockt på 2,5 fots djup och sträckande sig öfver en yta af 3 fots diam.

Innehöll åtskilligt med *brända ben* (äfven af *hund* och *får* eller *get*), något *kol*, c:a 15 *glaspärlor*, en rund *hängprydnad af brons, brända nötskal.* Midt i detta lager stod ett *lerkärl b* (söndergräfdt) omgifvet af stenar. På östra sidan om kärlet en 1,5 fots sten, midt emot denna en kantrest flat sten af 1 fots diam. I norr och söder större stenar. Öfver kärlet låg en sten, nära 1 fot i fyrkant. Inom denna kammare lågo dessutom c:a 15 *pärlor*. Kärlet innehöll *brända ben*, spridda, ej rikligt. Undersökt vid inventariseringen.

Under den östra stenen i kammaren låg ett litet *lerkärl c* på samma djup som *b*. Bitar af detta lerkärl hittades äfven innan stenen vändes om.

Kärlet undersöktes vid inventariseringen. Fylldt med jord, som straxt under ytan var starkt sotblandad. Mot botten var innehållet alldelet svart med en del *kolpartiklar*.

Grafven innehöll:

B. *Hängprydnad af brons*, starkt skadad af eld, 2—2,1 cm. diam. Ena sidan slät, andra med figur, en stående fågel, i relief. Framför fågeln en buske(?). Spår af öglan. Hålet har gått från sidan. *VI: 13.* Jfr äfven *fig. 45*, efter en liknande pjes funnen i graf 1062.

Fig. 45. 1/1. (Graf 1062).

A. *Hängprydnad af järnbleck*, 0,1 cm. tjock, 2,5 cm. bred, 2,1 cm. hög utom öglan, som är utklippt ur samma stycke och nervikt. Inga ornament skönjbara. *VI: 12.*

A. *Hängprydnad?* af järnbleck. Fragment af en liknande föreg?, men mindre. *VI: 11.*

A. *Sinka af järn* (i 2 delar), 3,6 cm. l., c:a 2 cm. hög, c:a 0,6 cm. bred och 0,2 cm. tjock. *VI: 14.*

A. *Nitnaglar*, 3—4 st. (ett par *spikar?*) Svårt förrostade fragment.

B. *Pärlor*, 35 st., däraf 10 facetterade karneolpärlor, 7 facetterade kristallpärlor, 13 runda kristallpärlor (3 fragment), 1 rund blå glaspärla, 2 glasflusspärlor (däraf 1 tredubbel), 2 lerpärlor (däraf 1 fragmentarisk). *VI: 15—21.*

A. *Flintbitar*, 2 små, den ena bränd.

A. *Lerkärl a*, c:a 12 cm. högt, 10 cm. bredt i botten. Gods 0,8—0,9 cm. tjockt, tämligen groft, yttre ytan i allm. afflagrad, inre slät och jämn. Bottnen kupar svagt uppåt. Färg mörkgul. *VI: 23.*

B. *Lerkärl b*, höjd svår att beräkna (c:a 12 cm.), bottenbredd c:a 11 cm. Gods omkring 1 cm. tjockt, starkt förbrändt. *VI: 24.*

B. *Lerkärl c*, höjd 8 cm., bottenbredd c:a 7 cm., något utåtvikande väggar med svagt markerad hals. Hastigt och vårdslöst gjordt, godset 0,5—0,7 cm. tj., löst, gult. Halsen med vårdslös ornering af nagelintryck. *VI: 22.*

Brända djurben, ur brandlager A af:

hund: radius fragm., rörformigt ben klufvet fragm. Båda af liten individ.

ur lerkärlet *a* af:

hund: os cuboideum v. af helt liten individ.

ur brandlager *B* af:

hund: humerus h. fragm., samt några klufna och vridna fragm. af antagligen samma ben, allt af liten individ.

får eller *get:* obetydligt tandfragment.

Dessutom anträffades bland benen ur brandlager B en *genomborrad klophalang af rofdjur*. Kan ej gärna vara af björn, därtill är den för tunn, ej heller af hund, enär den är alltför bred.

B. *Nötskal,* 1 hel nöt samt fragment af skal efter minst 2 andra nötter.

B. *Skogskörsbärskärna.*

55. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög, invid vallen, nordost om norra genomgången. Diam. 16 fot, höjd 1,5 fot.

Öppnades från SO. Öfver hela högens botten ett tunnt *brandlager* utan större kol. Det svarta blandadt med sand såsom vanligt vid svagare brandlager. Midt i högen låg brandlagret på 1,5 fots djup.

Innehöll några få *brända ben,* något *kol,* ett *bronsfragment, spikar,* spridda *lerkärlsbitar* (de yttersta på c:a 9 fots afstånd från hvarandra), mycket *obrända ben,* som äfven, ehuru i mindre antal, funnos ofvanför brandlagret.

Ofvanför brandlagret funnos på 0,8 fots djup ett *skedjärn* och en *järnnyckel,* båda 2 fot söder om midtpunkten.

Bland fynden dessutom en del *brända lerstycken,* två *flintbitar,* den ena bränd, *samt ett fragment af bryne*(?)

Grafven innehöll:

Bronsfragment, obestämbart, 2,6 cm. l., 0,6 cm. bredt, 0,25 cm. tjockt.

Pilspets?, fragment. Ena sidan med svagt markerad ås.

Spikar, c:a 11 stycken, 4—10 cm. långa.

Skedjärn, 7,8 cm. l., bladet 1,4 cm. bredt. *Pl. VI: 25.*

Järnnyckel, spadformig, 5,2 cm. l., 1,9—2,1 cm. bred. *VI: 26.*

Skifferbryne, fragm., 1,6 cm. l., 0,4 cm. tj.

2 *flintbitar,* små, den ena bränd.

Lerkärlsbitar, förmodligen af två olika kärl.

1. gods mörkt, tämligen groft och hårdt, samt 1 cm tjockt. Har varit vackert buktande och med utböjd kant. *VI: 27.*

2. tydligen af samma form. Gods gult, fast och godt, 0,6—0,8 cm. tj. Endast ett par små bitar.

Det större och första kärlet har tydligen innehållit brända ben och kol, men finnas bitar endast till c:a en fjärdedel af detsamma.

Brända lerstycken, 9—10 st. gulröda, hårdt brända.

Obrända djurben af:

häst: kindtand, från underkäk.

nötkreatur: mandibulare flera fragm., däribland ett (mandib. höger) med de 2 främsta kindtänderna kvarsittande, kindtand från öfverkäk, 3 kindtänder från underkäk (dessa lämningar visa tydligt att de härröra från 2 individer), scapula v. fragm., humerus h., klufvet fragm., ulna 2 fragm., radius v. fragm., os ischii h. fragm., tibia h. fragm., tibia v. fragm., calcaneus v., metatarsale h. och v. fragm., os hamatum h., tåphalang (den första), kotor flera fragm. (två äro halskotor, en af dem atlas). Benen representera 2 stora indider, af hvilka en varit gammal.

får: femur h. fragm., metacarpale h. fragm., metatarsale h. klufvet fragm., kotkropp fragm.

tamsvin: fasta kraniet ett fragm., mandibulare h. 2 fragm. (nämligen en större del af den horisontella grenen med de 5 bakersta kindtänderna, af hvilka den sista ej fullt genombrutit käkbenet, sålunda af ung individ, för öfrigt hondjur; vidare ett liknande men mindre parti med blott den sista tanden, som ej heller här genombrutit käkbenet, alltså äfven här en ung individ, men större än föreg.), kindtand fragm., scapula v. fragm., humerus h. och v. fragm. af 2 unga individer, ulna v. fragm., radius h. fragm., radius v. fragm. (båda dessa af 2 unga, tämligen stora individer), pelvis v. 2 fragment (ett klufvet), femur fragm., tibia h. fragm., tibia v. fragm. af större individ än föreg. (bägge unga, tämligen stora), metacarpale IV. h., tåphalang den första, bröstkota fragm., kotkropp fragm., rörformiga ben fragm. ej närmare bestämbara.

Samtliga benen representera åtminstone 2 individer, unga, men tämligen stora.

älg (Alces alces L.): scapula h., obetydlig del med cavitas glenoidalis, os ilium 2 fragm.

gräsand: ulna h. fragm., tibia h. öfverdel, tibia v. fragm., tarsometatarsale h. nedre del.

ejder (Somateria mollissima L.): os coracoideum öfverdel, humerus v. distal del, humerus h. proximal del.

56. Brandgraf (Kenotaf?) och skelettgraf.

(Pl. VI.)

Hög, invid vallen, närmast södra ingången. Diam. 22 fot. Höjd 4 fot.

En stor sten *a* synlig, 3,5 fot l. ofvan torfven, 1,5 fot hög ofvan denna, nära sydvästra kanten. Högen öppnades från norr.

Blandning af lera och sand. Öster om den stora stenen *a*, som under torfven var 4 fot l. och 5 fot hög, låg en annan sten *b*, 4 fot l., 2,5 fot br., 2 fot hög, på 0,5 fots djup under torfven. På 1—2 fots djup träffades *obrända oxben,* mest emot västra kanten, norr om de stora stenarna. På 3 fots djup träffades ett svagt färgadt *brandlager* af 3 fots diam. Innehöll ingenting, ej ens brända ben.

På samma djup som brandlagret träffades vid dess södra kant öfre kanten af en 2,5 fot djup graf med fasta väggar, 7 fot l., 4 fot br. i västra och 3 fot br. i östra ändan. Den gick nästan rätt i Ö—V. Fylld med lösare sand och hufvudstora och mindre stenar, tätt sammanpackade.

2 fot under gropens kant träffades flera mindre *spikar* med spetsarna nedåt. Dessa spikar träffades efter hela grafvens längd. De flesta dock

i västra ändan i närheten af lerkärlet, men några här och där på samma djup ända till Ö ändan.

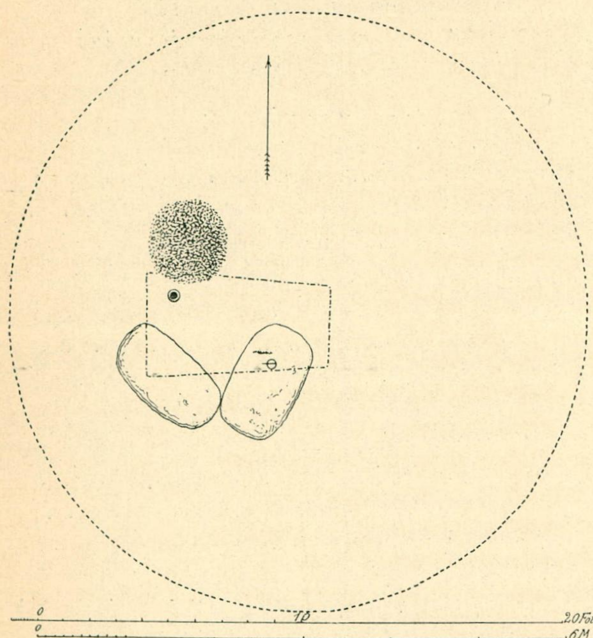

Fig. 46.

En half fot djupare träffades ungefär midt på södra kanten en stor *spik* med spetsen nedåt. På samma djup (= gropens botten) träffades flera långa *spikar* i två rader utefter norra och södra kanterna med spetsarne vända inåt. Likaså vid gropens gaflar. Innanför spikarna närmare S. långsidan och 2 från Ö. gafveln låg på bottnen ett *obrändt människoben*. Invid och S. om benets Ö. ända låg ett *ringspänne* af brons på en *näfverbit*. Nära NV. hörnet låg ett söndrigt *lerkärl* med bottnen åt Ö., något vänd uppåt. Det låg något djupare än gropens botten. Framför dess mynning lågo på en liten yta 9 *hörnjärn* till skrin, 1 *handtag*, 3 *broddar*, 1 *järnklump* och större delen af de små *spikarna*.

Strax Ö. om kärlet låg ett förrostadt *viktlod* af järn; nordost om kärlet några *träfragment*.

På södra sidan om kärlet och invid detsamma lågo flera *kol*; för öfrigt intet brändt i gropen (möjligt är att lerkärlet samt kolen rasat ner från brandlagret, sedan gropen gräfts). Inom spikraderna var »en brun rand» eller ett mörkt lager, visande att en kropp där multnat.

En *eftergräfning* i gropen har synbarligen ägt rum. I 1888 års anteckningar anträffas nämligen ett koncept till planskiss af denna graf, upptagande en hel del fynd, som ej alls omtalas i 1875 års anteckningar.

Vid en jämförelse mellan de 2 planerna synes som om ytterligare 4 *spikar* anträffats i västra(?) ändan samt straxt S. om lerkärlet hittats 8 *bronsknappar* och 1 fot öster därom obrända *tänder af människa*. I närheten af ringspännet ha hittats en *knif* och ett *bryne*. Osäkert är emellertid, hvilken ända som vätter åt Ö. eller V., emedan intet norrstreck är utsatt å den nya planen som är tecknad med hufvudändan uppåt.

Måtten stämma ej å de två planerna, emedan det sista grafläget är betydligt smalare än det förra. Möjligt är emellertid att gropen varit trågformig och alltså varit smalare på djupet.

Emellertid är ej uteslutet att den nya planen markerar en alldeles ny skelettgraf i denna(?) hög.

De gamla fynden omtalas ej i den nya anteckningen, men båda gruppernas fynd förvarades tillsammans. De behandlas här nedan som komna ur en graf, men skiljas genom bokstäfver (A. B.)

Brandgrafven innehöll;

Kol, möjligen, ej tillvarataget.

Till denna graf hör möjligen nedan beskrifna *lerkärl* samt *kol*, och därinvid gjorda fynd. Hörnbeslagen till skrinet torde dock ej kunna höra till brandgrafven, då de visade ej kolnade trärester.

Skelettgrafven innehöll:

Skelettrester.

A. Ett obrändt långt ben, ej anträffadt vid inventariseringen.

B. Tänder.

A. *Ringspänne* af brons, 4,6—4,9 cm. diam., 0,35 cm. tj., med upprullade ändar. *Pl. VI: 33.*

B. 8 *knappar af brons* 1,2 cm. höga. *VI: 32.*

B. *Knif* af järn, defekt, c:a 8 cm. l., bladet 1,7 cm. bredt, möjligen äfven en rest af tången med trärester omkring. *VI: 29.*

A. 3 *broddar*, 2,6—3,8 cm. långa. *VI: 31.*

A. *Järnvikt*, starkt förrostad, c:a 2 cm. hög, 2,3 cm. bred. Platta poler och för öfrigt rundad. Spår af bronsbeläggning(?) *VI: 30.*

A. *Järnklump*, 2,8 cm. hög, 2,4 cm. br. (kil?).

A. *Handtag* af järn till skrin, självfva handgreppet 9,5 cm. långt. *VI: 35.*

A. 8 *hörnbeslag* till skrin, vinkelböjda, c:a 3,5 cm. långa. Alla med fastrostade trärester. *VI: 37.*

A. B. *Spikar*, c:a 16 st. stora, intill 11 cm. l., och c:a 30 st. smärre, intill 5 cm. l., de flesta med kvarsittande trärester.

A. *Glaspärla*, 1,85 cm. hög och bred, vanlig form, hvit, blå, gul- och rödrandig. *VI: 34.*

B. *Bryne* af skiffer, vackert exemplar med upphängningshål. Skiffern randig, violett och gråhvit. 9,3 cm. l., 1,7 cm. på tjockaste stället. 4-sidig genomskärning. *VI: 28.*

A. *Lerkärl* med relativt raka, något utfallande väggar, 8,6 cm. högt, bottenbredd 10,6 cm. Mynningskant svagt inböjd. Gods 0,8—1 cm. tj., groft, gulaktigt. *VI: 36.*

Kol, en del större och smärre stycken.

Trärester, obetydligt, i smärre fragment.

Näfverbit, liten, låg under ringspännet.

Obrända djurben af:
nötkreatur: mandibulare v. fragm., radius v. fragm., astragalus v., calcaneus v., metacarpale h., kotkroppar 3 fragm., refben fragm., några smärre ej bestämbara ben.
tamsvin: kindtand, tibia v. fragm.
bäfver (Castor fiber L.): pelvis v., os ilium, obetydlig del af ossa ischium och pubis. Benen härröra från stor, fullväxt individ.

57. Brandgraf.

Antagligen i hög. På 0,5 fots djup anträffades ett *obrändt* och några *brända ben.*

På 1 fots djup ett tunnt *brandlager* med litet *brända ben* och *kol.* Dessutom två *järnfragment.*

Grafven innehöll:

Järnfragment, 2 st.
Obrändt djurben af:
nötkreatur, obestämbart.

58. Två skelettgrafvar.

(Pl. VI.)

Hög, invid södra gärdesgården, närmast öster om n:o 56. Diam. 22 fot i N—S, 23 fot i Ö—V.

2 stenar i OSO. kanten, en i den södra; alla c:a 3 fot långa. En sten synlig 4 fot från OSO. kanten.

Öppnades från väster. Sand, lera och mycket stenar, 1—3 fot långa. 10 fot från västra kanten och på 2 fots djup träffades *obrända ben.* På samma djup, 2 fot åt öster låg ett *människokranium* invid öfre, västra kanten af en stor, rund, under platt sten, 2,5 fot diam., 1,5 fot tj. 2 fot V. om skallen och 2,5 fot djupare lågo 3 *spikar* i rad (N—S), med spetsarna åt Ö. och med en knapp fots mellanrum. De markerade västra ändan af en grop med hårda väggar, liggande 2,5 fot under ursprungliga jordytan. Längden (O—V) tydligen något mer än 6 fot. Ytterligare anträffades en mängd spikar, se planskissen, *fig. 47.*

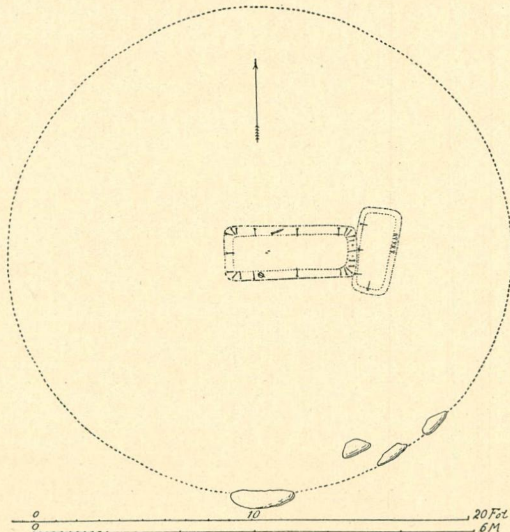

Fig. 47.

Inalles 24 *spikar,* alla med spetsarna vända inåt, utom 2, som stodo med spetsarna nedåt i Ö. ändan. Dessa två anträffades 0,5 fot högre än de andra och på 0,5 fots afstånd från hvarandra, midt på grafvens Ö. ända.

1,5 fot från västra ändan och 3 tum från södra långsidan låg ett *ringspänne af brons,* midt i grafven lågo fragment af *silfvermynt* och en *hängprydnad af silfver* samt en *glaspärla,* 3 tum därifrån lågo fragment af *silfvertyg* och flätad *silfvertråd.* Utmed norra långsidan låg en *knif* med skaftändan åt väster.

Vid gropens östra ända träffades ännu en *grop* på tvären mot föregående och mindre. Den låg 1 fot djupare. Längd 4,3 fot N—S. med en dragning NO—SV., bredd 2 fot.

3 *spikar* med spetsarna vända inåt markerade V. långsidan. En stor dylik vid den S. kortsidan. Vid Ö. kanten träffades 5 små *beslag af järn.* Inga ben anträffades, men denna såväl som föregående graf visade en mörkare färgning öfver hela bottenytan. I denna »nedre» graf anträffades, 1,5 fot djupt, räknadt från kanten (4 fot inalles), ett stycke *bärnsten.*

Bland det från båda grafvarna sammanblandade grafgodset lågo dessutom ett 10-tal *spikar* och $^1/_2$ *järnring.*

Första skelettgrafven innehöll:

Obrända människoben, kranium bl. a., ej anträffade vid inventariseringen.

Arabiskt silfvermynt, 10 st. fragment af förmodligen två mynt. Ett 11:te silfverfragment synes vara rest af en ögla för upphängning.

Hängprydnad af silfver, i form af en rund sköld med buckla på midten. 2 cm. i diam., plåten $^1/_4$ mm. tjock, närmast lik Aspelin: Antiquités n:o 1068, men ornering af dubbla punktlinjer. *Pl. VI: 40.*

Silfvertyg, fragm. efter ett centimeterbredt band, där endast inslaget (af fin silfvertråd) är bevaradt.

Silfvertråd, flätad, fragm. efter ett platt, flätadt band, 0,9 cm. bredt. Trådens kärna af okändt material, omlindadt med fin silfvertråd (liksom lapparnas tenntrådar). Fragment c:a 5 cm. långt. *VI: 39.*

Ringspänne af brons, med järnnål. Sju cm. bredt. Ringen platt med spetsoval genomskärning, ornerad på öfversidan med två rader romber. Knapparnas kantiga ytor ornerade med koncentriska ringar. Hvar knapp har 4 uppstående låga knoppar. *VI: 42.*

Under ringen sitta stora tottar *hår* och å nålen delar af *ullt rådar.*

Bronsfragment, obetydligt, 1 mm. tjockt. Satt fast å tygfragmentet.

Spikar, fragment af de 24. Största längd c:a 11 cm. De flesta med kvarsittande trärester.

Spikar, ytterligare ett 10-tal, mindre och smalare än föregående. Intill 8 cm. långa. [osäkert till hvilken af grafvarna].

Järnring, endast en hälft, 3,2 cm. diam., c:a 0,4 cm. tj. [osäkert till hvilken af grafvarna]. *VI: 41*.

Knif, c:a 18 cm. lång, inberäknadt tången. Åtskilligt af träskaftet bevaradt.

Tygfragment.

Trådfragment, en del gröfre, snodda ulltrådar.

Glaspärla, half, ringformig, af grågrönt gods. *VI: 38*.

Andra skelettgrafven innehöll:

Spikar, 4 st. af samma slag som de gröfre i föreg.

Beslag af järn, 5 stycken; visa på undersidan lämningar af trä samt på öfversidan fastrostade fragment af en fyrskaftad, tämligen tät väfnad. Undersidan har med träresternas fibrer parallella skenor, hvilka, af ett af beslagen att döma, varit omvikna under träet, som ej kan ha varit mer än 0,45 cm. tjockt. På öfversidan ha beslagen uppstående nitar (en å hvarje) med runda, hvälfda hufvuden. Tyget synes tydligt ha gått öfver äfven dessa.

Beslagens största längd 3,3 cm. (dock ej fullständig), inre bredd mellan skenorna 1,5—1,9 cm. Knopparnas höjd c:a 1,2 cm.

Obrända djurben af:

nötkreatur: humerus h. fragm., femur h. fragm., metacarpale h.; alla af äldre hondjur.

Förmodligen till denna graf hör:

Bärnsten, några smulor, funna i graf 58 »nedre grafven, 1,5 fot djupt, räknadt från kanten, 4 fot inalles».

59. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög, NV. om n:r 56 invid denna. Diam. 21 fot. Höjd 3 fot.

4—5 fotstora stenar synliga i torfven å högens topp. Öppnades från SV. Sandblandad lera, ej hård. Något litet sten.

4 fot från högens SV. kant började ett *brandlager* på 1,5 fots djup. Sträckte sig med 3 fots bredd och 5 fots längd mot NO. Var rätt mycket »sotigt», men med endast få större *kolbitar*. Ej heller några större stenar. Midt i brandlagret stod ett *lerkärl a*, väl bibehållet, omgifvet af åtskilligt med *brända ben*, *bronsbeslag*, ett rundt *spänne*, *nitar*, *kambitar*.

Kärlet undersökt vid inventariseringen. Var fylldt af jord. Undre hälften tätt packad med *brända ben*. Där fanns äfven två bitar af ett *benskaft*.

2 fot NV. om lerkärlet *a* lågo några bitar af ett *annat dylikt b* i brandlagrets utkant. 3 fot S. om *a* likaledes i brandlagret ännu en *lerkärlsbit c*, söndersmulad.

Mellan *a* och *c* lågo två vackra *bronsbeslag* [förmodl. de större här nedan].

I sydöstra delen af högen lågo *obrända djurben* straxt under torfven.

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, fragment af den typiska bronsbeklädnaden till den långa eneggade knifven som är vanlig i Björkö och Vendel. Det största är ett med trappstegmönster försedt, 5,6 cm. l. fragment med en af ringarna från slidans mynningsparti (som omsluter knifskaftet). Ett par små, omböjda och refflade bitar äro från slidans eggparti. *Pl. VI: 48, 52, 55*.

Bronsbeslag, två hoprullade bronsbleck, 2,3—3,3 cm. l., resp. 0,8—1 cm. diam. *VI: 53*.

Hängprydnad af brons, fragm. af nål?, något skadad. Består af en rombisk, 0,3 cm. tj. platta, som är genomborrad med ett 0,4 cms hål. Höjd 1,65 cm., afbruten nedtill, har här möjligen haft en längre spets. Hänger i en ring af tunn bronstråd, 1,2 cm. diam. *VI: 47*.

Bronsspänne, rundt, 2,8 cm. diam., svagt kupigt. Öfversidan ornerad med upphöjda ränder, spiralmotiv. Undersidan med nål af järn (bortrostad) samt ögla för kedja. *Fig. 48*. *VI: 49*.

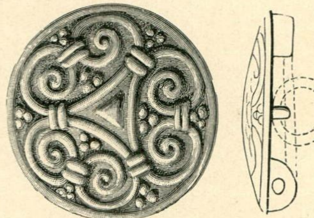

Fig. 48. 1/1.

Spikar, 1—2, den längsta 9 cm. lång. *VI: 45*.

Nitnaglar, 4—5, intill 4 cm. l. *VI: 46, 51, 57*.

Vikt af järn, fragm. c:a 2 cm. diam., rundad, med afplattade poler. *VI: 54*.

Diverse järnfragment, däribland ett *beslag* med nedböjda ändar.

Benskaft till prylliknande redskap. Nuvarande sammanlagda, men ej fullständiga längd är 8,5 cm. I två bitar och skadadt genom eld; genomskärning oval — åt ena sidan spetsoval. Ett inåt afsmalnande cirkelrundt hål tränger in c:a 5 cm. från skaftändan. Ingen ornering. *VI: 44*.

Kambitar, 3 st. brända, af kam med dubbla beläggningar, ornerade med koncentriska cirklar. *VI: 56*.

Bryne, 2 fragm. af ett långt, fyrsidigt skifferbryne.

Lerkärl a, stort, af 12—12,5 cm. bottenbredd. Höjd omöjlig att bestämma. Ett par kantbitar (anträffade inuti kärlet och alltså troligen hörande till detta) visa en utvikt kant, ornerad i själfva vinkeln med nagelintryck. Äro af samma utseende och ha samma ornering som

lerkärlsbitar b, hvilka alltså höra till *a*. *VI: 58*.

Lerkärlsbit c, kantbit af tämligen rakt kärl. Gods c:a 1 cm. tjockt, löst. Själfva mynningen består af en rak, 0,5 cm. tjock och 0,9 cm. hög kant. Öfvergången till denna markeras af nagelintryck.

Brända djurben af:
hund: bröstkota fragm., svanskota, rörformiga ben 3 fragm., hvaraf 2 klufna. Af liten individ.
Obrända djurben af:
nötkreatur: humerus v. fragm., af rätt stor, gammal individ. Vidare rörformiga ben några obetydliga fragm.

60. Två brandgrafvar och två skelettgrafvar.

(Pl. VII.)

Stor aflång *hög* invid vallen straxt norr om n:o 57. Längd 45 fot, bredd i öster 30 fot, bredd i väster 24 fot. Höjd enligt kartan 5 fot. En större sten synlig i sydvästra kanten.

Förmodligen en hopsmältning af två ursprungligen tätt intill hvarandra liggande grafhögar, af hvilka åtminstone den östra är utprägladt oval; längd 30 fot (N—S) bredd c:a 20 fot. Öppnades från V. Bestod af grus. Genast i början hittades i denna ända en *brynsten,* 0,5 fot under torfven. Vid östra ändan hittades på samma djup ett *spikhufvud,* 9 fot från V. ändan anträffades en 1,5 fot djupt i den ursprungliga jordytan nedsänkt *skelettgraf A.* Djup från högens topp 3,5 fot, längd 7 fot, bredd 2,8 fot. Marken omkring bestod af lera och var ytterst hård. Grafven fylld med sten, från en knytnäfves storlek till en fot, ej särdeles tätt packade.

Fyllningen, som för öfrigt bestod af grus och lera, var endast föga lösare än grafvens väggar. Öfver grafvens V. ända (midt öfver kraniet) låg en 2 fots stor sten, ej synlig i torfven.

Vid östra ändan lågo några *spikar* med spetsarna västerut. Likaså på långsidorna. I västra ändan också *spikar,* men läget ej iakttaget.

På grafvens botten låg i V. ändan ett trasigt *kranium* och därinvid i S. en *kolbit.* I jämnhöjd med och norr om kraniet ett *karpalben.* »På bröstet» låg ett litet rundt *bronsspänne,* 2 ovala *spännbucklor* och vid »midjan» en *kam* af trä, 2 små *silfverhängsmycken* (den ena fästad vid en *träbit,* liggande på ett stycke *läder*), vidare två små *bronsvikter* samt en sfärisk *vikt* af järn. Söder därom *sax* och *knif* af järn m. fl. fragment. Under spännbucklorna lämningar af en *ryggkota* och *refben, tyg, trådar* och *läder. Tygfragment* äfven under det runda spännet. Längre åt öster bitar af ett *lårben.*

I södra sluttningen träffades 2 stenrader på 1 fots afstånd från hvarandra, gående i N—S. och af c:a 4 fots längd, »ungefär 4 stenar uppstaplade på hvarandra» [med »uppstaplade» måste Stolpe antingen afsett ett slags mur eller att högens sluttning här var ganska skarp]. Bilda skillnad mellan västra och östra afdelningarna.

Östra delen af högen öppnades från S. Grus, lera och sten. Genomskärningen visade på 1 fots djup ett lerlager 0,5 fot tjockt, följande högens sluttning. Detta lerlager slutade vid nedan omnämnda röse, men började igen på andra sidan detta.

På 0,5—3 fots djup träffades *obrända djurben.* Några af dem som lågo på brandlagret n:o 1 voro svedda, ett »bevis för att igenskottningen skedde innan elden ännu var fullkomligt släckt». 6 fot från S. kanten träffades ett *brandlager n:o 1* på 1,5 fots djup, endast svagt svärtadt. Diam. 6 fot. Innehöll något *brända ben* och spridda *lerkärlsbitar.*

Vid lagrets N. kant — »midt i högen» — stötte man på ett *röse* af 5 fots diam., af fotstora och mindre stenar. I S. kanten ett par tre stenar, 2—4 fot stora. Röset började straxt under torfven i högens topp och gick ned till ett djup af 4 fot.

Skelettgraf B. I röset några *spikar.* Ungefär midt under röset en *knif* och en *kam* bredvid hvarandra. Nära knifven några *människotänder.* Vid rösets Ö. kant ett par långa *benstycken* (Ö—V) och en tum S. om dem ett *ringspänne* af brons med rester af *päls*(?) och *filtartadt tyg* samt *trä.*

Vid samma kant och på samma djup [men utanför röset?] träffades ett *brandlager n:o 2,* 5 fot i diam., stundom 3 tum tjockt. Innehöll mycket *brända ben* och *kol, bronsfragment, nitnaglar,* ett krossadt *lerkärl,* spridda *lerkärlsbitar.*

Brandgrafven n:o 1 innehöll:

Brända ben, ej mycket.
Kol, något litet.
Lerkärlsbitar, efter ett kärl med slät botten; urspr. c:a 12 cm. bottenvidd. Gods 0,7—1 cm. tj., groft, i botten mörkt. Kant rakt uppstående, rundad.
Brända djurben af:
nötkreatur: femur h. (af kalf).
får: pars nastoidea h., os lunatum v., kotor flera fragm., af hvilka endast två kotkroppar äro brända, scapula h. svagt bränd, refben fragm., 4 tåphalanger svagt brända.
fågel: rörformiga ben 2 klufna fragm.

Skelettgrafven A innehöll:

Skelettrester, delar af kranium, af ryggkota och refben (inuti spännbucklorna) m. m.
Hängprydnad af silfver, bestående af två små *torshammare,* hängande i en ring. Ringen c:a 1 cm. diam., hammarena 1,3—1,35 cm. långa. Ringen har varit fäst vid en liten träskifva medelst en märla af silfver, som nitats på träets baksida. Träet ej bevaradt (se dock nästa). *Fig. 49.* (*Pl. VII: 18.*)

Hängprydnad af silfver, bestående af en ring, med 4 berlocker i form af små runda stafvar, c:a 1,5 cm. långa, omböjda i ena ändan till en ögla alldeles som föregående. Den var vid anträffandet ännu fastsittande vid träbiten, hvaraf små rester ännu finnas i behåll. Träbiten låg på ett stycke *läder,* c:a 1,5 cm. bredt, 2,8 cm. långt. *Fig. 50.* (*VII: 17*).

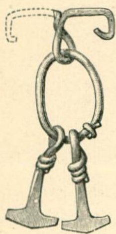

Fig. 49. 1/1.

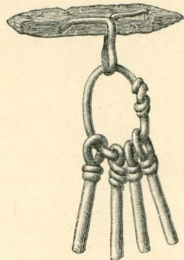
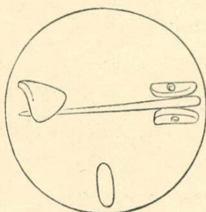

Fig. 50. 1/1.

Bronsspänne, litet, rundt och kupigt, orneradt i tre fält, ett stiliseradt hufvud i hvarje. 2,6 cm. diam. I en uppstående kam på undersidans ena kant hänger en ring. *Tygrester* på undersidan (se nedan). Är alldeles lika *fig. 51,* som eljest tillhör graf 411. Obs. dock att å figuren saknas ringen.

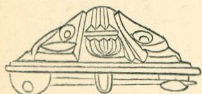

Fig. 51. 1/1. (Graf 411.)

Oval spännbuckla (= Sv. F. 551) med ring, fästad i nedre kanten t. v.

Oval spänbuckla af samma typ, men kanten olika, jämnbred med instämplade uddornament. Ring nedtill, rätt under. *VII: 7.*

Båda spännena med järnnålar och fyllda med *tygrester* m. m. (se nedan). Dessutom ett par *benfragment.*

Bronsvikter, 2 st. små, mångkantiga. Den ena 0,7 cm. hög har möjligen ett par instämplade punkter på ett par af ytorna. Den andra är 0,6 cm. hög. *VII: 9, 10.*

Vikt af järn, med *brons*kappa. Mycket förrostad. Sfärisk med afplattade poler, 1,6 cm. diam. *VII: 8.*

Sax (fårsaxtypen), c:a 14 cm. l. Förrostade *tygrester* på bygeln och öfver bladen, men allt endast på ena sidan. På samma sida en liten fastrostad *bronsbit* på ena skaftet. *VII: 12.*

Knif, fragm. 6,4 cm. l. *VII: 21.*

Spikar, 5 st. smärre, intill 4,8 cm. l. Ett par med trärester.

Spikar, 13 st. större, intill 8,7 cm. l. Förmodligen de, som anträffades rundt grafgropens sidor.

Beslag af järnplåt, fragm., 2,9 cm. l. Beslag kring spikhål. *VII: 20.*

Träkam, fragm., af minst 5 cm. ursprunglig längd. Konstruktion som benkammens. Öfverliggarna ha med bronsnitar varit fästade vid det underliggande och mellanliggande partiet.

Tygrester:

1) inuti spännbucklorna. Bucklan n:o 2 (af de ofvan beskrifna) var fylld af ett c:a 1,2 cm. tjockt, svart filtartadt tyg. Buckan n:o 1 visade endast spår af något dylikt, men i stället stora stycken af ett enkelt, finare säckväfstyg; vidare några rester af ett gröfre dylikt, som i några fall ligger omedelbart intill föregående. Äfven spår af en *flätad snodd.*

2) i »västra ändan af högen» (jämte trärester): En del smulor af olika sorters tyg, dels de 3 förutnämnda sorterna, dels ett stycke *fläta* af finare trådar och ett fragment af mycket fintrådigt tyg, tätt väfdt.

3) i det runda spännet och på saxen: Rester af det finare säckväfstyget.

4) vid ryggkotan: ett stycke filttyg, vidare på en läderbit ett stycke *fläta* af rätt grofva trådar.

Läder, ett stycke under ett af silfverhängsmyckena, ett stycke vid ryggkotan (alltså under spännbucklorna), dessutom ännu en bit.

Bryne, af skiffer, 9 cm l. med rektangulär genomskärning. Början till hål, borradt i ena ändan. *VII: 14.*

Kol, en liten smula.

Obrända djurben af:

nötkreatur: flera obetydliga fragm., däraf en defekt calcaneus af kalf.

får: 2 bröstkotor fragm., tandkota fragm., 9 andra fragment af kotor, däribland af 3 kotkroppar.

Brandgrafven n:o 2 innehöll:

Brända ben, tvättade, ganska mycket.

Kol, åtskilligt (efter yxtäljda spånor?)

Bronsfragment, ett dussin små af 1/2 mm. tunnt bronsbleck. Ett fragment visar ett rundt hål, som efter en spik, ett annat en omböjd kant.

Nitnaglar, c:a 90 st., 1,8—5,5 cm, l., starkt förrostade. *VII: 13.*

Några af dem möjligen *spikar.*

Märlor, 2 st., af omböjda järntenar eller spikar.

Kam af ben, ett 30-tal fragment af en långtandad, ensidig kam, ornerad med djupa rännor och cirklar med midtpunkt *VII: 6.*

Lerkärl, c:a 13 cm. högt, största vidd c:a 15 cm., bottenvidd 9 cm., af 0,7 cm. tj. väl arbetadt gods. Kant utvikt. *VII: 19.*

Obrända djurben, åtskilliga, några af dem, och dessa svedda, lågo med säkerhet på detta nedre brandlager, andra lågo spridda öfver hela östra delen af högen. Af:

nötkreatur: humerus v. klufvet fragm., ulna v. 2 fragm., ulna h. fragm. dessa bendelar af ulna representera två individer, ej gamla men den ena något större än den andra), os ischii v. fragm., tibia h. 2 fragm., metatarsale v. 2 fragm, 2 första tåphalanger fragm., den sjunde halskotan fragm., 3 bröstkotor fragm, refben 2 fragm, rörformiga ben några fragm. Samtliga benen representera åtminstone 2 individer, af hvilka ett varit tämligen gammalt.

tamsvin: 2 kindtänder den ena med en bit af käkbenet (af ung individ), femur fragm.

Skelettgrafven B innehöll:

Obrända ben. Några *tänder*, 4 fot djupt samt ett par fragm. af långa ben.

Ringspänne af brons, enkelt med 6-sidig genomskärning. Knoppar fyrsidigt koniska med afsneddade hörn. Knopparnas ytor ornerade med cirklar med midtpunkt. Vid nålen rester af *hår* (päls?) *VII: 16.*

Spikar, ett 20-tal stora, intill 11,5 cm. l. *VII: 1—3.*

Nitnagel, c:a 2 cm. lång.

Beslag af järn, 3 cm. l., 2 cm. br., med trärester.

Knif, 9,3 cm. l. med rest af träskaft. *VII: 15.*

Kam af trä, ensidig, 4 fragment af samma typ som i skelettgrafven A, men bättre bevarad. Öfverstyckena ornerade, streckornering. Bronsnitar. *VII:4—5.*

Hårrester (efter skinn?) på ringspännet.

Tygrester, obetydl. af filtartadt tyg.

Trärester obetydliga fragm. af ett träskaft till knif (se denna) m. m.

61. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Hög. Diam. 18 fot. Höjd 2 fot.

Öppnades från norr. Sand, grus och mindre stenar. Gräfdes till 2 fots djup.

Hela högen genomgräfd. *Obrända ben* från 1,5—2 fots djup. På 2 fots djup ett *brandlager*, svart, af 2 fots diam.; några *brända benskärfvor* samt *kolpartiklar* finnas tillvaratagna härifrån. På brandlagret och i högens midt ett *lerkärl* och ett *bryne*. [Andra här nedan nämnda föremål, ges i anteckningarna inga fynduppgifter om].

Kärlet undersöktes vid inventariseringen. Fylldt till randen med grus och jord, framför allt grus med ett par tum stora stenar. I de undre två tredjedelarna var fyllningen nästan svart af kolstybb, hvari för det mesta endast mycket små *kolstycken* kunde tillvaratagas. Föröfrigt ett ytterst ringa antal *brända ben* och en järnbit.

Grafven innehöll:

Nitnagel, 4 cm. l.

Spik, 2,3 cm. l.

Järnfragment, 4 st. smärre obestämbara. *Pl. VI: 59, 61.*

Järnfragment, ur kärlet, *hålk till redskap (pil?)* 2,4 cm. l., rester af trä inuti.

Bryne af skiffer, fragment, 6,5 cm. l. *VI: 60.*

Lerkärl, stort, af relativt godt, jämnt gods, 0,8 cm. tj., kant skarpt utviken. Ornerad med parallella smala refflor. *VI: 62.*

Obrända djurben af:

nötkreatur: mandibulare h. fragm. med 4 kindtänder (af ung, men stor individ), mandibulare v. fragm., kindtand v. (den bakersta, af stor och något äldre individ än föreg.), käkbensfragm. några obestämbara, radius v. klufvet fragm., ulna v. fragm., scapula v. fragm., humerus klufvet fragm., os ischii 2 fragm., tibia v. klufvet fragm., tibia 2 fragm. (af större djur än det som representeras af föregående tibiafragm.), tibia fragm., refben 4 fragm. (hvaraf 2 klufna), rörformiga ben flera obetydliga klufna fragm.

tamsvin: radius v. fragm. (af ung täml. stor individ), ulna v. fragm, pelvis v. fragm., tibia v. klufvet fragm., astragalus h. fragm.

get: os frontale, fragm., kindtand från underkäk, humerus v. fragm. radius h. fragm, tibia v. fragm., femur h. och v. fragm., metacarpale fragm., refben fragm.; samtliga benen äro af stor individ.

62. Brandgraf.

(Pl. VI.)

Låg *hög* vid norra gärdesgården. Diam. 15 fot, höjd 2,5 fot.

Öppnades från V. Grus och smärre sten. Gräfdes till 2 fots djup. *Nötkreaturständer* träffades på 0,5 fots djup. På spridda håll andra *obrända ben.* Ett mindre *brandlager* anträffades, omkr. 2 fot i diam., med ett *lerkärl*, som stod midt i högen. Närmast V. om kärlet 2 *pilar*, ofvanpå kärlet en *pil*, öster om kärlet en *yxa* och en *pil.* Vidare i brandlagret några *nitnaglar* och [förmodligen därstädes:] *brända ben* och *kolsmulor*, spridda *lerkärlsbitar*, en *brodd*, två *pilar* och *järnfragment.*

Lerkärlet undersökt vid inventariseringen. Innehöll endast tvättade, *brända ben*, längst ned mot bottnen.

Grafven innehöll:

Yxa af järn, 9,5 cm. l. *Pl. VI: 63.*

Pilar af järn, 6 stycken, intill 10,5 cm. l. *VI: 64.*

Eldstål, 5,3 cm. l. *VI: 68.*

Brodd, 3,5 cm. l. *VI: 69.*

Nitnaglar, 9 st., intill 5 cm. l.

Järnfragment, obestämbart, 2,5 cm. l.

Lerkärl a, 9,7 cm. högt, af groft, dåligt gods, 1 cm. tjockt. *VI: 67.*

Lerkärlsbit b, liten, af bättre, rödaktigt gods, centimetertjockt.

Lerkärlsbit c, af sämre, svart, 1 cm. tjockt gods. Kant utvikt. *VI: 66.*

Lerkärlsbitar d, 2 st., af 0,8—0,9 cm. tj., godt gods. Kant rak. *VI: 65.*

Brända djurben af:

hund: radius obetydl. fragm., rörformigt ben 2 klufna fragm.; allt af helt liten individ.

nötkreatur: tåphalang klufvet fragm.

däggdjur: några obetydliga, klufna fragm.

Obrända djurben af:

nötkreatur: kindtänder 5 st. (af hvilka 4 från öfverkäk), metacarpale h. fragm, af stor individ, metatarsale v. fragm. af mindre individ än föreg., kraniefragm. och framför allt fragm. af rörformiga ben.

63. Brandgraf.

(Pl. VII.)

Hög. Diam. 11 fot. Höjd 2 fot.

En stor sten synlig i västra kanten (2,5 fot lång). Högen öppnades från söder. Sand och sten. På omkring 0,5 fots djup lågo några *kreaturständer* och *obrända ben.* I östra kanten af den stora stenen träffades åtskilligt med *brända ben* på 0,5 fots djup i en liten graf med en fyllning, som visserligen innehöll ett par *kolbitar* och var något mörkare än omgifningen, men dock icke kunde kallas något tydligt brandlager. På samma djup och i gropen låg ett *eldstål* af järn och 3 tum därifrån ett stycke bränd *flinta.* (Emellan dessa båda föremål lågo brända ben). En tum under de brända benen lågo *obrända oxben.* På norra sidan af stenen lågo bitar af två *lerkärl.*

I östra kanten af högen träffades på 1,5 fots djup ett svagt *brandlager,* c:a 3 fot i diam. Innehöll *brända ben,* ej mycket, *lerkärlsbitar* och en bit af en *lertrissa.*

Grafven innehöll:

Eldstål, 8,4 cm. l. *Pl. VII: 22.*

Spik eller *half nit,* 3,8 cm. l.

Järnten, ur brandlager n:o 2; längd 3,2 cm.

Benkam, 9 fragm. (af 2 olika kammar?), ornerade med korsande streck.

Spelbricka? 4 st. fragment.

Flinta, ett söndersprängdt, brändt stycke.

Sten, liten, oval, låg ibland de brända benen (brandlager n:o 1) 1,25 cm. l.

Lertrissa, fragm., radiens längd c:a 6 cm. *VII: 24.*

Lerkärl, i bitar, af groft, 1,3—1,8 cm. tjockt gods. Kant något utböjd.

Lerkärlsbit, af 0,7—1,1 cm., tj., godt och välbrändt gods. Visar en skarpt markerad utbuktning af väggen, hvarefter följer en stark hopdragning åt kanten, som är något utböjd. Ornerad med intryckta ringar. *VII: 23.*

Lerkärlsbitar, från brandlager 2, af ytterligare(?) ett lerkärl. Endast obetydliga fragment, däraf en kantbit, som ej kan höra tillsammans med något af föreg. kärl. Gods lösare, 0,8 cm.

Brända djurben af:

hund: tibia klufvet fragm. af liten individ.

däggdjur: rörformiga ben, obetydliga klufna fragm.

fågel: rörformiga ben, obetydliga klufna fragm.

Obrända djurben af:

nötkreatur: kindtänder 4 st., af hvilka 3 äro från öfverkäk och 1 är den bakersta af underkäk, tibia fragm., astragalus h. fragm. af fullväxt individ.

häst: kindtand från öfverkäk, funnen under första brandlagret.

får: kindtänder 2 st. från underkäk, funna under första brandlagret.

64. Brandgraf.

(Pl. VII.)

Hög närmast norr om n:o 55. Längd 21 fot (Ö—V), bredd 16 fot, höjd 1,25 fot.

Öppnades från Ö. 5 fot från Ö. ändan anträffades på 1,5 fot djup ett *brandlager,* som sträckte sig »hela vägen» utmed södra sidan med en bredd i början (= Ö) af 3 fot och i slutet (= V) af 5 fot. Alltså kilformigt. Dels »ofvanpå», dels i brandlagret lågo *obrända ben.* Ofvanför brandlagret låg på 1 fots djup vid södra kanten en bit af en *täljstensgryta.*

Brandlagret innehöll: *brända ben* litet, *kol, nitar* och *spik,* en *nyckel* (1 fot från midten af S. kanten), *slaggstycken,* div. *järnfragment* och spridda *lerkärlsbitar,* af hvilka de yttersta lågo 15 fot från hvarandra. Norr om brandlagret lågo några *obrända ben* och något lägre på 1,25 fots djup (i botten af högen) 3 *lerkärlsbitar.*

Dessutom äro en del fragment af *skifferbryne* tillvaratagna.

Grafven innehöll:

Nitnaglar, 17—18 st. (några kanske *spikar*) 2—5 cm. långa.

Nyckel, endast stocken och axet., 6,5 cm. l. Två tänder i axet. *Pl. VII: 28.*

Järntenar, 3 stycken med 4-sidig genomskärning 4,5—7,1 cm. l. *VII: 25—26.*

Järnten af samma slag, men böjd, 6,4 cm. l.

Järntenar, 4 st. smala, 2—4,5 cm. l.

Järnten, fragm. af ring?, något böjd, 2,4 cm. l. Ena ändan upprullad ett hvarf.

Järnskållor, 3 st. af ett par mm. tj. järnplåt, den största med en ursprunglig bredd af 3,1 cm. Längd obestämbar.

Järnskålla af samma slag, men böjd, fragm. af skoning. 2,6 cm. l.

Slagg, åtskilliga större och mindre stycken.

Skifferstycken, 5 fragment af brynen, 3,8—9,5 cm. l., 0,45—2,2 cm. tj., endast de två längsta visa spår af slipyta.

Fragment af täljstensgryta, 8,7 cm. l, 2,2 cm. högt och 1,5 cm. tj. Ena brottet är till mer än hälften genomsågadt.

Lerkärlsbitar efter minst 5 kärl, förmodligen fler.

1) kantbit, gods 0,5—0,85 cm. tj. gult, kärna svart. Kanten utböjd. Ornerad under kanten med inpressade parallella, vågande och vinkelböjda band. *VII: 29.*

2) 5 bitar af 0,6—0,8 cm. tj. godt mörkt gods (en bit ljus, likaså insidan af en annan). Ornerade med vågornament och däröfver mer eller mindre markerade refflor. *VII: 27.*

3) kantbit, 0,7 cm. tj., ganska godt, ljust gods. Kant svagt utböjd.

4) 2 bitar af 1 cm. tj., hårdt brändt, mörkt gods. Kant rak eller något inböjd.

Dessutom ett 20-tal lerkärlsskärfvor af olika färg och beskaffenhet, däraf åtminstone 2 (1,3—1,8 cm. tj.) af groft, dåligt gods tillhörande ett lerkärl n:o 5.

Brända lerstycken, 3 st, antagligast rester af en *lertrissa,* oaktadt detta ej kan skönjas mycket af formen. Tjocklek upp till 2 cm. Ena sidan slät (eller kullrig) den andra visar brottyta.

Obrända djurben af:

häst: astragalus v. af stor individ.

nötkreatur: pars squamosa v. fragm., exoccipitale v., mandibulare v. fragm., kindtänder 2 st. en från

hvardera käken, scapula h klufvet fragm., humerus 2 klufna fragm. af äldre djur (det ena dock af ett betydligt större djur än det andra), pelvis 2 fragm., femur h. fragm, tibia h. fragm., malleolus externus h. af ung individ, calcaneus v. fragm. af kalf, metacarpale v. klufvet fragm., metatarsale v. och h. fragm., tåphalanger 5 st. fragment (4 st. af n:o 1, 1 af n:o 2), rörformiga ben flera fragm., kota fragm. Samtliga benen af nötkreatur äro af åtminstone 3 individer.

får: mandibulare h. fragm. med alla 6 kindtänderna, radius v. fragm., kindtänder 4 st. från underkäk, ulna v. fragm., ulna h. klufvet fragm., ländkota fragm. Samtliga benen af stor individ, förmodligen en bagge. Vidare: mandibulare v. fragm. med de 3 främsta (mjölk-)kindtänderna, kindtand från öfverkäk, metacarpale h. fragm., metatarsale v. fragm. kotor 2 fragm. Samtliga de sista benen äro af betydligt mindre individ än föregående.

tamsvin: mandibulare 2 fragm. af ung rätt stor individ, kindtänder 2 st., humerus h. fragm., ulna v. fragm., tibia h. och v. fragm., capitatum v. af ung individ, os cuneiforme 3:ium af ung individ, rörformiga ben 3 klufna fragm. Samtliga bendelar representera åtminstone 2 individer, båda unga, den ena liten, den andra rätt stor.

älg: hornspetsar, 2 obetydliga fragm., af hvilka det ena är *svedt.*

gås, Anser anser (Gmelin): humerus h. Benet synes öfverensstämma med det af *tamgås.*

gädda, Lucius lucius L.: mandibulare dentale h. obetydligt fragm., clavicula h. fragm., samhörande med föreg. Benen äro af en individ, hvars totallängd varit omkring 56 cm.

65. Brandgraf.

(Pl. VII.)

Hög »nedanför» östra ändan af n:o 60. Diam. 18 fot. Höjd 3 fot.

Öppnades från NV. Grus och småsten, blandade här och där med stenar af 0,5—1,5 fots diam. Högen genomgräfdes nästan helt och hållet.

5 fot från norra kanten och på 2 fots djup låg ett 2 tum tjockt *brandlager,* 5 fot diam.

I östra kanten af detta, midt i högen ett *lerkärl.* Bitar af detta och *andra lerkärl* spridda i dess närhet inom brandlagrets område.

Norr om lerkärlet en *knif,* en *bronsbit,* en *kambit,* en *nöt.* Öster om kärlet på 1,5 fots djup ett *bryne.* Omkring kärlet åtskilligt med *brända ben, kol,* äfven i större stycken, *nitar* och *spikar* m. m.

Uppe i högen några *obrända ben.*

Lerkärlet undersökt vid inventariseringen. Alltsammans var dock redan hoprördt; tydligt att de brända benen och grafgodset varit tätt packadt mot bottnen. Innehöll mycket *brända ben* och *kol* däraf af bark och *bröd*(?) samt div. *järnfragment,* bl. a. tydligen rester af större *ring med torshammare,* ett *djurben.*

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, nu 2,5 cm. l. (urspr. längd c:a 2,8 cm.), 3 bronsnitar.

Det har möjligen varit skoning till spetsen af en läderknifslida. *Pl. VII: 35.*

Knif af järn, 6 cm. l., skaftrester af trä, bladet afbrutet. *VII: 31.*

Järnskålla, oregelb. form, 6,3 cm. l., 2,2 cm. br., 0,2—0,3 cm. tj.

Brodd, fragm. *VII: 32.*

Nitar, 3 st. intill 2,8 cm. l.

Spikar, 6—8 st. intill 7,6 cm. l.

Järnringar, fragment af en eller två delvis spiralvridna, delvis fyrkantiga, tjocklek 0,3—0,5 cm. På densamma ha varit uppträdda en hel del *ringar* af järn, 1,4—2,7 cm. diam., och små *torshammare* med sina skaftändar omvikna till öglor. Hamrarnas storlek varierar mellan 1,7 cm. och 2,1 cm., men ändå mindre finnas af fragment att döma. Det hela så sammanbrändt att en del af fragmenten endast bilda sammangyttrade klumpar. Olika former af hammare. En större dylik klump låg utanför lerkärlet (antagligen utfallen), de andra inuti. *VII: 39 40.*

Bryne, 9,3 cm. l., största bredd 1,6 cm., 0,8 cm. tj., oregelbunden bit, men med slipytor runt om. Upphängningshål i ena ändan. *VII: 30.*

Benföremål, fragm. af nål eller dylikt. Splittradt på längden. 3,4 cm. l., 1,3 cm. största bredd; till 1,3 cm. under öfverkanten ett långsgående fint hål. Hufvudet förtjockadt och rundadt, öfverst tvärt afskuret. Enkel ornering straxt under kanten. *VII: 38.*

Kamfragment, ett af öfverstycke orneradt med korsande linjer.

Lerkärl a, tämligen stor bottenbredd, c:a 12 cm. Kant något inböjd. Gods 0,9 cm. tj., groft, dåligt. *VII: 36—37.*

Lerkärlsbitar b, 2 st. från öfverkanten af ett mindre kärl; gods 0,8—0,9 cm. tj., ej vidare godt; kanten starkt utsvängd med en vacker profil. *VII: 34.*

Lerkärlsbitar c, ett 15-tal, af ett litet kärl: gods 0,8—0,9 cm. tj, ljust, groft, men ganska godt; kant utsvängd. *VII: 33.*

Bröd? några fragment[1].

Nöt, bränd, med alldeles oskadad, men bränd kärna. Antagligen med »fnaset» kvarsittande.

Brända djurben af:

tamsvin: tibia fragm. af ung individ.

tamhöns: tarso-metatarsale v. fragm., rörformigt ben klufvet fragm.

Obrända djurben af:

hund: metacarpale V h. af liten individ.

nötkreatur: kindtand från öfverkäk, kindtand från underkäk, rörformiga ben flera fragm., kota fragm.

66. Brandgraf.

(Pl. VII.)

Hög närmast NO. om n:o 8. Längd 23 fot (N—S). Bredd 17 fot. Höjd 3 fot.

Öppnades från norr. Grus, sten och lera. Norra hälften lös, mera sandhaltig, den södra hård lera. De största stenarna 2 fot. Vid östra

[1] Jfr not å p. 49.

kanten på 2 fots djup ett *brandlager*, 4 fot diam.; mycket svart. Innehöll mycket *brända ben* och *kol*. I lagret *två lerkärl* på 2 fots afstånd från hvarandra. Det ena, *a*, stod i brandlagrets östra kant, alldeles i högens kant, det andra, *b*, midt i brandlagret. I detta och 0,5 fot norr om kärlet *a* lågo på 1,5 fots djup en *silfverpärla*, $1^1/_2$ *silfvermynt*, ett mindre *silfverfragment*, ett *bronsfragment*, en *spikspets*, ett *järnbeslag*, *glasbitar*, *pärlor* och en *nöt*, allt inom en $^1/_2$ fots diam. Vidare i brandlagret *nitnaglar*. Förmodligen ur detta äfven en *silfverprydnad*, som anträffades jämte pärlan och mynten vid inventariseringen. Vid sållning af de brända benen (1911) anträffades ett *silfverfragment*, en *kambit* och några *brända djurben*.

Ofvanpå brandlagret några små *obrända ben*. Två fot söder om brandlagret anträffades vid högens östra kant och på 1 fots djup en *svinkäk*. Söder om brandlagret låg på 2 fots djup en flat sten, 2—2,5 fot i diam. och 0,3—0,5 fot tjock.

Grafven innehöll:

Silfverpärla, med pålödda ornament. Botten bär spår af förgyllning. 1,55 cm. l. *Fig 52. (Pl. VII: 50)*.

Fig. 52. $^1/_1$.

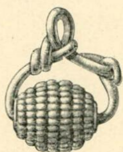

Fig. 53. $^1/_1$.

Silfverpärla, mindre, oval, bildad af sammanrullad tråd, upphängd i en groft tillböjd bygel af silfvertråd. Pärlan 1,1 cm. l. *Fig. 53. (Pl VII: 52)*.

Silfverfragment, efter en liten rund skifva, 1,15 cm. diam., med kanten begränsad af en upphöjd, strierad list. *VII: 52*.

Silfverklump, liten, hopsmält, spår af filigran(?) 1,7 cm. l.

Silfvermynt från Karl den store, med refflad ögla. Av: ett åt höger vändt hufvud, bekransadt, *omskrift* KARLVS IMPAV. Rev.: korsprydd byggnad med *omskrift* XPISTIANARELIGIO. (Jfr Michel Cerexhe: Les monnaies de Charlemagne, Gand 1886—1887), I p. 128 n:o 244—245, II pl. IV. Några detaljer afvika från citer. figur, likaså från afbildningar af liknande mynttyp hos A. de Longpérier: Notice des monnaies francaises (n:o 245) och F. Fougères: Description des monnaies de la deuxième race royale de France (n:o 500).

Silfvermynt, fragment af ett något större mynt med kanten bredare, bokstäfverna dock utplånade om där funnits några. Inre fältet begränsas af 3 ränder. Utanför dessa på hvar fjärdedel af omkretsen tre punkter. *VII: 48*.

Bronsfragment, förbrändt, tunnt, 2 cm. l.

Nitnaglar, 4—5 st., 2,4—3,7 cm. l.

Spikfragment efter c:a 7 st. små spikar. 1,7—2,8 cm. l. *VII: 49*.

Järnbeslag, u-formigt omböjdt, ett centimeterlångt fragm.

Pärlor, 28 st., däraf 14 små enkla, gula, gröna, blå, 11 sammansatta af 2—4 (*VII: 43—47. Fig. 54*), en aflång och en rund, större, af smält hvit massa; en lerpärla, röd.

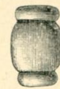

Fig. 54. $^1/_1$.

Glasbitar, 2 st., från den smalare delen af en trattbägare. Gods 1 mm. tj. Största biten c:a 1,6 cm. diam.

Kambit, 1,5 cm. lång, ornerad med cirklar med midtpunkt och refflor. Möjligen ännu en bit, oornerad.

Lerkärl a, litet, i bitar, bottenbredd c:a 7,5 cm., höjd antagl. c:a 10,5 cm. Kant utböjd. Gods 0,5—1 cm. tjockt, godt brändt men tämligen groft, rödaktigt. Orneradt med intryckta ornament i rader rätvinkligt ställda intill hvarandra. De äro intryckta med ett instrument, hvars mynning bildat $^5/_6$ af en cirkel, och ha ett djupp af intill 3 mm. Kanten är på öfversidan ornerad med snedt ställda tvärstreck. *VII: 41*.

Lerkärl b, större, i bitar, gods 0,6—0,9 cm. tjockt, dåligt, svart. Kant inböjd. *VII: 42*.

Nöt, liten, hel. Dessutom två fragment af *nötskal*.

Brända djurben af:

hund: epistropheus fragm., metacarpale V h. fragm., tåphalanger 2 st. Samtliga af medelmåttigt stor individ.

fågel: rörformigt ben fragm.

Obrända djurben af:

får: metacarpale v. klufvet fragm.

tamsvin: mandibulare v. fragm. med de två bakersta kindtänderna; af ung, men rätt stor individ.

67. Skelettgraf.

(Pl. VII.)

Hög, ONO. om n:o 65. Diam. 16 fot, höjd 2,5 fot.

Öppnades från NV. Hård lera och mindre och större stenar, 0,5—2 fot långa. Genomgräfd till 3 fots djup, och med en 8 fots bred gång.

5 fot från kanten anträffades en *pärla* på 2 fots djup. Midt i högen, 2,5 fot djupt, låg en *armring* af brons. Norr eller NO. därom ett *järnhandtag*, div. *järnfragment* och *spikar* på 2 fots djup. På samma djup några *obrända ben*.

Grafven innehöll:

Obrända ben, några obetydliga rester.

Armring af *brons*, bildad af en slät, trind ten med spirallagda ändar; diam. c:a 6,5 cm., ringens tjocklek c:a 0,5 cm. *Pl. VII: 54*.

Spikar, 13 st., intill 8,5 cm. l.

Nitnagel, 3,5 cm. l.

Järnhandtag, förmodligen till skrin, bygelns bredd 8,7 cm., höjd 3,6 cm. *VII: 53*.

Järnfragment, 3 st., af dylikt?, men gröfre?

Järnfragment, c:a 75 st., af beslag till skrin?, små och obestämbara, en del af vissa former, hvaraf deras användning kan slutas.

Pärla. Saknas.

68. Skelettgraf.

Hög närmast norr om n:o 67. Diam. 12 fot, höjd 2 fot.

Öppnades från sydväst. Hård lera och sten, till större delen af två knytnäfvars storlek, några få 1,5 fot långa. Gräfd till 2 fots djup.

I sydvästra kanten på 1 fots djup ett *brandlager* af 1,5 fots diam. Mycket svart och brändt men innehöll endast *kol.* I högens midt *obrända människoben* och en *spik.*

Grafven innehöll:

Obrända ben af människa, ofullständiga rester (tibia, radius, ulna m. m.).

Spik, stor, c:a 10 cm. l.

Kol, några få stycken tillvaratagna.

69. Brandgraf (och skelettgraf?)

(Pl. VII.)

Hög närmast norr om n:o 60^{II}. Diam. 22 fot, höjd 2,5 fot.

I toppen en rund fördjupning, 4 fots diam., 0,5 fots djup, efter en *äldre gräfning.*

En sten synlig i högens högra kant. Öppnad från NV. Lera, sand och mindre sten. Gräfd till 2,5 fots djup.

7 fot från NV. kanten ett söndrigt *lerkärl a* liggande med bottnen åt SV., 2 fot djupt. 1 fot S. om detta och på samma djup en *brynsten* och en *flintbit.* Invid lerkärlets östra sida började ett *brandlager,* ej särdeles svart, på 3,5 fots djup och med 6 fots diam. I södra kanten af detta *lerkärlsbitar b* (på en fläck), en *flintbit,* 4 fot öster om kärlet n:o 1 låg en *järnbit* på 1 fots djup i brandlagret, som där var grundare i förhållande till högens kullriga yta. I brandlagret foröfrigt ganska mycket *brända ben, kol* (obetydligt), *nitar, spikar, kambit, ornerad benbit, skifferstycken* efter brynen, *bronsfragment, brända och obrända djurben.* Dessutom bland de obrända djurbenen ett *käkfragment af människa.*

Grafven innehöll:

Obränd människokäk, ett obetydligt fragment af underkäken.

Bronsbeslag af omböjd bronsplåt, med 4 längdåsar, 1 cm. långt, 0,8 cm bredt. Jfr beslag å baksida af knifslida t. ex. i graf 73 och i Vendelgraf IX. *Pl. VII: 56.*

Bronsfragment, 0,5 cm. högt, 0,35 cm. tjockt, hjärtformigt, funnet invid lerkärlet.

Nitar, ett 30-tal, 30—35, 1,8—3,3 cm. l.

Spikar, 3 st. intill 4 cm. l.

Brodd, c:a 4 cm. l.

Vikt, af järn med *bronsbeläggning,* sfärisk med afplattade poler. Den ena af dessa bevarad och visar en inramning af en pärlstaf. Innanför denna skönjas några instämplade småcirklar förenade med vågande linjer. Diam. 2 cm. Innersta kärnan af vikten består af annat ämne (bly?) *VII: 59.*

Skedfragment? af ben, 2,3 cm. l., 0,6 cm. br. med vacker bandornamentik. *VII: 57.*

Kambit, ett litet fragment.

Brynefragment, 13 st, rester efter tillformade skifferbrynen. 3 bitar hopsättbara till ett 10,5 cm. l. fyrkantigt, smalt bryne (tjockast 0,8—0,95 cm.). *VII: 55.*

Skifferbryne, fragm. af samma slag, anträffadt under lerkärlet.

Bryne? (eldslagningssten?) Fragment af kvartsit, anträffad jämte ett flintstycke, 4 fot Ö. om lerkärlet, i brandlagret. Oregelbundet, men afjämnadt, 6 cm. l., 3,1 cm. högt. 1,7 cm. tj. En lång inslipad skåra på ena sidan. *VII: 58.*

Flintstycke, 2—3,6 cm. l., anträffadt invid föreg.

Flintstycken, 2 st., 3—4,5 cm., brända.

Lerkärl a, rester efter ett kärl af mycket fast gods, c:a 0,8 cm. tj., gulaktigt. Halsen vackert svängd, kant utböjd. *VII: 60.*

Lerkärlsbit (rest af lerkärlsbitar *b*?) obetydlig, af 1 cm. tj., dåligt gods. Endast 3 cm. l.

Brända djurben af:

tamhöns: tarsometatarsale v. fragm.

fågel: rörformigt ben klufvet fragm.

Obrända djurben af:

däggdjur: flera obestämbara fragm.

Obrända ben, några få och små, några från $^{1}/_{2}$ fot öfver brandlagret.

70. Brandgraf (och skelettgraf?).

(Pl. VII.)

Hög invid norra gärdesgården. Är antagligen en sekundärgraf till n:o 77, med hvilken den bildar en rund hög af 39 fots diam. och 4 fots höjd. Jfr *fig. 57.*

De båda afdelningarna äro skilda från hvarandra genom en lindrig försänkning, gående NV —SO. Den sydvästra och mindre afdelningen räknas som n:o 70.

Denna sydvästra del öppnades från V. Sand, lera och sten, däraf fyra af 4—5 fots längd, ett par af dem jordfasta. De öfriga stenarna 0,5—3 fot. Alla äro de spridda och ej packade till röse. 2,5 fot djupt under toppen hittades ett *bryne* samt spridda *spikar* med trärester. Eventuelt alltså här en skelettgraf utan spår af benen, märk skillnaden i höjd mot brandlagret. Ett mycket svart *brandlager* på 0,5 fots djup, 6 fot l. (N—S), 2 fot bredt, 0,5 fot tjockt. Innehöll litet *brända ben* och *kol.* Brandlagret går emellan de stora stenarna och inga större stenar ligga ofvanpå detsamma.

Grafven innehöll:

Spikar, 12 st., intill 6,5 cm. l. (obs. trärester).
Knif, 8,6 cm. l., tången afbruten. *Pl. VII: 61.*
Järnfragment, några stycken obestämbara: del af *knif, nyckel?* m. m.
Bryne, i 2 delar, 6,5 cm. l., afnött så att det nu är krumböjdt. Upphängningshål i ena ändan. *VII: 62.*
Benföremål i 2 fragment, flat skifva c:a 1,8 cm. bred, tunn, med ett 0,4 cm. bredt hål i midten. Af utseende som en liten nitbricka.
Brända djurben af:
fågel: två obestämbara fragment.

71. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög närmast öster om n:o 16. Diam. 12 fot, höjd 1,5 fot.

5 stenar, 1—2 fot långa, synliga i torfven, de flesta på östra sidan. Öppnades från V. Sand och klappersten. Straxt i V. kanten träffades ett 2 tum mäktigt *brandlager* på 1 fots djup, hvilket sträckte sig under hela högen. Innehöll spridda *brända ben* och större *kol.*

Under en 2 fot stor sten träffades på 2 fots djup i brandlagrets midt (brandlagret där djupare) en *bronssölja med rembeslag*, afbruten i 2 stycken. Strax öster om denna pjäs en *kambit*, ett par *nitar* och en *spik.*

Grafven innehöll:

Remsölja af brons med järntorn, 3,2 cm. bred; ledar i ett rembeslag, 2 cm. bredt. Det hela (med söljan) 6 cm. långt. Djur och bandornamentik *Fig. 55. Pl. VIII: 1.*

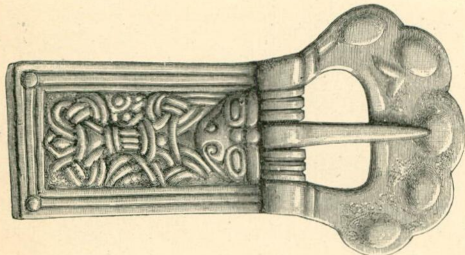

Fig. 55. 1/1.

Nitar, 2 st., c:a 3 cm. l.
Spik, c:a 4,5 cm. lång.
Kambit, liten, oornerad, med en bronsnit.

72. Brandgraf (kenotaf?)

(Pl. VIII.)

Hög närmast öster om n:o 17. Diam. 21 fot, höjd 3 fot.

Ett 10-tal stenar synliga i torfven. Öppnades från norr. Grus och en mängd stenar från en knytnäfves storlek till 2 fot. Åt östra kanten på olika djup flera *sandstensflisor*, af den röda sandstenen på den lilla ön »Midsommar» i Björköfjärden, SV. om Björkö.

Obrända kreatursben spridda uppe i högen.

Ungefär midt i densamma på 2 fots djup ett *bronsfragment.* På 1,5 fots djup 5 spikar, spridda. I östra kanten ett svagt *brandlager* omkring 2 fots diam. Innehöll intet.

Grafven innehöll:

Bronspjäs, del af armring?; en svagt böjd bronsten, 4,5 cm. l., 0,4—0,45 cm. tj., trind. Den smalare ändan tvärt afslutande och på utsidan försedd med 2 låga tväråsar. Den gröfre ändan afskuren så som fig. visar. *Pl. VIII: 2.*
Spikar, 5 st, intill 9,8 cm. l.
Obrända kreatursben af:
nötkreatur: astragalus v. fragm., calcaneus h. fragm. Benen af ung, tämligen stor individ.
får: metacarpale fragm. af tämligen gammal, men ej stor individ.
tamsvin: astragalus h. af rätt stor individ.

73. Skelettgraf och brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög närmast norr om graf 89, den s. k. Erdmanska grafven, som ligger »närmast öster om vallen». Diam. 13 fot, höjd 1—2 fot.

Öppnades från söder. Grus och sten af olika storlek. — På högens botten träffades en mängd stenar ungefär af hufvudstorlek med lös grusfyllning emellan, fyllande en i marken nedsänkt grop, belägen något närmare S. kanten af högen än midten. Gropens djup c:a 2—2,5 fot [från ursprungliga markytan? För öfriga mått hänvisas i Stolpes anteckninger till en nu obefintlig »karta»].

Väggarna hårda, af lera och grus. Riktning O—V. På gropens botten ett *skelett* med hufvud åt V., mycket multnadt. Under hufvudet en *knif med bronsbeslagen slida.*

Kring gropens botten *spikar* med spetsarna inåt. 7 tum öster om hufvudet låg ett *ringspänne af brons.* Vid hufvudet samt vid fötterna några *kolstycken.* Bland grafgodset märkas vidare små *tygfragment.*

Öfver gropens norra kant låg på 0,5 fots djup ett svagt *brandlager*, 2 fot i diam. Innehöll *brända ben* (ej mycket), *kol*, en del större stycken, och spridda *lerkärlsbitar, kambitar.*

Strax under torfven några *obrända ben.*

Skelettgrafven innehöll:

Skelettrester, det mesta saknades vid inventariseringen.

Ringspänne af brons med rester af järnnål och fastsittande tygrester.

Lik Sv. F. 592, men smalare och med knopparna mindre och kvadratiska i plan. Spår af en pärlstaf på ringens rygg. *Pl. VIII: 6.*

Knif med slida (af typ som den i Vendelgraf IX). Af skaftet endast något af tången i behåll samt därvid fastsittande rester af rundt träskaft. Af det eneggade bladet några smärre fragment tillsammans med resterna af slidan. Denna har varit af trä med läderklädnad hvilken baktill sammanhållits af *bronsbeslag* af 3 slag, ett långt öfverst, *försilfradt*, prydt med längsgående ränder och försedt med bronsring af enkelt slag. Sedan komma en serie små beslag, sittande tätt tillsammans och bestående af små omböjda, 4-åsade bronsplåtar. Nederst en enkel, försilfrad doppsko med längsgående ränder. På skaftet en beläggning liknande tunn *näfver*. Tillsammans med slidan anträffades *tygrester*. *VIII: 4–5.*

Spikar, 15 st., större och mindre, 3—11,5 cm. l. *VIII: 3.*

Tygrester, ett gröfre ylletyg vid knifslidan, ett tätare af annat slag vid ringen.

Kol, några stycken.

Brandgrafven innehöll:

Kambitar, 3 st., oornerade.

Lerkärlsbitar, en del småbitar af ett mycket groft, ytterst dåligt kärl. Gods c:a 1,2 cm. tj., starkt uppblandadt med kvartskorn. Kant rakt uppstående.

Brända djurben, ett par obetydliga, klufna fragment af *däggdjur*.

Obrända djurben, från högens öfversta del, några få, obestämbara fragment af stort djur.

74. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Låg *hög* närmast V. om n:o 73 mellan denna och vallen. 3 björkar nära norra kanten. Diam. 12 fot, höjd 1 fot.

Öppnades från S. Grus och sten. Ett litet *brandlager* på 1 fots djup och omkr. 1 fot i diam. med litet *brända ben*, ett par *kambitar*, en *lerkärlsbit, obrända djurben*. Straxt norr om brandlagret ett *lerkärl* på 1 fots djup i högens midt. Lerkärlet undersökt vid inventariseringen. Fylldt med jord och grus samt i undre hälften åtskilligt med *brända ben* och något *kol*. Där äfven fragment af en större *järnring* med därpå trädda smärre föremål.

Grafven innehöll:

Järnring, fragment af en större dylik c:a 3 mm. tj. Att därpå varit uppträdda några järnföremål visas af 3 st. järnfragment, halfcirkelformade, 0,8 cm. i diam., af ungefär samma groflek som stora ringen, hvilka tydligen äro rester af öglorna till torshammare l. d.

Kambit, ornerad med tvärstreck. Ytterligare en bit af kam, som visar midtskifva och sidostycken i ett stycke, dock endast dessas öfverparti. Midtskifvan fortsätter sedan ensam och synes ha haft lösa sidostycken fästade vid sig.

Lerkärlsbit, rak kantbit, 0,55 cm. tj. ganska hårdt gods.

Lerkärl, bottenbredd c:a 10 cm., höjd 13 cm. Utbuktande, hals infallande, kant utböjd, kort. Ornering med 2 fyrliniga rader vågornament. Gods 0,7—1,1 cm. tj., ej särdeles fast. *Pl. VIII: 7.*

Obrända djurben, några obetydliga klufna fragment af *däggdjur*.

75. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Oval *hög*. Längd 38 fot (O—V) bredd 28 fot, höjd 4 fot.

Åtskilliga större stenar synliga i torfven, däraf 6 bildande fotkedja i norr. Största stenen 10 fot lång. Tydligen förut gräfd af grafplundrare. En sänka går från Ö. in mot midten, en annan från SV. till NO. *Fig. 56.*

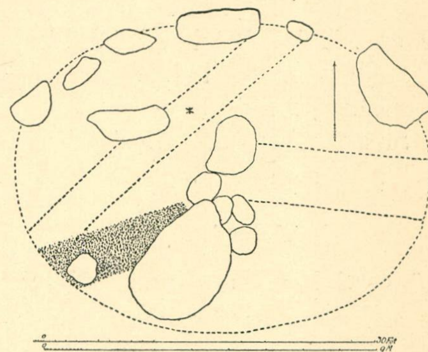

Fig. 56.

Öppnades från SV. Grus och sten i mängd, många af dem intill 3—4 fot långa. 5 fot från SV. kanten ett *brandlager* som sträckte sig 14 fot i SV—NO., med en bredd af 4 fot. Låg på 2,5 fots djup, var tunnt och ojämnt. Innehöll åtskilligt med *brända ben, kol* (föga), *nitar, järn- och bronsbeslag* på 2 fots djup, *spelbrickor, lerkärlsbitar a*, däraf 3 bitar på ett ställe vid brandlagrets V. ända invid en större sten, de andra längre österut. En *spelbricka* och några *brända ben* lågo på en fots djup vid * å planskissen [öfver brandlagret].

Brandlagret sträckte sig en bit öfver åt östra hälften af högen. Brandlagret tydligen rubbadt genom de äldre gräfningarna. Så anträffades på 1 fots djup och 3 fot norr om den stora stenen litet *brända ben*, några *nitnaglar* och *lerkärlsbitar b*. — 6 fot norr om samma sten och på 3 fots djup lågo ett spiralvridet *järnföremål, spikar* och *nitar*.

NV om stenen och 3 fot djupt lågo straxt under stenens öfverskjutande sida *tänder af hund*. Norr om stenen anträffades *obrända ben* på 1—2 fots djup.

Grafven innehöll:

Brönsbeslag, fragm. 2,2 cm. l., 0,1 cm. tj., fäst med ett par nitar vid en underliggande, ändå tunnare bronsplåt, ytterst fragmentarisk.

Järnsölja, mycket kort, fäst vid rembeslag. *Pl. VIII: 8.*

Järntorn, 2,7 cm. l., 1,9 cm. br.

Järnten, spiralupplagd, afbruten. Det helas längd 4,8 cm. Tenen platt fyrsidig, 0,4—0,5 cm. tj. *VIII: 9.*

Nitnaglar, c:a 6 st. intill 5,5 cm. l.; den största med ett stort, romboidiskt nithufvud.

Spikar, c:a 9 st., intill 6 cm. l.

Spelbrickor, fragment af c:a 3 st. af medelstorlek.

Lerkärlsbitar a och *b* efter mindre kärl. Bottenbredd 7,5 cm. Kant rak eller mycket svagt inböjd. Gods 0,6—0,8 cm. tj., ej vidare godt.

Förmodligen äro *a* och *b* af samma kärl.

Brända djurben af:

tamhöns: radius h. fragm., tibia v. fragm.

Obrända djurben af:

hund: maxillare h. fragm., roftand h. och v. från överkäk, knöltand den främre i h. överkäk, hörntand från v. underkäk, framtand den yttersta i h. underkäk, tibia v. fragm.

Ofvannämnda rester äro af en stor, men ej gammal hund. Tänderna öfverensstämma med dem från ett kranium (af rapphönshund), hvars längd är 187 mm. Såväl tänder som tibia ge säkra bevis för individens ungdom.

nötkreatur: mandibulare v. främre delen (af tämligen stor individ), 2 kotkroppar.

tamsvin: hörntand 2 fragm. af tämligen stor individ, kindtand.

76. Brandgraf.

Hög närmast öster om n:o 72. Diam. 12 fot, höjd 1,5 fot.

Inga stenar synliga.

Hänger i Ö. tillsammans med en låg höjning, som sträcker sig förbi den triangelformade grafven, n:o 84, ända till dess norra spets.

Denna höjning är 42 fot lång och 18 fot bred och bildar en tydlig skeppsformig hög.

Högen öppnades från V. Sandmylla och smärre stenar. Gräfd till 2 fots djup. I midten bitar af ett krossadt *lerkärl* på 2 fots djup, utan svart lager omkring. I högens östra kant ett mycket svagt *brandlager* med några få bitar *brända ben* på 1,5 fots djup. Lagrets diam. 2 fot.

I högen flera flisor af den *röda sandstenen* från »Midsommar». (Jfr graf 72).

Grafven innehöll:

Lerkärlsbitar, af ett mycket groft lerkärl, alldeles förtärdt genom sin dåliga beskaffenhet. Endast bottenbitarna kvar, 1,3 cm. tj. Har varit relativt stort.

Lerkärl? Ett par bitar af 0,8 cm. tj. rödaktigt, tämligen godt gods, visa en ytterst svagt utböjd kant.

77. Skelettgraf och brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög vid norra gärdesgården. Utgör hufvuddelen af den hög, hvars mindre parti redan blifvit beskrifven i *brandgrafven* n:o 70. De båda afdelningarna voro skilda genom en i NV—SO. gående grund försänkning genom den antagligen en gång enhetliga högen. Hela högen har en diam. af 39 fot, höjd 4 fot. *Fig. 57.*

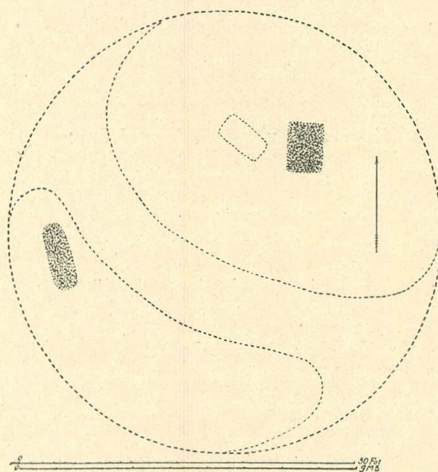

Fig. 57.

Den NO. delen (= graf n:o 77) öppnades från Ö. Sand, lera och sten liksom i n:o 70. 7 fot från norra kanten på 3 fots djup ett *brandlager*, 4 fot långt, 3 fot bredt. Ganska svart, men utan kolstycken.

Midt i lagret ett alldeles helt *lerkärl a*, innehållande åtskilligt med *brända ben*, *kol* och en *nitnagel* samt omgifvet av *brända ben*, *kol*, bitar af oval *spännbuckla*, *nitnaglar* m. m., *pärlor*, *kambitar*, bitar af *bennål*, ett koladt *brödstycke*(?). Ofvanpå lerkärlet låg en mindre *knif* och en *pil*. Några *lerkärlsbitar b* träffades spridda öfver hela lagret.

3 fot söder om brandlagret träffades spridda *brända* och *obrända ben* på 2 fots djup samt 2 *tandfragment* af människa.

8 fot från SO. kanten [förmodl. af högen] träffades på 2 fots djup ett par spirallagda *järnföremål*, två *spikar* och ett *järnfragment*.

6,5 fot från brandlagrets SV. kant låg på 2,5 fots djup en hoprullad *silfvertråd*.

På 3,8 fots djup träffades några fot V. om brandlagret och nästan midt i denna afdelning af högen en nedsänkt grop i riktning NV$^{5°}$ V—SO$^{5°}$ O. Dess NV. ända låg 9 fot från högens norra kant. Djupet knappt 1 fot, väggarna hårda, fyllning af fint grus och några knytnäfstora stenar. — 2 fot öfver gropens botten och öfver nordöstra hälften af gropen låg en flat röd *sandstenshäll* (från »Midsommar»), 3,5 fot lång, 2 fot br., 0,5—1 fot tjock, i riktning O—V. Öfver den NV. ändan låg en annan flat sten [ej sandsten] 1,6 fot l., 1,3 fot br., intill 4 tum tjock. Den låg 0,5 fot öfver grafvens botten. — Under denna sten, 0,5 fot från NV. ändan låg ett *ringspänne* af brons. Rundt grafvens botten anträffades *spikar*, alla vändande spetsarne inåt, utom två på midten af NO. sidan, med 1 fots mellanrum. De flesta spikarna vid gaflarna, vid långsidorna blott 3—4 stycken. Midt i grafven lågo tätt tillhopa lämningar efter några *pilar* och en afbruten *knif*.

Skelettgrafven innehöll:

Ringspänne af brons, rombisk genomskärning, upprullade ändar. Diam. 4,4—4,8 cm. *Pl. VIII: 12.*

Spikar, ett 30-tal, intill 7,7 cm. långa, med trärester.

Pilar, fragment af minst 5 st. Fyra med spår af trä på tången, som varit afsedd att insticka i träskaftet. Afsats ofvanför tången.

Järnbeslag, med trärester, 3,4 cm. l., på undersidan 2 parallella mot längdriktningen vinkelrätt gående låga skenor.

På öfversidan en knopp, mycket defekt. *Jfr Pl. VI: 43.*

Knif, fragment, c:a 5 cm. l.; trärester på tången.

Brandgrafven innehöll:

Oval spännbuckla, enskalig, fragmentarisk, förmodl. af typ som M. B. 1877, p. 483, fig. 39.

Nitnaglar, c:a 32 st., 3—4 cm. l., dessutom *en* ur lerkärlet. Ett par äro icke verkliga nitnaglar, utan *spikar* med nitade spetsar.

Järnbeslag, litet, omböjdt, liksom omkring en läderrem, 0,75 cm. bredt, 0,5 cm. tjockt (= remmens tjocklek), 1 cm. långt. Ännu ett *fragment* af dylikt, 1,1 cm. br. Å beslagen trärester! De höra alltså möjligen till skelettgrafven.

Järnfragment, obestämbart, c:a 2 cm. l. (efter knif?).

Knif, saknas.

Pil, möjl. ett förkolnadt stycke af skaftet kvar, 1 cm. diam. med spår af rost i hålet för tången.

Järnnit, 0,6 cm. lång, med rester af en 0,9 cm. bred, fyrkantig nitplatta.

Pärlor, 14 mer eller mindre hela, enkla glas- och lerpärlor, intill 1,1 cm. diam. (7—8 st. af glas).

Kambitar, 14—15 st. små, oornerade.

Bennål i två bitar, 4,1 cm. l., spets och hufvud saknas. Rund, gröfst 0,35 cm. tjock.

Slaggbitar, 2 st. 1,5—2,5 cm. i diam. (efter glaspärlor?).

Lerkärl a, bottenbredd c:a 8,5 cm., höjd c:a 11 cm. Kant utvikt, 0,7—1 cm. tj., ljust ganska dåligt gods. *VIII: 11.*

Lerkärl b, litet, c:a 10 cm. största vidd, kant hvass, vackert inböjd, i linje med bukningen. Gods 0,7—0,8 cm. tj. ljust, ej vidare godt.

Bröd?, några kolnade fragment[1].

Brända djurben af:

tamhöns: tibia 2 fragm.

fågel: obetydliga klufna fragm. (ett ur lerkärlet).

Spridt här och hvar i högen:

Brända ben (däraf ett par människotänder), några få bitar, några *djurben.*

Silfvertråd, dubbelvriden, upplagd i en spiral af c:a 20 hvarf, tätt liksom klädnaden på ett knifskaft. Diam. 0,8 cm. Höjd på denna spiralcylinder 0,6 cm. *VIII: 10.*

Järnten, spirallagd i 2 hvarf, c:a 5,2 cm. l. Den ena ändan bildar som ett skaft till spiralskifvan och är afbruten. Tenen rombisk i diam. *VIII: 13.*

Järnten af samma slag, 4,3 cm. l., spiral 1¼ hvarf.

Järnfragment, ögleformigt, 1,8 cm. l.

Spik, 2 fragm.

Obrända djurben af:

nötkreatur: pars squamosa h. fragm., ilium h. 2 fragm., ischii fragm., metatarsale fragm., refben fragm., kota fragm., rörformiga ben fragm.

78. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög vid östra gärdesgården. Diam. 22 fot, höjd 3 fot.

I norra kanten 2 stenar synliga med 2 fots afstånd inbördes. En större sten i SV. kanten utanför gärdesgården. En spetsig sten sticker upp från botten 6 fot innanför N. kanten.

Öppnad från S. Sand och sten, de flesta 0,5—2 fot. 5 fot från S kanten ett *brandlager* på 2 fots djup, 4 fot i diam. Innehöll mycket *brända ben, järnfragment, lerkärlsbitar* spridda öfver hela brandlagret. *Kambitar* midt i högen [och i brandlagret?] Midt i högen och ofvanpå brandlagret *obrända djurben.*

Grafven innehöll:

Silfverfragment, förmodligen af *kufiskt mynt.* Största längd 2,7 cm.

Järnbeslag, 7 st. små, bildade af små smala, spetsändade plåtbitar, med ändarne ned- och omvikta tills de träffa hvarandra. — Prydnader för en läderrem? eller för tyg (en dylik af *guld* finnes från Svarta jorden) — c:a 1,5 cm. långa, 0,4 cm. br. på midten. *Pl. VIII: 14.*

Järnnitnaglar 4—5, intill 4 cm. l.

Järnnit liten, 1,4 cm. l. med romboidisk nitplatta.

Kambitar, 17 st., däraf 9 ornerade. *VIII: 15—17.*

8 *kamtänder,* möjligen till föreg., men se gröfre ut än spåren af tänder där.

[1] Jfr not å p. 49.

Lerkärlsbitar, 0,6—1,4 cm. tj. af mycket hårdt gods, ljust. Kant ytterst svagt utböjd. Medelstort kärl.

Bröd?, några kolnade fragm.[1])

Brända djurben, ganska mycket af:

hund: humerus v. fragm., tibia v. fragm., astragalus v. fragm., calcaneus v. fragm., metacarpale I h., metacarpale I v., metatarsale II h. fragm., metacarpal- eller metatarsalben 2 fragm., 2 svanskotor, kota fragm., rörformiga ben 2 fragm.

Samtliga delar äro af liten individ.

häst: kindtand fragm.

tamhöns: coracoideum h. fragm., tibia h. och v. fragm., tarso-metatarsale v. fragm. och dito h. fragm. med märke efter sporrkärnans fäste, metacarpalia II, III v., II h. fragm., tåphalang fragm.

Samtliga delar äro af en ung *tupp.*

Obrända djurben af:

häst: 3 kindtänder från öfverkäk, 2 kindtänder från underkäk, den ena den bakersta å v. sidan. Af stor individ.

nötkreatur: metacarpale h. af ej stort, men gammalt djur.

79. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög, närmast Ö. om dubbelgrafven 70 och 77 (alltså vid norra gärdesgården). Diam. 19 fot, höjd 2 fot.

5 större stenar i NO. och V. kanten ligga långt från hvarandra, och bilda ej tydlig fotkedja. Ett stort nästan paralellopipedformigt block, 6 fot långt, 3 fot högt ligger vid SO. kanten.

Öppnades från S. Sand och 2—3 större stenar. 11,5 fot från S. kanten ett *brandlager A* på 2 fots djup och af 2 fots diam. En del däraf [utanför det angifna området?] går under en stor tall, som står invid gärdesgården. På S. sidan var brandlagret delvis täckt af en stor sten, 3 f. l., 1,5 fot tjock. I midten af brandlagret ett krossadt *lerkärl a.* »Uppe i krukan» lågo kolnade stycken af *bröd?* Flera 0,5 fot stora stenar lågo ofvanpå kärlet. I lagret dessutom åtskilligt med *brända ben, kol, nitar,* en *pärla.*

I V. kanten på 0,5 fots djup ett *brandlager B* af 2 fots diam. och nära 0,5 fot tjockt, hvilket började att visa sig redan uppe i torfven. Ett par tum under torfven funnos en mängd bitar af *lerkärl b* samt mycket *brända ben,* små *kolsmulor,* 4 *nitnaglar,* en *järnhank* till skrin, ett *bryne.* Kärlet troligen söndertrampadt af betande kreatur.

Brandgrafven A innehöll:

Nitnaglar, fragment af 3—4 smärre.

Pärla. Liten, enkel glaspärla.

Lerkärl a, stort, af 1,3—1,4 cm. tjockt, groft och hårdt gods, ljust. Bottenbredd c:a 13 cm., största bredd 24—25 cm., höjd mer än 15 cm. Utbuktningen störst i en skarp kant ett stycke under den skarpt infallande, sedan svagt utböjda kanten. Mellan kanten och utbuktningens markering är kärlet orneradt med ett kraftigt anlagdt skarpvinkladt vågornament. Å bottnens undersida en rund ringformig upphöjning, ett par centim. vid, märke från tillverkningen? *Fig. 58.* (*Pl. VIII: 18*).

Bröd?, kolnade stycken ur lerkärlet[1]).

[1]) Jfr not å p. 49.

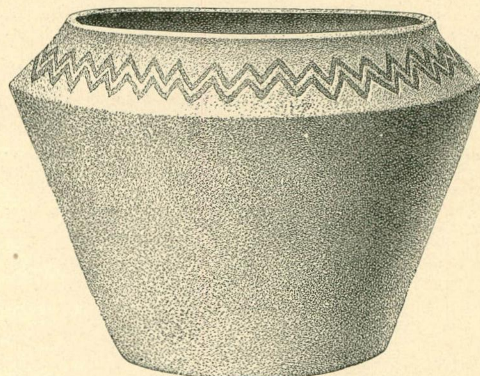

Fig. 58. 1/3.

Brandgrafven B innehöll:

Nitnaglar, 4 st. c:a 2,8 cm. långa.

Järnhank till skrin l. d., af en rombisk järnten, omböjd i ändarna. Längd c:a 9 cm., höjd c:a 4,5 cm. Fragment kvar af fästena, c:a 3,3 cm. långa, lancettformade plattor. *VIII: 20, 21.*

Bryne, fragment, 8,6 cm. långt. *VIII: 19.*

Lerkärl b. En mängd små bitar af ett tydligen ganska stort lerkärl af 1,1—1,4 cm. tjockt, groft och dåligt gods. Kant svagt inböjd.

80. Brandgraf.

(Pl. VIII.)

Hög vid S. ändan af berget. Diam. 22 fot, höjd 3,5 fot.

I väster, söder och öster en någorlunda tydlig fotkedja af 14 stenar, 1—3 fot stora, mot norr stöder sig högen mot berget.

Öppnades från norr. Sand och mest smärre stenar, ej mycket; de största 1,5 fot. Genast invid berget, som sluttar tämligen brant, gräfdes till 3 fots djup, där ett mycket svart *brandlager A* träffades, 10 fot långt (N—S), 9 fot bredt, 0,7 fot tjockt. Innehöll rikligt med *brända ben,* mycket *kol* (några stycken efter bark), *nitnaglar, lerkärlsbitar* i två grupper *a* och *b,* 2 fot från hvarandra, gruppen *a* i brandlagrets S. till V. kant, gruppen *b* 2 fot från S. kantens midt.

Vid *a kam* och *spelbricka* (i brandlagrets V.

kant), vid *b bronsbeslag, bronsknappar, pärla,* skulpterad *benbit, järnfragment.*

1 fot under högens yta och 3 fot från berget, där det förra brandlagret började, ett annat men matt *brandlager,* 8 fot i diam., med tämligen litet *brända ben, kol* åtskilligt, spridda *lerkärlsbitar d, brända djurben.*

På 1,2 fots djup och 8,5 fot SV. om lerkärlet *b* (i första brandlagret) stod ett stort *lerkärl c,* omgifvet af ett rikligt lager med *brända ben.* Lagret var »af något gråaktig färg» och innehöll för öfrigt en *af silfvertråd hopböjd ring* (under lerkärlet), *nitnaglar, kambit* (invid V. sidan om lerkärlet), en *obränd hästtand* och *brända djurben.* Detta lager sträckte sig mot SO. nästan ut till fotkedjan. Lerkärlet undersöktes vid inventariseringen. Innehöll mycket *brända ben,* något *kol,* små *järnfragment* (ett par *nitnaglar*), *brända djurben, körsbärskärnor.*

Brandgrafven A innehöll:

Bronsbeslag, bestående af hopböjd bronsplåt; de sålunda bildade skifvorna sammanhållas af 3 nitar, 0,65 cm. långa, själfva omböjningen utvidgad, liksom för att passa till en ring. Är 3 cm. l., 2,5 cm. br. nertill och 1,2 cm. vid omböjningen. Teckningen visar pjäsen upp och ned och är gjord efter att den vid konserveringen gått sönder. *Pl. VIII: 23.*

Bronsknapp, 0,7—0,8 cm. diam. med ögla; liknar knappen till en knäppkänga. *VIII: 29.*

Bronsknappar, 2 st. lika stora och antagligen af samma art som föregående, men med öglorna bortbrutna.

Järnbeslag, plåt med en kvarsittande nit. Plåten 1,5 cm. bred. Afbruten.

Järnbeslag 2 st., små, bildade af små spetsändade plåtbitar (jfr graf 78). *VIII: 27.*

Nitnaglar, ett 20-tal, intill 3,7 cm. långa.

Spikar, 2 st., c:a 6 cm. långa.

Järnbeslag, fragm., 3 cm. l., af järnplåt, med ett nithål. *VIII: 25.*

Glaspärla, gul, liten, 0,5 cm. diam. *VIII: 28.*

Spelbricka af ben, 1,8 cm. diam., 1,25 cm. hög. Hålet underifrån går rätt igenom. *VIII: 26.*

Kam, fragment af oornerad kam med bronsnitar. 4,8 cm. lång.

Skaftfragment af ben, 3,5 cm. långt, 1 cm. tjockt (ej ursprungl. tjocklek, den har varit större). Efter en pryl l. d. Skulpterade bandornament. *VIII: 24.*

Lerkärlsbitar a, efter ett 8,5 cm. högt, rätt groft arbetadt kärl; kärlets kant inböjd, dock med låg, markerad hals. Gods 0,8 cm. tj. *VIII: 30.*

Lerkärlsbitar b, efter ett något större lerkärl. Botten skjuter ut med en stor svulst rundt om. Gods c:a 1 cm. tj., groft, mörkt.

Lerkärlsbit förmodligen af det tredje lerkärlet *c,* hvilket saknas. Gods 0,75 cm. tj., rödt, ganska fast.

Brända djurben af:

hund: pars squamosa v. fragm., metacarpale II h., IV h. fragm., refben fragm., utaf liten individ.

häst: kindtand fragm.

däggdjur: klufvet fragm.

tamhöns: tarsometatarsale v. 2 fragm. (ett med en sporre), rörformigt ben fragm. Af ej gammal *tupp.*

fågel: 2 obetydliga fragment.

Brandgrafven B innehöll:

Lerkärlsbitar af ett mindre lerkärl *d.* Gods c:a 0,9 cm. tj., ganska fast. Kant utvikt, hals insvängd.

Brända djurben af:

hund: metatarsale IV h. fragm., tåphalang fragm., svanskota fragm., rörformigt ben fragm.

tamhöns: humerus klufvet fragm., femur 2 klufna fragm., klophalang.

fågel: rörformiga ben 2 klufna fragment.

Brandgrafven C innehöll:

Ring af silfvertråd, 1,5—1,8 cm. diam. 0,2 cm. tj. *VIII: 22.*

Nitnaglar, ett 30-tal, intill 4 cm. l., ett par af dem äro tillnitade *spikar.* Ett par fragm. äfven ur lerkärlet.

Spik, c:a 11,5 cm. l.

Kambitar, 3 st. med bronsnit. Streckornament.

Lerkärl e, stort, bottenbredd c:a 15,5 cm., höjd c:a 15 cm. Bukigt, kant rakt uppstående. Gods c:a 1 cm. tj., groft och löst.

Lerkärlsbitar, 2 små, af ännu ett lerkärl *f;* kant utsvängd, gods 1—1,1 cm. tj., hårdt.

Bröd?, några kolnade rester[1]).

Skogskörsbärskärnor, 3 hälfter, från lerkärlet.

Hästtand, obränd kindtand från öfverkäk.

Brända djurben af:

hund: tåphalang fragm., svanskota; båda af liten individ.

tamhöns: tarsometatarsale fragm.

fågel: 3 obestämbara fragment.

81. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. VIII.)

Hög. Diam. 19 fot, höjd 2 fot.

Öppnad från NV. Sand och lera, lättarbetad. Ej mycket sten. 6 fot från NV. kanten träffades på 1 fots djup ett tydligt, men tunnt *brandlager,* som sträckte sig hufvudsakligen efter norra kanten med en längd af 12 fot (O—V) och en bredd af 10 fot (N—S). Åt söder mycket svagt. Innehöll några få *brända ben* och ett par *kolstycken.* I brandlagret och 2 fot från dess början, från NV. räknadt, ett *bryne.* 10 fot från NV. kanten, alltså ungefär midt i högen, träffades på 2 fots djup, 1 fot under brandlagret, *nitnaglar* och *spikar* samt *obrända ben* af människa, de senare i ett bälte tvärs öfver högen (N—S). Brandlagret ej slutgräfdt.

[Utanför brandlagret?] och straxt i NV. kanten några *lerkärlsbitar* på 1 fots djup.

[1]) Jfr not å p. 49.

2 stenar af 2 fots längd, på 2,5 fots djup några fot från östra kanten, antagligen jordfasta.

Brandgrafven innehöll:

Bryne, kort, fyrkantigt, 5,6 cm. l., 0,9—1,4 cm. tj. Upphängningshål i smaländan. *Pl. VIII: 31.*

Lerkärlsbitar, några få, af ett mindre lerkärl, kant inböjd. Gods c:a 0,9 cm. tj., dåligt.

Skelettgrafven innehöll:

Obrända ben af människa, flera fragment, dels af femur, dels af tibia.

Nitnaglar, 2 st., 2—3 cm. långa.

Spikar, 5—6 st., intill 8,3 cm. långa.

82. Brandgrafvar.

(Pl. VIII.)

Hög. Diam. 55 fot, höjd 6,5 fot.

En stor tall vid norra sluttningen. Högen platt ofvanpå. Inga stenar synliga i kanterna eller ofvanpå. Öppnad från norr och söder. Sand, grus och större stenar. Vid södra kanten hård lera.

Norra delen.

Nära norra kanten ett *obrändt nötkreatursben* på 2 fots djup. På 2,5 fots djup och 3 fot från norra kanten en *lerkärlsbit* tillhörande kärlet *a* nedan.

17 fot från norra kanten och på 4 fots djup träffades ett röse af intill 2 fot stora stenar. Smärre stenar inkilade mellan de större. Röset har en rektangulär utsträckning med en längd af 15 fot och en bredd af 4,5 fot. Höjd: 1—1,5 fot. Under röset ett mycket svart *brandlager A,* som åt väster och söder nådde fram till rösets kanter men i norr sträckte sig ett stycke utanför rösets kant till 1,5 fot innanför östra kanten af högen. Innehöll stora massor af *brända ben,* åtskilligt med *kol, nitnaglar, spikar, pil, beslag, broddar,* brända *glasbitar, spelbrickor, kambitar,* spridda *lerkärlsbitar a, halfbrända* och *brända djurben,* en *koprolit.*

Midt i brandlagret stod ett helt *lerkärl b.* Två af spelbrickorna lågo på östra sidan om lerkärlet, de öfriga på västra. Glasbitarna lågo 1 fot öster om lerkärlet. Kärlet undersökt vid inventariseringen. Fylldt med jord och sten (intill 2,5 tum långa.) Innehöll ett fåtal spridda *brända ben,* tvättade, och några få *kolpartiklar.*

Södra delen.

15 fot från södra kanten och på en sträcka af 2—3 fot, fram till kanten af följande brandlager, lågo *obrända djurben* på 3—4 fots djup. Nära den plats där dessa började och 3,5 fot söder om följande brandlager låg på 2 fots djup en half *bronsring,* 4,5 fot söder om den och på 2 fot djup *2 spikar.*

Midt i högen träffades på endast $^3/_4$ fots djup ett *brandlager B* med form af en likbent triangel, spetsen åt söder. Längd 12 fot, bredd 9 fot. Norra kanten 4 fot från det rektangulära rösets södra kant.

Innehöll något *brända ben,* åtskilligt med *kol, nitnaglar, spikar, bältekrokar*(?), *kambitar, brynstensbit, lerkärlsbitar c, d, e, f, g,* ett stycke *bränd lera,* en *sten.* Spikarna, 2 kambitar, bältehakarna och de flesta lerkärlsbitarna lågo i södra spetsen af brandlagret på en yta af c:a 2 kv.-fot.

Nordost om detta brandlager ett nytt röse, af kullersten, 6 fot i diam., 5,5 fot högt. Räckte ända upp till högens topp och var kullrigt »som en hövålm». På 3 fots djup i detta röse och 6 fot från föregående(?) brandlagers östra spets stod ett *lerkärl h.*

Undersökt vid inventariseringen. Fylldt med jord och sten (obetydligt). En *nitnagel* i öfre, *brända* ben i undre hälften. Själfva bottensatsen ett starkt svärtadt jordstoft, med *kolpartiklar.* En del af kantbitarna lågo midt inne i kärlet, med kanten nedåt. En af dessa tillhörde ett annat *lerkärl i.*

Detta runda röse sträckte sig ända intill det rektangulära rösets södra kant, men gick 1 fot djupare. Under röset och under en stor sten ett litet, mycket svart *brandlager C.* Innehöll några få *brända* och *obrända ben.*

I den 8 fot breda gången, som gräfdes genom södra delen af högen, syntes i västra kanten på 2,5 fots djup ett svagt *brandlager D* på en yta af 3 kv.-fot. Innehöll intet.

Brandlager A innehöll:

Nitnaglar, c:a 17 st., fragmentariska, intill 6,3 cm. långa. Ett par af dem äro kanske endast stukade spikar.

Spikar, 2—3 st. fragm.

Pilspets, 6 cm. lång, tången afbruten. *Pl. VIII: 32.*

Järnbeslag, fragm., 4 cm. l.; en 1,2 cm. bred järnskålla med en nit genom ena ändan. *VIII: 33.*

Järnbeslag, fragm., bestående af två dylika hvarandra korsande plåtbitar med en förenande nit.

Järnbeslag, fragm., en tunnare, 2,4 cm. l., 0,7 cm. br. plåtbit. Den hela ändan rundad, med ett nithål. *VIII: 34.*

Järnfragment, stycke af en krok, eller omböjd spik.

Broddar, 1 hel och 2 halfva, intill 3,2 cm. långa.

Glasbitar, 5 st., brända och delvis smälta. Rester af ett glaskärl med tunna gröna väggar och tjockare blå kant.

Spelbrickor, rester af ett 20-tal, bredd 2,9 cm., höjd 2 cm.; åtminstone 2 äro större, c.a 4 cm. breda.

Kambitar, 4 st., 2 ornerade med breda, djupa (längsgående) linjer samt ringar med midtpunkt.

Lerkärlsbitar a, af 0,8—1 cm. tjockt, godt gods. Kant aftunnande, rakt uppstående eller svagt inböjd.

Lerkärl b, c:a 12 cm. högt och bredt, midtöfver; själfva kroppen alldeles hvälfd och klotformig. Hals inknipen, mynning utböjd. Mynningsvidd c:a 10 cm. Gods 0,6 cm. tjockt, godt. *Fig. 59.* (*VIII: 41*).

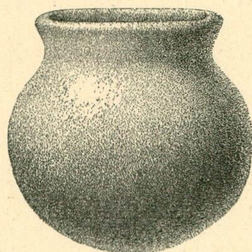

Fig. 59. 1/4.

Brända djurben, ganska mycket af:

hund: astragalus v. fragm., metacarpalia eller metatarsalia 3 fragm., tåphalanger 7 st. samtliga den första och något fragmentar., dito 3 st. samtliga den andra, klophalang, bröstben 3 fragm., svanskotor 5 st. Benen äro af stor individ.

nötkreatur: calcaneus h. af äldre rätt stor individ. Halfbränd.

tamsvin: tibia h. fragm. af rätt stor, gammal individ. Halfbränd.

får: astragalus v. af liten individ.

tamhöns: ulna fragm., tarsometatarsale v. fragm. Ben af ung individ.

fågel: tåphalang.

Koprolit af hund.

Brandlager B innehöll:

Nitnaglar, c:a 18 st., intill 4,2 cm. långa.

Spikar, c:a 17 st., däraf 7 st. stukade. Kunna alltså ha användts i st. f. nitnaglar. Intill 6 cm. långa.

Spikar, 5 st. små med runda, hvälfda stora hufvuden, 2,2 cm. breda. Korta smala spikar, mest afbrutna. Största längd 3 cm. *VIII: 37.*

Bältehakar (?), af järn, ett par. 4,2—4,5 cm. långa, i den bredare ändan hvälfda. *VIII: 35—36.*

Järnfragment, knif?, 4,5 cm. l., 1 cm. br.

Kambitar, 2 st., den ena med en 1,3 cm. lång bronsnit; kanten ornerad med parvisa tvärstreck.

Brynstensbit, af skiffer, 4,7 cm. lång.

Lerkärlsbitar c, 2 st. kantbitar af 0,6 cm. tjockt, mörkt gods. Den aftunnande kanten rätvinkligt utböjd, utan att dock nämnvärdt skjuta öfver väggens buktning. *VIII: 40.*

Lerkärlsbitar d, 2 små kantbitar af 0,8 cm. tj., tämligen godt gods. Kant rakt uppstående, aftunnande, rundad.

Lerkärlsbit e, liten kantbit af 0,5 cm. tj., täml. godt gods, svart. Kant rakt uppstående, jämntjock med väggarna.

Lerkärlsbit f, liten kantbit af 0,8 cm. tj., hårdt gods. Kant aftunnande och afspetsande, svag inböjd.

Lerkärlsbitar g, ett 20-tal, hvaraf dock några kunna tillhöra ofvanbeskrifna lerkärlsbitar. Gods c:a 0,8 cm. tj., godt. Kant kraftigt utböjd. Ornering af längsgående, raka och vågformiga linjer.

Lerbit, bränd, 9,5 cm. l., 7 cm. br,, c:a 1,5 cm. tj.

Sten (kvartsit), c:a 7 cm. l., med skarpa kanter, liksom sönderssprängd.

Brandlager C innehöll:

Nitnagel, 3,5 cm. lång.

Lerkärl h, ursprunglig höjd 10,12 cm., vidd c:a 11 cm. Gods ungefär 1 cm. tjockt, dåligt. Nästan rakt uppstående kanter. Genom nagelintryck 1 cm. under öfverkanten begränsas ett tunnare rakt uppstående halsparti. *VIII: 39.*

Lerkärl i, liten kantbit, aftunnande, utböjd, af 0,85 cm., tjockt, täml. dåligt gods.

Obrända djurben af:

får: mandibulare v. fragm., med den andra kindtanden, af äldre, men ej stor individ.

tamsvin: metacarpale II h. af äldre, tämligen stor individ.

Spridt här och där i högen:

Bronsring, half, af 2,7 cm. diam. bildad af en 2 mm. tj. bronstråd. *VIII: 38.*

Bronsbeslag, ursprungligen cylindriskt?, ett 1,2 cm. br., 1,4 långt plåtstycke fragm., med ett nithål i ena hörnet.

Spikar, 2 st., intill 8 cm. långa.

Lerkärlsbit, tillhör *a* ofvan, men anträffades utanför brandlager A.

Flintbit, liten, bland fynden ur S. delen af högen.

Obrända djurben af:

nötkreatur, funna nära norra kanten på 2 fots djup: humerus v. fragm. af äldre, dock ej synnerligen stort djur.

Obrända djurben, funna på 3—4 fots djup på södra sidan, af:

nötkreatur: basisphenoideum, humerus h. fragm., radius h. fragm., os pisiforme h., metatarsale v. fragm., refben fragm., tåphalang den första, kotor 2 st. fragm., rörformiga ben 4 fragm. Samtliga benen af stor och gammal individ.

tamsvin: humerus v. och h. fragm., os ischii v. fragm., fibula v. fragm., calcaneus h. fragm. klufven, femur klufvet fragm. Hithörande bendelar äro af åtminstone 2 individer, det ena ganska stort, det andra litet och ungt.

får: radius v. klufvet fragm., ulna h., tibia v. fragm., metacarpale v., tåphalang den första. Benen af ett stort, men ej heller så ung individ.

ejder: ulna v. af ung individ.

83. Brandgraf och skelettgrafvar.

(Pl. VIII.)

Jordhöjning, väster om vallen. Formen ej fullt klar, men det kan möjligen ha varit en *båtformig graf* af 39 fots längd, N—S., mellan ändstenarnas yttre ändar. Höjd 4 fot. — Stöder i väster mot en ej fullt tydlig rad af stora stenar.

Den mellersta är jordfast af 7 fots diam. Några ha skridit ur linjen utför sluttningen. I norr och söder stora ändstenar. Innanför den norra af dessa ligga två stora stenar i bredd och omedelbart därpå åt söder 3 stenar som markera östra kanten.

Den söder om dessa å planen *fig. 60* synliga figuren föreställer de 2 skelettgrafvarnas lägen.

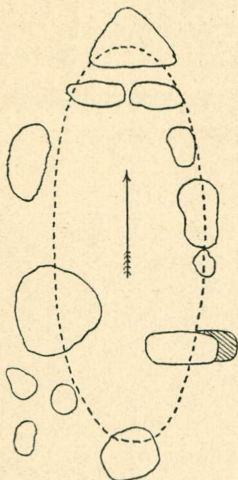

Fig. 60.

Högen synes emellertid icke stå i någon ursprunglig förbindelse med dessa. — 10 fot norr om södra ändstenens utkant träffades västra kanten af *skelettgraf I*, hvars botten låg på 3 fots djup. De öfre partierna på 2 fots djup. Längd 6 fot i Ö—V, bredd 2,5 fot. Däri ett skelett med hufvudet i väster. (Jfr grafplanen) Hufvudet låg med ansiktet nedåt något vridet åt söder och 2 fot djupt. *Fig. 61.* Benen lågo något grun-

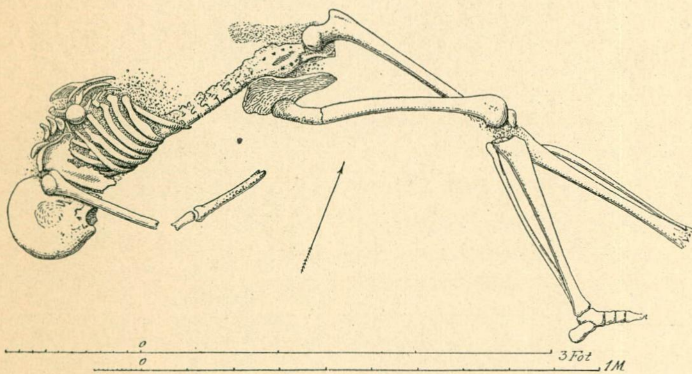

Fig. 61.

dare. Däröfver voro vältrade 4 stora stenar af 3 fots diam.?, ej synliga ofvan jord. I denna fyllning anträffades här och där *obrända ben*, de flesta på 1—2 fots djup vid västra kanten af grafven, 2 st. på 1 fots djup midt öfver densamma. En *nitnagel* vid grafvens östra ända. Ett *lårbenshufvud af oxe* anträffades äfven nere i grafven, på likets vänstra skuldra. 2 *brända benskärfvor* lågo vid hufvudet. Vid ländkotorna ett *kol*, liksom äfven vid hufvudet och här och där i grafven. Vid fötterna ett rundt *kol* likt ett *äpple* eller ett *bröd*. — Under bäckenet 2 fragment af *kufiska mynt*.

Norr om skallen utgick åt väster en mörk rand, följd af en annan paralell dylik norr därom på 2 fots afstånd. De sträckte sig 3 fot åt väster och voro där förenade med en tvärlinje. Ränderna innehöllo spår af murket *trä*.

Anteckningarna härefter oklara. Svårt att afgöra grafvarnas läge i förhållande till hvarandra. Emellertid synes som om den väster om skelett I belägne kistlämningen icke innehållit något.

Ytterligare ett *skelett*, men sämre bevarat, anträffades inklämdt mellan stora stenar och liggande i Ö—V. men med hufvudet i öster. [Huru nära de två skeletten legat hvarandra framgår ej af anteckningarne. Det synes dock som om de gått ganska långt in i hvarandras områden. Af planskissen att döma skjuter denna graf långt utanför högens östra kant, ett par fot längre än n:o I]. Detta skelett n:o II låg grundare än det första. Så låg skallen blott på knappt 1 fots djup och resterna af ulna och radius på 1,5 fots djup midt emellan 2 stora i 45° vinkel sluttande stenar som lämna ett afstånd mellan sig af 0,8 fot.

Kring de två resterna af ulna och radius låg en *armring af brons*. Nära denna, 0,8 fot [i sydväst?] låg ytterligare en *armring*, jämte bitar af underarmben. Öfver ena skenbenet låg en *obränd svinkäk*.

Sedan skelettet upptagits, gjordes några fynd, som synes ha orsakat ny undersökning af hela denna del af högen och äfven marken öster om densamma. Anteckningar härom funnos endast på de olika fyndpaketen. En *slaggbit* och 2 *lerkärlsbitar, a, b* hittades sålunda på samma ställe som armringarna. — Vid resterna af tibiorna lågo »bitar af en *fibula*» en *nitnagel* och ett *kolfragment*. Några *obrända benbitar* lågo i närheten af skallen. En half fot öster om denna lågo obrända *benfragment* och 4 st. *lerkärlsbitar; a, c, d,* — På 2 fots djup och 2 fot söder om skelettet lågo en *järnbit* och några *lerkärlsbitar* (*d*?); 3 fot söder om skelettet 2 *brända ben* och en *svintand*. Ytterligare 1 fot söderut 2 *nitnaglar* samt ännu 2 fot längre bort (= 6 fot söder om skelettet) en *bärnstenspärla* och ett *obrändt ben*, jämte flera *lerkärlsbitar, g, h, i?*, på 2 fots djup samt en bit af en *lertrissa* och

en *spik* eller nit. »Långt mot sydväst, i kanten bland de stora stenarna» en *nitnagel*, ett *järnfragment* (nit?), 2 brända *benbitar*, en *glaspärla*, en *lerkärlsbit e*. — 3 fot norr om armringarna en *knif* och en *kambit*.

Från skelettets lårben hade lårbenshufvudena blifvit afknäckta öfver en stor kullrig sten. De hade sedan så småningom glidit norr om stenen och anträffades vid gräfningen 2 fot norr om armringarna.

Vid norra ändan (?) [af högen?] träffades 4 *lerkärlsbitar f*.

Äfven ha anträffats under gräfningen, utan att läget närmare angifvits, en del *obrända kreatursben*.

Med all sannolikhet ha vi att göra med en ursprunglig *brandgraf*, som blifvit alldeles förstörd genom de senare skelettgrafvarna och möjligen äfven grafplundring. Till brandgrafven höra då de *brända benen*, *kolet*, *nitnaglarna*, antagligen de flesta *lerbitarna* m. m. Grafgodsbeskrifningen här nedan följer dock Stolpes indelning i skelettgraf I och II.

Graf I innehöll:

Skelett, endast kraniet anträffat vid inventariseringen.

Kufiskt mynt. Endast en fjärdedel, från år (¼) 33? (= 750 eller 847 e. Kr.?)

Kufiskt(?) mynt, ett obetydligt kantfragment af mynt, obestämbart.

Nitnagel, 5 cm. lång.

Slaggklumpar, 2 smärre, [lågo i samma paket som föreg.]

Obrända djurben, däribland lårbenshufvud af *oxe* (efter Stolpe). Ej anträffade vid inventariseringen.

Brända ben, 2 små skärfvor.

Kol, två stycken, däraf ett större, rundt, af *bröd*(?)[1])

Trärester, förmultnade, obetydligt.

Graf II innehöll:

Skelett. Endast kraniet anträffadt vid inventariseringen.

Armring af brons, funnen jämte rester af underarmsben. Öppen, med mycket aftunnande ändar, som nå till och ett stycke förbi hvarandra. Massiv och tung. 1,65 cm. bred midtpå, 0,9 cm. tjock. 5,8—7 cm. vid. Ornerad med längs- och tvärgående band. Lik Tuna IV o. a.

Armring funnen jämte rester af ulna och radius. Lik föregående.

»*Fibula*», bitar af brons. Hör möjligen till brandgrafven. Ej anträffad vid inventariseringen. Antagligen af en oval spännbuckla.

Nitnaglar, 4 st. spridda, 3—4 cm. långa.

Järnfragment af nitnagel?

Järnfragment, af stor eneggad *knif*, skära l. dyl. c:a 12 cm. l., nuvarande bredd c:a 3 cm. Den böjda ryggens tjocklek 0,4 cm. *Pl. VIII: 42*

1) Jfr not å pag. 49.

Järnfragment, järnskålla, från ett gröfre beslag, 2,3—3,3 cm. bredt och långt. Ett groft slaget hål nära ena kanten. *VIII: 43*.

Slaggstycke, 7 cm. långt.

Glaspärla, en del af en flerledad pärla, gulaktig, 0,6 cm. lång.

Bärnstenspärla, rund och platt, groft men säkert tillskuren. 1,9 cm. diam., 0,8 cm. tjock. *VIII: 45*.

Kambit, af mellanpartiet, bränd.

Lerkärlsbit a, af ett 0,5 cm. tj., vackert, ovanligt hårdt gods, *svärtadt*, spår af ornering på öfre delen. Till samma kärl och till samma bit hör en något större bit från själfva halspartiet, f. nära kraniet, vackert ornerad med djupare lodräta samt grundare korsande, rännformiga, blanka linjer samt egendomliga päronformade urtag. Dessutom i själfva halsböjningen ett reliefband. I godsets finhet samt i ytbehandlingen påminner detta kärl om sådana från äldre järnåldern. *Fig. 62*. (*VIII: 47*).

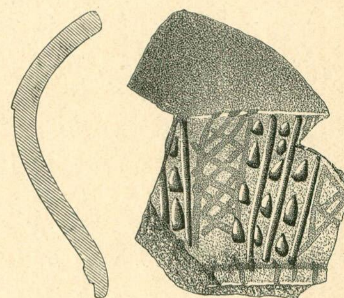

Fig. 62. ½.

Lerkärlsbit b, 0,8 cm. tj., tämligen godt gods. Yta ljusgul. Liten.

Lerkärlsbit c, af minst 0,8 cm. tj., godt gods. Kantbit, liten. En täml. bred (1—1,5 cm.) urkälning omedelbart under kanten.

Lerkärlsbitar d, 2 st. af c:a 1 cm. tj., groft gods. Hit höra möjligen 8 andra bitar, f. 2 fot söder om skelettet. Liknande gods.

Lerkärlsbit e, liten, af minst 0,8 cm. tj., godt och ljust gods. Ena sidan visar en alldeles slät yta, med längsgående paralella ränder, antagligen märken efter afputsningen.

Lerkärlsbitar f, 4 st., af 0,8 cm. tj., täml. dåligt, ljust gods. Kant i rak följd med väggen, lutar mycket svagt inåt.

Lerkärlsbit g. Liten kantbit med stark profilering. Kanten nämligen kraftigt utböjd och strax därunder löper en upphöjd list med *kamornament*. Dylika äfven öfverst på kanten samt under listen. Gods c:a 0,5 cm. tjockt, godt. *VIII: 44*.

Lerkärlsbit h, kantbit af 0,9 cm. tj., groft, men fast gods. Kant svagt inböjd, rundad. Några af efterföljande höra möjl. hit.

Lerkärlsbitar i, af c:a 1 cm. tj. gods, groft, men tämligen godt. Kant svagt inböjd, aftunnande, *veckad* med fingrarna. Aftryck af fingrar här och där äfven på ut och insida. 6 bitar. Bottenbit med utskjutande kant. *VIII: 46*.

Lerkärlsbit k, funnen tillsammans med föregående. Liten kantbit, 0,7 cm. tj. Kant aftunnande, något utvikt. Gods tämligen dåligt.

Brända ben, några få fragment.

Kol, d:o.

Obrända djurben af:
nötkreatur: kindtänder 2 st. från öfverkäk, mandibulare fragm., humerus v. klufvet fragm., tibia fragm., calcaneus h. fragm., metatarsale fragm., tåphalang den första, refben fragm., rörformiga ben flera fragm. Af stor individ.
tamsvin: mandibulare h. fragm., kindtand den bakersta från underkäk samt flera fragm. af den andra, hörntand, rörformiga ben flera fragm., femur fragm.
får: kindtand från öfverkäk.

Lerkärlsbit d, af 0,7 cm. tj., ganska godt gods.
Brända djurben af:
tamhöns: radius h. fragm.
Obrända djurben af:
nötkreatur: refben fragm., rörformiga ben 2 klufna fragm.
tamsvin: mandibulare h. fragm. af tämligen stor individ.
får: kindtand från underkäk af en stor, gammal individ.

84. Brandgraf.

Tresidig graf med svagt insvängda sidor. Den längsta sidan är 30 fot lång och går ungefär i NV—SO. Den nordvästra sidan 27 fot, den östra 26 fot. Kanterna markerade med stenar.

Öppnades från västra spetsen. Sand, grus, mylla och klappersten. Ej hård.

Brandlager förekomma fläckvis. 13 fot från västra spetsen, räknadt utefter nordvästra kanten ett *brandlager,* 2 fot i diam., på 0,5 fots djup. Innehöll obetydligt med *brända ben* och *kol, nitar,* 2 *brända flintbitar* och en *kiselsten.* Vid norra spetsen likaså på 0,5 fots djup ett tydligt *brandlager,* 2 fot i diam. Innehöll obetydligt med *brända ben* och *kol, lerkärlsbitar a, b, brända djurben.*

I midten af grafven ett svagt antydt *brandlager,* stundom »omärkligt», stundom tydligare. Låg på 0,5 fots djup och sträckte sig i riktning mot södra spetsen. I denna södra del en *flintbit, lerkärlsbitar c* och en *glasbit.*

12 fot öster om västra spetsen, 3,5 fot från nordvästra kanten, lågo på 0,5 fots djup en *lerkärlsbit d,* 2 *obrända djurben* (däraf en svinkäk).

Intet brandlager i närheten.

0,5 fot under brandlagret vid norra spetsen lågo 3 *obrända benbitar* och en *fårtand.*

Fynden ur alla brandlagren sammanföras här nedan i en grupp.

Grafven innehöll:

Nitnaglar, 3 st., 2,2—3,8 cm. l.
Glasfragment, bit af glasstaf, 1,6 cm. l., rombiskt tvärsnitt med 0,4 cm. bred sida. Ytan liknar asbest, men brottet har glaskaraktär.
Flinta, ett obrändt stycke.
Flintbitar, brända, en liten och en större.
Kisselsten.
Lerkärlsbitar a, 4 st. af c:a 1 cm. tjockt, groft, men starkt gods, gult.
Lerkärlsbitar b, 2 st. af c:a 0,6 cm. tj., tämligen godt gods. Den ena en kantbit. Kant kraftigt utböjd, rundad.
Lerkärlsbitar c, ett tiotal, af 0,8—1 cm. tj., groft, dåligt gods.

85. Skelettgraf (och brandgraf?).

Hög. Diam. 17 fot, höjd 1 fot från norra kanten.

0,5 fot under torfven träffades tre stora stenar, liggande i rad NNO—SSV. Den största var fyrkantig, 3 fot lång, 2 fot br., 1,5 fot tj., de två andra något mindre. En af de mindre med sin spetsiga ända nedåt, den platta upp.

Under stenarna en grop (NNO—SSV), 8 fot l., 3 fot br., 1,5 fot djup. I norra ändan fragment af *människokranium* på grafvens botten. 2 fot SSV. om dessa lämningar och i grafvens midt 1 *knif* och ett *bryne.* Vid SSV. ändan en *nitnagel* och 5 *spikar.*

Vid S. ändan af föregående graf och en fot djupare en annan grop, 1,5 fot lång (däraf en fot under ändan af föreg.?). Innehöll intet.

I högen äro dessutom anträffade *brända ben, kol* och en *lerkärlsbit* på 0,5 fots djup samt *obrända ben* på 1 fots djup. [Antagligen rester af ett *brandlager*].

Grafven innehöll:

Kranium, några smärre fragment.
Brända ben och *kol,* några få *småbitar.*
Knif, 14 cm. l. med tånge.
Nit, c:a 3 cm. l.
Spikar, 5 st., intill 5 cm. l., spår af trä på en.
Bryne, 7,5 cm. l., smalt och starkt begagnadt. Romboidisk genomskärning. Hål genom ena ändan.
Lerkärlsbit, af 0,8—0,9 cm. tj., godt gods, tegelrödt i brottet.
Obrända djurben af:
nötkreatur: humerus v, klufvet fragm., os ilium fragm., ett par obestämbara bitar.
får: humerus v. af tämligen stor individ.

86. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. VIII.)

Hög vid södra gärdesgården. En sten af 4 fots längd synlig i sydvästra kanten. Diam. 21 fot, höjd 2 fot.

Öppnades från väster. Lera och grus, hård. 3 fot från västra kanten en 3 fot lång sten, ej synlig från ytan. Invid denna på 1,5 fots djup

några *lerkärlsbitar d* med kvarsittande få smulor *brända ben* och *kol.* Utom denna stora sten, flera fotslånga stenar, spridda.

4 fot från västra kanten på 1,5 fots djup tre kantbitar af ett *lerkärl a.* Därinvid en *svinkäk.* I närheten en kantbit af annat *lerkärl b.* Vid *lerkärlsbitarna a* började ett *brandlager,* som sträckte sig öfver en yta af 8 fots diam. I detta, 1,5 fot från dess östra kant, alltså midt i högen, ett *lerkärl c* på 1,5 fots djup [enligt annan uppgift 2,5 fot]. Undersökt vid inventariseringen. Fylld upptill sitt bredaste parti med *brända ben* och *kol* samt *brända djurben.* Lerkärlets öfre parti nedbrutet, låg inuti.

Två *pilar* lågo en på hvardera sidan om lerkärlet, 2 fot ifrån densamma. 4 fot väster om lerkärlet 3 bitar af en *islägg.* 2 fot väster om lerkärlet ett *bryne.* 5 fot från högens NO. kant lågo på 0,5 fots djup *lerkärlsbitar* af lerkärlet a, alltså 7 fot ifrån de förra bitarna, De lågo i »något svart» samt midt öfver skelettgrafvens östra ända [alltså i rubbadt lager]. Invid dessa lerkärlsbitar *några obrända ben* och *järnfragment.*

I brandlagret dessutom *brända ben, kol, spik, nitnaglar, järnkrampa, järnfragment, brända djurben.* Krampan synes vara funnen i skelettgrafven, nära midten af östra långsidan.

1,5 fot från lerkärlet *c* var en sänkning af 6,5 fots längd och 2,5 fots bredd, gående i NO —SV. Låg 0,5 fot djupare än brandlagret och 2,5 fot under högens topp. Däri ett *skelett* med hufvudet i SV. på en stor, tvärs öfver grafvens ända gående sten. Öfver knäna har skelettet en annan, mindre sten. Grafvens väggar och botten hårda. *Fig. 63.*

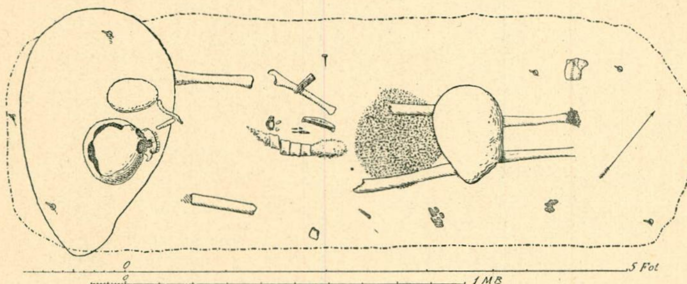

Fig. 63.

Angående läget för fynden i skelettgrafven hänvisas till planen. Utom fynden å planen tillkomma en *järnbit* och några *träfragment,* hvilket allt låg tillsammans med myntresterna och bärnstenspärlan.

Under en punkt mellan bäckenet och stenen öfver skelettets knän låg, 0,5 fot under grafvens botten, ett ljust *brandlager,* 1,5 fot i diam. med något *brända ben.*

Vid skelettets vänstra sida en mörk *kolfläck; kol* f. ö. här och där i grafven.

Brandgrafven innehöll:

Nitnaglar, ett 10-tal, 1,9—3,2 cm. långa; några med trärester.

Spikar, ett 20-tal, intill 7.3 cm. långa.

Pil, 11,5 cm. lång. Blad smalt lancettformigt, 1 cm. bredt. *Pl. VIII: 49.*

Pil, 8,7 cm. l., tydlig afsats för skaftningen, därunder smal tånge, ett par cm. lång. *VIII: 48.*

Krampa, 5,5 cm. l., ändarna rätvinkligt böjda, stukade. *VIII: 50.*

Järnfragment, 3 st., möjligen af knif.

Järnfragment, 9 st., intill 5 cm. långa af ett smalt järnband, 0,8—1 cm. bredt, 0,3—0,5 cm. tjockt, med triangulärt tvärsnitt.

Järnfragment af järnring, möjligen ringspänne; diam. c:a 3,5 cm. *VIII: 53.*

Islägg, 3 fragment, intill 5,5 cm. l.

Bryne, ej tillformad bit, 10,5 cm. l. *VIII: 52.*

Lerkärlsbitar a, 8 bitar från två olika håll. Af ett stort kärl med c:a 15 centimeters mynningsvidd, af godt, 0,6 cm. tjockt gods. Bottnen tycks ha varit tämligen liten och plan. Har tydligen haft vacker utbuktande resning, med starkt infallande halsparti; prydt med 9—10 parallella, djupa, 2—3 mm. breda fåror med mellanliggande skarpa åsar. Kant kraftigt utvikt, profilerad. Af hufvudtyp som *c.*

Lerkärlsbit b, kantbit, rundadt utsvängd af 0,5 cm. tjockt, godt gods.

Lerkärl c. Höjd 16,5 cm., största vidd omkr. 20 cm., bottenvidd endast c:a 7 cm. Botten under starkt konkav. Halsparti tämligen lågt, infallande och prydt med tre 3—4 centimeters breda, parallella fåror med mellanliggande och med fårorna lika breda åsar, som äro längdstrierade. Kanten bildas af en rätvinklig, en cm. bred utböjning. Gods 0,5—0,6 cm. tj., jämnt och väl arbetadt. *Fig. 64.*

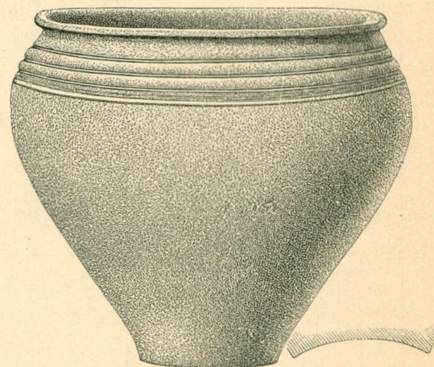

Fig. 64. 1/4.

Obrända djurben af:

nötkreatur: humerus v. fragm. af tämligen stor individ.

tamsvin: mandibulare h. hela den horisontella grenen med alla kindtänderna, mandibulare v. fragm. med de 4 främsta kindtänderna, framtänder 5 st. Af ung individ (blott mjölktänder).

Ur lerkärlet c anträffades bland eljest brända ben ett obrändt ben af:

mört, Lenciscus rutilus, L.: os pharyngeum infer. (undre svalgben). Individens totallängd har varit omkring 18,5 cm.

Brända djurben ur brandlagret af:

hund: scapula h. klufvet fragm., humerus h. fragm., radius v. 2 fragment (det ena af en medelmåttigt stor, det andra af liten individ), atlas fragm., epistropheus fragm., bröstkotor 3 fragm., ländkota 2 fragm., svanskotor 2 st., metacarpale III v. fragm., tåphalang fragm., rörformiga ben 2 fragm. Benen äro som nämndt af två individer.

Ur lerkärlet af:

hund: Scapula v. fragm., femur h. 2 fragm. (af 2 individer, båda små, men något olika stora), halskota den 7:de, svanskota en af de yttersta. Benen äro som nämndt af två individer (och i hela grafven af *tre* individer):

Ytterligare ett ben, af fisk, men *obrändt,* ur detta lerkärl, se ofvan.

Skelettgrafven innehöll:

Skelett, endast små fragm. af kraniet funna.

Silfvermynt, 4 små fragm. de två största nästan $^1/_4$-delar. Två äro af *kufiska* mynt.

Bronsbit, med fastrostade järnrester. Längd endast 0,45 cm., form något konisk. Nit?

Bronsbeklädd järnvikt, antagligen rund med afplattade poler, af c:a 1,6 cm. diam.

Spikar, ett 10-tal, intill 9,5 cm. l., några med trärester.

Nitnagel, c:a 2,5 cm. l.

Järnfragment, af samma slag, hvaraf 9 bitar hittades i brandgrafven. Tydligen hvad som i Stolpes grafplan kallas »tveeggad järnbit».

Järnfragment, fragment af krok, ring eller dyl. 2,1 cm. l.

Järnfragment, med säkerhet rester af 3—4 *pilar.*

Järnfragment, antagligen af en sölja. 3,5 cm. långt, 3 cm. bredt. Dessutom ett par obestämbara bitar.

Järnfragment, af en smal *ring,* funnen tillsammans med pärlorna.

Bärnstenspärla, i form af ett hängbryne. 1,65 cm. l., 0,55—0,65 cm, bredt. *VIII: 54.*

Karneolpärla, röd, mångkantig, långsträckt, 1 cm. l. *VIII: 55.*

Kam, ganska väl bevarad, med två långa sidostycken (end. ändarna förstörda) och mellanliggande tandskifva i 3 stycken. Ena sidostycket med ett slarfvigt utfördt bandordnament. Den andra med tvärstrierade ändar.

Hängbryne, af vacker flammig skiffer. 9,2 cm. l., 1—1,5 cm. tj., spår af järn i hålet. *VIII: 51.*

Trärester, två obetydliga fragment, där veden går i olika riktningar, sammanhållas af en liten *järnnit.* Af kamfodral?

Lerkärlsbitar e, från själfva brytningen mellan kropp och halsparti. Det senare prydt med en horisontel rad snedställda streck. Gods 07—0,8 centim. tjockt, godt.

Lerkärlsbit f, från ett liknande (? parti å annat kärl. Gods 0,7 cm. tj., tämligen dåligt.

Utanför såväl brand- som skelettgrafven äro funna:

Lerkärl d. Bottenvidd c:a 10,5 cm. Gods 0,7 cm. tj., dåligt.

Innehöll ett par smulor af:

Brända ben och *kol.*

87. (Ej fullständigt undersökt.)

Hög. Diam. 20 fot, höjd 1,5 fot.

Öppnades från NV. En 6 fot bred och 11 fot lång gång upptogs med en utvidgning mot öster af 2 fots längd, 4 fots bredd.

Jordmån: Lera, så hård att det knappt var möjligt att arbeta med järnstör.

I början af gången hittades några *obrända ben* och *spikar.*

Ej *fullständigt* undersökt. »Öfvergifves» säga anteckningarna.

Grafven innehöll:

Obrända ben, ej anträffade vid inventariseringen.

Spikar, 3—4 st., intill 7,3 cm. långa.

88. Brandgraf.

(Pl. IX.)

Hög. Diam. 20 fot, höjd 1,5 fot.

Öppnades från NV. Grus och sten, dock inga stora sådana.

Åt nordvästra sidan träffades på 1 fots djup *obrända djurben.* 12 fot från nordvästra kanten och på 1,5 fots djup ett mycket svart *brandlager,* 7 fot långt, 5 fot bredt, sträckande sig närmare södra kanten. Innehöll *brända ben [kol?], nitnaglar, spik* (nitarna och spikarna på ett begränsadt område af 0,5 fots yta). 2 *slaggbitar,* de sistnämnda 2 fot från brandlagrets nordvästra ända och 2 fot nordväst om nitarna. — 1 fot sydost om nitarna träffades 2 *lerkärl a, b* det ena stjälpt öfver det andra, det öfre lutande något åt söder. De stodo 2 fot från brandlagrets sydöstra ända. Inga stenar kring dem.

Undersöktes vid inventariseringen. Fyllda med jord, grus,brända ben och *kolsmulor* (ytterst litet). I öfre kärlet, *a,* tämligen litet *brända ben,* ej hårdt packade, i undre, *b,* däremot mycket *brända ben,* tätt packade mot botten. Dessutom i *b* en *isbrodd af järn,* en vanlig *brodd, kambitar, benpryl?, tygrester?, brända djurben.* De brända benen voro spridda öfver hela brandlagret. Bland dem ett *benföremål.*

Grafven innehöll:

Nitnaglar, ett 20-tal små, intill 3 cm. l.

Spik, minst en, 4,5 cm. l.

Isbrodd af järn i form af en trefot. Största längd mellan 2 spetsar 7,6 cm. Två af armarna tyckas ha varit lika långa, den tredje längre. Spetsarna nedböjda. I midten hål af samma form som pjesen själf. Alldeles lika broddar ha anträffats under fötterna på obrända lik från Jämtland (K. Kjellmark: Ett graffält från yngre järnåldern etc. Ymer 1905 p. 352 ff., fig. 14). *Fig 65. Pl. IX: 3.*

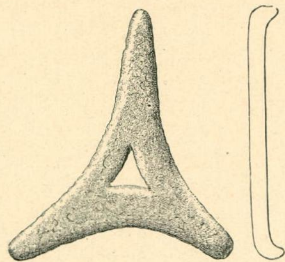

Fig. 65. 1/2.

Brodd, nära 4 cm. l., 1 cm. bred.

Slaggbitar, 2 smärre, af järnslagg.

Kambitar, 5 st., däraf en med bronsnit och en med linjeornament i romboider.

Benpryl(?) Den skadade öfverändan, 0,8—0,9 cm. tjock. Prydd med enkla snedstreck. *IX: 2.*

Benföremål, öfverändan af pryl l. d. Genomborrad med ett rundadt dubbelkoniskt hål. *IX: 1.*

Tygrester(?) Sitta egendomligt nog fast på brända benbitar ur lerkärlet *b*. Sekundära?

Lerkärl a, mynningsvidd c:a 13 cm. Kroppen rundad och kanten rundadt inböjd. Botten slät, c:a 9 cm. vid. Af dåligt, c:a 1,2 cm. tj. gods.

Lerkärl b af samma typ, något större. En del mycket hårdt förbrända lerstycken lågo inuti lerkärlet och höra möjligen icke till godset hvaraf detta är uppbygdt.

Brända djurben, ur lerkärlet *b* af:
däggdjur: 2 obetydliga fragment.
Obrända djurben af:
häst: femur v. 2 fragment af stor individ.

89. Brandgraf.

(Pl. IX.)

Den s. k. »Erdmanska grafven». *Hög*, närmast öster om vallen. Diam. 15 fot, höjd 1,5 fot.

Denna hög hade förut öppnats af prof. Erdmann, förmodligen 1861. Ett *lerkärl* anträffades med en däruti liggande hel *kam* (»uppi krukan»). Äfven ett *mynt* skulle ha anträffats uppe i lerkärlet, men osäkert. Lerkärlet tömdes på stället. Uppgifterna efter Stolpes arbetare, som äfven gräft åt Erdman.

I midten en djup grop af 4 fots diam. och 1 fots djup. Högen öppnades från väster. Löst grus och klappersten. 3 fot från södra kanten en större sten, 5 fot lång (Ö—V.), på 0,5 fots djup.

Genast i sydvästra kanten, träffades *lerkärlsbitar a*, hopade på ett ställe, omedelbart under torfven. Lerkärlet troligen söndertrampadt. Vid lerkärlet började ett 2 fots *brandlager A*, som starkt markeradt sträckte sig norrut på 0,5 fots djup. Däruti något *brända ben*, *nitnaglar* och ett par *brända djurben*.

Midt i högen på 1 fots djup ett *brandlager B* af 5 fots diam., midt under den stora gropen. I lagret något *brända ben* och *kol*, *bronsfragment*, *nitnaglar*, *spik*, *beslag* och *armring af järn*, *glasslagg*.

Ett *lerkärl b* stod med ena sidan delvis afskuren, alldeles i den Erdmanska gropens sydöstra kant.

Undersökt vid inventariseringen. Innehöll obetydligt med spridda *brända ben* och en *nitnagel*. Resten jord och grus. Bronsfragmenten hittades invid och öster om lerkärlet, slaggbitarna norr om detsamma. Bland de brända benen några *djurben*.

1 fot nordost om mellersta brandlagret träffades på samma djup ett *brandlager C* af 2 fots diam. Innehöll något *brända ben* och *kol*, *glasfragment*, *lerkärlsbitar c*, *en nit*, några *brända djurben*.

Under detta brandlager några *obrända djurben* och *lerkärlsbitar d* på 1,5 fots djup.

Grafven innehöll:

Bronsbeslag, litet omböjdt med ändarna förenade genom en nit. Kantskoning till knifslida, jämför t. ex. pl. VIII: 5. Längd 0,95 cm., bredd 0,4 cm. Prydt med 2 längsgående refflor. *Pl. IX: 10.*

Bronsfragment, 8 små af millimetertunn plåt. Den största biten 2,7 cm. l. Från underskålla till oval spännbuckla.

Nitnaglar, ett 40-tal ur brandlagren (ur A c:a 5 st., ur C en; en nit eller spik äfven ur lerkärlet b). Längd intill 4,5 cm.

Spikar, c:a 15 st., ur B, intill 5 cm. l., några möjligen nitar.

Armring, öppen, af järn, största diam. 6,5 cm., af en 0,7 cm. bred, 0,2 cm. tj. järnten, som afsmalnar åt ändarna. *IX: 7.*

Järnbeslag, 4—5 st. af olika former, mer eller mindre rättvinkligt böjda, förmodligen kantbeslag till skrin och skrinlock l. d. *IX: 4, 8, 9.*

Brodd(?), fragm., urspr. längd c:a 5,4 cm. *IX: 6.*

Glasfragment, 4 starkt förbrända, gods c:a 1 mm., kanten 0,25 cm. tj. Tre mm. under kanten löpa 3 parallella små fåror, sedan ytterligare 3 lika långt under de första.

Glasslagg, 3 smärre bitar.

Kam och *lerkärl* från Erdmans gräfning, ej anträffade i museet vid inventariseringen. Äro äfven förgäfves eftersökta i geologiska byråns samlingar och handlingar.

Lerkärlsbitar a, af 0,9 cm. tj., groft gods.

Lerkärl b, nära 12 cm. högt, 13 cm. största vidd,

Fig. 66. Plan öfver Steffanssons hemland, upprättad af J. Nordstrand. Grafnummer, de större siffrorna, utsatta af Gustaf Hallström. De smärre siffrorna beteckna höjder i fot.

mynningsvidd 10,8 cm., bottenvidd 10 cm. Kant kort, rakt uppstående. Gods 0,9—1,2 cm. tj., tämligen fast.

Lerkärlsbitar c, af 0,7 cm. tj. ganska fast gods. Kant rundad och inböjd.

Lerkärlsbitar d, 2 stycken af 0,7—1,1 cm. tjockt, starkt gods från olika(?) lerkärl.

Brända djurben af:

hund: kindtand fragm., svanskota.

däggdjur: flera små klufna, obestämbara fragment.

Obrända djurben af:

tamsvin: radius h. fragm., calcaneus v. fragm. af ung, tämligen stor individ.

90. Brandgraf.

Hög, längst ned i nordöstra hörnet. Inga synliga stenar. Diam. 15 fot, höjd 3 fot.

Öppnades från sydost. Fin sand och småsten. På sydöstra sidan, straxt vid kanten, ett *brandlager* på 1 fots djup i form af en i spetsen stympad cirkelsektor med en längd af 6,5 fot. Höll sig hela tiden på 1 fots djup och sluttade således utefter den tämligen branta högen. Tämligen matt färgadt, men med många och stora *kolstycken.* Dessutom något *brända ben,* ett par *spikar* eller nitar, *brodd, kambit, benföremål, lerkärlsbitar a, b,* bitar af *lertrissa, brända djurben.*

Midt i högen på 4 fots djup ett trasigt *lerkärl c* med tvättade *brända ben.* Ingen brandfläck där omkring, men det stod i en tydligt gräfd grop med fasta väggar och af 1 fots diam. samt omgifvet och täckt af smärre stenar af 1—1,5 fots diam. Detta lilla röse var 3 fot i diam. och lika högt. Självfva gropens djup var lika med lerkärlets höjd.

Grafven innehöll:

Brodd, 2,8 cm. lång.

Nitnaglar eller *spikar,* 3 st., intill 3,7 cm. l.

Kambit, ändstycke af sidostycke, orneradt med tvärlinjer och hvarandra vinkelrätt korsande linjer.

Benföremål, fragm., 1,3—1,5 cm. bredt, 0,3 cm. tj., afsmalnande åt ena ändan. Afbruten i båda ändarna, största längd 1,8 cm.

Lerkärlsbitar a, b, 4—5 st., af två olika lerkärl: *a* en bit af 1 cm. tj., groft, men fast gods, *b* 4 bitar af ett synnerligen lågt lerkärl eller *skål.* Höjd antagligen c:a 3 cm. Gods 0,7—1 cm., fast och godt. Kant svagt invikt.

Lerkärl c, stort, fragmentariskt, största vidd c:a 17 cm., bottenvidd 15 cm. Gods c:a 1 cm. tj., groft, men af god lera. Stora sandkorn.

Lertrissa, i en mängd småbitar, hvaraf några kanske höra till lerkärlet *b.* Ursprungliga tjockleken c:a 4 cm.

Brända djurben af:

däggdjur: obetydliga, klufna fragment.

fågel: rörformigt ben, fragm.

Bland de brända benen anträffades äfven ett obetydligt, *obrändt kotfragment af människa.*

Gräfningar i Fredr. Anderssons hemland fortsätta på 800- och 1100-talen af n:rserien.

Erik Steffanssons hemland.

Detta hemland kallades äfven *Västergårds hemland* eller *Steffanssons Västergårds hemland* och utgör en fortsättning österut af föregående hemland, jfr öfversiktskartan *fig.* 7. Det bildar dock en helt annan och särdeles oregelbunden figur. I det inre af hagmarken är en i gammal tid uppbruten liten odling, en s. k. hemlandstäppa, men denna är sedan många år åter igenlagd. Hemlandets största längd är omkring 270 meter och dess största bredd omkring 210 meter.

Området är så godt som helt och hållet uppfylldt af ofvan jord synliga grafvar. De ojämförligt flesta af dessa äro runda högar, stundom med fotkedja eller rest sten i toppen. Den största af dessa högar är 61,5 fot (18,5 met.) i diam. och 10 fot (3 met.) hög. Några ha en aflång sträckning, i ett fall skeppsformig. Ett par, tre äro utprägladt rektangulära och ett 10-tal tresidiga. Inalles kunna å graffältsplanen, *fig. 66,* räknas omkring 310 högar af olika slag.

Inga under flat mark befintliga högar ha ännu anträffats, men kunna möjligen finnas, emedan som det synes endast en knapp tredjedel af detta hemland är undersökt.

Gräfningar företogos här år 1875 och undersöktes då nedanstående grafvar med n:r 91—187. Af dem äro n:r 160, 161, 164, 165, 167, 168, 170, 172—175, 177—187 gräfda och beskrifna af Stolpes arbetsförman, bonden i Västergården, Johan Eriksson.

Stort sedt upphör det stora Hemlandsgraffältets sträckning åt öster med detta hemland. Endast från midten af östra gränsen utgår en liten flock å omkring 30 högar in i Oppgårdshagen.

Längst i norr är en nära 30 met. lång fornlämning, hvilken af alla tecken att döma synes mig vara en *huslämning.* Jfr p. 17.

Af hela antalet gräfda grafvar ha tyvärr endast sex kunnat något så när säkert identifieras å graffältsplanen.

91. Brandgraf och skelettgraf.

(Pl. IX.)

Hög. Längd i V—Ö. 24 fot, bredd 13 fot, höjd 1,5 fot. Tre stora stenar ligga i rad vid västra ändan. Den största 4 fot lång.

Öppnades från väster. Sand. 6 fot från västra ändan, träffades på 1,5 fots djup en liten, i ursprungliga marken gräfd graf, 4 fot lång, 2 fot bred, 1 fot djup med riktning ungefär NV—SO.

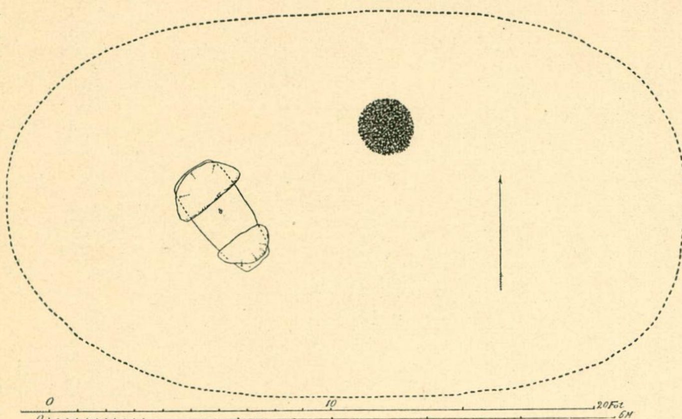

Fig. 67.

Botten och sidor bestodo af den hårda alven, fyllningen af lös sand med något litet inblandade *kolsplittror*. På botten några få *brända ben*. — I hvardera ändan af bottnen lågo 3 *spikar* med spetsarna inåt. 2 fot från nordvästra ändan en *bronsbjällra*. Därinvid murket *trä* och två *glaspärlor*. I sydöstra ändan fragment af hvitt *trä*. Öfver hvardera ändan af gropen var en stor sten vältrad. Under den östra stenen flera små *spikar* i höjd med gropens kant.

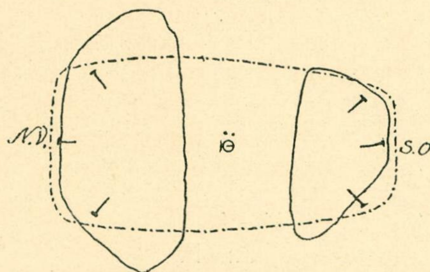

Fig. 68.

5 fot NO. om grafvens östra ända och 3 fot från högens norra kant träffades ett *brandlager* på 0,5 fots djup. Diam. 2 fot. Spridda *brända ben,* däribland äfven *brända djurben.* Midt i brandlagret ett röse af c:a 10 stenar från en knytnäfves storlek till 1,5 fot. Inblandade med och äfven under dessa stenar lågo en mängd *lerkärlskärfvor* af flera kärl. Söder om röset ett *järnbeslag* och ett *järnfragment.*

Brandgrafven innehöll:

Järnbeslag, trappgafvelformadt, med en utstående rund buckla på midten. 4 cm. l., 3,4 cm. bredt. Spår af nitar i de 3 hörnen. Den öfre fasthåller ännu ett stycke af en underliggande järnplåt. *Pl. IX: 12.*

Järnfragment, massivt, 3,2 cm. l., 1,7 cm. br. och omkring 0,6 cm. tjockt.

Lerkärlsbitar a, efter ett stort och groft lerkärl, omkr. 11,5 cm. högt, starkt utfallande väggar, halsparti kraftigt inböjdt, prydt med 2 rader våglinjer. Kant endast obetydligt markerad. Gods 1,65 cm. tj., groft. *IX: 11.*

Lerkärlsbitar b, af mindre kärl af samma hufvudform, men utan ornering. Gods å underdelen c:a 1 cm. tj., å halspartiet 0,8 cm., hårdt och godt. Kant jämnt afskuren.

Lerkärlsbit c. Kantbit med rundad kant; gods 0,85 cm. tj., ganska godt.

Brända djurben af:

däggdjur: flera obetydliga klufna fragment.

Skelettgrafven innehöll:

Bjällra af brons med 4-klufven botten. Hela längden 2,7 cm., bredden 1,8—2,1 cm. Prydd med ett tvärband af 2 åsar. *Fig. 69. XI: 15.*

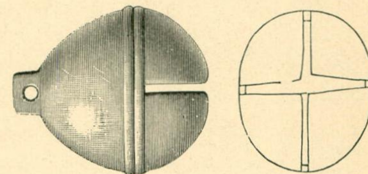

Fig. 69. $^1/_1$.

Spikar, 8 st., intill 6,5 cm. långa. Med fastrostade trärester.

Glaspärlor, blå, en insnörd i 3 afdelningar, en enkel, ringformad, i 4 stycken. *IX: 13, 14.*

Trärester, multnade, obetydliga (tillsammans med pärlorna).

Rester af bark och näfver(?), hvita, obetydliga.

92. Skelettgraf.

(Pl. IX.)

Hög. Diam. 12 fot, höjd 1 fot. Öppnades från öster. Sand. I högens midt träffades på 2

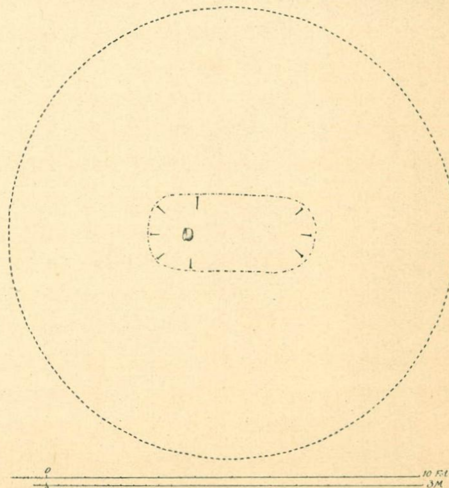

Fig. 70.

fots djup en grop, 4,5 fot lång, 2 fot bred upptill, 1,8 fot bred nertill, 0,7 fot djup. Riktning ungefär SV—NO. — Vid ändarna och på sidorna af gropen inalles 8 *spikar* med spetsarna inåt. Midt i sydvästra delen af gropen stod ett litet *lerkärl,* 1 fot från sydvästra kanten. Inga stenar öfver gropen.

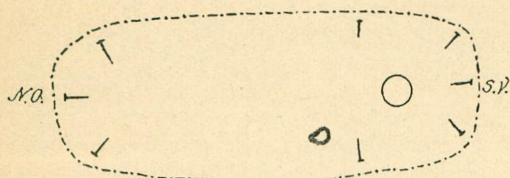

Fig. 71.

Ännu en *lerkärlsbit* anträffades vid inventariseringen.

Grafven innehöll:

Spikar, 8 st., fragmentariska med rester af *trä.*

Lerkärl, 7,5 cm. högt, 11,5 cm. största vidd, c:a 8 cm. bottenvidd; gods 0,6 cm. tj., tämligen dåligt. *Pl. IX: 16,*

Lerkärlsbit, af c:a 1 cm. tj. groft gods.

93. Brandgraf.

(Pl. IX.)

Stor *hög* i nordvästra hörnet af hemlandet. Diam. 36 fot, höjd 5 fot. 4 smärre stenar af 0,5—1 fots diam. lågo på kullens topp i en kvadratisk figur af 1,5 fots sida.

Öppnades från söder. Sand, grus och sten (klappersten och större, intill 3 fot). Den genomgräfda ytan bildar en figur af 25 fots längd, N—S, 19 fots bredd Ö—V. I botten 3 större (4 fot l.) stenar i en rad från NO—SV., tvärsöfver midten.

Först anträffades en del lösa fynd, utan förbindelse med brandlager. Så träffades på 2 fots djup midt i högen ofvanför brandlager *A* ett trasigt *lerkärl l,* innehållande *brända ben,* däraf något *djurben.* I södra delen af högen hittades spridda *lerkärlsbitar a—e, nitnaglar* på 2—4 fots djup, en *pärla* och *kambit* på 2 fots djup.

Öfverallt, där något af dessa saker träffades, var en *svart* fläck af högst 1 fots diam., troligen efter en spade jord ur något brandlager. Dessutom var enligt fyndpaketen tydligen i södra hälften ett *brandlager D,* med *brända ben, kol,* ett *hasselnötskal.*

Midt i högen på 4,5 fots djup ett *brandlager* A af 4 fots diam., 3 tum tjockt, löst, svart, men med föga *kol.* Innehöll för öfrigt *brända ben,* 2 st. *nitar, lerkärlsbitar f,* spridda öfver lagret. Dessutom 4 *kolade bitar af bröd(?),* som bära spår att ha varit genomborrade af fina järntenar.

I nordvästra delen af högen och nära föregående, på 1,5 fots djup ett *brandlager* B, 8 fot i diam., svart och tunnt med föga *kol.* Innehöll tämligen mycket *brända ben, nitar, lerkärlsbitar, g, k,* spridda *bronsbeslag,* fragm. af en *silfverlindning* kring ett pilskaft(?), en *pil, järnfragment.*

5 fot norr om *brandlager* A ett tredje *brandlager C* på 4 fots djup och af 3 fots diam. Ganska svart, på ett ställe 2 tum tjockt. Innehöll *brända ben, nitnaglar,* spridda *lerkärlsbitar h, i,* en *flintbit.*

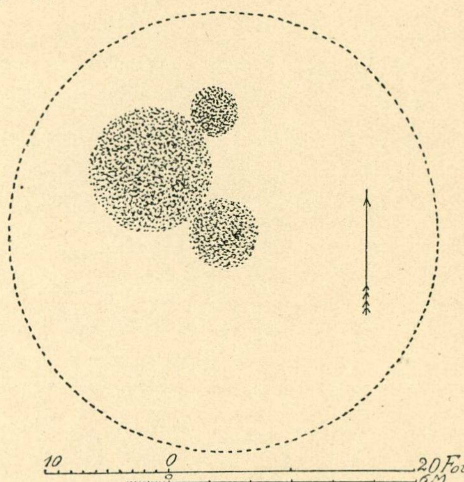

Fig. 72.

Grafven innehöll:

Silfverlindning till pilskaft(?), c:a 1,2 cm. lång, af fin silfvertråd. Lindningen är icke spirallagd, utan är öppen på ena sidan, men ändock bildad af *en* tråd. Denna löper alltså fram och tillbaka. *Fig. 73. (Pl. IX: 17).*

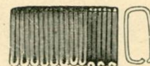

Fig. 73. 1/1.

Bronsbeslag, liknar en nyckelbricka, men har af de korta nitarna att döma suttit på läder. Längd 4,7 cm., bredd 4,4 cm. Växtornament. *Fig. 74. (IX: 20).*

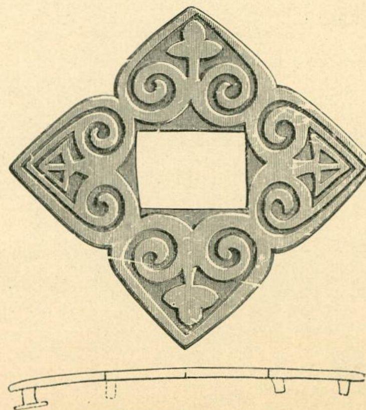

Fig. 74. 1/1.

Ett med detta alldeles identiskt föremål är anträffat i skelettgraf i Jämtland, jämte likartade beslag som fig. 75 nedan. Se K. Kjellmark: Ett graffält från vikingatiden etc. Ymer 1905 p. 351 ff., fig. 28. Genom det rektangulära hålet i sistnämnda föremål har en bred märla skjutit upp underifrån, vilken märla tydligen varit fästad vid ett annat underlag. Genom denna märla har sedan från sidan en sprint inskjutits, som låst tillhopa det hela. Möjligen har detta utgjort låsinrättningen på ett lock till en väska eller dylikt.

Bronsbeslag, 3 st., till läder. 1,95 cm. långa, 2,15 cm. breda, sköldformiga, något kupiga. Ornament i form af ett stiliseradt ansikte. Rundt om kanten pärlstaf. *Fig. 75. (IX: 27).*

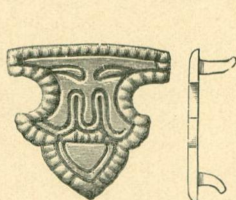

Fig. 75. 1/1.

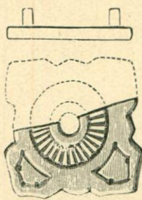

Fig. 76. 1/1.

Bronsbeslag, litet sköldformigt till läder med 2 nitar. 1,3 cm. långt *IX: 23.*

Bronsbeslag, halft, flikigt fyrsidigt, nitar i hörnen och hål i midten, orneradt med radierande strålar. 1,8 cm. i fyrkant. *Fig. 76. (IX: 25).*

Knapp eller stor bronsnit på läder. 1,3 cm. diam., c:a 1 cm. hög. *IX: 24.*

Bronsbeslag, till läderknifslida?, af 2 fragmentariska bronsbleck, förenade med 0,75 cm. l. nitar. Det ena blecket klippt i trappgafvelmönster. *IX: 21.*

Bronsbeslag, 4 st. kantbeslag till läderknifslida af typ som den i Vendelgraf IX. 0,8 cm. höga och breda. Prydda med 3 längsgående rännor. *IX: 28.*

Bronsfragment, 3—4 små, obestämbara.

Bronsnitar till beslag, 5 st. små.

Ringspänne af brons, fragment. Rundadt fyrsidig med ändan förtjockad. Öfversidan med 4 punktrader. Längd 3,8 cm. *IX: 26.*

Pil, 9,9 cm. l., spets afbruten, med smal, tunn, lancettformig klinga. *IX: 22.*

Järnfragment, halfannan cm. lång järnten, omböjd.

Järnfragment, anträffade vid inventariseringen, möjligen rester af större *ring med torshammare?*

Järnbeslag (ur södra hälften af högen), 9 cm. långt, 3,5 cm. br. Hål för nit i hvardera ändan. Endast den ena kvar, fasthållande ett stycke af en underliggande järnskålla. *IX: 18.*

Järnfragment (ur samma lager), af beslag. Ett cylindriskt, liksom af en pilskoning. Nu endast halfva cylindern i behåll.

Brodd (ur samma lager), fragment.

Nitnaglar, c:a 75 st., däraf ur brandlager B c:a 50 st., ur C 7 st., ur D c:a 18 st. — 1,5—5 cm. långa.

Spikar, ett dussin ur B och en ur D med spetsen stukad. Ha använts till olika tjocka bräder, från 1,5 – 3,5 cm. tjocka.

Pärla, grön glas-, 1 cm. l., cylindrisk.

Kambitar, delar af de två sidostyckena och mellanpartiet. Bronsnitar. Ornering af dubbla, hvarandra korsande streck.

Kambit, ändstycke af sidoparti, med tvärstreck.

Lerkärlsbitar a, af ett kärl med 12 cm. bottenvidd. Gods c:a 1 cm. tj., tämligen dåligt.

Lerkärlsbitar b, gods c:a 1 cm. tj., hårdt, men groft; insida svartbränd, kant inböjd, rundad.

Lerkärlsbit c, bottenbit af litet kärl, bottenvidd c:a 6,5 cm., gods 0,8 cm., hårdt. Botten skjuter något utanför sidan.

Lerkärlsbit d, sidostycke med botten- och kantrester. Lerkärlet har varit litet, höjd 5,5 cm. med 0,7 cm. groft gods. Kant svagt inböjd.

Lerkärlsbit e, af c:a 0,6 cm. tj., mörkt, tätt gods.

Lerkärl f, c:a 12 cm. bredt öfver bottnen och minst 10 cm. högt. Gods c:a 1 cm. tj., groft och löst. Kant något förtjockad, groft ornerad med fingertopp- och nagelintryck.

Lerkärlsbitar g, bottenfragment, bottenbredd c:a 9 cm., gods c:a 1,2 cm., groft, löst och svartbrändt.

Lerkärlsbitar h, bottenbredd 8,5 cm., bottenkant markerad, öfverkant inböjd. Gods c:a 0,8 cm., löst och svartbrändt.

Lerkärlsbitar i, af c:a 0,8 cm. tj. gods med tunnare botten. Godset uppblandadt med stora kvartskorn liksom alla lerkärlen i denna graf, invändigt svartbrändt. Kant utböjd, rundad.

Lerkärlsbit k, liten rundad kantbit. Gods 1,2 cm. tj., groft och dåligt.

Lerkärl l, stort, nu i små bitar. Gods 1—1,3 cm. tj., tämligen fast, men groft. Kant rakt uppstående, rundad.

Flintbit, liten, något bränd.

[*Bröd?* 4 kolade fragment med spår af att ha varit genomborrade med fina järntenar. Jfr fig. 79 nedan. Saknades vid inventariseringen.]

Hasselnötskal, koladt.

Brända djurben.

1) Ur södra hälften, möjligen ur brandlager D af:

däggdjur, antagligen hund: obetydliga, klufna fragment.

fågel: obetydliga, klufna fragment.

2) Ur brandlager B af:

hund: humerus v. fragm., rörformiga ben, flera fragm. Af liten, men gammal individ.

häst: Mandibulare fragm., kindtänder 3 fragment.

tamsvin: femur v. fragm. af rätt stor, men ej gammal individ, käkben fragm., refben fragm.

björn, Ursus arctos L.: 3 st. klophalanger.

däggdjur: flera obetydliga fragment.

fågel: rörformiga ben 2 fragm.

3) Ur lerkärlet öfver brandlager A af:

hund: halskota fragm., ländkota fragm. Af liten individ.

häst: fasta kraniet ett fragm., underkäk fragm., flera andra obetydliga fragment.

får: tibia fragment.

däggdjur: rörformiga ben, flera obetydliga fragment.

94. Brandgrafvar och skelettgraf.

(Pl. IX.)

Hög. Diam. 20 fot, höjd 2,5 fot.

Två stora tallar i södra och något innanför östra kanten. Nordvästra kvadranten upptages

af en delvis öfver torfven synlig sten af 7 fots längd, 6 fots bredd, 1,7 fots höjd öfver torfven.

Vid stenens nordöstra spets träffades på 1 fots djup ett ganska svart *brandlager* I, som sträckte sig med en bredd af 3 fot mot sydost. Hela genomgräfda längden var 6 fot, men lagret sträcker sig äfven under den här befintliga tallen. Brandlagret var tydligt och oafbrutet och mellan 1—2 tum tjockt samt gick alldeles intill stenens nordöstra kant. Obetydligt med *brända ben* spridda öfver hela lagret. 2 fot från norra ändan 2 *pärlor*, 4 fot från norra ändan ett halft *lerkärl a*, 1 fot öster därom den andra halfvan och därinvid *kambitar* och mellan lerkärlsbitarna *nitnaglar*, *järnfragment* och en *brodd*. Bland benen ett par *brända djurben*.

En *nitnagel* låg vid stenens norra hörn, alltså ett par fot utanför brandlagret jämte en obränd nederända af *ox-humerus*.

Delvis under detta brandlager en skelettgraf, se nedan.

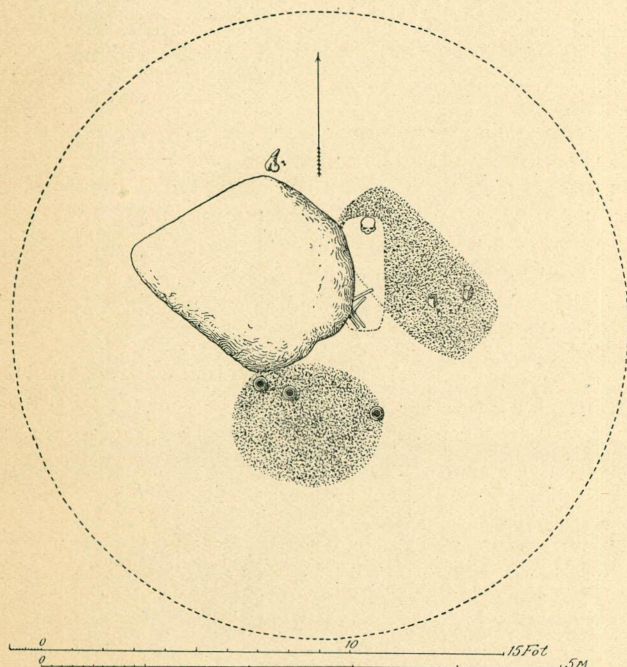

Fig. 77.

4,5 fot sydväst om *lerkärl a* stod ett täml. helt *lerkärl b* på 2 fots djup. Vid detta började ett svagt *brandlager* II, som blef starkare markeradt västerut. Längd O—V. 5 fot, bredd N—S. 4 fot. Lagret höjde sig mot väster. 3 fot från lerkärlet *b* mot nordväst stod ett trasigt *lerkärl c* på 1,5 fots djup. 1 fot längre bort i samma riktning stod, alldeles under det öfverskjutande hörnet af stenen och på 1 fots djup, bitar af ett trasigt *lerkärl d*, straxt i kanten af brandlagret. — Lagret innehöll f. ö. obetydligt med *brända ben* och *kol, bronsbitar, pärlor, kambitar* (vid lerkärlet *c*).

Lerkärlet *b* undersöktes vid inventariseringen. Öfverst fin, askliknande jord med 5—6 stenar, intill 8 cm. diam. På 5 cm. djup började *brända ben*, hvilka fyllde hela lerkärlet. I midten anträffades en del fragment af *ring med torshammare* samt *kambitar*. Bland benen äfven *brända djurben*.

På 1 fots djup under första brandlagret (alltså 2 fot från ytan) och delvis täckt däraf, träffades en *skelettgraf*, se *fig. 77*. Gropens längd 3,6 fot, bredd upptill 1,5 fot, i bottnen 1,35 fot, djup 0,5 fot. Bottnen alltså på 2,5 fots djup. Riktning N—S. Vid norra ändan ett *kranium*, mycket skadadt, stående på underkäken. I södra ändan lågo *benen* med knäna böjda mot väster, stödda mot grafvens västra kant. Från underkäken till öfre ändan af ena lårbenet 1,5 fot. — Fyllning i gropen lös mosand, inga stenar, men grafven var till en del dold af den stora stenen.

Skelettgrafven innehöll:

Skelettdelar af människa, kranium (trasigt). Extremiteterna fattades vid inventariseringen.

Brandgrafven I innehöll:

Brodd, 2,5 cm. l.

Spikar, 5 st., intill 3,6 cm. l.

Järnfragment, 4 st., efter spikar l. dyl. En är böjd som en krok, spetsig.

Pärlor, 2 af karneol, mångsidiga, små.

Kambitar, 7 st. med 2 bronsnitar. Ornerade i rutmönster. *Pl. IX: 29.*

Brända djurben af:

däggdjur: 3 obetydliga fragment.

Lerkärl a, omkr. 9 cm. högt, vidden möjligen 14 cm., vackert rundadt, äfven bottnen. Halsen är, 2,7 cm. under den svagt utböjda kanten, prydd med en rundad list. Godset är 0,8 cm. tjockt i botten, 0,4 i kanten och väl brändt. *Fig. 78.* (*IX: 31*).

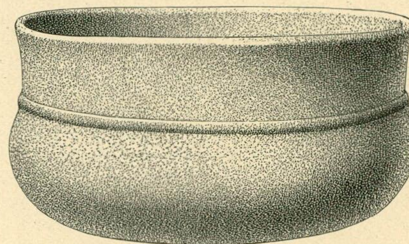

Fig. 78. 1/3.

Brandgrafven II innehöll:

Bronsfragment, ett obetydligt, af hopsmält bronsbleck.

Bronsfragment, ett stycke bronsbleck med rundad kant. Största diam. 2 cm.

Ring med torshammare, af järn, fragment. Ringen tycks ha varit 13 cm. diam. och spår af 7—8

små torshammare finnas. Dessa ha varit af enklaste slag, c:a 1,8 cm. långa. *IX: 30.*

Glastråd?, 2,3 cm. l., 0,15 cm. tj., trind och böjd.

Pärlor, minst 3, af glas, däraf den ena hopsmält af 3 andra; 2 af karneol, mångkantiga.

Kambitar, ur lerkärlet *b*, 4 st. med en bronsnit. Ornering bestående af tvärstreck.

Kambitar, ur brandlagret, 2 st., ornering med korsande linjer (romber); i föreningspunkterna och midt i fälten koncentriska ringar.

Lerkärl b, 14 cm. högt, 21,5 cm. vidt öfver mynningen (= största vidd), c:a 16,5 cm. vidt i bottnen. Väggarna raka, utåtlutande, gods c:a 1 cm. tj., groft.

Lerkärl c, c:a ett dussin bitar af 0,7 cm. tjockt, täml. starkt gods. Sidan buktad, kant utvikt.

Lerkärl d, 8 smärre fragm. af medelstort kärl; af ljust, 0,7—1 cm. tj., vackert gods. Prydt med längsgående, grunda refflor midt på.

Brända djurben, ur lerkärlet *b* af:

häst: ländkota fragm., några andra obetydliga bitar.

fågel: 3 obetydliga fragment.

Utanför brandlagren anträffades:

Järnfragment, 3,5 cm. l., af spik?

[*Obrändt djurben*, del af humerus, af *nötkreatur*. Saknades vid inventariseringen.]

95. Brandgraf.

(Pl. IX.)

Hög, sydväst (?) om n:o 93. Diam. 14 fot, höjd 1,5 fot.

Öppnades från nordväst. Lös. Bestod af sand, lera och något sten.

4 fot från nordvästra kanten träffades ett krossadt *lerkärl*, liggande en fot innanför kanten af ett *brandlager* af 4 fots diam., mycket sotsvärtadt. Brandlagret låg på 1 fots djup och innehöll ganska mycket *brända ben* och mellan lerkärlsbitarna en *spik med bronshufvud* och 3 *spikar* af järn. I brandlagret dessutom en *kambit* och *brända djurben*.

1 fot sydost om brandlagret lågo straxt under torfven bitar af en *järnring med torshammare* samt några *nitnaglar*.

Grafven innehöll:

Spik med bronshufvud, en nubb af 2 cm. längd. Hufvudet kupigt, 1,5 cm. diam.

Spikar eller nubbar, 3 st., med stora, platta hufvuden af järn.

Järnfragment, 5,4 cm. l., rätvinkligt omböjdt i ena ändan, som en nyckel. *Pl. IX: 36.*

Kambit, ornerad med tvärstreck och romber. Bronsnit.

Lerkärlsbitar, af medelstort lerkärl. Gods 0,9 cm., tämligen godt. Kant inböjd. 2,5 cm. under kanten går en 1,2 cm. bred, rundplöjd fåra rundt kärlet.

Brända djurben af:

hund: calcaneus v. (se härom nedan), metatarsale III v. fragm., carpal- eller metatarsalben 2 fragm., tåphalang den andra.

ekorre, Sciurus vulgaris L.: metacarpale IV af ett som det synes yngre djur.

däggdjur: flera obetydliga fragment.

fågel: 3 obetydliga fragment.

Ofvannämnda calcaneus af hund är hel med undantag af tuber calcaneus som saknas. Längd af benet, utom nämnda parti, är 49 mm. Hos stor hund är måttet, med tub. calc., 44,5 mm. Kroppen å fyndbenet är något tunnare, men högre framemot ledytan för astragalus än hos det hundben Kand. Hedell haft att jämföra med. Äfven är längden af ledytan mot astragalus något större; 20,8 mm. å fyndbenet mot 17 mm. eljest. Häraf framgår att det är svårt att afgöra huruvida benet är af stor hund eller yngre *varg*, Canis Lupus L. Kand. Hedell hänvisar till Stolpes till Vetenskapsakademien år 1873 inlämnade redogörelse för Björköundersökningarna 1872, där bl. a. i Svarta jorden anträffade djurben äfven nämnas sådana af varg (p. 64), dock med frågetecken. Kand. Hedell skrifver vidare: »Det är svårt att af enstaka bendelar afgöra, om de äro af stor hund eller ung varg, emedan motsvarande ben af hund och varg mycket likna hvarandra, och det är icke alltid storleken, som därvid är afgörande, emedan det finnes hundraser, som i storlek kunna täfla med äfven den fullväxta vargen. Med undantag af roftändernas och den främre knöltandens betydliga storlek hos vargen, i jämförelse med dem hos den stora hunden, och några karaktärer å kraniet, torde det knappast finnas några karaktärer att hämta af skelettet, af hvilka med säkerhet kan afgöras, om de bendelar man har för sig, äro af stor hund eller varg. Som det äfven från graf 96 finnas åtskilliga bendelar, som tyda på, att de äro af ett stort individ, men bland dessa äfven några, som bestämdt äro af hund, ligger det nära till hands att förmoda, det från denna graf finnas representerade två hundraser, en af betydlig storlek och en af medelstorlek. Och ofvan är det omnämndt, det en tibiadel och åtskilliga tänder förekomma af en stor, men ej särdeles gammal hund äfven från graf 75. Jag tror därför, att jag, utan att begå misstag, kan hänföra bendelarne såväl från graf 95 som 96 till dem af hund. Men att afgöra, till hvilken stor ras dessa bendelar äro att hänföra, det vågar jag icke inlåta mig på.»

Utanför brandlagret anträffades:

Ring med torshammare af järn, af c:a 14 cm. ursprunglig diam., nu i flera stycken. Man kan räkna omkring 17 på ringen uppträdda »hammare». Dessa ha dock ingen utpräglad hammarform utan snarare yxform. Deras längd uppgår till 3,6 cm., de flesta dock endast något mer än 2 cm. *Pl. IX: 32—35.*

Nitnaglar, 4—5 st., intill 4,3 cm. långa.

96. Brandgraf.

(Pl. IX.)

Hög, öster om föregående. Diam. 21 fot, höjd 3 fot. En sten, 3 fot hög, 2 fot i diam., synlig i västra kanten.

Öppnades från väster. Sand, något lera och klappersten. Lös. 5 fot från västra kanten träffades på 1,5 fots djup ett *brandlager,* 8 fot l., 3 fot br. Innehöll mycket *brända ben,* något *kol, järnbeslag, fragment* af *nyckel* m. fl. *järnfragment, nitnaglar, spik,* en *pärla,* en bränd *flintbit.* Midt i brandlagret ett krossadt *lerkärl a.* Mycket *brända djurben.*

Dessutom ett *lerkärl b,* som ej omtalas i anteckningarna. Undersökt vid inventariseringen. Innehöll obetydligt med *brända ben,* mycket uppblandade med jord. På botten ett starkt sotfärgadt lager. Där ett *järnbeslag* och små *järnfragment.*

Grafven innehöll:

Nitnaglar, ett 60-tal, 2,2—4,2 cm. långa.

Spikar, ett 10-tal, 2,2—4,2 cm. långa.

Nyckelfragment af järn, underdelen, med rektangulärt ax, 3,7 cm. långt. *Pl. IX: 39.*

Järnfragment, ett stycke ursprungligen starkt romboidisk järnplåt. *IX: 38.*

Järnfragment, obestämbara, ur lerkärlet.

Järnbeslag af tunn plåt, ur lerkärlet. Är omböjdt och i ändarna förenadt med 2 nitar. 2,4 cm högt, 2 cm. bredt, omkr. 1 cm. tvärs genom omböjningen. Kantbeslag till trä eller läder. *IX: 37.*

Järnbeslag, 5 st., däraf 1 fragment, alla ur brandlagret och alldeles lika föregående.

Pärla, af lera, röd; med platta poler.

Flintbit, bränd; ser ut att vara tillslagen.

Lerkärlsbitar a, af 0,7—0,9 cm. tjockt, tämligen fast gods. Väggar tämligen rätt uppstående. Halsparti något indraget, kort och rätt uppstående.

Lerkärl b, c:a 10 cm. högt, halsparti indraget, inåtlutande. Gods c:a 1 cm. tj., dåligt.

Brända djurben af:

hund: maxillare h. fragm., os pisi forme h. I, metatarsale IV h. fragm., metacarpal-metatarsalben 3 fragm., 2 tåphalanger bägge den första, 4 tåphalanger samtliga den andra, 2 af dessa äro af mindre individ., klophalang, svanskota. De flesta af dessa ben äro af stor hund, 2 af dem af medelstor hund. Jfr graf 95.

tamkatt: humerus h. fragm., radius h. fragm., ulna v. fragm., ulna h. fragm., femur v. fragm., tibia h. fragm., calcaneus h. fragm., metacarpale IV v. fragm., metacarpalia 2 fragm., metatarsale III h. fragm., tåphalang, ländkota fragm., kotor 3 fragm. Samtliga benen äro af en icke synnerligen stor, men ej heller ung katt.

däggdjur: kotor flera fragm., rörformiga ben flera fragm.

fågel: rörformiga ben flera fragment.

97. Brandgrafvar och skelettgraf.

(Pl. IX.)

Hög, strax till vänster innanför ledet vid västra gärdesgården. Diam. 20 fot, höjd 2,5 fot. I toppen en 3 fot hög, rest sten, med en mindre urgräfning rundt omkring, mest åt sydväst.

Öppnades från väster. Sand och klappersten. 4,5 fot från västra och 6 fot från södra kanten träffades på 1 fots djup ett stycke *slagg.* Sanden i närheten däraf sammansintrad genom från slaggen löst järnoxid. 7 fot från västra kanten träffades på 2 fots djup en 0,5 fot djup graf, 5,5 fot lång (NNO—SSO), 2—2,5 fot bred. Kanterna i allmänhet hårda. Den resta stenen går fram i östra väggen. Stenen stödes i norr af en, i söder af två stenar om 1,5—2 fot, ej synliga ofvan jord. Stenen går 2 fot djupt, Öfver grafven flera stenar af 0,5—1,5 fot. På dess botten delar af ett *skelett:* tänder och en del långa ben. Benen längst i nordost ligga vid grafvens öfre kant. I trakten af knät låg en klump af *tyg* med *bronsfragment.* Tyget lindar sig kring små kvistar det hela täckt af eller möjligen inlindadt i *näfver.* Nära höften, men en fot öfver grafvens botten låg en bit af en *bronsarmring.*

3 fot öster om bautastenen och 2 fot djupt låg en *lerkärlsbit,* 0,5 fot därunder ett fragment af *obrända ben.* 2,25 fot söder om grafvens sydöstra hörn träffades på 1 fots djup ett *brandlager,* ganska svart och af 2,5 fots diam. 0,5 fot innanför södra kanten stod ett trasigt *lerkärl,* 7 fot SSV. om stenen, omgifvet af något *brända ben* och *kol.* Ofvanpå kärlet låg ett koladt *bröd* med en *bronstråd* igenom.

7,25 fot rätt österut från nyssnämnda lerkärl bitar af annat *lerkärl* i ett *brandlager* af 3 fots längd (NNO—SSV) och 2 fots bredd. Dessa lerkärlsbitar lågo vid lagrets södra ända, jämte några *brända ben,* ett *rembeslag af järn* och 2 *kambitar.* I nordöstra ändan några *lerkärlsbitar* och bitar af en större *järnring,* däremot inga ben.

Skelettgrafven innehöll:

Skelettdelar, endast tänder anträffades vid inventariseringen.

Bronsarmring, ett 4,7 cm. l., 0,75—1,05 cm. br., 0,5 cm. tjockt fragment af en öppen ring. Ändan profilerad genom en strierad tvärlist. Spår af ornament nära den afbrutna ändan. *Pl. IX: 42.*

Ringar af bronstråd, 5—6 små fragment. Ringarna af 1,3 cm. diam., dessutom ett par andra obestämbara *bronsfragment.* — De lågo inbäddade i tygrester tillsammans med kvistar m. m.

Tygrester, af 3 slag:

1) ett groft rödbrunt tyg af ylle, möjligen dock endast trådar. Kring detta är lindadt n:o

2) ett tunnare ylletyg, mörkbrunt. Ofvanpå detta n:o

3) af smalare, svarta trådar.

Näfverfragment, kring tygklumpen.

Kvistar inuti tygklumpen.

Brandgrafvarna innehöllo:

Järnbeslag af tunn plåt, som är omböjd och har ändarna förenade genom två nitar; af samma art som de i graf 96. *IX: 43.*

Järnring eller snarare *järnhank*(?). Största kordalängd c:a 12 cm., ändarna omböjda, den ena tydligt åt ena sidan. Järntenen 4-kantig, c:a 4 mm. tjock. *IX: 41.*

Kambitar, 2 st. med *bronsnitar,* ornering af tvärstreck och korsande linier (romber).

Bröd, kolnadt, platt, 5,7 cm. diam., 0,7 cm. tjockt. Formen rund. Nu i 4 bitar[1]. Har varit uppträdt på en *bronstråd,* hvaraf 4 fragm. finnas. Tråden rund, men något tillplattad från 2 sidor och 0,1—0,15 cm. tj. *Fig. 79.* (*IX: 40*).

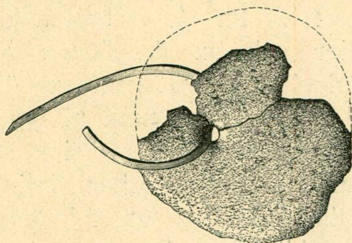

Fig. 79. 1/2.

Lerkärl a, c:a 11 cm. högt, 12 cm. vidt. Kant inböjd, aftunnande. Gods c:a 1 cm. tj., dåligt.

Lerkärlsbitar b, funna i 2 grupper; af ett mindre lerkärl. Gods c:a 1 cm. tj., ganska hårdt, men klyftar sig.

Brända djurben af:
däggdjur: några obetydliga bitar.
fågel: rörformiga ben några fragment.

Utanför brandlagren anträffades:

Lerkärlsbit c, rundad buksida med kraftigt insvängdt halsparti och något utvikt, rundad kant. Gods 6,6—0,7 cm. tj., godt, men groft.

Slaggbit, 6—7 cm. lång.

Obrändt djurben af:
däggdjur: ett fragment af stort, obestämbart djur.

98. Brandgrafvar och skelettgraf.

(Pl. IX.)

Hög, närmast öster om föregående och sammanhängande med denna. Diam. 25 fot, höjd 3,5 fot.

Öppnad från söder. Sand, grus, något lera; stenar af 0,5—2 fots diam. I östra hälften en stor sten, minst 4 fot lång, räcker ända upp till torfven.

Tre olika brandlager och en skelettgraf ha anträffats.

3 fot från södra kanten på 0,5 fots djup träffades ett svagt *brandlager,* som med några afbrott sträckte sig ungefär 10 fot norrut fram till den stora stenen. I början 6 fot, sedan 3 fot bredt. Genast i början träffades några få *brända ben,* äfven ett par *djurben,* och ett par *kambitar.* Brända ben träffades äfven 5 fot åt nordost samt i östra kanten, vidare i norr nära stenen och invid lerkärlet. *Lerkärlsbitar a* lågo 3 fot från södra kanten af brandlagret och ett *lerkärl b* stod i norra kanten alldeles under torfven, invid stenen. Det var omgifvet af något brända ben och ett par *nitnaglar.*

[1] Jfr not å p. 49.

Lerkärlet undersökt vid inventariseringen. Innehöll obetydligt med spridda *brända ben,* däraf några *djurben,* några *kolsmulor* och var för öfrigt fylldt med jord, grus och stenar, intill 9 cm. långa.

5 fot från södra kanten påträffades bland obetydligt med *brända ben* några *brända djurben* och en *nitnagel.*

Ett par fot väster om första brandlagret träffades på 1,5 fots djup ett annat *brandlager* af 2 fots diam. Däri stod ett krossadt *lerkärl c,* omgifvet af små stenar, bildande en sorts kammare, dock utan täcksten. Lagret mycket svart och innehöll något *brända ben* (däraf några *djurben*), ett par *nitnaglar* och delar af annat *lerkärl d.*

Straxt norr om första brandlagret låg på 2 fots djup ett tredje, svart *brandlager* af 2,5 fots diam. I västra kanten lågo bitar af ett *lerkärl e.* Lagret innehöll för öfrigt något *brända ben* och *kol, bronsfragment, nitnaglar, järnbeslag, brända djurben,* ett *obrändt benfragment,* en liten *flintbit.*

Straxt väster om det tredje brandlagret sträckte sig mellan detta och brandlager n:o 2 en 0,8 fot djup *graf* i riktning NNO—SSV, 6,5 fot lång, 3 fot bred. 7 spikar anträffades rundt södra, västra och norra sidorna, alla med spetsarna inåt, utom en i norr med spetsen nedåt.

Midt i gropen lågo två bitar af *extremiteter* af människa och en *knif.*

Brandlagren innehöllo:

Bronsfragment, 2 små, obestämbara. Den ena en plåtbit, 1,8 cm. lång

Nitnaglar, c:a 8 st., intill 3,5 cm. långa, ur alla lagren.

Järnbeslag, 2 st. (eller 2 halfvor?), c:a 3,6 cm. långa, 1 cm. breda, 0,4 cm. tjocka, ena ändan upprullad.

Järnbeslag, rundad ten, 3,5 cm. lång, ena ändan omböjd, platt. *Pl. IX: 44.*

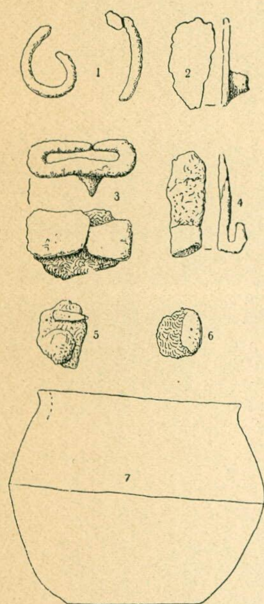
Brodd, 3,3 cm. lång. *IX: 45.*

Kambitar, prydda med korsande linjer.

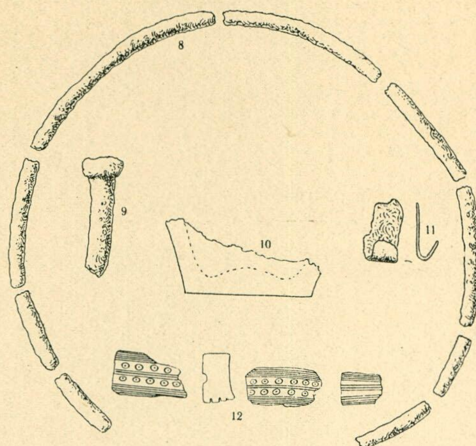
Lerkärlsbitar a, några få och små fragment. Gods c:a 0,8 cm. tj., tämligen dåligt.

Lerkärl b, stort, c:a 20 cm. högt och vidt, men i en mängd smärre stycken; halsparti mycket kort,

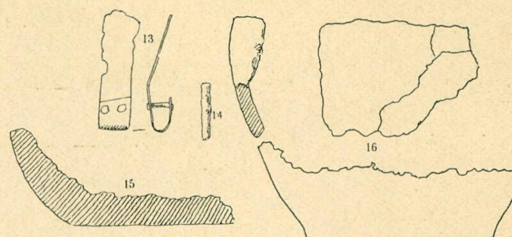
GRAF 1.

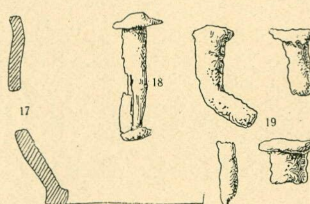
GRAF 2.

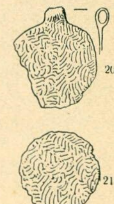
GRAF 3.

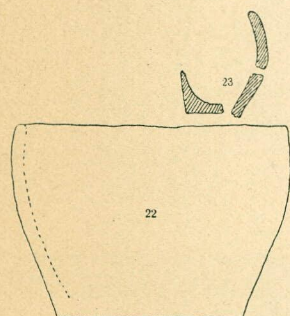
GRAF 4.

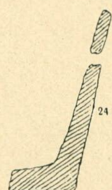
GRAF 5.

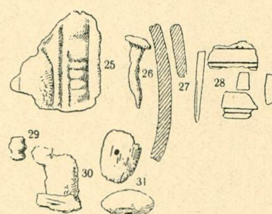
GRAF 6.

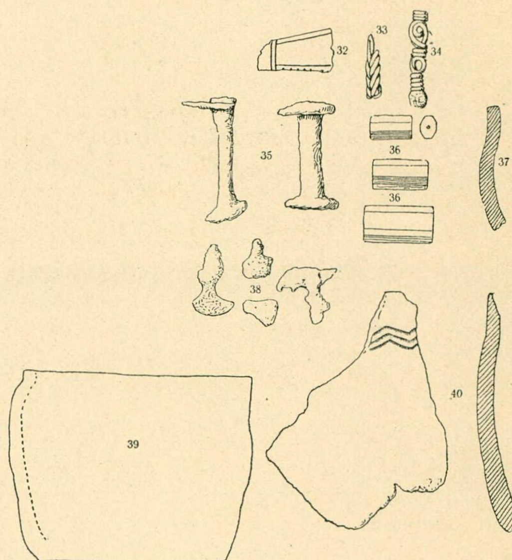
GRAF 7.

GRAF 8.

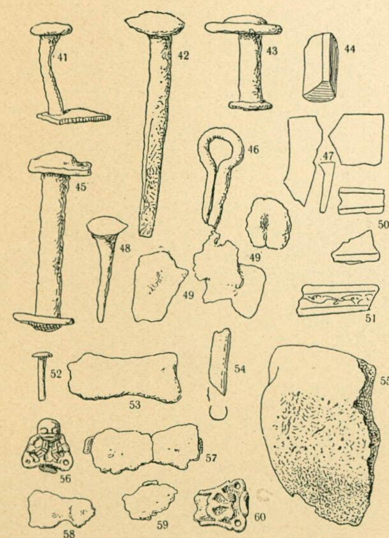

GRAF 9.

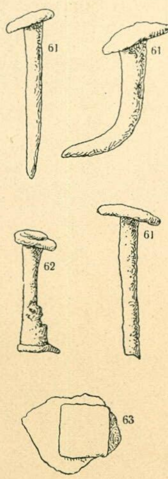

GRAF 11,
se nästa plansch.

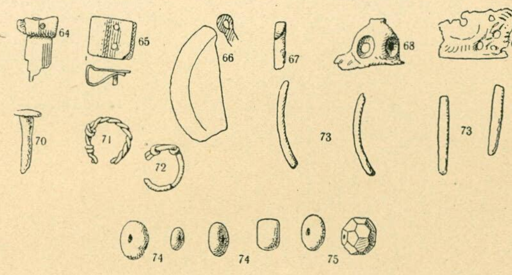
GRAF 10.

GRAF 12.

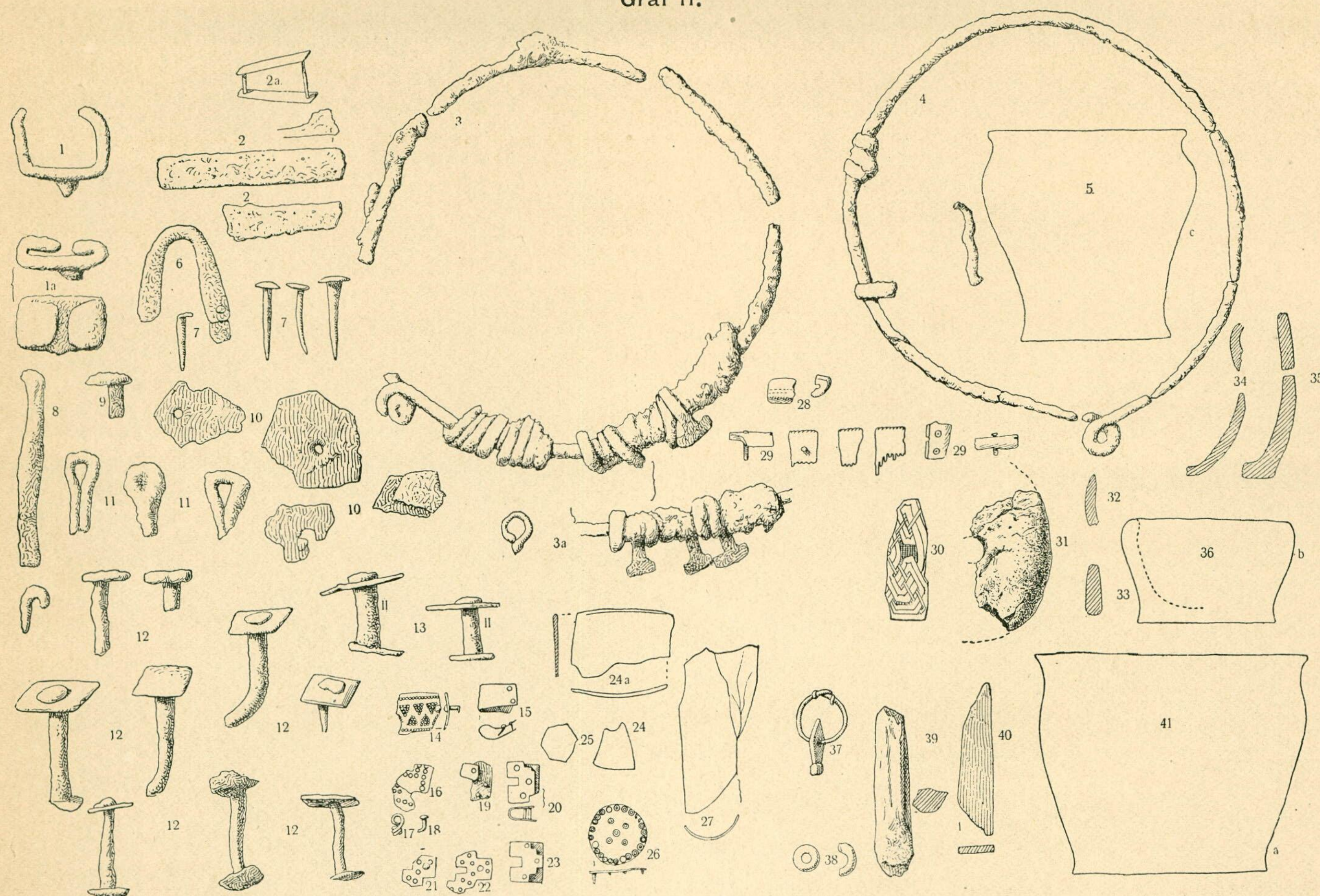

GRAF 13.

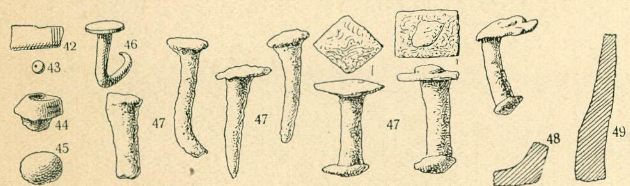
Skalan är $^2/_5$ af naturliga storleken (för lerkärlen — utom fig. 40 — $^1/_5$).

Graf 11.

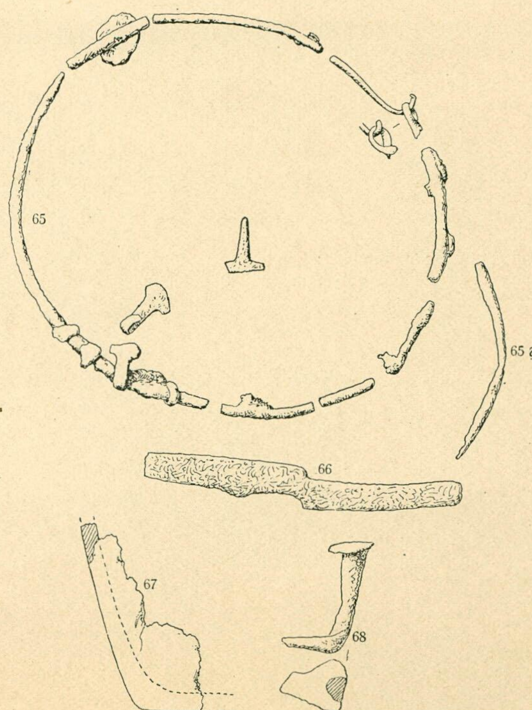

Graf 12 och 13, se föregående plansch.

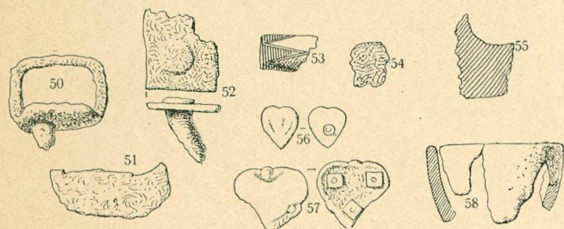
Graf 14.

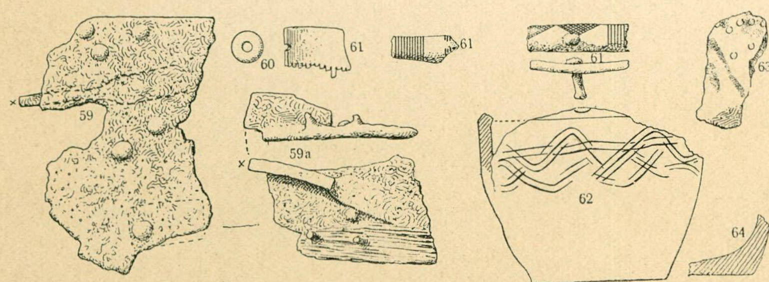
Graf 18.

Graf 15.

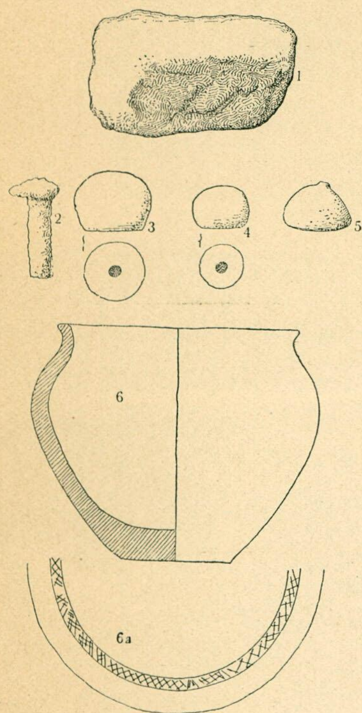

Graf 17.

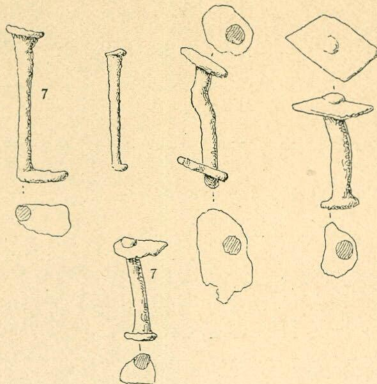

Skalan är $^{2}/_{5}$ af naturliga storleken (för lerkärlen och fig. 31 $^{1}/_{5}$).

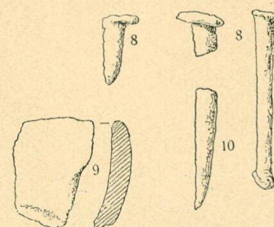
Graf 20.

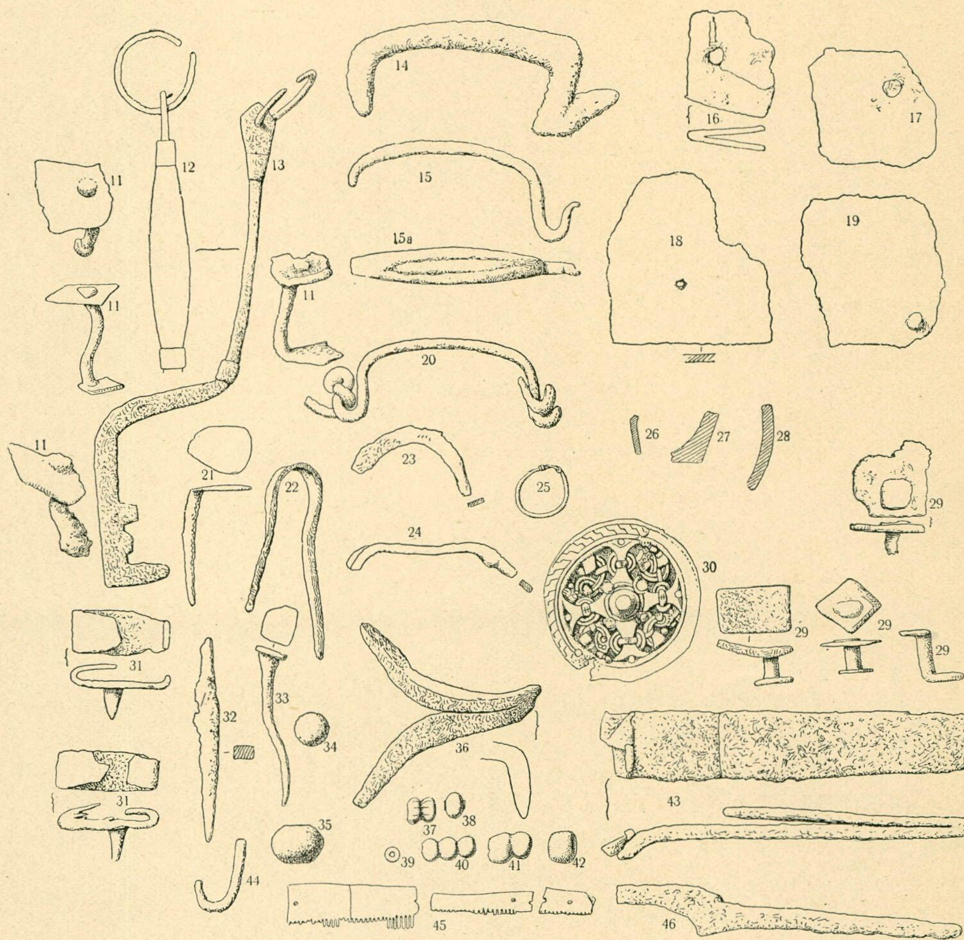
Graf 22.

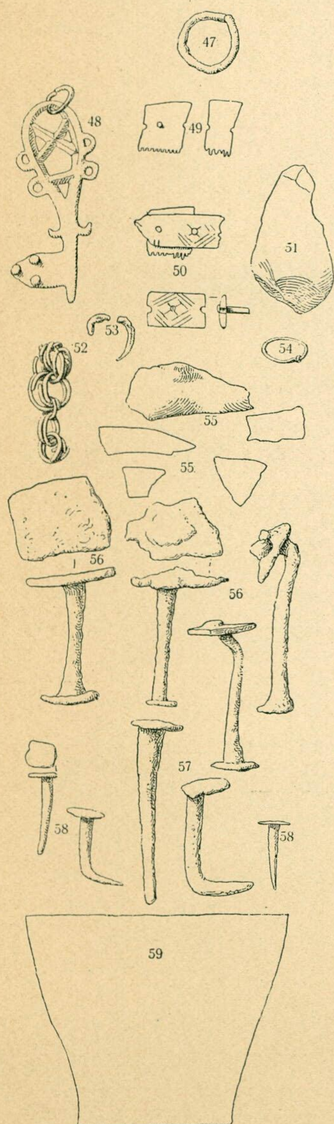
Graf 23.

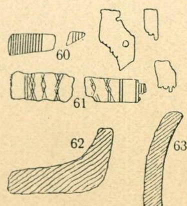
Graf 24 A.

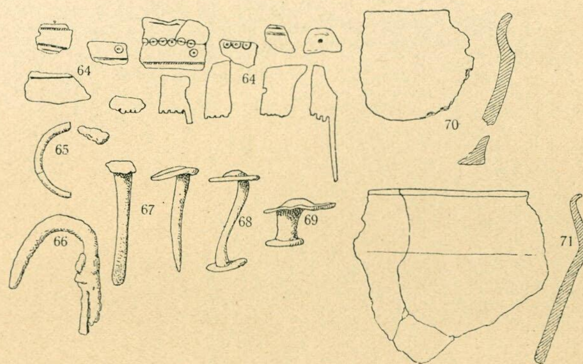
Graf 24 B.

Graf 25.

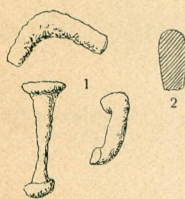

Graf 26.

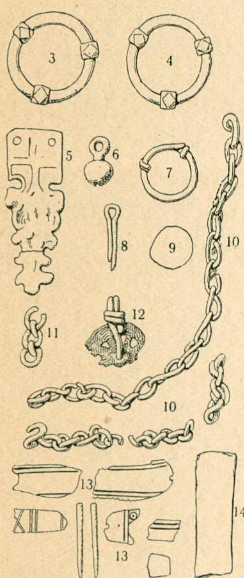

Skalan är $^2/_5$ af naturliga storleken (för lerkärlen och fig. 1 $^1/_5$).

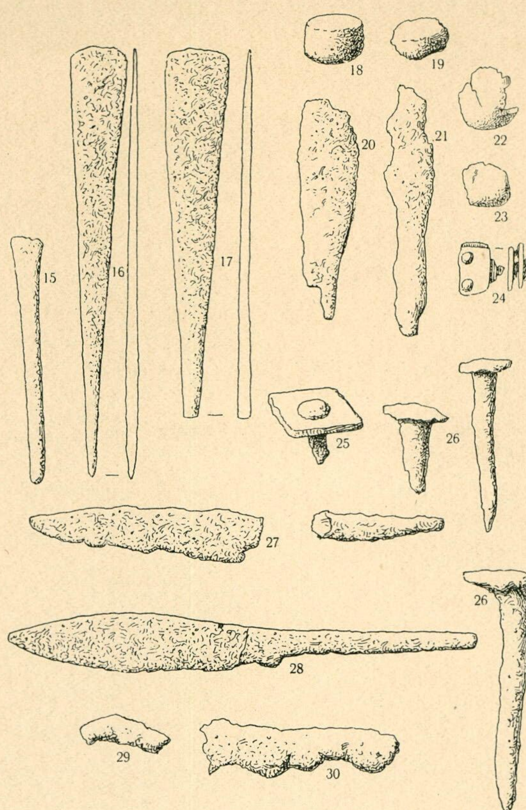
Graf 28.

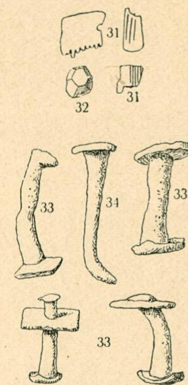
Graf 29.

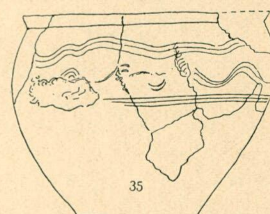
Graf 30.

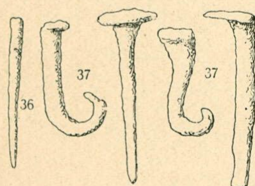
Graf 31.

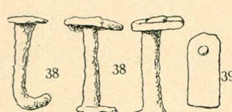
Graf 33.

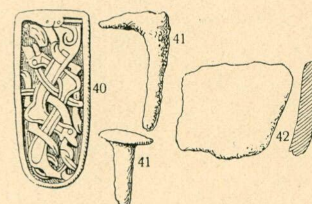
Graf 35.

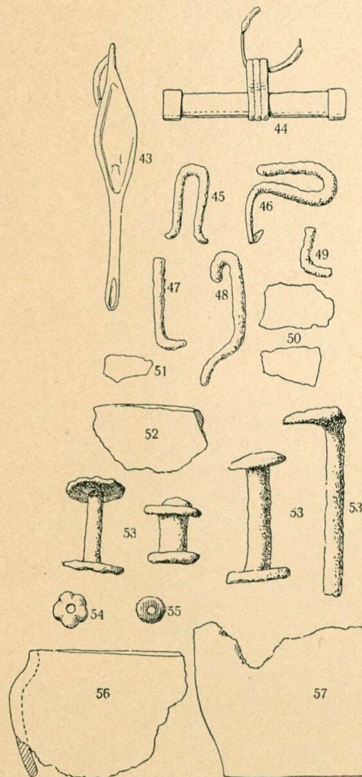
Graf 36.

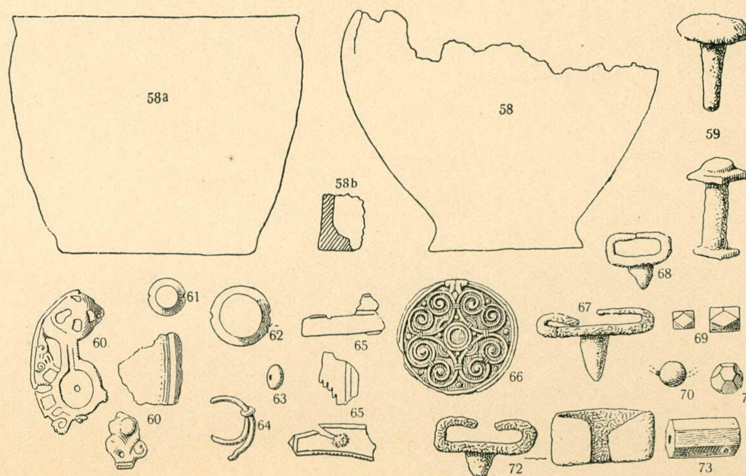
Graf 37.

Graf 38.

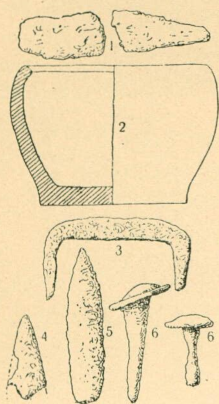

Graf 39.

Skalan är $^{2}/_{5}$ af naturliga storleken (för lerkärlen $^{1}/_{5}$).

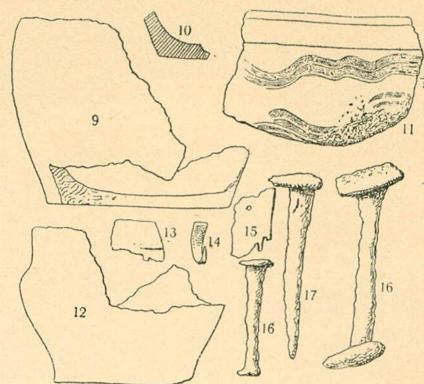
Graf 40.

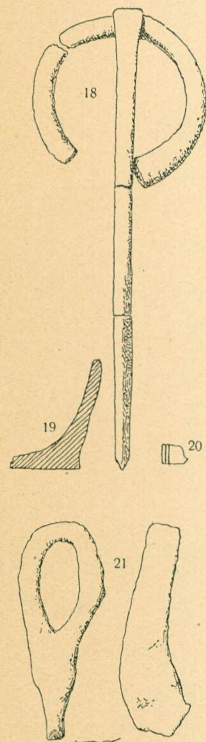
Graf 41.

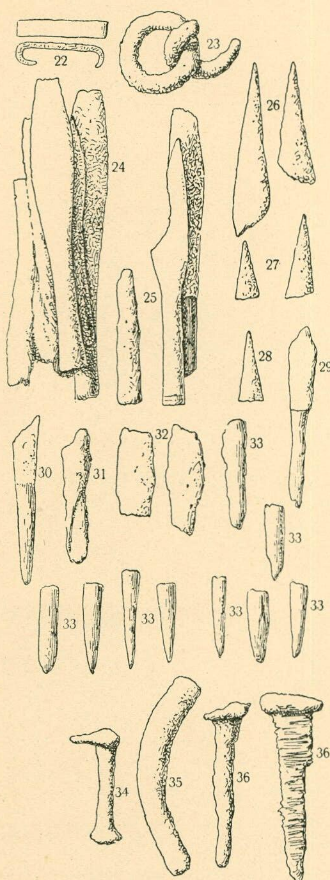
Graf 42.

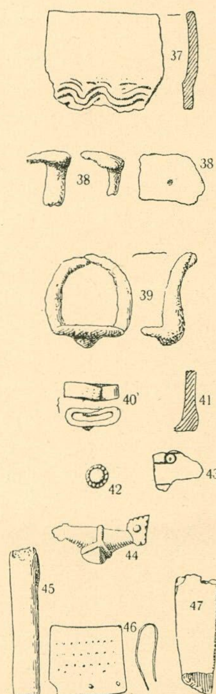
Graf 43.

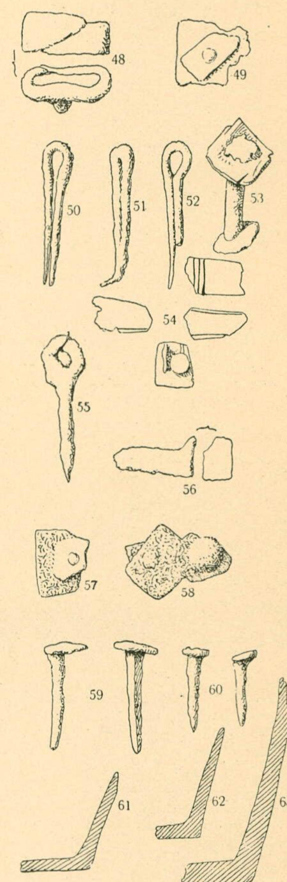
Graf 44.

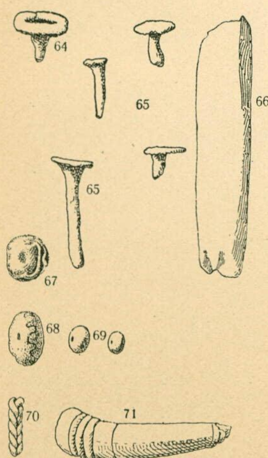
Graf 45.

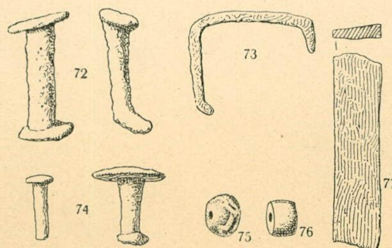
Graf 46.

Graf 47.

Graf 49.

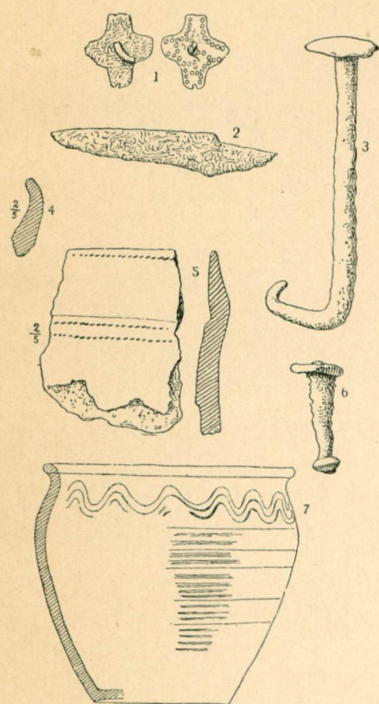

Graf 50.

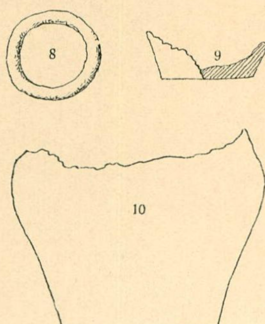

Skalan är $^2/_5$ af naturliga storleken (för lerkärlen — utom i särskildt angifna fall — $^1/_5$).

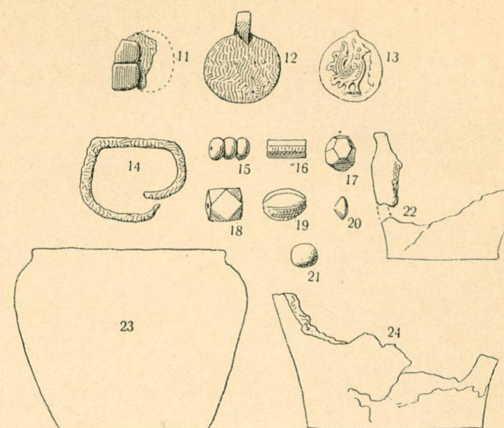
Graf 51.

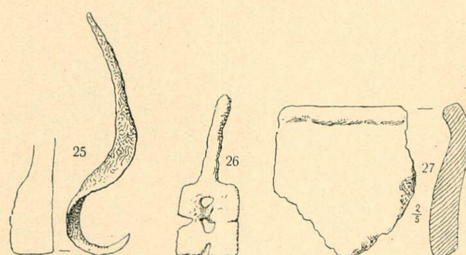
Graf 52.

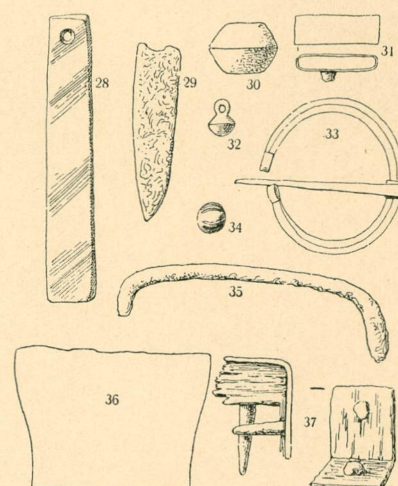
Graf 54.

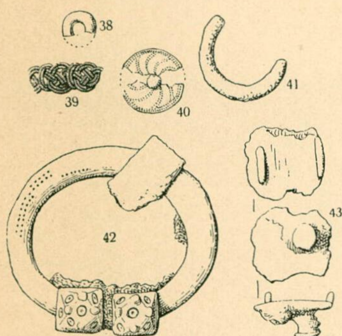
Graf 55.

Graf 56.

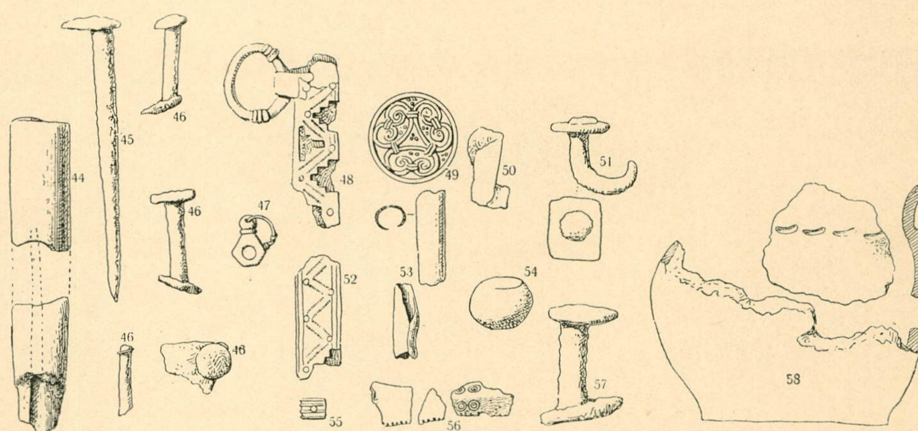

Graf 58.

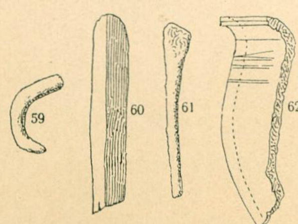

Graf 60, se nästa plansch.

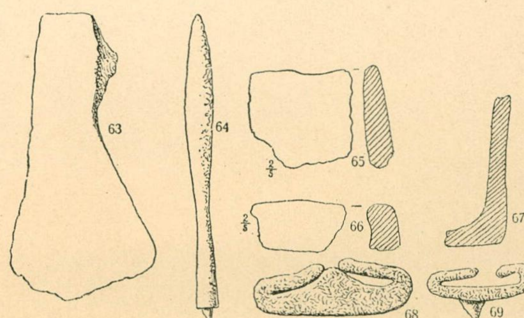
Graf 59.

Graf 61.

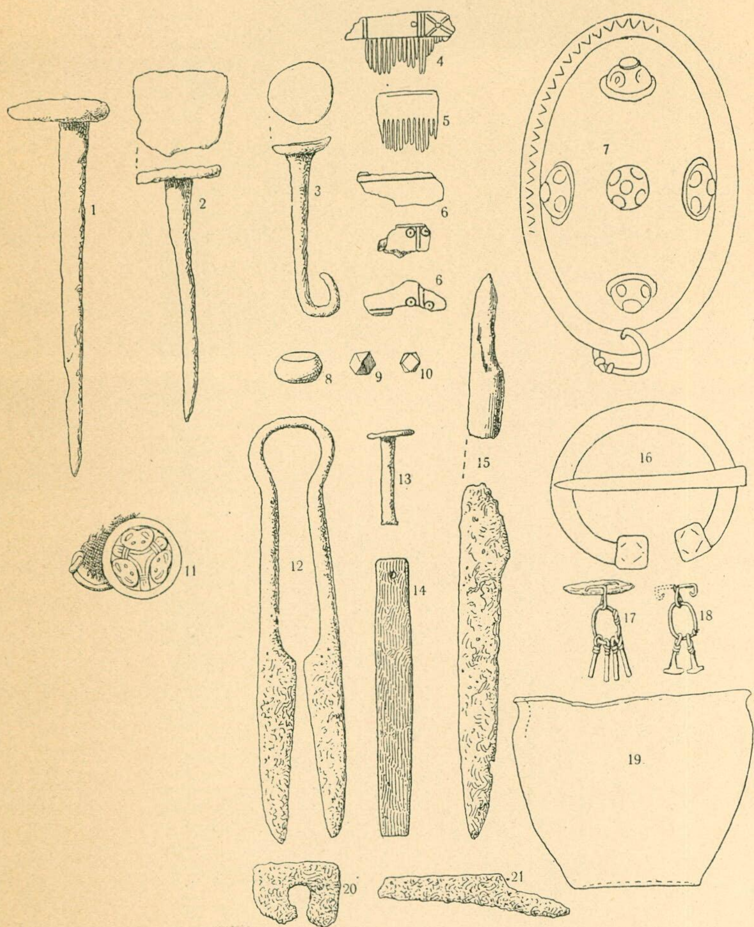

Graf 62.

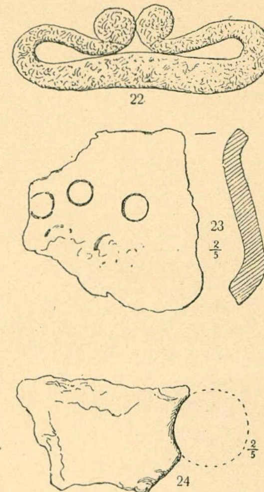
Skalan är $^2/_5$ af naturliga storleken (för lerkärlen — utom i särskildt angifna fall — $^1/_5$).

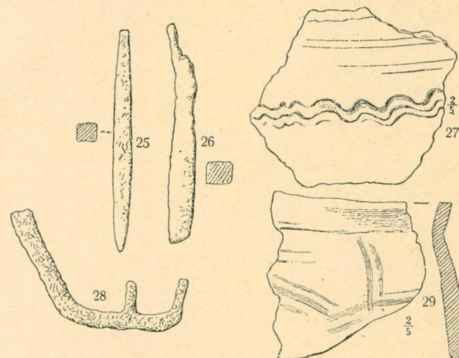
Graf 60.

Graf 61 och 62,
se föregående plansch.

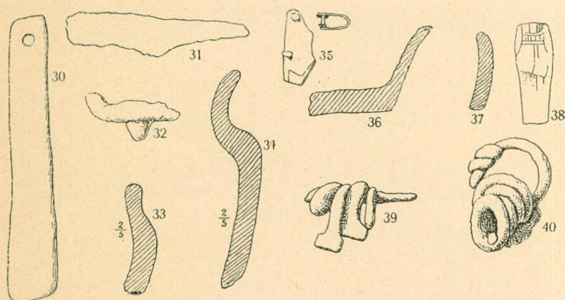
Graf 63.

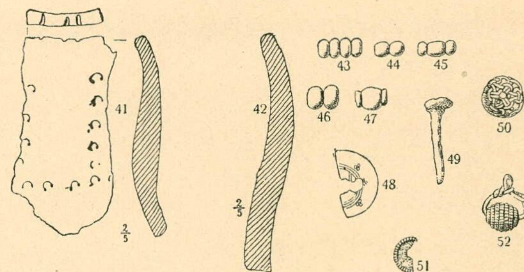

Graf 64.

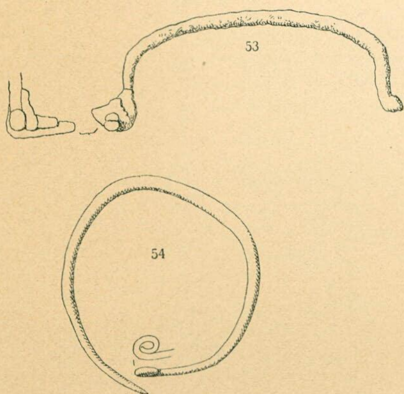
Graf 65.

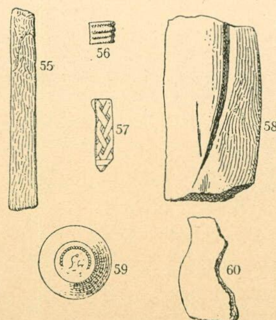
Graf 66.

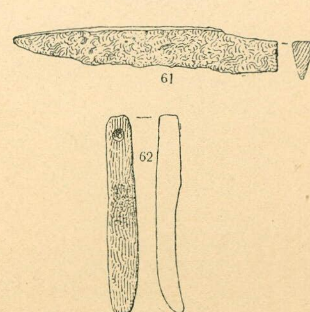
Graf 67.

Graf 69.

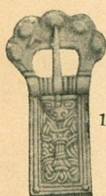

Graf 70.

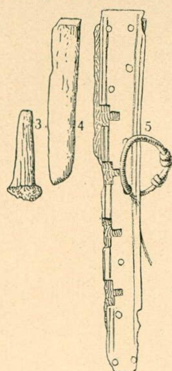

Skalan är $^2/_5$ af naturliga storleken (för lerkärlen — utom i särskildt angifna fall — $^1/_5$).

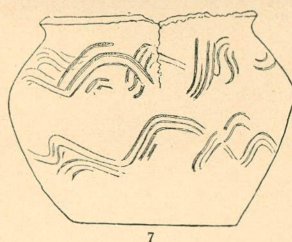
Graf 71.

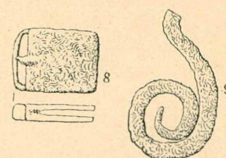
Graf 73.

Graf 74.

Graf 75.

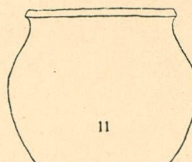

Graf 72.

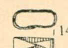

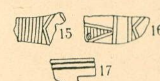
Graf 77.

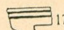

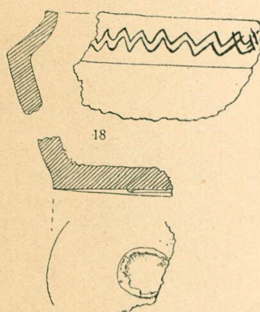
Graf 78.

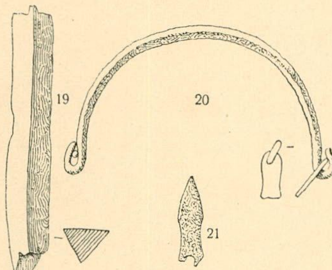

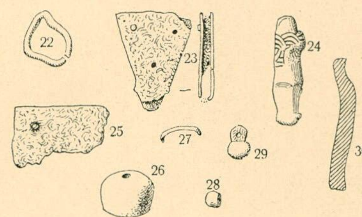
Graf 79 A.

Graf 79 B.

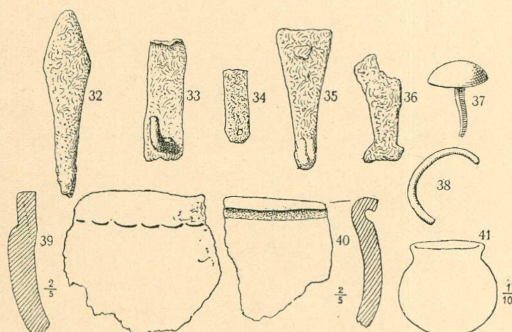
Graf 80.

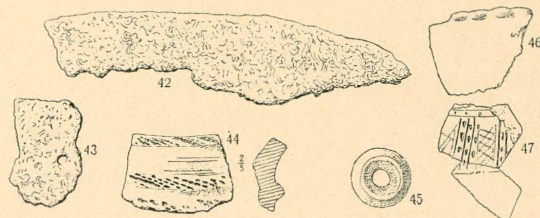
Graf 81

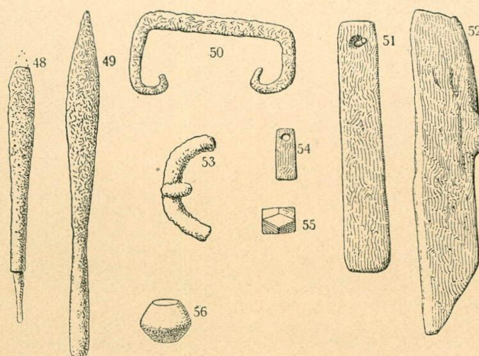
Graf 82.

Graf 83.

Graf 86.

Skalan är 2/5 af naturliga storleken (för lerkärlen — utom i särskildt angifna fall — 1/5).